ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

วิทยานิพนธ์

ของ

ศศิธร อ่อนเหลา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ธันวาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

วิทยานิพนธ์

ของ

ศศิธร อ่อนเหลา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ธันวาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Relationship between Language and Ethnic Identity of Tai Loei ethnic

Sasithorn Onlao

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements

for Doctor of Philosophy (Thai)

December 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวศศิธร อ่อนเหลา แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

....ประธานกรรมการ
(ผศ. ดร. พยุงพร ศรีจันทวงษ์)

....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศ. ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ)

....กรรมการ
(ผศ. ดร. ราชันย์ นิลวรรณาภา)

....กรรมการ
(ผศ. ดร. สมัย วรรณอุดร)

....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผศ. ดร. พยุงพร ศรีจันทวงษ์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

....	....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)	(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พหูนํ ปญฺญา ชีเว

ชื่อเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย
ผู้วิจัย ศศิธร อ่อนเหลา
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต **สาขาวิชา** ภาษาไทย
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม **ปีที่พิมพ์** 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย การศึกษาครั้งนี้ โดยได้วิเคราะห์ผลการศึกษาสรุป ได้ 3 ประเด็น ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

ลักษณะทางเสียงของภาษาไทเลย ผลการศึกษาลักษณะทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” โดยได้วิเคราะห์ระบบเสียงภาษาไทเลย ทั้งหมด 6 ถิ่น ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ มี หน่วยเสียงภาษาไทเลยประกอบของพยางค์ 3 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏร่วมกันโดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้ 1) CVT , 2) CVCT , 3) CV:T , 4) CV:CT , 5) CVVT , 6) CVVCT และ 7) CCV:CT ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะประกอบไปด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ /m-/,/n-/,/N-/,/p-/,/l-/,/ph-/,/b-/,/t-/,/th-/,/d-/,/k-/,/kh-/,/?-/,/f-/,/s-/,/h-/,/t,-/,/J-/,/j-/,/w-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น 20 หน่วยเสียงและพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง คือ/-m/,/-n/,/-N/,/-p/,/-t/,/-k/,/-?/,/-j/,/-w/ พยัญชนะควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียงคือ /kw-/และ /khw-/ หน่วยเสียงสระประกอบด้วยหน่วยสระเดี่ยวเสียงสั้น 9 หน่วยเสียง สระเดี่ยวเสียงยาว 9 หน่วยเสียงรวม 18 หน่วยเสียง ดังนี้ /i/, /i:/, /e /, /e :/, /E /,/E :/,/M /, /M:/, /@/,/@:/, /a /,/a:/,/u /,/u :/,/o /,/o:/, /O /, /O :/และหน่วยเสียงสระเลื่อนหรือประสม 3 หน่วยเสียง ดังนี้ /i:a /,/M:a/, /u:a/เสียงวรรณยุกต์จำนวน 6 ตำบล จำแนกถิ่นย่อยได้จำนวน 2 ถิ่นย่อย ได้แก่ 1) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง จำนวน 4 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยตำบลทรายขาว (2)ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ (3) ภาษาไทเลยตำบลแสงภา และ(4) ไทเลยตำบลนาซ่าว 2) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง จำนวน 2 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยด่านซ้ายและ(2) ภาษาไทเลยบ้านอาฮี หน่วยคำประกอบคำ ที่เป็นอัตลักษณ์ที่ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการมีลักษณะเป็นคำอนุภาค ได้แก่ คำอนุภาคอุทาน

คำอนุภาคลงท้าย คำว่า “ฮั่นแน้ว” คำว่า “ก๋อ”

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย 1) เมืองเลยมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ มาสู่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ เข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองและเป็นศูนย์กลางจังหวัดปรากฏใน รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯให้จัดตั้ง “เมืองเลย” รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2437 ได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองเลยอยู่ในมณฑลลาวพวน ต่อมณฑลลาวพวนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตกเป็นของฝรั่งเศส มณฑลลาวพวนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงจึงมีเพียงเมืองอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร หนองคาย พ.ศ. 2436 เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดรและยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476 2) กลุ่มคนในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองที่มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นชุมชนกันชนสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มกษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) ประชาชนในแถบนี้มีอาชีพเกษตรกรรมได้แก่ ปลูกข้าว ฝ้าย ยาสูบ หาของป่า ค้าขายม้า วัว ควาย คล้องช้างและอาชีพอุตสาหกรรมถลุงแร่เหล็ก ดีบุก พลวง ทองแดง 3) ประเพณีสำคัญในรอบปี (ฮีต 12) ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน งานประเพณีผีขนน้ำ งานบุญสงกรานต์หรือแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา และงานบุญสงกรานต์หรือแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี 4) ความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสี ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของชาวล้านช้างหลวงพระบาง ความเชื่อดังกล่าวสืบทอดมายังกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยในรูปลักษณ์ผีตาโขนใหญ่ ซึ่งปรากฏในขบวนแห่งประเพณีผีตาโขนด่านซ้ายและประเพณีผีขนน้ำบ้านนาซ่าว 5) ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง ได้แก่ ตำนานเมืองเลย ตำนานพระบางเมืองเลย ตำนานพระธาตุกุดเรือคำ

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ 1) ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย ได้แก่ (1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบางในพื้นที่จังหวัดเลย มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม (2) ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย พบว่าคำว่า “เลย” 1 คำ มีหลายความหมายในบริบทเดียวกัน (3) การตั้งชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย ปรากฏ 3 ชื่อและมีคำว่า “สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” ครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 2) ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสานคณะเพชรพิณทองเป็นเหตุการณ์การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่การแสดงที่นำเสนอมุกตลก โดยเนื้อหาการสื่อสารและลำดับวัจนกรรมองค์ประกอบ 10 องค์ประกอบที่ 3) การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น (2) คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง (3) คนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง

คำสำคัญ : ภาษา, อัตลักษณ์ชาติพันธุ์, ไทเลย, ภาษาไทเลย

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

TITLE	Relationship between Language and Ethnic Identity of Tai Loei ethnic
AUTHOR	Sasithorn Onlao
ADVISORS	Professor Pathom Hongsuwan , Ph.D.
DEGREE	Doctor of Philosophy **MAJOR** Thai
UNIVERSITY	Mahasarakham University **YEAR** 2023

ABSTRACT

This research aims to study the relationship between language and ethnic identity of the Tai Loei people. This study By analyzing the results of the study, 3 issues were summarized according to the set objectives as follows.

Sound characteristics of the Thai language, The results of the study of the language characteristics of the "Tai Loei" ethnic group by analyzing the sound system of the Tai Loei language in all 6 dialects, consisting of 3 types of phonemes, including consonant phonemes. Vowel phonemes and tonal phonemes have Language phonemes. Tai Loei is made up of 3 syllable phonemes, namely consonant phonemes. Vowel phonemes and tone phonemes They appear together with the following structure: 1) CV ^{T}, 2) CVC ^{T}, 3) CV: ^{T}, 4) CV: C ^{T}, 5) CVV ^{T}, 6) CVVC ^{T} and 7) CCV: C ^{T} with 3 types of phonemes, including consonant phonemes consisting of The 20 single consonant phonemes are /m-/ ,/n-/ ,/N-/ ,/p-/ ,/l-/ ,/ph-/,/b-/ ,/t-/ ,/th-/,/d-/ ,/k-/ ,/kh-/ ,/?-/,/f-/ ,/s-/ ,/h-/ ,/t,-/,/J-/ ,/j-/ ,/w-/Serves as 20 initial consonants and 9 final consonants, namely /-m/ ,/-n/ ,/-N/ ,/-p/ ,/-t/ ,/-k/ ,/-?/ ,/-j/ ,/-w/ Consonant diphthongs have two phonemes : /kw-/ and/khw-/ phonemes Vowels consist of 9 short vowel units and 9 long vowel units, totaling 18 phonemes as follows: 2) vowel phonemes Consisting of 18 single vowel phonemes as follows:/i/ ,/i:/ ,/e/ ,/e:/ ,/E/ ,/E:/ ,/M/ ,/M:/ ,/@/ ,/@:/ ,/a/ ,/a:/, /u /,/u:/ ,/o/ ,/o:/ ,/O/ ,/O:/ and 3 vowel shifted or compound phonemes as follows./i:a /,/M:a/, /u:a/ , tones of 6 sub-districts, classified into 2 sub-districts: 1) Thai Loei sub-dialect with 5 tones in 4 sub-

districts, namely (1) Tai Loei language, Sai Khao sub-district. (2) Tai Loei language, Na O subdistrict; (3) Tai Loei language, Saeng Pha subdistrict; and (4) Tai Loei language, Na Sao subdistrict. 2) Tai Loei sub-dialect with 6 tones, totaling 2 sub-districts, namely (1) Tai Loei language. Dan Sai and (2) Thai language, Loei Ban Ahi Word morphemes, which is an identity that appears in naming products and services in the form of a particle word, such as an exclamation particle word. Particle words ending in the word "Han Nae" or the word "Kor."

Ethnic identity of the Thai Loei people 1) The city of Loei has developed since the ancient era. Entering the Old Stone Age, Middle Stone Age, New Stone Age, and Metal Age, becoming an urban society and being the center of a province. King Rama IV graciously established the "Muang Loei" in 1894. King Rama V graciously ordered the city of Loei to be in Lao Phuan Province. To Lao Phuan Province, the left bank of the Mekong River fell to France. Lao Phuan Province, on the right bank of the Mekong River, therefore had only the cities of Udon Thani, Khon Kaen, Nakhon Phanom, Sakon Nakhon, and Nong Khai. The name changed in 1893. is Udon Thani Province and elevated its status to a province according to the Act on Administrative Regulations of the Kingdom of Thailand, B.E. 2476 2) People in the Loei River Basin were a political group that had the status of an outpost and a buffer community during the King Fa era. Ngum King of the Lan Xang Kingdom (1896-1936). People in this area have agricultural occupations, including growing rice, cotton, tobacco, gathering forest products, trading horses, cattle, buffaloes, elephant rings, and industrial occupations in the smelting of iron ore, tin, antimony, and copper. 3) Important traditions during the year (Heat 12), tradition Including the merit-making ceremony of Phra That Si Song Rak Merit making ceremony or Phi Ta Khon merit-making ceremony, Water Ghost Festival Songkran merit-making event or Ban Saeng Pha flower tree parade and the Songkran merit-making event or the procession of flower trees at Ban Ahee 4) Beliefs about Pu Sangkasaya Yasangkang Next is Grandfather Ye Yao Ye. which are the ghosts of the ancestors of the Lan Chang people of Luang Prabang This belief has been passed down to the Tai Loei ethnic group in the form of a large Phi Ta Khon. Which appears in the procession of the Dan

Sai Phi Ta Khon tradition and the Ban Na Sao Phi Khan Nam tradition. 5) Legends, stories, and memories of the Tai Loei ethnic group and Luang Prabang, including the legend of the city of Loei. Legend of Phra Bang Muang Loei Legend of Phra That Kut Ruea Kham

Relationship between language and identity 1) Names indicating the ethnic identity of the Tai Loei people include: (1) The name of the ethnic group "Tai Loei" refers to a group of people who speak Lao with the Luang Prabang dialect in the area of Loei Province. There is a specific culture for the group. (2) Names of goods and services and showing the ethnic identity of the Tai Loei people. It was found that the word "Loei" has many meanings in the same context. (3) Naming the Red Cross Fair With the display of the ethnic identity of the Tai Loei people, 3 names appeared, and there was the word “Continuing Thai culture” for the first time since 2014 2) Ethnography of communication in the Phetphinthongpen Isaan comedy group communication events of ethnic groups in the performance space that presents jokes The content of the communication and verbal sequence is 10 elements. Component 3) Presenting images representing the Tai Loei ethnic group in society and culture, consisting of (1) Tai Loei people who have ancient customs that are local to the area. (2) Tai Loei people migrated from Luang Prabang. (3) Thai Loei people have the same ancestors as Luang Prabang people.

Keyword : language, ethnic identity, Tai Loei, Tai Loei language

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตากรุณาทางวิชาการและได้รับการสนับสนุนจากบุคคลและหน่วยงานซึ่งผู้วิจัยประกาศคุณูปการดังนี้ ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา คำชี้แนะ แก้ไขตลอดจนการเอาใจใส่ลูกศิษย์ตลอดการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาคภาษาไทยและภาษาตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่านที่ให้กำลังใจติดตามความเคลื่อนไหวให้คำชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตรจารย์ ดร.พยุงพร ศรีจันทวงศ์ ประธานกรรมการ/ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก พร้อมทั้ง ผู้ช่วยศาสตรจารย์ ดร. ราชันย์ นิลวรรณาภา และผู้ช่วยศาสตรจารย์ ดร. สมัย วรรณอุดร อาจารย์บัณฑิตประจำ ที่ช่วยให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ คุณพวงเพชร วัฒนาและคุณธัญญาลักษณ์ ซาตา เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ ขั้นตอนและการดำเนินเอกสารไปอย่างราบรื่น

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยทุกท่าน ที่สละเวลาให้ข้อมูลและให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยอย่างดียิ่ง และขอขอบพระคุณเจ้าของเอกสารและตำราที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้และแนวทางสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องสักการะบูชาพระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความรู้อบรมสั่งสอนจนลูกศิษย์เกิดปัญญาได้รับความสำเร็จในชีวิตของการเป็นผู้วิจัยครั้งนี้

ศศิธร อ่อนเหลา

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย .... ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ .... ช
กิตติกรรมประกาศ .... ญ
สารบัญ .... ฎ
สารบัญตาราง .... ณ
สารบัญภาพประกอบ .... ด
บทที่ 1 บทนำ 1
1.1 ภูมิหลังการวิจัย 1
1.2 ความมุ่งหมายการวิจัย 6
1.3 คำถามในการวิจัย 6
1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย 8
1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย 9
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย 10
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ 11
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม 12
2.1 ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเลย 13
2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเลย 13
2.1.2 หน่วยการปกครองจังหวัดเลย 14
2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศและฤดูกาลของจังหวัดเลย 15
2.1.4 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเลย 15

พหูน ปณฺฑิโต ชีเว

2.1.5 พื้นที่ในการเก็บข้อมูลทางภาษา 16

2.2 การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 22

2.2.1 การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 22

2.2.1.1 แนวคิดระบบเสียงในภาษาตระกูลไท 22

2.2.1.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) 23

2.2.1.3 แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography ocommunication) 26

2.2.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 29

2.2.2 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 31

2.2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) 31

2.2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร 35

2.2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 44

2.3 ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลย 51

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทเลย 51

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานตำนานไทเลย 56

2.3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย 59

บทที่ 3 ลักษณะทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย 66

3.1 โครงสร้างพยางค์ 66

3.2 หน่วยเสียงภาษาไทเลย 67

3.2.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ 67

3.2.2 หน่วยเสียงสระ 74

3.2.3 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ 80

3.3 หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลย 102

3.4 สรุปท้ายบท 103

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

บทที่ 4 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย 105
4.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย 106
4.1.1 เมืองเลยสมัยอาณาจักรล้านช้าง 107
4.1.2 เมืองเลยสมัยราชอาณาจักรสยาม 111
4.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย 115
4.2.1 ประวัติการอพยพเข้าสู่พื้นที่จังหวัดเลย 115
4.2.2 วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทเลยในอดีต 118
4.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย 121
4.3.1 ประเพณีสำคัญในรอบปี (ฮีต 12) 122
4.3.2 ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย 127
4.3.2.1 งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย 127
4.3.2.2 งานบุญหลวง งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย 129
4.3.2.3 งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 131
4.3.2.4 งานบุญสงกรานต์ (แห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา) อำเภอนาแห้ว 132
4.3.2.5 งานบุญสงกรานต์(แห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี) อำเภอท่าลี่ 134
4.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์คนไทเลย 135
4.4.1 ความเชื่อปู่สังกะสาย่าสังกะสี และปู่เยอย่าเยอ 135
4.4.2 ความเชื่อเรื่องผีตาโขนในงานประเพณีบุญหลวงด่านซ้าย 136
4.4.3 ความเชื่อเรื่องผีขนน้ำในงานประเพณีบุญเดือน 6 บ้านนาซ่าว 138
4.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง 141
4.5.1 ตำนานพระพุทธรูป “พระบางเมืองเลย” 142
4.5.2 ตำนานเมืองเลย 143
4.5.3 ตำนานพระธาตุกุดเฮือคำ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 145
4.6 สรุปท้ายบท 146

พหุน ปณฺ ทิต ชีเว

บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย 149

5.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย 150

5.1.1 ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ 150

5.1.2 ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย 153

5.1.2.1 ชื่อสินค้าและบริการในพื้นที่จังหวัดเลย 153

5.1.3 ชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย 163

5.1.3.1 ประวัติงานกาชาดจังหวัดเลย 163

5.1.3.2 โครงสร้างการตั้งชื่องานกาชาดจังหวัดเลย 164

5.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน (เว้าภาษาไทเลย) 166

5.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม 177

5.3.1 คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น 177

5.3.2 คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง 178

5.3.3 คนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง 179

5.4 สรุปท้ายบท 179

บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 182

6.1 สรุปผลการวิจัย 182

6.1.1 ลักษณะทางเสียงของภาษาไทเลย 182

6.1.1.1 หน่วยเสียงภาษาไทเลย 183

6.1.1.2 หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลย 184

6.1.2 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย 184

6.1.2.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย 185

6.1.2.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย 188

6.1.2.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย 191

6.1.2.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย 196

พหูชน ปณฺ ทิโต ชีเว

6.1.2.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง 199
6.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ 202
6.1.3.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย......202
6.1.1.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน(เว้าภาษาไทเลย)..208
6.1.1.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม......211
6.2 อภิปราย......213
6.3 ข้อเสนอแนะ......216
บรรณานุกรม......217
ภาคผนวก......225
ภาคผนวก ก. รายชื่อข้อมูลสัมภาษณ์......226
ภาคผนวก ข. บทสัมภาษณ์......227
ภาคผนวก ค. การเก็บข้อมูลภาคสนาม......236
ภาคผนวก ง. ชื่อสินค้าและบริการ......246
ประวัติผู้เขียน......266

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงหน่วยเสียงสระในภาษาไทเลย 74

ตาราง 2 แสดงคำศัพท์กล่องทดสอบเสียงวรรณยุกต์ของวิลเลี่ยม เจ. เก็ดนี่ย์........ 80

ตาราง 3 จำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 81

ตาราง 4 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง........ 84

ตาราง 5 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 87

ตาราง 6 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย........ 90

ตาราง 7 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 94

ตาราง 8 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 97

ตาราง 9 ตารางแสดงเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย........ 101

พหุนํ ปณฺฑิโต ชีเว

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพประกอบ 1 แผนผังแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย 8

ภาพประกอบ 2 แผนที่จังหวัดเลย 12

ภาพประกอบ 3 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 82

ภาพประกอบ 4 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 82

ภาพประกอบ 5 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 82

ภาพประกอบ 6 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 83

ภาพประกอบ 7 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 83

ภาพประกอบ 8 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 85

ภาพประกอบ 9 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 85

ภาพประกอบ 10 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 85

ภาพประกอบ 11 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 86

ภาพประกอบ 12 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 86

ภาพประกอบ 13 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 88

ภาพประกอบ 14 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 88

ภาพประกอบ 15 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 88

ภาพประกอบ 16 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 89

ภาพประกอบ 17 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 89

ภาพประกอบ 18 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 91

ภาพประกอบ 19 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 91

ภาพประกอบ 20 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 91

ภาพประกอบ 21 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 92

พหูน ปณฺสิต ชีเว

ภาพประกอบ 22 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 92
ภาพประกอบ 23 ว. 6 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 92
ภาพประกอบ 24 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 94
ภาพประกอบ 25 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 94
ภาพประกอบ 26 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 95
ภาพประกอบ 27 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 95
ภาพประกอบ 28 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 95
ภาพประกอบ 29 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 97
ภาพประกอบ 30 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 97
ภาพประกอบ 31 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 98
ภาพประกอบ 32 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 98
ภาพประกอบ 33 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 98
ภาพประกอบ 34 ว. 6 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ 99
ภาพประกอบ 35 ฐานพระพุทธรูปพระบางซายขาว ที่ปรากฏคำว่า “เมืองเลย” 107
ภาพประกอบ 36 ภาพจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ.2105 109
ภาพประกอบ 37 จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 110
ภาพประกอบ 38 ศิลาจากรึกพระธาตุศรีสองรัก หลักใหม่ 110
ภาพประกอบ 39 ต้นดอกเผิ่งสำหรับบูชาพระธาตุศรีสองรัก 129
ภาพประกอบ 40 ผีตาโขนเล็ก 137
ภาพประกอบ 41 ผีตาโขนใหญ่ 137
ภาพประกอบ 42 หน้ากากผีตาโขนในปัจจุบัน 138
ภาพประกอบ 43 ตุ๊กตาผีตาโขนจากผีในขนวนแห่สู่ของที่ของที่ระลึก 138
ภาพประกอบ 44 ขบวนแห่บุญผีขนน้ำ 140
ภาพประกอบ 45 ผีตาโขนใหญ่จากเมืองสานะคาม แขวงไซยะบุลี 140

พหุ ปณฺ ติโต ชีเว

ภาพประกอบ 46 พระบางเมืองเลยจำลองรุ่นที่ 2 ประดิษฐานอยู่ที่บ้านทรายขาว 144

ภาพประกอบ 47 พระธาตุกุดเรือคำ บ้านซายขาว 144

ภาพประกอบ 48 พระบาง ณ เมืองหลวงพระบาง 151

ภาพประกอบ 49 พระบางเมืองเลย ณ ศูนย์วัฒนธรรมราชภัฏเลย 152

ภาพประกอบ 50 ป้ายประชาสัมพันธ์งานกาชาดจังหวัดเลย 164

ภาพประกอบ 51 ภาพการแสดงวงเพชรพิณทองจาก YouTube.. 167

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ภูมิหลังการวิจัย

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ผู้คนใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเพื่อสื่อสารให้รับรู้ถึงความต้องการของผู้สื่อสาร ในขณะเดียวกันภาษาก็เป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็นตัวตนของผู้คนได้ด้วย ภาษาจึงเป็นสื่อแทนการกระทำ ความรู้สึกนึกคิดในกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ความหมายและตัวตนที่ปรากฏนั้นเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันซึ่งแสดงออกผ่านภาษา จันทิมา อังคพาณิชกิจ (2561 : 4) ได้กล่าวว่า “ทุกสิ่งล้วนมีความหมายและมีตัวตนขึ้นก็เพราะมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และการที่เราจะรู้ว่ามีความหมายและรู้ว่ามีตัวตนของสรรพสิ่งก็ล้วนแสดงผ่านภาษา ภาษาชักนำให้เราได้กระทำกิจกรรม ได้แสดงตัวตน และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมร่วมกับคนอื่นๆ ขณะเดียวกันภาษาเองก็มีอำนาจเพียงพอที่จะจัดการความคิดให้เราต้องคิดบางอย่าง เชื่อบางอย่าง และสรรค์สร้างบางอย่างในสังคมที่เราอาศัยอยู่ ดังนั้นเราใช้ภาษาก็เป็นการแสดงให้เห็นตัวตนของเรา และเราก็ใช้ภาษาเพื่อ “สร้าง” ตัวตนของเราให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมได้เช่นกัน” ภาษาจึงเป็นสื่อสัญญะที่เป็นวิถีปฏิบัติทางสังคม จึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยผ่านกระบวนการสร้างวาทกรรมทางภาษา ยศ สันตสมบัติ (2540 : 15) กล่าวว่า “ภาษาเป็นวัฒนธรรม ภาษาจึงเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ ที่มีต้นกำเนิดจากพฤติกรรมของมนุษย์” และ สุเทพ สุนทรเภสัช (2548 : 15) ได้อธิบายว่า “ภาษาจึงเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สมาชิกของสังคมได้ตกลงกันว่าจะใช้ด้วยกัน ผู้ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมักจะเป็นคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันที่รับรู้ในภาษา กลายเป็นวัฒนธรรมร่วมและมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน การสืบทอดวัฒนธรรมจากการเล่าตำนานปรัมปราเกี่ยวกับอดีต ความคิด ความเชื่อ เครื่องแต่งกาย จารีตประเพณีประกอบด้วยภาษาของกลุ่มชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง กลุ่มชนจึงถือได้ว่าเป็นประชาคมการสืบเชื้อสายและวัฒนธรรม” ภาษาจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความหมายเกี่ยวกับตนเองและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มหรือบุคคลในสังคม ดังนั้น ภาษาจึงเป็นสัญญะที่เป็นวิถีปฏิบัติทางสังคมอย่างหนึ่งที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการกระบวนการการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา ทำให้เกิดการสืบทอดและเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มคนและกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อระบุตัวตน จำแนกแยกแยะตัวเองออกจากคนอื่น แยกเขาแยกเราก่อเกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) เป็นการอธิบายตนเองของกลุ่มที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มหรือนอกกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มเล็กจนถึงกลุ่มใหญ่ เป็นความรู้สึกร่วมอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มเดียวกันแตกต่างจากกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องมือที่กลุ่มชาติพันธุ์นำมาใช้แสดงออกหรือ

สำนึกทางชาติพันธุ์ของตน เกิดขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ความแตกต่างที่เกิดขึ้น มาจากสำนึกทางชาติพันธุ์ ซึ่งสำนึกชาติพันธุ์นั้นเป็นการเลือกที่จะรับรู้ว่าตนเองเป็นใคร อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นโครงสร้างที่มีหน้าที่แสดงสร้างความรู้สึกของการเป็นพวกเดียวกันของคนในกลุ่ม เป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิก มีการก่อตัวและพัฒนาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้มีความผูกพันในกลุ่มเดียวกัน มีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไขสถานการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่อดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ของบุคคล ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547 : 15) ได้สรุปความคิดของบาร์ทซ์ เกี่ยวกับ “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)” ว่า “เราไม่อาจมองเห็นความเป็นรูปธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ ได้เพราะ“กลุ่มชาติพันธุ์” เป็นเพียงกลุ่มอ้างอิงตามความคิดของปัจเจกบุคคลที่ใช้จัดประเภทตนเอง หรือกำหนดกลุ่มให้เป็นปัจเจกบุคคลอื่นโดยอาศัยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการ เพราะในความเป็นจริงอาจเป็นไปได้ที่หลายๆ คนถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง อาจจะระบุตัวเองเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้ ฉะนั้นสิ่งที่จะมีความสำคัญในการวิจัยไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ แต่เป็นกระบวนการระบุและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Category) ในการปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้บาร์ทซ์จึงให้ความสำคัญกับ “พรมแดนชาติพันธุ์” (ethnic boundary) ซึ่ง “แยกเขาแยกเรา” (Exclusion and Inclusion) โดยอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์กำหนดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ฉะนั้นการที่สองการที่คนสองคนต่างระบุว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแสดงว่าในการปฏิสัมพันธ์คนทั้งสองต่าง “เล่นเกมเดียวกัน” (playing the same game) แต่หากต่างชาติพันธุ์ก็จะตระหนักว่ามีข้อจำกัดในการปฏิสัมพันธ์ ต้องระแวดระวังและกลายเป็นพรมแดนในการปฏิสัมพันธ์” ดังนั้น“พรมแดนชาติพันธุ์” (Ethnic Boundary) หรือเส้นแบ่งเกณฑ์การกำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์ต้องอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะการเมืองเป็นสัญลักษณ์กำหนดอัตลักษณ์ ซึ่งประชาคมได้กำหนดพรมแดนระหว่างกลุ่ม ในการกำหนดอัตลักษณ์โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะไม่มีลักษณะเป็นรูปธรรมและมีสาระสำคัญ การสืบเชื้อสาย ตำนาน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและเขตแดนร่วมกันเท่านั้นแต่จะต้องเป็นประชาคมที่มีความสำนึกแน่ชัดเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียวกันด้วย

การเกิดกลุ่มชาติพันธุ์และพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นอยู่บนพื้นฐานของสัญญะทางวัฒนธรรม บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับบริบททางการเมือง สังคมและประวัติศาสตร์ร่วมกัน ซึ่งวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่งคือภาษา โจเซฟ (Joseph,2004:13-14 อ้างใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561 : 1) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ว่า“ภาษากับอัตลักษณ์เป็นสิ่งสุดท้ายแล้วแยกจากกันไม่ได้ ...เราทุกคนก็ล้วนแต่ข้องเกี่ยวอยู่กับภาษาในกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตในการประกอบสร้างความหมายว่าตัวเราเป็นใคร และคนอื่นที่เราได้พบ ได้อ่าน

หรือฟังอะไรจากเขานั้นเป็นใคร” บทบาทสำคัญของภาษาเป็นสิ่งที่สามารถบ่งชี้และจำแนกบุคคลในสังคมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ศิริพร ภักดีผาสุข (2561 : 1) อธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในมุมมองของภาษาและวาทกรรม ว่า “ภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่สามารถสื่อความหมาย นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมหันมาสนใจศึกษาอัตลักษณ์ในมิติที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมในการประกอบสร้างความหมายให้แก่ตนเอง”

ท่ามกลางการเคลื่อนย้ายของผู้คนและการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมเกิดสังคมพหุวัฒนธรรม ทำให้เห็นปรากฏการณ์การประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคมของ “ชาติพันธุ์” (Ethnic) ความเป็นชาติพันธุ์จึงหมายถึงการแยกแยะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเรากับกลุ่มเขาด้วยการสร้างความเหมือนหรือความแตกต่าง ดังนั้น การนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมีความเชื่อมโยงกับหน่วยวัฒนธรรมและปัจจัยทางสังคมอื่น ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ เป็นปรากฏการณ์ที่ปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่ได้แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ซึ่งเป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตนเองที่เป็นไปตามสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต มีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไขสภาวการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างพื้นที่ทางสังคมกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทำให้เห็นกระบวนการสร้างตัวตนขึ้นในสังคมและนำไปสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมย่อมหมายถึงการแยกแยะความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเขาหรือเรากับคนอื่นหรือกลุ่มเรากับกลุ่มอื่นด้วยการสร้างความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อจัดวางความสัมพันธ์ของบุคคลในกิจกรรมต่างๆ หรือในสถาบันทางสังคม ทั้งนี้โดยมีปรากฏการณ์การแสดงอัตลักษณ์ผ่านปฏิบัติการทางภาษา เช่น การแสดงออกทางภาษาด้วยภาษาพูดสำเนียงหลวงพระบาง เพื่อแสดงออกทางสังคมวัฒนธรรมถึงความเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบางซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การยูเนสโกให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ภายใต้การใช้ชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย”หรือ “คนไทเลย” ในพื้นที่ประเพณี พื้นที่กิจกรรมการทางการเมืองพื้นที่การท่องเที่ยว การแสดงออกดังกล่าวเป็นกระบวนการต่อรองเพื่อสร้างความหมาย แสดงความมีตัวตน จัดวางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเปิดพื้นที่ทางสังคมของชาติพันธุ์ “ไทเลย” หรือ “คนไทเลย” เพื่อการดำรงอยู่ในสังคมไทยและสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองผ่านปฏิบัติการทางภาษาในด้านต่างๆ เพื่อนิยามตัวตน ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย ยศ สันตสมบัติ (2551 : 25) ได้กล่าวถึงงานวิจัยของ แอนนา ซิง ที่นำเสนอผลการศึกษาชาวเมอราทัส เกาะกะลิมันตัน ที่ได้นิยามนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองผ่านปฏิบัติการทางภาษาว่า “......ชาวเมอราทัสที่พยายามตอบโต้ต่อความเป็นชายขอบที่พลังภายนอกหยิบยื่นให้กับพวกเขา ด้วยการนิยามความเป็นชายขอบของตนเองและกลุ่มคนรอบข้างผ่านเรื่องเล่า เหตุการณ์ และบทเพลง ตัวบทเหล่านี้กลายมาเป็น “พื้นที่ของการช่วงชิงผ่านปฏิบัติการทางภาษา”....” จากกรณีชาวเมอราทัสถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย อัต

ลักษณ์ชาติพันธุ์ที่แสดงออกและประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาที่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่สื่อความหมาย เปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลอย่างมีพลวัตตามเงื่อนไขของบริบทสังคม

อัตลักษณ์กับภาษาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ การนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ "ไทเลย" จึงมีความสัมพันธ์กับภาษาเพื่อกำหนดเส้นแบ่งเกณฑ์ลักษณะทางชาติพันธุ์ที่เป็นสำนึกร่วมที่แน่ชัดอันเกิดจากประชาคมของกลุ่ม ดังนั้น "ไทเลย" จึงเป็นกลุ่มคนที่ใช้ภาษาสำเนียงลาวหลวงพระบาง ซึ่งมีสำเนียงแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลุ่มอื่นในภาคอีสาน ทั้งนี้ตัวแทนชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยดังกล่าว มีประวัติศาสตร์การอพยพมาจากแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีลักษณะภาษาที่บ่งชี้ความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย ลักษณะภาษาไทเลยประกอบไปด้วยเสียงพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ/m-/,/n-/,/ŋ-/,/p-/,/l-/,/ph-/b-/, /t-/,/th-/,/d-/,/k-/,/kh-/,/ʔ-/,/f-/,/s-/,/h-/,/tɕ-/,/ɲ-/,/j-/,/w-/ พยัญชนะควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียงคือ /kw-/และ /khw-/ หน่วยเสียงสระเดี่ยวมีจำนวน 18 หน่วยเสียง คือ/-i-/, /-iː-/,/-e-/,/-eː-/,/-ɛ-/,/-ɛː-/,/-ɯ-/,/-ɯː-/,/-ə-/,/-əː-/,/-a-/,/-aː-/, /-u-/,/-uː-/,/-o-/,/-oː-/,/-ɔ-/,/-ɔː-/หน่วยเสียงสระประสมมี 3 หน่วยเสียง คือ /-iːa-/,/-ɯːa-/,/-uːa-/ เสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง และ 6 หน่วยเสียง

เติม วิภาคย์พจนกิจ (2546:270) ได้กล่าวถึงเมืองเลยตอนหนึ่งว่า "รกรากเมืองเลยหรือจังหวัดเลยนี้เดิมคงสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยหลวงพระบาง เพราะลัทธิประเพณีขนมธรรมเนียมความเป็นอยู่ตลอดสำเนียงภาษาเหมือนกับชาวหลวงพระบางทุกอย่าง" ซึ่งสำเนียงมีความแตกต่างจากสำเนียงภาษาของคนในพื้นที่อื่นของภาคอีสาน ทำให้มักถูกล้อเลียนในบริบทต่างๆ เช่น การพูดเรื่องตลกเกี่ยวกับภาษาไทเลย การล้อเลียนสำเนียง เป็นต้น ดังที่ปรากฏในบันทึกการแสดงของหมอลำคณะเพชรพิณทอง (ตอนเว้าภาษาไทเลย) ซึ่งเป็นคณะหมอลำที่ได้รับความนิยมมายาวนาน ผู้แสดงตลกได้สนทนาโต้ตอบกันเป็นภาษาไทเลยและภาษาลาวสำเนียงขอนแก่น ทำให้ผู้ชมขบขันกับเสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่าง เพราะเมื่อเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทเลยในบริบทภาษาลาวสำเนียงขอนแก่นทำให้ความหมายเปลี่ยน เช่น ภาษาไทเลย "คี่"(ขี่)ภาษาลาวขอนแก่น "คี"(ขี่) เป็นต้น ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยปรากฏความเป็นคนชายขอบ 2 บริบท กล่าวคือ บริบทที่ 1 ความเป็นคนชายขอบในบริบทของพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นชายแดน ซึ่งจังหวัดเลยเป็นพื้นที่ชายแดนติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บริบทที่ 2 ความเป็นคนชายขอบในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน ซึ่งไทเลยยังคงเป็นคนชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย

ในขณะที่คนกลุ่มอื่นใช้ภาษาไทเลยทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกลายเป็นคนชายขอบ ขณะเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยได้สร้างพื้นที่ทางสังคมด้วยอัตลักษณ์ทางภาษาในฐานะที่เป็นกระบวนการประกอบสร้าง โดยใช้ภาษาไทเลยเพื่อยึดโยงและสร้างสำนึกร่วมทางสังคม ได้แก่ การใช้ภาษาพูดเป็นเครื่องมือในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนกับกลุ่มอื่น และเพื่อสนับสนุนวัฒนธรรม

เก่าแก่ยาวนานของคนไทเลยที่ปรากฏ ประวัติศาสตร์การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เคลื่อนย้ายมาจากเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2554 : 15) ได้กล่าวถึงเมืองหลวงพระบางว่า “.....มีสถานภาพเป็น “เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม”ของ UNESCO และดำรงตนอยู่ในกระแสของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต ในความหมายของวัฒนธรรมระดับโลก มันได้กลายเป็นเงื่อนไขและบริบทสำคัญที่ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายหวนคืนไปนำเอา “อดีต” ของ “ราชธานี” กลับมาธำรงรักษาสถานะแห่งการเป็นเมืองมรดกโลก และรับรองการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลกไปพร้อมกัน” ดังนั้นภาพความเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางจึงเป็นภาพที่ถูกอธิบายและวางทาบทับเพื่ออ้างอิงการยกระดับเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเก่าแก่กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย เพื่อเพิ่มน้ำหนักการต่อรองทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับกลุ่มอื่นให้มีความหนักแน่นเพิ่มขึ้น ซึ่งในขณะที่ลักษณะร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยถูกอธิบายเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับเมืองหลวงพระบาง แต่ความเป็นไทเลยกลับไม่ได้ถูกอธิบายว่าเป็น “ไทเมืองหลวง” หรือ “ไทเมืองหลวงพระบาง”แต่มีการอธิบายความเฉพาะของตนว่ากลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” โดยได้นิยามการอธิบายตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย”หรือ “คนไทเลย” ว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพจากเมืองหลวงพระบางมาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเลยหรือแม่น้ำเซไล อาศัยอยู่ในจังหวัดเลย พูดภาษากลุ่มภาษาลาวหลวงพระบาง มีวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นกลุ่มที่มีสำนึกร่วมและปฏิบัติการด้านสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน

จากการประกอบสร้างตัวตนความเป็น “ไทเลย” ด้วยสัญญะหรือภาพตัวแทนที่ปรากฏรากเหง้าเก่าแก่ทางวัฒนธรรมจากเมืองหลวงพระบางแล้ว ในขณะเดียวกันคนไทเลยก็ไม่ได้แสดงตนว่าไทเลยเป็นไทเมืองหลวงพระบาง หากแต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแม่น้ำเลยและพูดภาษาสำเนียงลาวหลวงพระบาง เมื่อพื้นที่ทางสังคมของ “ไทเลย”เริ่มก่อร่าง ปฏิบัติการการสร้างพื้นที่ทางสังคมด้วยอัตลักษณ์ทางภาษาได้ปรากฏหลากหลายบริบทและหลายรูปแบบ ภาษาไทเลยถูกใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยใช้ภาษาไทเลยในชีวิตประจำวันบริบทต่างๆ กัน เช่น ภาษาพูดเพื่อแยกตนเองจากกลุ่มอื่น ภาษาในนิทาน ภาษาในเรื่องเล่า ภาษาในตำนาน ภาษาในเพลง ภาษาในบริบทการท่องเที่ยว การตั้งชื่อห้างร้านในจังหวัด ชื่อบ้านนามเมือง คำขวัญประจำจังหวัด คำขวัญประจำอำเภอ เป็นต้น

ภาษาคือวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อการแสดงออกทางชาติพันธุ์ การพยายามประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยผ่านกระบวนการสร้างวาทกรรมทางภาษาที่ทำหน้าที่ผลิตอุดมการณ์ผ่านสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่เป็นสื่อ มีการสืบทอดวัฒนธรรมจากความคิด ความเชื่อ

จารีตประเพณีประกอบด้วยภาษาของกลุ่มจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ดังนั้นภาษาจึงเป็นเครื่องมือในกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้อบรมสั่งสอน ทำให้เกิดการสืบทอด ไทเลยได้แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านปฏิบัติการทางภาษา เพื่อสร้างความหมาย แสดงความมีตัวตน และประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาติพันธุ์ไทเลย เพื่อการดำรงอยู่ในสังคมไทยและสังคมโลก ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญเพื่อตอบคำถามว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนำเสนออัตลักษณ์และประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านปฏิบัติบัติการทางภาษาอย่างไร ท่ามกลางการเลื่อนไหลอย่างต่อเนื่องไปตามเงื่อนไข สภาวการณ์และผลประโยชน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งปรากฏหลากหลายบริบท

1.2 ความมุ่งหมายการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะภาษาไทเลย

1.2.2 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1.3 คำถามในการวิจัย

1.3.1 ภาษาของคนไทเลยมีลักษณะอย่างไร

1.3.2 คนไทเลยมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร

1.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย มีปรากฏการณ์อย่างไร

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดหลักในอธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลยในจังหวัดเลย โดยแผนผังกรอบแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

1.4.1 กรอบแนวคิดในการศึกษาระบบเสียงในภาษาตระกูลไท โดยการเก็บข้อมูลจากรายการคำศัพท์ เพื่อทดสอบระบบเสียงวรรณยุกต์ของ วิลเลี่ยม เจ. เก็ดนี่ย์ (กาญจนา คูวัฒนะศิริ, 2524 : 4-5) อ้างอิงจาก William J. Gedney . 1972) รายการคำศัพท์สำหรับเก็บข้อมูลคำศัพท์พื้นฐานจาก A Handbook of Comparative Tai ของ หลี่ ฟางกุ้ย (1977) และรายการคำศัพท์สำหรับเก็บข้อมูลคำศัพท์พื้นฐานจาก “From Ancient Thai to Modern Dialects” ของ เจ. มาร์วิน บราวน์

1.4.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาการนิยามความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ กระบวนการของปฏิบัติการนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบ

ทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา ตลอดจนวิถีชีวิต ซึ่งปรับเปลี่ยน เลื่อนไหล ไปตามเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา (ยศ สันตสมบัติ, 2551) ดังนั้น โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้เป็นกรอบศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ในประเด็นดังต่อไปนี้

1) ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

2) ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของคนไทเลย

3) ความเชื่อและพิธีกรรมของชาติพันธุ์ของคนไทเลย

4) เรื่องเล่าและความทรงจำของชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1.4.3 แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of communication) ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารซึ่งเป็นแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงสังคม โดยได้นำมาพัฒนาเป็นกรอบการวิจัย เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การสื่อสารที่เกิดขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย จากหน่วยที่ใหญ่ที่สุดคือสถานการณ์สื่อสาร ซึ่งประกอบไปด้วยเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ และแต่ละเหตุการณ์ก็จะประกอบด้วยหน่วยที่เล็กที่สุดคือวัจนกรรมสื่อสาร ในการวิเคราะห์การสื่อสารตามแนวคิดของแต่ละเหตุการณ์เป็นหน่วยพื้นฐานสำหรับการอธิบายรายละเอียดของเป้าหมายในการสื่อสาร (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้ภาษาในของคนไทเลย โดยแบ่งหน่วยที่ใช้ในการสื่อสารออกเป็น 3 หน่วย เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบสถานการณ์สื่อสารเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ได้แก่

1) สถานการณ์สื่อสาร(Communicative situation)

2) เหตุการณ์สื่อสาร (Communicative event)

3) วัจนกรรมสื่อสาร (Communicative act)

1.4.4 แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ในฐานะที่ภาษาเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลย ดังนี้

1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

2) ภาษาเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

3) ภาษาในการประกอบสร้างภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

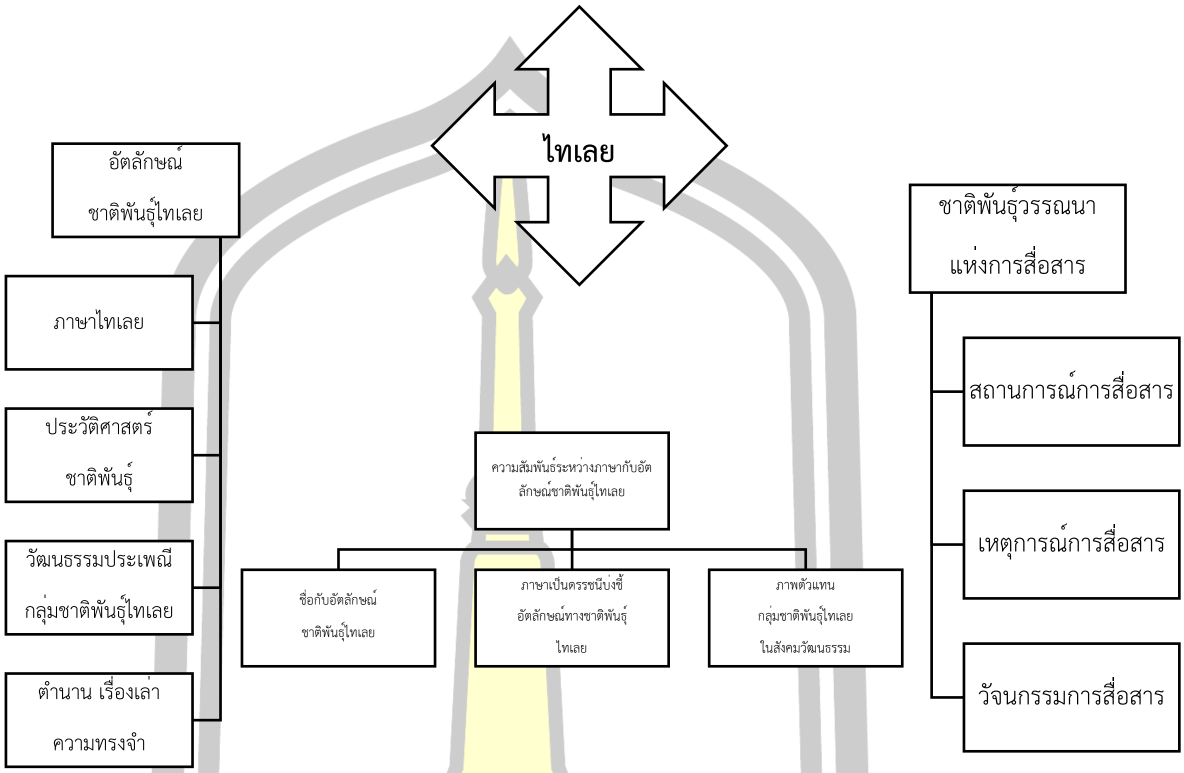

ภาพประกอบ 1 แผนผังแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต 3 ขอบเขต ได้แก่ ขอบเขตพื้นที่ของการวิจัย ขอบเขตข้อมูลและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1.5.1 ขอบเขตพื้นที่ของการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่การเก็บลักษณะทางเสียงภาษาไทเลย ได้เลือกตัวแทนชุมชนไทเลยในจังหวัดเลย โดยเลือกจากชุมชนที่มีการใช้ภาษาไทเลยในชีวิตประจำวัน ซึ่งปรากฏหลักฐานการอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และยังคงดำรงวิถีวัฒนธรรมไทเลย ได้แก่

1. ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง
2. ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง
3. ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน
4. ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย
5. ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

6. ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

ทั้งนี้ตัวแทนชุมชนไทเลยดังกล่าว มีประวัติศาสตร์การอพยพมาจากแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งจะมีลักษณะทางภาษาวัฒนธรรมที่บ่งชี้ความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย

2) พื้นที่การใช้สำหรับเก็บข้อมูลด้านชื่อสินค้าและบริการเป็นดัชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การใช้ข้อความสื่อความหมายที่ 14 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาด้วง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และ อำเภอหนองหิน

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา จัดเป็น 3 ประเด็น มีรายละเอียดดังนี้

1) ลักษณะทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย
2) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย
3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1.5.3 ผู้ให้ข้อมูล ผู้ได้เก็บข้อมูลด้านภาษาและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลย และได้กำหนดรายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลด้านลักษณะทางเสียงของภาษาไทเลย โดยกลุ่มผู้บอกภาษา ไว้ดังนี้

1) ผู้บอกภาษาเป็นเพศหญิง อายุ 50 ปี ขึ้นไป อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่วิจัย มีการใช้ภาษาไทเลยในชีวิตประจำวัน
2) การศึกษาไม่เกินภาคบังคับ

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางภาษาศาสตร์สังคม ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์และชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผสมผสาน โดยกำหนดลำดับขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอนดังนี้

1.6.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยด้านภาษา ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ที่ปรากฏในพื้นทางสังคม

1) ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาทำกรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิจัยครั้งนี้ โดยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ภาษาศาสตร์สังคมที่เชื่อมโยงสู่ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร

2) ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่การวิจัย โดยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

พหุนปณ ฑิโต ชีว

1.6.2 การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ใช้การสัมภาษณ์ภาษาแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลด้านภาษา อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

1.6.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ได้วิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางภาษา อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อตอบคำถามการวิจัยดังนี้

1) ภาษาไทเลยมีลักษณะอย่างไร

2) คนไทเลยมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร

3) ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย มีปรากฏการณ์อย่างไร

1.6.4 การนำเสนอผลการวิจัย โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descrption Analytical)

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1.7.1 ทำให้เข้าใจลักษณะภาษาและทำให้เห็นปรากฏการณ์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยผ่านปฏิบัติการทางภาษา

1.7.2 ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1.7.3 งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนและเชื่อมโยงที่นำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ทางภาษาในการประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคโลกาภิวัตน์

1.7.4 งานวิจัยนี้ทำให้เห็นบทบาทและชุดเครื่องมือสำคัญของอัตลักษณ์ทางภาษาที่มีต่อการสร้างพื้นทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย เพื่อให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

1.7.5 ข้อมูลจากการศึกษาจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการยอมรับในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษา และรัฐสามารถนำชุดข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.7.6 เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาภาษาศาสตร์สังคมไปยังพื้นที่อื่น อันจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกประการหนึ่ง

พหุน ปณฺ ฑิต ชีเว

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทเลย หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเลย พูดภาษากลุ่มภาษาลาวหลวงพระบาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสำนึกร่วมและปฏิบัติการด้านสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ หมายถึง ลักษณะร่วมที่เป็นลักษณะเฉพาะมีการแสดงออกความเป็นชาติพันธุ์ไทเลยทางด้านภาษา ความเชื่อ สัญลักษณ์อื่นที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับสังคม

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญได้แก่ การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเลย

2.2 ทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.3 ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

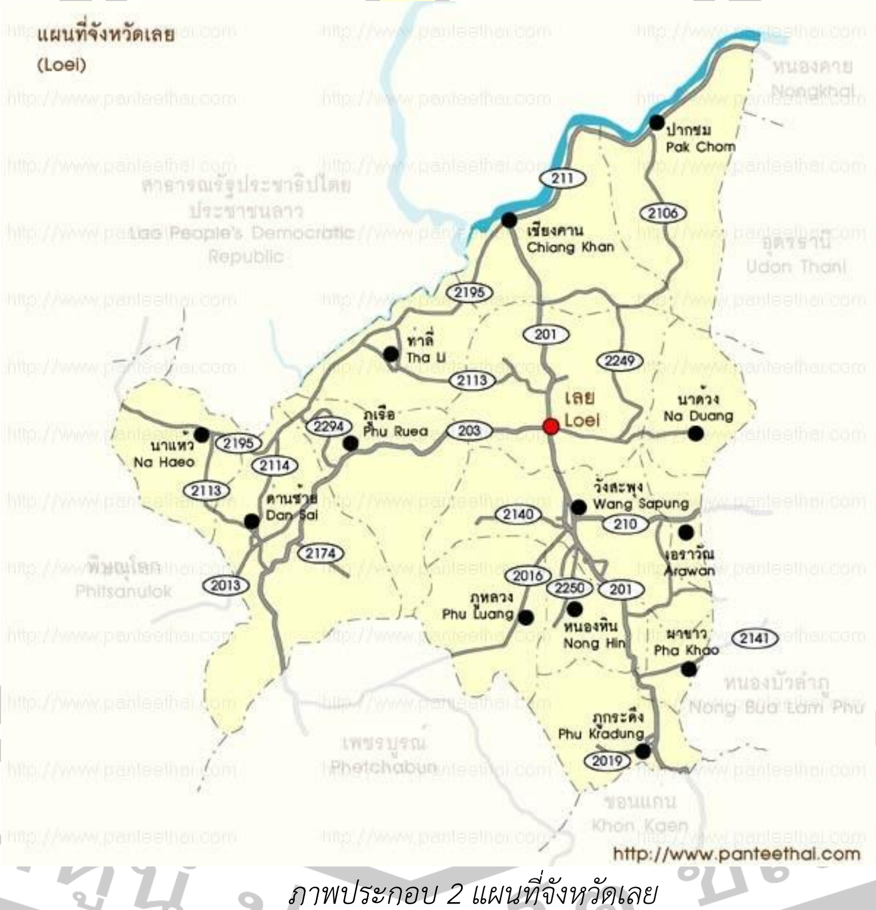

ภาพประกอบ 2 แผนที่จังหวัดเลย

https://www.panteethai.com

2.1 ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเลย

2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเลย

จังหวัดเลยตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นทิวเขาในแนวทางทิศเหนือใต้ และจะมีพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาสลับกัน อากาศหนาวและมีหมอกปกคลุม เป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยที่มีสถานที่อุณหภูมิของปรอทวัดได้ศูนย์องศาเซลเซียส จังหวัดเลยอยู่ห่างจากกรุงเทพเป็นระยะทาง 520 กิโลเมตร จังหวัดเลย มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 11,424.62 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,140,382 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 6.77 ของพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดเลยมีภูมิประเทศที่แตกต่างกันถึง 3 ลักษณะได้แก่

1) ลักษณะภูเขาส่วนใหญ่ทางตะวันตกโอบล้อมพื้นที่ อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอท่าลี่ ประชากรอาศัยอยู่น้อยในแถบนี้เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่เหมาะสำหรับการเพาะปลูกและภูมิประเทศซึ่งมีทิวเขาอยู่มากมายนี้ทำให้การสื่อสารโทรคมนาคมไม่สะดวกอีกด้วย

2) ลักษณะที่ราบต่ำรอบแม่น้ำโขงและแม่น้ำเลยซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน และอำเภอวังสะพุง การเกษตรแถบนี้อุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุดของจังหวัดเลย อาณาบริเวณที่ราบรอบๆ

3) ลักษณะเนินเขาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของเลยใกล้ภูกระดึง ภูหลวง ภูเก้า นาด้วงและปากชม การเกษตรสามารถทำได้มากกว่าพื้นที่อื่นและมีประชากรหนาแน่น จังหวัดเลยห่างจากกรุงเทพมหานคร 520 กิโลเมตร ทิศเหนือ ติดต่อกับแขวงไซยะบุรีและแขวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย และ อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานีและ อำเภอศรีบุญเรือง อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนากลาง อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู จากกรุงเทพฯ สามารถไปได้ 3 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ผ่านจังหวัดสระบุรี แยกใช้ทางหลวงหมายเลข 21 ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ถึงอำเภอหล่มสัก ใช้ทางหลวงหมายเลข 203 ผ่านอำเภอหล่มเก่าจังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอภูเรือ เข้าสู่จังหวัดเลย

เส้นทางที่ 2 ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ถึงจังหวัดสระบุรี แยกใช้ทางหลวงหมายเลข 2 (มิตรภาพ) ผ่านจังหวัดนครราชสีมา ไปจนถึงจังหวัดขอนแก่น แยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 12 ผ่านอำเภอชุมแพ แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่เส้นทางหมายเลข 201 ผ่านอำเภอภูกระดึง อำเภอหนองหิน อำเภอวังสะพุง ถึงจังหวัดเลย

เส้นทางที่ 3 ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) จนถึงจังหวัดสระบุรี แยกใช้ทางหลวงหมายเลข 2 (มิตรภาพ) ถึงอำเภอสีคิ้ว แยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 201 ผ่านอำเภอด่านขุนทด อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ อำเภอแก้งคร้อ อำเภอภูเขียว เข้าเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อำเภอภูกระดึง อำเภอหนองหิน อำเภอวังสะพุง ถึงจังหวัดเลย

ระยะทางจากจังหวัดเลยไปยังจังหวัดใกล้เคียง มีรายละเอียดดังนี้

1) จังหวัดเพชรบูรณ์ 80 กิโลเมตร
2) จังหวัดหนองบัวลำภู 102 กิโลเมตร
3) จังหวัดขอนแก่น 120 กิโลเมตร
4) จังหวัดอุดรธานี 143 กิโลเมตร
5) จังหวัดหนองคาย 170 กิโลเมตร
6) จังหวัดพิษณุโลก 210 กิโลเมตร (สำนักงานจังหวัดเลย https://ww2.loei.go.th/)

2.1.2 หน่วยการปกครองจังหวัดเลย

แบ่งออกเป็น 14 อำเภอ 89 ตำบล (ไม่รวมตำบลกุดป่อง ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเลย) 918 หมู่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล27 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 71 แห่ง

ระยะทางระหว่างอำเภอถึงตัวจังหวัดเลย ดังนี้

1) อำเภอเมืองเลย			
2) อำเภอวังสะพุง	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	22	กิโลเมตร
3) อำเภอนาด้วง	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	37	กิโลเมตร
4) อำเภอเอราวัณ	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	42	กิโลเมตร
5) อำเภอท่าลี่	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	46	กิโลเมตร
6) อำเภอหนองหิน	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	47	กิโลเมตร
7) อำเภอเชียงคาน	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	48	กิโลเมตร
8) อำเภอภูเรือ	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	48	กิโลเมตร
9) อำเภอภูหลวง	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	50	กิโลเมตร
10) อำเภอผาขาว	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	63	กิโลเมตร
11) อำเภอภูกระดึง	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	74	กิโลเมตร
12) อำเภอด่านซ้าย	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	82	กิโลเมตร

พหูปโน ศิต ชีเว

13) อำเภอปากชม	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	92	กิโลเมตร
14) อำเภอนาแห้ว	ห่างจากตัวจังหวัดเลย	117	กิโลเมตร

2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศและฤดูกาลของจังหวัดเลย

ลักษณะภูมิอากาศ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของมรสุมที่พัดประจำฤดูกาล 2 ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดพามวลอากาศเย็นและแห้งจากประเทศจีนเข้าปกคลุมประเทศไทยตั้งแต่ประมาณ กลางเดือนตุลาคมถึงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้จังหวัดเลยมีอากาศหนาวเย็นและแห้ง มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดพามวลอากาศชื้นจากทะเลและมหาสมุทรเข้าปกคลุมทำให้มีฝนตกชุกทั่วไป

ฤดูกาลของจังหวัดเลย แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู ได้แก่ 1) ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์เป็นช่วงที่มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทยและบริเวณความกดอากาศสูงจากประเทศจีน มวลอากาศเย็นจะแผ่ลงมาปกคลุม ทำให้จังหวัดเลยมีอากาศหนาวเย็นและแห้ง เดือนที่มีอากาศหนาวมากที่สุดจะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม 2) ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นที่มีอากาศร้อนอบอ้าวโดยทั่วไป โดยเฉพาะเดือนเมษายนจะเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวที่สุดของปี 3) ฤดูฝน เริ่มต้นประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดเอาความชื้นจากทะเลและมหาสมุทรมาปกคลุมประเทศไทย ประกอบกับในช่วงดังกล่าวร่องความกดอากาศต่ำที่พาดอยู่บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยจะเลื่อนขึ้นมาพาดผ่านบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้อากาศเริ่มชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป โดยเฉพาะเดือนสิงหาคมเป็นเดือนที่มีฝนตกชุกหนาแน่นมากที่สุดในรอบปี

2.1.4 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเลย

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเลย แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) “ไทเลย” เป็นชื่อเรียก คนเมืองเลย ในประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า คือกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ เมืองเซไล (บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง ปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. 2396 ซึ่งตรงกับ สมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านแห่ (บ้านแฮ่ ปัจจุบัน) ได้ตั้งบ้านเรือนเรียกว่า เมืองเลย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

2) “ไทดำ” อพยพมาจากสิบสองจุไท ซึ่งอยู่ทางจังหวัดในภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม อดีตสิบสองจุไทเป็นเขตอาณาจักรสยาม เมื่อปีพ.ศ. 2417 เมื่อจีนฮ่อยกกำลังมาตีเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญ(ปัจจุบันเป็นแขวงหรือจังหวัดในภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) จึงได้เริ่มอพยพลงมาตามเส้นทาง จนได้มาพักที่บ้านน้ำก้อ

ใหญ่ ตำบล น้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อมามีไทดำกลุ่มหนึ่ง ได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงไปยังบ้านน้ำกุ่ม 2 แขวงเวียงจันทน์ แต่ในขณะนั้นเวียงจันทน์มีปัญหาการเจรจากับฝรั่งเศส ไทดำจึงข้ามแม่น้ำโขงกลับมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพมาจากเมืองพวน กล่าวคือปี พ.ศ.2417 จีนฮ้อยกทัพมาตีเมืองเชียงขวาง (ปัจจุบันเมืองพวนเป็นเมืองเอกของแขวงเชียงขวาง อยู่ทางตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ทางเมืองหลวงพระบางเกรงว่าจีนฮ้อจะยกทัพมาตีเมืองหลวงพระบางด้วย จึงได้ขอความช่วยเหลือมายังไทย จึงได้ส่งแม่ทัพผู้คุมกองทัพไปปราบ ผลการปราบครั้งนี้ไทยชนะและได้กวาดต้อน อพยพผู้คนเข้ามายังประเทศไทยมาอยู่ที่ลพบุรี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์ขอให้กลับไปยังเมืองเชียงขวาง แต่เกิดกรณีลาวกับฝรั่งเศสจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองหล่ม ต่อมาฝรั่งเสาขอให้ไทดำกลุ่มนี้กลับเชียงขวาง แต่เมื่อกลับไปแล้วพบว่าไม่เหมาะกับการตั้งถิ่นฐานจึงกลับมาทางอำเภอปากชมปัจจุบัน และได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนและตั้งชื่อบ้านนาป่าหนาด พ.ศ. 2448 จำนวน 15 ครัว (อุไรวรรณ หอมทรัพย์ และคณะ, 2553)

3)“ไทพวน” อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านบุฮม และบ้านกลาง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เดิมอยู่ที่เมืองเตาไห แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อครั้งที่พวกจีนฮ่อรุกรานเมืองเตาไห จึงได้อพยพล่องตามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านบุฮม ต่อมาส่วนหนึ่ง ได้มาอยู่ที่บ้านกลาง (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

4) “ไทใต้” อพยพมาจากจังหวัดอื่นในภาคอีสานเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเลย ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธร เมื่อ พ.ศ.2506 เข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ในอำเภอเอราวัณ อำเภอนาด้วง และอำเภอผาขาว (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

2.1.5 พื้นที่ในการเก็บข้อมูลทางภาษา

พื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกในการเก็บข้อมูลระบบเสียงภาษาไทเลย ได้แก่

1) ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

2) ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

3) ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

4) ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

5) ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

6) ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

1) ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะเป็นเขตพื้นที่ภูเขาอยู่ทางทิศตะวันตก ซึ่งเป็นเทือกเขาภูหลวง และลาดต่ำลงไปทางทิศตะวันออกทิศใต้และทิศเหนือบางส่วน เขตพื้นที่ลาดเป็นลอนคลื่น ส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศตะวันตกและทิศเหนือของตำบล เขตพื้นที่ราบส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาอยู่ด้านตะวันออกทิศใต้และพื้นที่ตอนกลาง ซึ่งติดชายแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีเทือกเขาหลวงพระบางเป็นพรมแดน ลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายเกิดจากตะกอนลำน้ำ สภาพเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่และไม้ผล ตำบลทรายขาว มีแม่น้ำสำคัญ 3 สายได้แก่ แม่น้ำเลย แม่น้ำทบ แม่น้ำเซิม

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลทรายขาวประกอบด้วย 20 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านบุ่งค้อ หมู่ที่ 2 บ้านทรายขาวนอก หมู่ที่ 3 บ้านโพนงาม หมู่ที่ 4 บ้านกกซ้อ หมู่ที่ 5 บ้านทรายขาวใน หมู่ที่ 6 บ้านทรายขาวกลาง หมู่ที่ 7 บ้านนาวัว หมู่ที่ 8 บ้านเหว่อ หมู่ที่ 9 บ้านโพนทอง หมู่ที่ 10 บ้านฟากเลย หมู่ที่ 11 บ้านทรายขาว หมู่ที่ 12 บ้านน้ำค้อ หมู่ที่ 13 บ้านฟ้าห้วย หมู่ที่ 14 บ้านกุดตอเรือ หมู่ที่ 15 บ้านดอนสำราญ หมู่ที่ 16 บ้านนาวัวพัฒนา หมู่ที่ 17 บ้านทรายขาวเหนือ หมู่ที่ 18 บ้านโพนงามพัฒนา หมู่ที่ 19 บ้านกกซ้อพัฒนา และหมู่ที่ 20 บ้านโพนทองพัฒนา ประชากรรวม 13,814 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว,2565) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกพืชไร่เช่น ถั่วเหลือง มันสำปะหลัง ถั่ว พริก ข้าวโพด ผลไม้ได้แก่ มะขามหวาน ส้มเขียวหวาน เงาะ ลิ้นจี่ เป็นต้น

3. ประวัติศาสตร์ชุมชน ตามตำนานตำบลทรายขาวนี้เป็นที่ตั้งเมืองเลยเดิมก่อนที่จะย้ายไปยังบ้านแฮ่ ที่ตั้งปัจจุบันของเมืองเลย

4. สถานที่สำคัญของชุมชนเป็นโบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับตำนานประวัติศาสตร์เมืองเลยซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย ได้แก่ วัดกู่คำ พระธาตุกุดเรือคำ คุ้มเจ้าฟ้าร่มขาว ซึ่งมีสถานที่สำคัญอยู่บริเวณคุ้ม ได้แก่ วังเจ้าฟ้าร่วมขาว (เจ้าเมืองเซไล) ศาลาประดิษฐานพระบางเมืองเลยจำลองรุ่นที่ 1 สถานที่ยิงปืนเบิกฟ้าเมืองเซไล อาคารสักการะบูชาเจ้าฟ้าร่วมขาว วังควายดำ ซึ่งเป็นวังน้ำขนาดใหญ่ในแม่น้ำเลย

5. ประเพณีและความเชื่อ

ประชาชนตำบลทรายขาว มีประเพณีตามฮีต 12 และมีการเลี้ยงปีหรือบุญเลี้ยงเจ้าฟ้าร่มขาวตามความเชื่อเรื่องผีเจ้านายชื่อเจ้าฟ้าร่มขาวของคนในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเซไลเมืองคนแรกตามตำนานเมืองเลยที่ได้สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง โดยมีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่สัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศและโบราณสถานของชุมชน

2) ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะหมู่บ้านทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีนาล้อมรอบ 3 ด้านส่วนทางทิศตะวันตก เนินดิน

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลนาอ้อ มี 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 2 3 5 7และ9 บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 4 บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ 6 บ้านโพนค่าย หมู่ที่ 8 บ้านหนองมะผางประชากร 6,189 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2564)

3. ประวัติศาสตร์ชุมชน เดิมชุมชนนี้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ยกระดับเป็นตำบลนาอ้อ ชุมชนบ้านนาอ้อมีการอพยพเคลื่อนย้ายหลายครั้งในกรณีฝรั่งเศส รศ. 112 และในกรณีปราบจีนฮ่อ (จิระพันธ์ โชติวัฒนานุสรณ์ ธนกร เคหารมย์ และสุมลรัตน์ คุณทะวงษ์, 2557) แรกเริ่มหมู่บ้านอยู่ริมฝั่งหนองน้ำมีพงอ้ออยู่รอบหนองและบริเวณหนองน้ำเป็นที่ราบลุ่มจึงได้บุกเบิกเป็นที่นา จึงได้ตั้งชื่อบ้าน เป็นบ้านนาอ้อ นาหมายถึงพื้นที่สำหรับปลูกข้าว อ้อหมายถึงไม้จำพวกหนึ่งลำต้นแข็งเป็นปอง ข้างในกลวง นาอ้อหมายถึงทุ่งนาซึ่งมีต้นอ้อขึ้นอยู่ (ปราณี บานชื่น, 2527)

4. สถานที่สำคัญ วัดศรีจันทร์ บ้านโบราณ พิพิธภัณฑ์ประภัศร์จันทโชติวัดศรีจันทร์อนุสรณ์วิจารณ์สังฆกิจ

5. ประเพณีและความเชื่อเรื่องผีเจ้าปู่คำแดงซึ่งอยู่ที่หอเจ้าบ้าน ศาลาเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านทางเข้าจะอยู่ฝั่งตรงข้ามเยื้องประตูวัดศรีจันทร์

3) ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ตำบลนาซ่าเป็นเขตการปกครองของอำเภอเชียงคานจังหวัดเลย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและภูเขา เหมาะกับการทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลนาซ่าว มี 15 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 14 บ้านนาซ่าว หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 12 บ้านนาบอน หมู่ที่ 3 บ้านโพน หมู่ที่ 4 บ้านใหม่ตาแสง หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 15 บ้านใหม่ศาลาเฟือง หมู่ที่ 6 บ้านแก้งมี้ หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 13 บ้านศรีโพนแท่น หมู่ที่ 8 บ้านหนองขอนทอง หมู่ที่ 10 บ้านหนองสระพุง หมู่ที่ 11 บ้านศาลาเฟืองประชากร ประชากร11,510 (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2564)

3. ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านนาซ่าว ขุนหมื่นนรินทร์ได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นแล้วประกาศให้คนในชุมชนปักหลักทำไร่ทำนา การทำนาจะต้องปรับพื้นที่ให้เหมาะสม จึงมีการขุดปรับให้เป็นที่นาไปตามลำห้วยเรียกว่าการซ่าวหรือส่าวตามสำเนียงภาษาบ้านนาซ่าวหมายถึงการขุด,บุกเบิกเพื่อให้พื้นที่ราบเสมอกัน บางพื้นที่ได้ถมลำห้วยเป็นที่นาจึงได้ตั้งชื่อตำบลว่านาซ่าว บางช่วงถูกยุบไปเป็นตำบลนา

บอน และในปี พ.ศ. 2468 กลับมาตั้งเป็นตำบลนาซ่าว แล้วไปขึ้นกับตำบลเชียงคานแล้วแยกมาเป็นตำบลนาซ่าวจนถึงปัจจุบัน (ปราณี บานชื่น, 2527) ในภาษาอีสานทั่วไป เรียกลักษณะการปรับพื้นที่ให้เรียบเสมอกันว่า "ซาวไฮซาวนา" ซึ่งมีความหมายว่าการปรับที่ให้ราบเสมอกันด้วยการขุดปรับแต่งเพื่อทำเหมาะสำหรับการทำไร่ทำนา

4. สถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ วัดโพธิ์ศรี ศาลเจ้าปู่

5. ประเพณีและความเชื่อในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีขนน้ำหรือแมงหน้างามซึ่งเป็นการละเล่นสำคัญในประเพณีบุญเดือน 6 ที่ต้องเล่นถวายเจ้าปู่จิรมาณพและเจ้าปู่ผ่านพิภพซึ่งเป็นผีเจ้านายที่ทำหน้าที่ปกปักรักษาดูแลคนในชุมชน การสื่อสารกับผีเจ้าปู่นั้นจะต้องสื่อสารผ่านนางเทียม โดยผู้ร่วมประกอบพิธีสื่อสารกับผีเจ้าปู่ก่อนงานบุญนั้น ประกอบด้วยนางเทียม จ้ำ และนางแต่ง

4) ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศ ประกอบด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อนมีป่าไม้ขึ้นหนาแน่น มีที่ราบระหว่างหุบเขามีเทือกเขาอยู่ทั้งสองข้างทางทิศตะวันออกและทิศใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ทำนา บริเวณเชิงเขาทำไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว ถั่ว ฝ้าย ฯลฯ พื้นดินเป็นดินร่วนและดินปนทราย สภาพอากาศอากาศแปรปรวน กล่าวคือ อากาศร้อนจัดในฤดูร้อน หนาวจัดในฤดูหนาว ลำน้ำสายหลักคือ ลำน้ำหมัน

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลด่านซ้ายประกอบไปด้วย 15 หมู่บ้าน หมู่ที่ หนึ่ง บ้านด่านซ้าย หมู่ที่ สอง บ้านเหนือ หมู่ที่ 3 บ้านเดิ่น หมู่ที่ 4 บ้านนาว่า หมู่ที่ 5 บ้านก้างปลา หมู่ที่ 6 บ้านน้ำพุ หมู่ที่ 7 บ้านหนามแท่ง หมู่ที่ 8 บ้านหนองฟ้าแลบ หมู่ที่ 9 บ้านนาเวียง หมู่ที่ 10 บ้านนาสีเทียน หมู่ที่ 11 บ้านนาทุ่ม หมู่ที่ 12 บ้านเทิงนา หมู่ที่ 13 บ้านห้วยอ้อย หมู่ที่ 14 บ้านหัวนายูงหมู่และ ที่ 15 บ้านศาลาน้อยประชากร 9,725 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2564)

3. ประวัติศาสตร์ชุมชน สันนิษฐานตามประวัติศาสตร์ว่าพ่อขุนบางครั้งเจ้าเมืองบางยาง ได้ตั้งเมืองหน้าด่านประชิดพรมแดน ในครั้งนั้นโดยที่เมืองหน้าด่านนี้ตั้งอยู่ด้านซ้ายของเมืองบางยาง ข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งด้านซ้ายเดิมอาจจะมาจากคำว่าด่านช้างเพราะเมืองนี้ตั้งอยู่เขตติดต่อกับอาณาจักรล้านช้างแขวงไซยะบูลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และบริเวณที่มีช้างป่ามากมีช้างป่าได้เดินเที่ยวหากินไปมาระหว่างป่าภูหลวง-โป่งสิงตันและเขตไซยะบูลี จึงเรียกเมืองนี้ว่าเมืองด่านช้างต่อมาจึงเพี้ยนเป็นด่านซ้าย ตั้งขึ้นเป็นตำบลเมื่อใดไม่แน่ชัด (ปราณี บานชื่น, 2527 : 251-255)

4. สถานที่สำคัญ พระธาตุศรีสองรัก วัดโพนชัย พิพิธภัณฑ์เจ้าพ่อกวน ล้ำหมัน

5. ประเพณีและความเชื่อประเพณี บุญพระธาตุศรีสองรัก บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน

ยังมีความเชื่อเรื่องผีเจ้านายและตัวแทนผู้สืบทอดของผู้นำทางจิตวิญาณที่อยู่ในพื้นที่ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน ได้แก่ กวน แสน นางเทียม ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ได้กำหนดหน้าที่และที่มาว่าต้องสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษจากเมืองหลวงพระบาง นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำศักดิ์คือ ลำน้ำหมันซึ่งเป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านอำเภอด่านซ้าย โดยได้เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญสำคัญๆ ได้แก่ งานบุญหลวงเป็นสถานที่สำหรับทิ้งหน้ากากผีตาโขน ไหลเรือไฟ และ ลอยกระทง จากนั้นในช่วง พ.ศ. 2530 กระทรวงมหาดไทยตั้งคณะกรรมการจังหวัดเลย เพื่อหาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าถวายเป็นน้ำสรงมุรธาภิเษก แม่น้ำหมันจึงได้รับการพิจารณาด้วยเหตุผลว่าเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านพระธาตุศรีสองรักสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองด่านซ้าย หลังจากนั้นจึงได้นำน้ำจากลำน้ำหมันไปใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยพันธุ์, 2559)

5) ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะชุมชนแต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างไกลกันพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาสูงมีความอุดมสมบูรณ์เป็นต้นน้ำที่สำคัญ ภูเขาสูงมีความลาดชันสูง คิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงสภาพป่าเป็นป่าดิบชื้นสลับที่ราบเชิงเขาเล็กๆ มีพื้นที่ราบน้อย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงป่าทรัพยากรป่าไม้สมบูรณ์ ทำให้มีอากาศหนาวเย็นมากในฤดูหนาว มีลำน้ำ 3 สาย ได้แก่ ลำน้ำเหืองลำน้ำแพร่ และลำน้ำภา

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลแสงภา ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแสงภา หมู่ที่ 2 บ้านป่าก่อ หมู่ที่ 3 บ้านหัวนา หมู่ที่ 4 บ้านนาปอ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ 6 บ้านห้วยน้ำผัก โดยหมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 กระจายตัวอยู่ตามหุบเขาที่มีร่องน้ำ(ลำห้วย)ไหลผ่าน จำนวนประชากร 1,849 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2564) ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกข้าวโพด สับปะรด ยางพารา ส้ม สตอเบอร์รี่ ลิ้นจี่ แมคคาเดเมีย เลี้ยงโคกระบืออาชีพเก็บของป่า ได้แก่ น้ำผึ้ง เห็ด หน่อไม้ เป็นต้น

3. ประวัติศาสตร์ชุมชน ชื่อตำบลมาจากชื่อของคนที่ก่อตั้งหมู่บ้านคือ เซียงภา ต่อมาก็เลยเพี้ยนเป็นแสงภา ประวัติมีชาย 3 คนเป็นพี่น้องกัน คนที่ 1 ไปยังหมู่บ้านบ่อเมืองน้อย ประเทศลาว คนที่ 2 ไปอยู่ที่บ้านเหมืองแพร่ตำบลนาแห้ว และคนที่ 3 ก็ได้เข้ามาอยู่บ้านแสงภาที่ตั้งปัจจุบันชายคนที่มาอยู่นี่ชื่อว่าเซียงภาและได้มาตั้งรกรากอยู่จนมีคนอพยพมาเพิ่มจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ตามชื่อตนเองต่อมาออกเสียงเพี้ยนกลายเป็นแสงภาซึ่งใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน (ปราณี บานชื่น, 2527 : 251-255)

4. สถานที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ น้ำตกตาดภา น้ำตกวังถ้ำพระ น้ำตกคิ้ง น้ำตกช้างตก น้ำตกวังตาด น้ำตกตาดเหือง น้ำตกผาค้อ น้ำตกห้วยระทึก อุทยานแห่งชาติภูสวนทราย ภูขัด ภูเมี่ยง ภูสอยดาว(สวนป่านาปอ) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัดศรีโพธิ์ชัย และ วัดพระธาตุดินแทน

5. ประเพณีและความเชื่อคนในชุมชน มีความเคร่งครัดรักษาศีล วันพระต้องนำดอกไม้บูชาหิ้งพระ วันพระวันโกนจะไม่ฆ่าสัตว์ ในชุนนอกจากจะมีประเพณีฮีต 12 แล้ว ในประเพณีบุญเดือน 5 หรือบุญสงกรานต์ ได้แห่ต้นดอกไม้ซึ่งมีขนาดใหญ่และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ ยังปรากฏประเพณีนางหาบ ซึ่งหมายถึงสตรีอายุ 50 ปีขึ้นไปที่ทำหน้าที่หาบอาหารไปวัดศรีโพธิ์ชัย โดยหาบอาหารจากชาวบ้านในหมู่บ้านไปถวายพระช่วงเช้า เรียกว่าถวายจังหัน นางหาบนี้อยู่ในหมู่บ้านแสงภาและบ้านป่าก่อ โดยจะทำหน้าที่หมุนเวียนกันไป ซึ่งมีจำนวนนางหาบ 5-7 คน ซึ่งยึดถือปฏิบัติมานานหลายร้อยปี นางหาบ แต่ละคนได้รับการสืบทอดมาจากแม่และคนในครอบครัวด้วยความสมัครใจ แต่ละวันนางหาบจะทำอาหารและใส่อาหารจำนวนมากในปิ่นโต เพราะเชื่อว่าจะทำให้ไม่อดหยาก นอกจากนั้นนางหาบยังรับฝากข้าวปลาอาหารของคนในคุ้มเพื่อหาบไปจังหันที่วัด (นางเตียง จันทคูณ, สัมภาษณ์ : 2564)

6) ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ มีแม่น้ำเหืองเป็นพรมแดนกั้นกับประเทศลาว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มค่อนข้างกว้างอยู่ติดกับลำห้วยพานซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำเหือง

2. จำนวนประชากรและการประกอบอาชีพ ตำบลอาฮีมีทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 และหมู่ 6 บ้านอาฮี หมู่ที่ 2 บ้านห้วยคัง หมู่ที่ 3 บ้านน้ำพาน หมู่ที่ 4 บ้านนากระเซ็ง หมู่ที่ 5 บ้านหนองปกติ มีประชากร 1,591 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2564)

3. ประวัติศาสตร์ชุมชน บ้านอาฮีเพี้ยนมาจากคำว่าอาฮิ ซึ่งมีความหมายว่า ไม่น่ากิน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอาฮีไม่ปรากฏหลักฐาน ตามตำนานที่เล่ากันต่อมาว่ามีเมืองหนึ่งชื่อเมืองตูมมีผู้ปกครองชื่อพระยาสุนทรจักษ์ภรรยาชื่อพรหมจารีได้ปกครองบ้านเมืองเจ้าเมืองผิดใจกับภรรยาเนื่องจากไปชอบนางมัทธิสงกา จึงขับไล่ออกจากเมืองโดยให้ลอยแพไหลไปตามลำน้ำเหืองและได้พบท้าวจันทคราสสามีนางมัทธิสงกาที่พลัดพรากจากกันเมื่อคราวเรือแตก นางพรหมจารีจึงขอให้ช่วยเหลือและสอนวิชาอาคมให้กลับมาแก้แค้นจนสำเร็จ นางจึงยกเมืองตูมให้เป็นของนางคำผิวภรรยาอีกคนของท้าวจันทคราส ส่วนนางพรหมจารีเดินทางไปมาระหว่างอาจารย์กับท้าวจันทคราสและพี่ชายที่อยู่บ้านนาแก่งม้า พี่ชายนางพรหมจารีได้ให้คนนำแกงม้ามาให้นางพรหมจารีกิน แต่นางบอก

ว่าอาฮิกิน คนที่อยู่ใกล้ได้ยินนางพูดว่า "อาฮิกิน" จึงได้เรียกเป็นชื่อหมู่บ้าน ภายหลังเพี้ยนเป็น "อาฮี" (ปราณี บานชื่น, 2527 : 331-332)

4. สถานที่สำคัญขอบชุมชน บ้านอาฮีเป็นชุมชนโบราณพบหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 ชุมชนนี้มีพัฒนาการเชื่อมโยงกับชุมชนโบราณเมืองแก่นท้าว ซึ่งเป็นหัวเมืองชายแดนของอาณาจักรล้านช้าง (ธีระวัฒน์ แสนคำ,2560) สถานที่สำคัญในชุมชนได้แก่ พระธาตุมะนาวเดี่ยวตั้งอยู่ที่วัดศิริมงคล พระนาคปรกมุจลินท์อายุ 800 ปี ณ วิหารวัดศิริมงคล พระพุทธธรรมมารามมิ่งมงคล วัดเมืองตูมธรรมารามและภูผักหวาน

5. ประเพณีและความเชื่อ ชุมชนบ้านอาฮีมีความเชื่อเรื่องนิทานตำนานเกี่ยวกับชุมชนบ้านอาฮีกับชุมชนใกล้เคียง โบราณสถาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านอาฮีกับชุมชนอื่นๆ

2.2 การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งจำแนกได้ 4 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดระบบเสียงในภาษาตระกูลไท แนวคิดแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of communication) และแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Relationship between Language and Ethnic Identity)

2.2.1.1 แนวคิดระบบเสียงในภาษาตระกูลไท

การศึกษาระบบเสียงในภาษาตระกูลไท จำแนกออกเป็น 3 หน่วยเสียง ได้แก่ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ หน่วยเสียงพยัญชนะและหน่วยเสียงสระ โดยจัดรายการคำศัพท์สำหรับเก็บข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1) รายการคำศัพท์สำหรับเก็บข้อมูลเสียงวรรณยุกต์เพื่อทดสอบระบบเสียงวรรณยุกต์จำนวน 60 คำ จากบทความเรื่อง " A Checkedlist for Determining Tones in Tai Dialects " และ หนังสือ "Studies in Linguistics in Honor of George L. Trager" วิลเลี่ยม เจ. เก็ดนี่ย์ (กาญจนา คูวัฒนะศิริ, 2524 : 4-5 อ้างอิงจาก William J. Gedney . 1972) กลุ่มที่ 2 รายการคำศัพท์พื้นฐานจากหนังสือ " A Handbook of Comparative Tai ของ

หลี่ ฟางกุ้ย” (1977) และชุดคำศัพท์ “From Ancient Thai to Modern Dialects” ของ เจ. มาร์วิน บราวน์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนคำศัพท์ตามความเหมาะสม

2.2.1.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

1. อัตลักษณ์ (Identity) เป็นสิ่งที่ไม่ได้ติดตัวเรามาตั้งแต่กำเนิด แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาภายหลัง โดยสังคม การนิยามตัวตนว่า “เราเป็นใคร” นั้นจะเกิดขึ้นเมื่อเราไปสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เรารับรู้ว่าเราเป็นใคร เป็นพวกเดียวกันกับใคร ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นเดียวกับเรา ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างกับคนอื่นอย่างไร เราควรปฏิบัติสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร คนอื่นควรปฏิสัมพันธ์กับเราอย่างไร กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของเราดูได้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษา การเรียน การดูหนัง ตลอดไปจนถึงรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย หมายรวมไปถึงการบริโภคสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถบ่งบอกตัวตนและสร้างอัตลักษณ์ว่าเราเป็นใครแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร อัตลักษณ์มีคุณลักษณะสำคัญ คือ มีหลากหลายมิติ และมีพลวัตหรือมีความเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ สังคมและสิ่งแวดล้อม อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2561 : 4) ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ว่า “อัตลักษณ์มีความหมายเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และคุณค่าที่ติดตามมากับความเป็นสามี-ภรรยาความเป็นศิษย์-อาจารย์ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ด้วย อัตลักษณ์ (Identiy) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นโดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness)ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไรและ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น”

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นมโนทัศน์ที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์หลายแขนง ตามความหมายในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ – ไทย คำว่า Identity หมายถึง อัตลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งนั้น ที่ทำให้โดดเด่นหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น ศิริพร ภักดีผาสุข. (25612-3) ได้กล่าวถึงคำว่าอัตลักษณ์ (Identity) ว่า “การใช้คำว่า “Identity”เพื่อสื่อถึง “อัตลักษณ์”นั้นปรากฏครั้งแรกในปี ค.ศ. 1596 ในความหมายว่า “ความคงเดิมของบุคคลหรือสิ่งใดหนึ่งได้ที่คงอยู่ตลอดเวลาหรือคงอยู่ในทุกสถานการณ์; สภาวะของการเป็นปัจเจกบุคคล; ข้อเท็จจริงที่ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งยังคงเป็นคนนั้นหรือสิ่งนั้นและไม่ใช่อย่างอื่น;ความเป็นปัจเจก;บุคลิกภาพ;” (Oxford English Dictionary,2514) คำจำกัดความดังกล่าว

สื่อให้เห็นว่า Identity เกี่ยวข้องกับลักษณะหรือคุณสมบัติเฉพาะที่คงเดิมและโดดเด่นซึ่งทำให้สามารถจำแนกและระบุชี้บุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ คำจำกัดความในลักษณ์นี้ทำให้ Identity น่าจะหมายถึง "เอกลักษณ์" และความหมายในลักษณะดังกล่าวนี้ผูกติดกับคำนี้โดยตลอด (เบลเวลล์และสโตโก Benwell and Stokor ,25006)" ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์คือความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่า "ฉันคือใคร" โดยจะเกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น และในขณะเดียวกัน มโนทัศน์อัตลักษณ์ จะถูกกล่าวควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เมื่ออัตลักษณ์ไปสัมพันธ์กับแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ดูจะมีความหมายที่แตกต่างจากความหมายที่เข้าที่เข้าใจกันโดยสามัญสำนึกมาก อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, (2561) อ้างถึง แคทรีน วูดเวอร์ด (1997) ว่า ประเภทของอัตลักษณ์ มี 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล (Personnel Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้ ศิริพร ภักดีผาสุข, (2561 : 27) ได้อธิบายกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ไว้ 4 ประการดังนี้ 1) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การปฏิสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นที่รับรู้ได้ ไม่ได้เป็นเรื่องของความคิดที่อยู่ภายในจิตใจ 2) กระบวนการประกอบสร้างดังกล่าวก่อให้เกิดชุดของอัตลักษณ์ที่มีความหมายหลากหลาย มิใช่เพียงอัตลักษณที่มีเพียงหนึ่งเดียวและมีลักษณ์ตายตตัว ไม่เปลี่ยนแปลง 3) กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ไม่ได้เป็นผลจากตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นฝ่ายเดียว หากแต่เป็นผลของการต่อรองกับมุมมองที่สังคมมีต่อเรา 4) กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นโดยมีภาษาเป็นเครื่องมือหรือสื่อกลางอัตลักษณ์ในฐานะการประกอบสร้างทางสังคม

2. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) เป็นการอธิบายตนเองของกลุ่มที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มหรือนอกกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มเล็กจนถึงกลุ่มใหญ่ เป็นความรู้สึกร่วมอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มเดียวกันแตกต่างจากกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องมือที่กลุ่มชาติพันธุ์นำมาใช้แสดงออกหรือสำนึกทางชาติพันธุ์ของตน เกิดขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ความแตกต่างที่เกิดขึ้นมาจากสำนึกทางชาติพันธุ์ ซึ่งสำนึกชาติพันธุ์นั้นเป็นการเลือกที่จะรับรู้ว่าตนเองเป็นใคร อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นโครงสร้างที่มีหน้าที่แสดงความรู้สึกของการเป็นพวกเดียวกันของคนในกลุ่ม เป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิก มีการก่อตัวและพัฒนาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้มีความผูกพันในกลุ่มเดียวกัน มีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไขสถานการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่างๆ (ยศ สันตสมบัติ, 2551) ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่อดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน และซึ่งมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ของบุคคล ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547 : 15) ได้สรุป

ความคิดของบาร์ทซ์ เกี่ยวกับ “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)” ว่า “เราไม่อาจมองเห็นความเป็นรูปธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ๆ ได้เพราะ“กลุ่มชาติพันธุ์” เป็นเพียงกลุ่มอ้างอิงตามความคิดของปัจเจกบุคคลที่ใช้จัดประเภทตนเอง หรือกำหนดกลุ่มให้เป็นปัจเจกบุคคลอื่นโดยอาศัยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการ เพราะในความเป็นจริงอาจเป็นไปได้ที่หลายๆ คนถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง อาจจะระบุตัวเองเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้ ฉะนั้น สิ่งที่จะมีความสำคัญในการวิจัยไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ แต่เป็นกระบวนการระบุและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic category) ในการปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้บาร์ทซ์จึงให้ความสำคัญกับ “พรมแดนชาติพันธุ์” (ethnic boundary) ซึ่ง “แยกเขาแยกเรา” (exclusion and inclusion) โดยอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์กำหนดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ฉะนั้นการที่สองการที่คนสองคนต่างระบุว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแสดงว่าในการปฏิสัมพันธ์คนทั้งสองต่าง “เล่นเกมเดียวกัน” (playing the same game) แต่หากต่างชาติพันธุ์ก็จะตระหนักว่ามีข้อจำกัดในการปฏิสัมพันธ์ ต้องระแวดระวังและกลายเป็นพรมแดนในการปฏิสัมพันธ์” ดังนั้น“พรมแดนชาติพันธุ์” (ethnic boundary) หรือเส้นแบ่งเกณฑ์การกำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์ต้องอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะการเมืองเป็นสัญลักษณ์กำหนดอัตลักษณ์ ซึ่งประชาคมได้กำหนดพรมแดนระหว่างกลุ่ม ในการกำหนดอัตลักษณ์โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะไม่มีลักษณะเป็นรูปธรรมและมีสาระสำคัญ การสืบเชื้อสาย ตำนาน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและเขตแดนร่วมกันเท่านั้นแต่จะต้องเป็นประชาคมที่มีความสำนึกแน่ชัดเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียวกัน

การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ พบว่าการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 แนวทาง (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 7)

แนวที่ 1 แนวการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจาการศึกษาวัฒนธรรมแบบเดิมในลักษณะหยุดนิ่งตายตัว เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งนำเสนอและบอกเล่าความแตกต่างทางวัฒนธรรม

แนวที่ 2 แนวการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง กระบวนการปรับเปลี่ยนของชุมชนและการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ เป็นการนำเสนอการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในสถานการณ์ที่เลื่อนไหลและมีเงื่อนไขที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ถูกนำเสนอผ่านปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ ทำให้เห็นความแตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

แนวที่ 3 แนวการศึกษาที่ให้ความสำคัญความเป็นพหุวัฒนธรรมในบริบททุนนิยม ซึ่งมักจะศึกษาเกี่ยวกับคนชายขอบหรือกลุ่มคนที่ขาดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและ

วัฒนธรรม ทำให้กลุ่มคนชายขอบสามารถต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมด้วยปฏิบัติการทางภาษาในบริบทของเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน เพลง ฯลฯ

จากทบทวนแนวคิดทฤษฎีพบว่า การศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ส่วนมากเกิดจากการมุมมองการศึกษาของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ดังนั้นในประเด็นงานวิจัยที่ผู้วิจัยศึกษาในงานเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ทางด้านภาษาที่เป็นปรากฏการณ์ในกลุ่มคนไทเลย ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) โดยได้ประยุกต์ใช้แนวความคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ภาษาศาสตร์สังคม เพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาเพื่อดำรงรักษาและประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไรผ่านภาษาของกลุ่มคนไทเลย

2.2.1.3 แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography ocommunication)

ในงานวิจัยนี้นอกจากใช้แนวคิดทางภาษาศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ตัวบทเป็นหลักแล้ว ผู้วิจัยยังใช้แนวคิดทางภาษาศาสตร์วิเคราะห์บริบทในวาทกรรม ซึ่งก็คือแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of Communication)

ชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เป็นรากฐานของวิชามานุษยวิทยาวัฒนธรรม เป็นกระบวนการศึกษาชาติพันธุ์ที่ใช้วิธีสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิดของกลุ่มที่ศึกษา เพื่อเขียนบรรยายผลการศึกษานั้นอย่างละเอียด ดังนั้น“ชาติพันธุ์วรรณนา” จึงหมายถึง การบรรยายลักษณะวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เฉพาะตลอดจนระบบความคิด ความรู้ของสมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบการศึกษาผ่านการสังเกตภาคสนามของปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ส่วนคำว่า “ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร”(Ethnography of Communication) นั้นเป็นแนวคิดที่ถูกเสนอในช่วง ค.ศ. 1962 โดยเดลล์ ไฮมส์(Dell Hymes) นักมานุษยวิทยาและนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยเห็นว่ารูปแบบภาษาพูดของผู้คนต่างวัฒนธรรมสามารถระบุความแตกต่างและลักษณ์เฉพาะบางประการได้ และอาจจะทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมตลอดจนแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน เดิมนั้นได้ใช้คำว่าแนวคิด“ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการพูด”(Ethnography of speaking) “เนื่องจากในขณะนั้นแนวคิดนี้ใช้ศึกษาชุมชนที่ยังไม่มีภาษาเขียน”(ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556) ต่อมาได้พัฒนาแนวคิดนี้และใช้ชื่อว่า “Ethnography of Communication” เพื่อให้กว้างขวางครอบคลุมการสารสื่อสารได้หลากหลายรูปแบบ ส่วนในภาษาไทยนั้น อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, (2550) ได้ให้ความหมายคำว่า “Ethnography of speaking” หมายถึง ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการพูด และให้ความหมายคำว่า “Ethnography of Communication” หมายถึง ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร ซึ่งเป็นการศึกษาลักษณะภาษาและรูปแบบภาษาที่สมาชิกของชุมชนใช้สื่อสารภายใต้ชุดความรู้ทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชุมชนโดยใช้วิธีการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนา จันทิมา อังคพณิชกิจ

(2561:301-302) ได้กล่าวถึงแนวคิดของเดลล์ ไฮมส์(Dell Hymes) ว่า "วิธีการศึกษานั้นคล้ายกับวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) ศึกษาลักษณะภาษาและรูปแบบภาษาที่สมาชิกในชุมชนใช้สื่อสารภายใต้ความรู้หรือสามัตถิยะทางการสื่อสาร (Communicative Competence) ของคนในชุมชนนั้น สามัตถิยะทางการสื่อสารที่ว่านี้ มิใช่เพียงแค่รู้ระบบของภาษาเท่านั้น แต่จะต้องรู้ว่าจะใช้ภาษาอย่างไรเมื่อตนจะต้องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสื่อสาร วิถีปฏิบัติทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมบางอย่างในฐานะสมาชิกของชุมชนนั้นที่ทำให้สมาชิกคนอื่นๆ สังเกตและตระหนักรู้ได้ถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน เช่น รู้ว่าจะต้องมีการโอภาปราศรัยกันอย่างไร การทักทาย การล้อเล่น การเตือนต่างๆจะต้องแสดงออกอย่างไร สิ่งเหล่านี้มิได้แสดงออกด้วยระบบไวยากรณ์ แต่จะต้องเกี่ยวข้องกับระบบความหมายในสังคม ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และจะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกด้วยในเรื่องบริบทที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในชุมชนนี้" ดังนั้นสามัตถิยะทางการสื่อสารเป็นสิ่งเกิดและเติบโตในวิถีปฏิบัติทางชุมชนนั้นๆ และไม่ได้มีลักษณะที่เป็นสากล

ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารเป็นการศึกษาภาษาศาสตร์สังคม (sociolinguistics) ที่บูรณาการความรู้ด้านต่างๆเอาไว้ด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย ภาษาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และคติชนวิทยา ภาษาศาสตร์สังคม คือการศึกษาเชิงพรรณนาเกี่ยวกับผลกระทบของแง่มุมใด ๆ ทั้งหมดของสังคม(รวมถึงบรรทัดฐาน ความคาดหวัง และบริบททางวัฒนธรรม) ต่อวิธีการใช้ภาษา และผลกระทบของสังคมต่อภาษา ภาษาศาสตร์สังคมมุ่งเน้นไปที่ผลกระทบของภาษาต่อสังคม ภาษาศาสตร์สังคมมีเนื้อหาซ้อนเหลื่อมกับวัจนปฏิบัติศาสตร์มาก และยังมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์สังคมยังศึกษาว่าวิธภาษาระหว่างกลุ่มบุคคลที่แยกจากกันโดยตัวแปรทางสังคมบางประการ เช่น ชาติพันธุ์ ศาสนา สถานภาพ สถานะเพศ ระดับการศึกษา อายุ เป็นต้น มีความแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนการประกอบสร้างถูกใช้ในการจัดจำแนกบุคคลในชั้นสังคมหรือชั้นเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร เนื่องจากการใช้ภาษาแตกต่างกันไปในแต่ละบริบทสังคมวัฒนธรรม การใช้ภาษาจึงแตกต่างกันไปตามลำดับชั้นสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ภาษาศาสตร์สังคมให้สนใจศึกษา ไฮมส์(Hymes 1974) เป็นผู้ใช้คำว่า ethnography of speaking (ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการพูด) เป็นคนแรกเมื่อเขาเสนอให้มีการศึกษาภาษาในแนวใหม่ คือ การพรรณนาภาษาที่ใช้สื่อสารในชุมชน การใช้ภาษาที่มีบทบาทหรือหน้าที่แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมที่ต่างกัน และพิจารณาดูว่าวัจนกรรม (speech act)หรือศิลปะผู้วิจัยในการใช้ภาษา(verbal act) ถูกตีความอย่างไรในสังคมต่างๆ กัน ต่อมามีผู้เปลี่ยนคำที่ไฮมส์ใช้เป็น ethnography of communication (ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร)แต่ก็ยังคงมีวัตถุประสงค์และเนื้อหาเหมือนเดิม ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร เป็นวิชาที่บูรณาการความรู้จากศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันได้แก่ ภาษาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา การศึกษา และ คติชนวิทยา

เดลล์ ไฮมส์ (Dell Hymes อ้างใน จันทิมา อังคพาณิชกิจ, 2561 : 308) กล่าวว่า ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อที่จะสำรวจและสังเกตการใช้ภาษาในบริบททางสถานการณ์ (context of situation) โดยตรงจากสถานที่จริง เพื่อที่จะแยกความแตกต่างด้านรูปแบบการสื่อสารในแต่ละกิจกรรมการสื่อสาร (speech activity) 2) เพื่อที่จะให้เป็นแนวทางการศึกษาด้านชุมชน และค้นคว้าหาวิถีปฏิบัติและพฤติกรรมในชุมชนทั้งหมดอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด กรอบแนวคิดการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาเพื่อการสื่อสารที่ไฮมส์ได้พัฒนานั้น ไม่ได้อยู่ในกรอบของกฎด้านไวยากรณ์ แต่เป็นรูปแบบการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารภายใต้บริบทใดบริบทหนึ่ง และได้กำหนดเกี่ยวกับบริบทของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย “บริบททางสถานการณ์และบริบททางสังคมวัฒนธรรม” โดยได้แบ่งหน่วยวิเคราะห์การใช้คำพูดที่อยู่ในกิจกรรมการสื่อสารเป็น 3 ระดับ ได้แก่ สถานการณ์ของคำพูด (speech situation) เหตุการณ์ของคำพูด (speech event)และการกระทำของคำพูดหรือวัจนกรรม (speech act) ต่อมา ซาวิลล์ ทรอยคี (Saville-troike,2003. อ้างใน จันทิมา อังคพาณิชกิจ, 2561 : 310) ได้แบ่งการสื่อสารเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1. สถานการณ์สื่อสาร (communicative situation) เป็นบริบทที่การสื่อสารปรากฏอยู่ 2.เหตุการณ์การสื่อสาร (communicative event) เป็นหน่วยพื้นฐานที่แสดงเป้าหมายของการสื่อสาร และ 3. การกระทำการสื่อสารหรือวัจนกรรมการสื่อสาร (communicative act) เป็นถ้อยคำเฉพาะที่แสดงเจตนาอย่างอย่างหนึ่งในการพูดสื่อสารในสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งเป็นหน่วยเหตุการณ์สื่อสารที่สำคัญที่สุดของการวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร ลำดับเหตุการณ์สื่อสารเป็นหน่วยที่สัมพันธ์กับภาษาและเป็นส่วนประกอบของสถานการณ์การสื่อสาร

ในการศึกษาเรื่องภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลย ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารมาเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษา โดยแบ่งหน่วยที่ใช้ในการสื่อสารออกเป็น 3 หน่วย เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบสถานการณ์สื่อสาร 1) สถานการณ์สื่อสาร (Communicative situation) 2) เหตุการณ์สื่อสาร(Communicative event) 3) วัจนกรรมสื่อสาร (Communicative act) จากหน่วยการสื่อสารดังกล่าว หน่วยที่ใหญ่ที่สุดที่เป็นบริบทของการสื่อสารคือสถานการณ์การสื่อสาร สถานการณ์การสื่อสารประกอบไปด้วยหลายเหตุการณ์ แต่ละเหตุการณ์ก็จะมีการใช้วัจนกรรมสื่อสารซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด โดยเนื้อหาการสื่อสารและลำดับวัจนกรรมองค์ประกอบ 10 องค์ประกอบที่เป็นเหตุการณ์ที่ได้ประยุกต์จากแนวคิดของไฮมส์ที่ ซาวิลล์ ทรอยก์ได้เสนอ ดังนี้ 1. ประเภทของการสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์ (genre/type of event) 2. หัวข้อ(topic) 3. วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ (purpose or function) 4. เวลาและสถานที่ (setting) 5. คู่สื่อสาร (participants) 6. รูปแบบของสาร(message form) 7. เนื้อหาของการสื่อสาร (message content)

8. ลำดับของวัจนกรรม (act sequence) 9. กฎแห่งการปฏิสัมพันธ์(rules of interaction) 10. บรรทัดฐานแห่งการตีความ (noms of interpretation) (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550) จากองค์ประกอบดังกล่าวจะทำให้เห็นสถานการณ์สื่อสารที่แสดงให้เห็นการนำเสนออัตลักษณ์และการประกอบสร้างของไทเลยได้

2.2.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาที่ถูกสร้างขึ้นมา ไม่มีความคงทนถาวรและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมอย่างมีพลวัต ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการต่อรองความหมายของตัวตน การควบคุมหรือต่อรองอัตลักษณ์ในระดับปัจเจกสามารถควบคุมการนำเสนอตนเองต่อผู้อื่นได้นั้นมีความแตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยและเปลี่ยนแปลง (La Belle,2011:174’177, อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 31) ได้แก่ ชื่อกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และภาษาในการประกอบสร้างภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดหลักเพื่อใช้ในศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลยในจังหวัดเลย ดังนี้

1. ชื่อเรียกกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์

ชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ใช่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ตายตัวหรือหยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านการคัดกรองและกระบวนการต่อรองอำนาจ ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นฉลากระบุอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ 2) ชื่อนามสกุลของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561) ในประเด็นกลุ่มแรก ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ช่วยให้สามารถจำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งได้ชัดเจน โดยชื่อเรียกนี้มีความสัมพันธ์กับภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอาจจะเกิดจากชื่อที่เรียกตนเองหรือคนอื่นเรียก ประเด็นกลุ่มสอง ชื่อนามสกุลของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นฉลากที่ระบุตัวตนของเจ้าของชื่อหรือเจ้าของนามสกุลได้ เช่น คนไทยเชื้อสายจีนนิยมใช้ “แซ่”เป็นนามสกุล หรือคนในจังหวัดบุรีรัมย์นิยมใช้คำว่า “รัมย์” ใช้ชื่อถิ่นที่อยู่เป็นพยางค์ท้าย เป็นต้น

2. ภาษาที่เป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ภาษาที่เป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์มีเกณฑ์ในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ การใช้ภาษาแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ปรากฏบทบาทเด่นในบริบทสังคมที่มีพหุวัฒนธรรมและสังคมที่ประกอบด้วยคนต่างชาติต่างภาษาและต่างวัฒนธรรม ประเด็นที่ปรากฏชัดเจนได้แก่เรื่องของการสลับภาษา การข้ามภาษา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้พูดในกลุ่มสังคมหนึ่งใช้ภาษาและรูปแบบการพูดของอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อแสดงความเกี่ยวข้องกับเจ้าของภาษาในบางประเด็น สภาวะการเปลี่ยน

ภาษามีปัจจัยทำให้ภาษาแม่หายไป แต่ในกรณี ดี ฟินา (De Fina,2019, อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561 : 172) ได้อธิบายการสลับภาษาเป็นการใช้คำหรือสำนวนภาษาแม่ จุดประสงค์ของการสลับภาษา การข้ามภาษา เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

3. ภาษาในการประกอบสร้างภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์

ภาพตัวแทน หรือ representation เป็นกระบวนการการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญญะ เพื่อนำเสนอภาพที่อยู่ในความคิด โดยภาษาทำหน้าที่ภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาหรือสัญญะนำเสนอให้ผู้อื่นได้รับรู้ ส่วนใหญ่แล้วการนำเสนอนั้นได้ผ่านขั้นตอนการตัดสินใจและประเมินค่า ตีความ ตลอดจนเลือกสรรแง่มุมในการนำเสนอ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างความหมายขึ้น มุมมองของผู้นำเสนอภาพตัวแทนที่มีผลต่อทัศนคติการตีความและการประเมิน (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561) ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้การนำเสนอภาพตัวแทนใช้ภาษา สัญญะ ในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การตัดสินคุณค่า ให้ความหมายแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทน ระบบการนำเสนอภาพตัวแทนมี 2 ขั้นตอน 1) กระบวนการสร้างภาพตัวแทนสรรพสิ่งในระบบความคิดของมนุษย์ กระบวนการนี้ก่อให้เกิดภาพตัวแทนในความคิด เชื่อมโยง 2) การใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อนำเสนอภาพตัวแทนสรรพสิ่งในความคิด กระบวนการนี้เป็นการถ่ายทอดภาพที่เรารับรู้และจดจำไว้เพื่อสื่อความ โดยใช้ภาษาและสัญลักษณ์ต่างๆ ให้ผู้อื่นได้รับรู้ภาพแทนในความคิดของเรา ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการประกอบสร้างความหมายในความคิดของคนเรา ฮอลล์ (Hall,1997 อ้างใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561) ได้อธิบายว่า มุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับ การประกอบสร้างความหมายในความคิดของคนเรามีสองมุมมอง ได้แก่ มุมมองสัญญวิทยา (semitic approach) และมุมมองวาทกรรม (discursive approach) ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัย ได้ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การนำเสนอภาพตัวแทนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเลย

จากแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชี้ให้เห็นว่าภาษากับอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กัน ภาษามีความเกี่ยวข้องในกระบวนการแสดงอัตลักษณ์และประกอบสร้างความหมายของบุคคลและกลุ่มในชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 4 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดระบบเสียงในภาษาตระกูลไท แนวคิดแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of communication) และแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Relationship between Language and Ethnic Identity) เพื่อใช้ในการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย มาช่วยอธิบาย การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับกลุ่มชาติพันธุ์ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นงานวิจัยนี้

2.2.2 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้จำแนก 3 ประเด็น ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

2.2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 7) แบ่งออกเป็น 3 แนวแนวที่ 1 แนวการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาวัฒนธรรมแบบเดิมในลักษณะหยุดนิ่งตายตัว เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งนำเสนอและบอกเล่าความแตกต่างทางวัฒนธรรม แนวที่ 2 แนวการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง กระบวนการปรับเปลี่ยนของชุมชนและการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ เป็นการนำเสนอการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในสถานการณ์ที่เลื่อนไหลและมีเงื่อนไขที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ถูกนำเสนอผ่านปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ ทำให้เห็นความแตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แนวที่ 3 แนวการศึกษาที่ให้ความสำคัญความเป็นพหุวัฒนธรรมในบริบททุนนิยม ซึ่งมักจะศึกษาเกี่ยวกับคนชายขอบหรือกลุ่มคนที่ขาดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ทำให้กลุ่มคนชายขอบสามารถต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมด้วยปฏิบัติการทางภาษาในบริบทของเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน เพลง ฯลฯ

สุริยา สมุทคุปติ์ และพัฒนา กิติอาษา. (2544) ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนเรื่อง “ยวนสีคิ้ว” ในชุมชนทางชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมานครราชสีมา งานวิจัยดังกล่าวได้วิเคราะห์กระบวนการนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ยวนในชุมชนบ้านโนนกุ่มและบ้านสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างพ.ศ. 2441-2544 โดยศึกษากระบวนการการนิยามตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในฐานะเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการต่อรองช่วงชิงภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ยวนในพื้นที่ “ชุมทางชาติพันธุ์” โดยได้ใช้ “เรื่องเล่า”(narratives)และ “ความทรงจำ”(memories) ที่ผู้วิจัยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ใช่สิ่งที่หลงเหลือหรือเป็นลักษณะที่ตกทอดมาจากอดีต แต่เป็นความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการช่วงชิง ต่อรองของสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในระดับปัจเจกและชุมชน กระบวนการสร้างความหมายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นและดำเนินไปภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หรือสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในชุมชนเดียวกันหรือมาจากนอกชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในโลกสมัยใหม่ย่อมมี

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมหลายรูปแบบในตัวคนเดียว แต่ละกลุ่มย่อมมีทางเลือกเพื่อสื่อสารหรือแสดงออกทางอัตลักษณ์ของคนด้วยบริบทที่หลายกหลายซับซ้อนมากขึ้น ทำให้เห็นพลังทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมภายนอกชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการผลิตความหมายใหม่ทางชาติพันธุ์มากขึ้นและหลากหลาย เพิ่มความซับซ้อนให้แก่อัตลักษณ์เดิมมาขึ้น

จตุพร ดอนโสม. (2551) ได้ศึกษาเรื่อง "การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม" มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาทางชาติพันธุ์และศึกษาการสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่าชุมชนนี้เป็นคนเวียดนามทางภาคกลางของประเทศเวียดนาม ที่หนีการปราบปรามของฝรั่งเศสหมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441 โดยชาวเวียดนาม มีการสร้างศาลเจ้าในหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน โดยมีเจ้าเงิ่น ฮึ่ง ต่าวและโฮจิมินห์ เป็นวีรบุรุษ และช่วงสงครามอินโดจีนได้มีชาวเวียดนามและกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทอพยพเข้ามา ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คนไทยเชื้อสายเวียดนามได้สร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วยวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการแสดงออกทางวัฒนธรรม เช่น ภาษาเวียดนาม การแต่งกายเพลงประจำหมู่บ้าน และใช้เรื่องราวของเจ้าเงิ่น ฮึ่ง ต่าว และโฮจิมินห์ เพื่อสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์ ตอกย้ำด้วยการถ่ายทอดผ่านการประกอบพิธีกรรมในศาลเจ้าต่าย เวืองซึ่งเป็นศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน การสร้างอัตลักษณ์ การให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง มีการปรับเปลี่ยน เลื่อนไหลไปตามบริบทของสังคมเศรษฐกิจและการเมืองไทย นอกจากนั้นปัจจุบันยังพบว่าบ้านนาจอกได้กลายเป็นหมู่บ้านมิตรภาพไทยเวียดนามเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยคนภายนอก จากปรากฏการดังกล่าวในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเวียดนามได้สร้างจากคนในและคนนอกทับซ้อนกันอยู่ การนำเสนอตนเองของกลุ่มจึงมีความหมายหลากหลายชุด

ยศ สันตสมบัติ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง "อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย" วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างพยายามสร้างขยายและแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม และสร้างภาพเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงอัตลักษณ์และตัวตนในความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ และรัฐอย่างต่อเนื่อง โครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ในบริบททางกายภาพและความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย 2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ระบบการผลิต การจัดการทรัพยากร อาชีพ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ในบริบท

ของปฏิสัมพันธ์และการเลื่อนไหลข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม เช่น การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน หรือการอพยพไปหางานทำในพื้นที่ต่าง ๆ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและมีความขัดแย้งในกระแสของการพัฒนา เพื่อทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนของการเมืองเชิงวัฒนธรรมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มชนต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ในการวิจัยมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจถูกผลิตซ้ำและสร้างใหม่ในการเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มต่างๆตามแนวชายแดนและข้ามพรมแดนของรัฐชาติ กระบวนการรวมศูนย์อำนาจของรัฐชาติและความพยายามทำให้เป็นหนึ่งเดียวของชนชาติ ถูกกีดขวางและท้าทาย เพราะชายแดนเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิได้มีรูปแบบแน่นอนตายตัว แต่เป็น “ยุทธวิธี” ในการนำเสนอตนเองที่เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังเป็นเรื่องของการเจรจาต่อรอง และต่อสู้ด้วยการรื้อขอบเขตทางชาติพันธุ์ ซึ่งตนได้สร้างไว้เพื่อแบ่งแยกตนเองจากกลุ่มอื่นๆ และรัฐล้อมไว้เพื่อกีดกัน การปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้าระหว่างคนกลุ่มต่างๆ กระบวนการรื้อสร้างและสร้างใหม่อย่างต่อเนื่อง ทำให้โครงสร้างอำนาจในพื้นที่ชายแดนก่อรูป ผลิตใหม่ และนิยามความหมายในลักษณะที่เลื่อนไหลไปตามบริบทและเงื่อนไขของการเจรจาต่อรองที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จากพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกทำให้เห็นว่ารัฐชาติประกอบด้วยพหุสังคม มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การมองรัฐชาติเชิงเดี่ยวตามลัทธิชาตินิยมแบบเก่าจึงมองข้ามความสำคัญของ “การเมืองวัฒนธรรม”และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในโลกยุคโลกาภิวัฒน์ที่มีการเคลื่อนย้ายผู้คนข้ามแดนของรัฐชาติ มีการผสมปนเปของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในพื้นที่เดียวกัน แนวคิดเรื่องสถานะพลเมืองแบบเก่านำไปสู่การกีดกันสิทธิและการแยก “เรา”กับ “คนอื่น” เป็นปัญหาพื้นฐานระหว่างรัฐชาติกับชนกลุ่มน้อย แนวคิดแบบเก่าจึงไม่อาจเป็นตัวแบบในการดำรงอยู่ร่วมกันของพหุสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างที่เคยเชื่อกันมา การเลื่อนไหลไปมาของคนพลัดถิ่น แรงงานข้ามชาติทำให้เกิดชุมชนข้ามถิ่นมากมายทั่วโลก เมืองใหญ่กำลังกลายเป็นพื้นที่พหุสังคมที่ก่อรูปขึ้นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย พรมแดนของรัฐชาติไม่สามารถกีดกันผู้คน การมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและทับซ้อน ทำให้แนวคิดเรื่อง “พลเมือง”แบบเก่าที่ยึดโยงกับชาติแบบตายตัว กลายเป็นสิ่งที่สร้างปัญหาความขัดแย้ง

ราชันย์ นิลวรรณาภา (2553) ได้ศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทยแดง ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์1) เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง 2) เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ด้านภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยแดง ผลการศึกษาพบว่า ไทยแดงบ้านสบฮาว เมืองสบเบา แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 1) อัตลักษณ์ด้านสังคม

และวัฒนธรรม ปรากฏดังนี้ ระบบครอบครัวและเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยแดงมีระบบครวบครัวแบบครอบครัวใหญ่ และระบบโคตรตระกูล เรียกว่า “จาว” ประกอบด้วยกลุ่มจาวลอ กลุ่มจาวเลือง กลุ่มจาววี และกลุ่มจาวข่า ด้านวิถีการดำเนินชีวิต ไทยแดงสร้างเรือนใต้ถุนสูง หลังคาจั่วแคบ มุงด้วยหญ้าคาเปิดปีกหลังคาลาดลงมาคลุมตัวเรือนทั้งหลัง ฝาเรือนทำด้วยไม้ไผ่ ไม่ไผ่สานขัดแต่ หรือกระดาษไม้ พื้นเรือนปูด้วยฟากไม้ไผ่หรือกระดานไม้ เสาเรือนไม้ทรงกลม ตั้งอยู่บนก้อนหิน ต่อเซียออกด้านหน้าและต่อชานออกด้านข้าง ขนาดเรือนมีเรือนสองห้อง สามห้อง สี่ห้องและห้าห้อง ภายในประกอบด้วยห้องผีเรือน ห้องนอนและห้องรับแขก ด้านการแต่งกาย หญิง นุ่งซิ่นผ้าฝ้าย ใส่เสื้อย้อมสีดำ ขลิบขอบตัวเสื้อ และแขนด้วยผ้าสีหรือผ้ามีลวดลาย แขนยาวตัวเสื้อมีขนาดพอดีตัว ชายเสื้อสั้นแค่หน้าอก หันหัวด้วยผ้าขัน และรัดเอวด้วยสาวแอ๋ง ผู้ชายใส่เสื้อแขนยาวย้อมสีดำ ผ่าด้านหน้าใช้เชือกมัดแทนกระดุม สวมกางเกงหูรูดผ้าฝ้ายย้อมสีดำ ด้านอาหารมีอาหารประเภท ปิ้ง ย่าง คั่ว เอาะ แกง ต้ม จุบ นึ่ง ลาบ แจ่วพริกดิบ แจ่วบอง แจ้วปลาบ้ำ กระบวนการถนอมอาหารประกอบด้วย การทำปลาร้า และนำเนื้อมาทำเรียกปลาแหลก มีวิธีทำปลาบ้ำ ปลาส้มและเนื้อส้ม นิยมดื่มเหล้าไห หรือ ส่า และเหล้าขาว หรือเหล้าต้ม อาชีพไทยแดง บ้านสบฮาว คือทำนา ทำไร่ ปลูกข้าวโพด ถั่ว งา ฝ้าย ข้าวไร่ และสวนผัก มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร นอกจากนั้นยังมีงานหัตถกรรม ได้แก่ ทอผ้าและจักสาน อัตลักษณ์ทางวิถีชีวิตวัฒนธรรม ไทยแดง บ้านสบฮาว ด้านความเชื่อมีการนับถือผีบรรพชน มีความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อเรื่องโชคลาง เชื่อในเรื่องฤกษ์ยามและการเสี่ยงทาย มีประเพณีที่สำคัญคือประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งดอง และประเพณีการตาย ด้านพิธีกรรมที่สำคัญมีพิธีการเสน และพิธีการเซอ 2) อัตลักษณ์ทางภาษา ระบบเสียงภาษาไทยแดงบ้านสบฮาว มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียง มีหน่วยเสียงพยัญชนะต้น 24 หน่วยเสียง พยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 13 หน่วยเสียง มีรูปอักษรพยัญชนะ 38 รูป รูปสระ 27 มีเครื่องหมายประกอบการเขียน 5 เครื่องหมาย

สุภัทร แก้วพัตร (2559) ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพตัวแทนคนอีสานที่สื่อสารผ่านภาษาในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นระหว่างปี พ.ศ.2547 ถึงพ.ศ.2556 ตามแนวการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และศึกษาเปรียบเทียบภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์นำระดับท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์ระดับชาติมีการใช้กลวิธีทางภาษาในการเสนอภาพตัวแทนคนอีสานที่สำคัญทั้งสิ้น 8 กลวิธี 1) การใช้คำ/กลุ่มคำ 2)การใช้อุปลักษณ์ 3) การแนะคำ 4) การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบมีเงื่อนไข5)การใช้โครงสร้างประโยคแบบเหตุ-ผล 6)การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ 7) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม และ 8)การใช้สหบท กลวิธี

ทางภาษาทั้งหมดนี้ได้นำเสนอภาพตัวแทนคนอิสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1)ในแง่บุคลิกลักษณะและอุปนิสัย คือ คนอีสานรักศักดิ์ศรีและภูมิใจในท้องถิ่น คนอีสานอดทน และคนอีสานรักพวกพ้องและมีน้ำใจ 2) ในแง่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ คือคนอีสานมีความรู้น้อยและด้อยโอกาส คนอีสานคือชนชั้นแรงงาน คนอีสานถูกกระทำจากคนต่างกลุ่ม และคนอีสานในหัวเมืองใหญ่มีฐานะที่ดีขึ้น 3) ในแง่การเมือง คือคนอีสานคือฐานเสียงสำคัญและมีบทบาททางการเมือง คนอีสานไม่ต้องการแบ่งฝ่าย และคนอีสานสนองนโยบายของรัฐบาล ในงานวิจัยนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าภาพตัวแทนคนอีสานที่ปรากฏสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสื่อนัยเรื่องความไม่เทียมกันในสังคม แม้ว่าภาพตัวแทนคนอีสานที่ปรากฏในหนังสือพิม์ระดับชาติและระดับท้องถิ่นจะมีจำนวนภาพตัวแทนที่เท่ากัน แต่มีคามต่างในแง่การเลือกเน้นย้ำภาพตัวแทนที่ต่างกัน กล่าวคือ ในหนังสือพิม์ระดับชาติมีการนำเสนอภาพในด้านที่น่าเห็นใจและไม่พึงประสงค์มากกว่าในด้านที่ดีและพึงประสงค์ ในขณะเดียวกันหนังสือพิม์ระดับท้องถิ่นมีการเสนอภาพตัวแทนคนอีสานในด้านที่ดีและพึงประสงค์มากกว่าด้านที่น่าเห็นใจและไม่พึงประสงค์ ร่วมเหตุการณ์การสื่อสาร จุดเน้นและวัตุประสงค์ที่แตกต่างกันของหนังสือพิมพ์ระดับชาติและระบดับท้องถิ่น รวมถึงปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม อาทิ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม น่าจะมีอิทธิพลต่อการนำเสนอภาพตัวแทนที่แฝงนัยแง่ความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว

2.2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร

งานวิจัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of Communication) เป็นรูปแบบภาษาพูดของผู้คนต่างวัฒนธรรมสามารถระบุความแตกต่างและลักษณ์เฉพาะบางประการได้ และอาจจะทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมตลอดจนแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน นอกจากการรับรู้ระบบของภาษาแล้วจะต้องรู้ว่าจะใช้ภาษาอย่างไรเมื่อตนจะต้องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสื่อสาร วิถีปฏิบัติทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมบางอยางในฐานะสมาชิกของชุมชนนั้นที่ทำให้สมาชิกคนอื่นๆ สังเกตและตระหนักรู้ได้ถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบความหมายในสังคม ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และจะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกด้วยในเรื่องบริบทที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในชุมชนหนึ่งๆ

ณิศณัชชา เหล่าตระกูล (2549) ได้ศึกษาเรื่อง “สถานการณ์สื่อสารพยานคดีอาญาในศาลไทยตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร” มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของสถานการณ์สื่อสาร "การสืบพยานคดีอาญา" ว่าประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารใดบ้าง และเรียงลำดับอย่างไร และเพื่อพรรณนาองค์ประกอบของแต่ละเหตุการณ์สื่อสาร ในสถานการณ์สื่อสารดังกล่าว ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยบันทึกการสืบพยานคดีอาญาที่เกิดขึ้นจริงในศาลจังหวัดนครปฐมจำนวน 6 คดี แบ่งเป็นการ

สืบพยานโจทก์ 3 คดี และการสืบพยานจำเลย 3 คดี แต่ละคดีมีข้อหาที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าสถานการณ์สื่อสาร "การสืบพยานคดีอาญา" ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด 8 เหตุการณ์ตามลำดับ ได้แก่ เหตุการณ์สื่อสารการเปิดการสืบพยาน การสาบานตน การถามข้อมูลส่วนตัวพยาน การซักถาม การถามค้าน การถามติง การอ่านคำเบิกความและการปิดการสืบพยาน ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์ในการแยกเหตุการณ์สื่อสารออกจากกัน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารสรุปภาพรวมได้ว่า ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารการสืบพยานมีผู้พิพากษาเจ้าของคดี ทนายฝ่ายที่นำพยานเข้าเบิกความ ทนายฝ่ายตรงข้าม และพยานเป็นฝ่ายถามตอบ ส่วนผู้พิพากษาที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ จำเลย และผู้ร่วมฟังการสืบพยานคนอื่นๆ เป็นฝ่ายผู้ฟังซึ่งไม่มีบทบาทในการพูด สถานที่ของเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมดคือห้องพิจารณาคดีของศาลซึ่งจัดแบ่งเป็นส่วนต่างๆ แก่ผู้ร่วมเหตุการณ์อย่างชัดเจนคือ บัลลังก์ศาลสำหรับผู้พิพากษา คอกพยานสำหรับพยาน โต๊ะประจำตำแหน่งของทนายทั้ง 2 ฝ่ายและเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ และที่นั่งสำหรับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ผู้ต้องขัง และผู้ร่วมฟังการสืบพยานคนอื่นๆ เวลาของการสืบพยานคือ 9.00-12.00 น. และเวลา 13.00-16.30 น. เหตุการณ์สื่อสารทั้งหมดมี 5 ชนิด ได้แก่ การเปิด การสาบาน การถามตอบ การสรุป และการปิด หัวข้อหลักของการสืบพยานคือการหาความจริงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นคดีความ และวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อเท็จจริง ที่เกิดขึ้นเป็นคดีความจากฝ่ายโจทก์และจำเลยสำหรับการพิจารณาตัดสินคดีดังกล่าวต่อไป เนื้อหาหลักของการสื่อสารคือ การถามตอบเกี่ยวกับรายละเอียดของเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นเป็นคดีพิพาทของผู้พิพากษา ทนายทั้ง 2 ฝ่าย และพยาน ในทุกเหตุการณ์สื่อสารมีการใช้ภาษาไทยมาตรฐาน ศัพท์กฎหมาย และอวัจนภาษาต่างๆ ประกอบการสื่อสาร ในการสื่อสารปรากฏวัจนกรรมสื่อสารจำนวน 17 วัจนกรรมได้แก่ สั่ง เคารพ สาบาน อ้างอิง ถาม ตอบ เล่าความ อธิบาย ตัดบท เตือน แย้ง เน้นย้ำ ขออนุญาต ขอร้อง ตอบรับ ขอบคุณ และแจ้งให้ทราบ

ปอรัชม์ ยอดเณร (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรและวิทยากรรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ในเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร” การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการผลิตและการกำหนดประเด็นในการนำเสนอ แบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรและวิทยากร และทัศนคติของผู้ชมที่มีต่อรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ กรณีศึกษารายการพลิกพื้นสุขภาพคนเมืองและรายการวาไรตี้พลิกฟื้นสุขภาพ โดยใช้แนวคิดเรื่องระบบการแพทย์แผนไทยและการแพทย์สมัยใหม่ ทฤษฎีชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารของเดลล์ โฮมส์ และซาวิลล์-ทรอย แนวคิดเรื่องภาษาแสดงความสุภาพ ของบราวน์และเลวินสัน และแนวคิดเรื่องวาทกรรมกับการวิเคราะห์วาทกรรม เพื่อศึกษาวิธีการกำหนดประเด็นความคิดในการนำเสนอ โครงสร้างของเนื้อหารายการ รูปแบบรายการและแบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างและวิทยากร และทัศนคติของผู้รับสารที่มีต่อการชมรายการและต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรและวิทยากร โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

โดยการศึกษาจากเอกสารกำหนดประเด็น การมีส่วนร่วมในรายการของผู้วิจัยในฐานะพิธีกรรายการ และการจัดสนทนากลุ่มย่อยจากผู้ชมรายการ ผลการวิจัยพบว่า รายการพลิกฟื้นสุขภาพคนเมืองจะมีการกำหนดประเด็นในการนำเสนอโดยมุ่งเน้นเรื่องโรคที่เกี่ยวกับอวัยวะเฉพาะส่วนมากที่สุด ส่วนรายการวาไรตี้พลิกฟื้นสุขภาพจะเน้นการนำเสนอในเรื่องการดูแลสุขภาพทั่วๆไป โดยทั้งสองรายการเน้นแนวคิดเรื่องระบบการแพทย์สมัยใหม่และการพึ่งสถาบันแพทย์ แบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรและวิทยากรร่วมรายการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 เหตุการณ์สื่อสารใหญ่ ๆ คือ การกล่าวเปิดช่วง การแนะนำวิทยากร การถามตอบ การกล่าวปิดช่วงโดยใช้เกณฑ์ตามการเปลี่ยนเนื้อหาการสื่อสาร และในแต่ละเหตุการณ์สื่อสารประกอบด้วยวัจนกรรมสื่อสาร ดังนี้ วัจนกรรมเกริ่นนำ วัจนกรรมแนะนำวิทยากร วัจนกรรมทักทาย วัจนกรรมเรียกขาน วัจนกรรมแจ้งให้ทราบ วัจนกรรมอธิบาย วัจนกรรมย้ำเตือน วัจนกรรมสั่งการ วัจนกรรมเล่าความ วัจนกรรมอ้างอิง วัจนกรรมขอบคุณ และวัจนกรรมเชิญชวน ทัศนคติของผู้ชมที่มีต่อการ คือ ต้องการให้รายการสุขภาพทางโทรทัศน์มีทั้งสาระและความสนุกสนานผสมกัน และผู้ชมจะเชื่อในสิ่งที่แพทย์พูดมากกว่าวิทยากรทั่วไป และยังคงต้องการให้รูปแบบรายการเป็นการสัมภาษณ์โดยมีพิธีกรเป็นตัวแทนของผู้ชมในการขอความรู้จากวิทยากร

น้ำผึ้ง มโนชัยภักดี (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “การแสดงลำตัดคณะหวังเต๊ะ : การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างสถานการณ์สื่อสารการแสดงลำตัด รูปแบบและองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่างๆในสถานการณ์สื่อสารการแสดงลำตัด และวิเคราะห์การใช้ภาษาในการแสดงลำตัด โดยศึกษาจากเก็บข้อมูลภาคสนาม การแสดงสดของลำตัดคณะหวังเต๊ะ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2552-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 จำนวน 5 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์สื่อสารการแสดงลำตัด เมื่อพิจารณาเกณฑ์การจำแนกเหตุการณ์สื่อสาร 3 ประการ ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เนื้อหาของการสื่อสารและผู้ร่วมเหตุการณ์หลัก เกณฑ์ดังกล่าวจำแนกเหตุการณ์สื่อสารหลักได้ 6 เหตุการณ์เรียงเป็นลำดับแน่นอน ได้แก่ 1) เหตุการณ์สื่อสารการโหมโรงกลองรำมะนา 2) การร้องเกริ่นหน้ากลอง 3) การร้องออกตัว 4) การร้องแหล่อวยพร 5)การร้องตอบโต้ และ6) การจบการแสดง การศึกษาองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารในสถานการณ์สื่อสารการแสดงลำตัด พบว่าเหตุการณ์สื่อสารทุกเหตุการณ์มีองค์ประกอบครบทั้ง 10 ประการ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือองค์ประกอบที่มีลักษณะคงที่ทุกเหตุการณ์สื่อสารได้แก่ กาลเทศะ ผู้ร่วมเหตุการณ์ และกฎการปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันบางเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่ ชนิดของเหตุการณ์ รูปแบบการสื่อสาร บรรทัดฐานของการตีความและลำดับวัจนกรรม และองค์ประกอบที่มีลักษณะแตกต่างกันแต่ละเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่ หัวข้อ วัตถุประสงค์และเนื้อหาของการสื่อสาร ทั้งนี้วัจนกรรมที่ใช้สื่อสารการแสดงลำตัด พบวัจนกรรมการต่อว่ามากที่สุด สำหรับการศึกษาการใช้ภาษาในการแสดงลำตัดพบว่ามีการ ใช้การพูดและการขับร้อง ส่วนการขับ

ร้องจะประกอบด้วยกลอนประเภทต่างๆ ได้แก่ กลอนหัวเดียวและกลอนสุภาพ กลอนหัวเดียวได้แก่ กลอนเพลงลำตัด กลอนเพลงพวงมาลัย กลอนเพลงฉ่อย กลอนเพลงอีแซว และกลอนสุภาพได้แก่ กลอนเพลงไทยเดิมและกลอนเพลงแหล่ และลักษณะการใช้ภาษาทั้งด้านคำและการใช้ภาพพจน์ ด้านคำมีการใช้คำสัมผัส คำซ้ำ คำซ้อน การซ้ำคำการซ้ำข้อความ การใช้คำภาษาต่างประเทศ การใช้คำศัพท์เฉพาะ การใช้คำสองแง่สองง่าม การใช้คำหยาบ และการใช้ภาพพจน์มีการใช้อุปมา อุปลักษณ์ และการอ้างถึง

พิกุลกานต์ รุจิราภา (2537) ได้ศึกษาเรื่อง "การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ: การศึกษาแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร" การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์สื่อสาร "การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ" พร้อมทั้งวิเคราะห์และพรรณนารูปแบบและองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่าง ๆ ในการแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ ผลการวิจัยตรงกับสมมติฐานที่ว่า สถานการณ์สื่อสาร "การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ" มีองค์ประกอบและการเรียงลำดับที่ชัดเจนเป็นระบบ โดยประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารทั้งสิ้น 15 เหตุการณ์ ซึ่งมีการเกิดเป็นลำดับเรียงกันแบบตัว ดังนี้การกล่าวเปิดการแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุการประกาศอุโบสถ การอาราธนาอุโบสถศีล การกล่าวคำนมัสการโดยพุทธศาสนิกชน การถึงสรณคมน์ การสมาทานอุโบสถศีล การบอกอานิสงส์ของศีล การอาราธนาธรมการกล่าวคำนมัสการโดยพระภิกษุองค์เทศก์การกล่าวบทอุเทศ การเทศน์ การกล่าวคำอนุโมทนา การกล่าวคำสาธุการการประกาศตนเป็นอุบาสิกา และการกล่าวเปิดการแสดงพระธรรมเทศนา เมื่อนำองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง 10 ประการมาวิเคราะห์เหตุการณ์สื่อสารทั้ง 15 พบว่าการแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุเป็นสถานการณ์สื่อสารที่เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง เนื่องจากมีการกำหนดการเรียงลำดับเหตุการณ์สื่อสารและวัจนกรรมสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์สื่อสาร กฎการสลับภาษาเวลา-สถานที่ วลีที่ใช้ในพิธี (ritual phrases) ตลอดจำนวนและบทบาทของผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารนี้อย่างเป็นระบบ ชัดเจน แน่นอน ตายตัว

มัลลิการ มาภา (2554) ได้ศึกษาเรื่อง "การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม: ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร" มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของสถานการณ์สื่อสารในการสวดสรภัญญะ และวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่าง ๆ ในการสวดสรภัญญะ ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์สื่อสารการสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด 9 เหตุการณ์ ตามลำดับ ได้แก่เหตุการณ์สื่อสารการทักทาย พิธีเปิดการสวดสรภัญญะ การแนะนำ การแสดงความสามารถของคณะกรรมการการสวดสรภัญญะ การให้รางวัล การค้นหาดาวเสียง การให้รางวัลดาวเสียง และพิธีปิดการสวดสรภัญญะ ซึ่งการแยกเหตุการณ์สื่อสารดังกล่าว ผู้วิจัยใช้วัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์ผลการวิจัยพบว่าจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสาร สรุปภาพรวมได้ว่า ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารหลักของการสวดสรภัญญะ ประกอบด้วย พิธีการ คณะกรรมการ คณะผู้สวดสรภัญญะ พระสงฆ์ แขกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ชมผู้ฟัง และผู้รับชมรับฟังที่อยู่ทาง

บ้าน สถานที่ของเหตุการณ์สื่อสารคือ ศาลาตรีมุข และศาลาพระธรรมราชานุวัตร วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม ซึ่งสถานที่ในการดำเนินงานได้จัดแบ่งส่วนต่างๆ แก่ผู้ร่วมเหตุการณ์อย่างชัดเจน เวลาในการดำเนินงานการสวดสรภัญญะ คือ 09.00 น. ถึง 16.00 น. เหตุการณ์สื่อสารทั้งหมดจัดเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนสรุป หัวข้อหลักของการสวดสรภัญญะคือการแสดงความเคารพ ความศรัทธาต่อ คุณพระศรีรัตนตรัย วัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อเพิ่มความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหาของเหตุการณ์สื่อสารคือสวดสรภัญญะเพื่อจรรโลงใจผู้ฟังให้เนื้อหาของกลอนสวดขัดเกลาจิตใจ และถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้ชมผู้ฟังได้ง่าย และเพิ่มความศรัทธา ความเคารพต่อพระรัตนตรัยในทุกเหตุการณ์สื่อสาร มีการใช้ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาไทยถิ่นอีสาน และอวัจนภาษาต่าง ๆ ประกอบ การสื่อสารในเหตุการณ์สื่อสารปรากฏวัจนกรรมสื่อสารจำนวน 19 วัจนกรรม ได้แก่ แสดงความเคารพ การทักทาย การอธิบาย การขอบคุณ การขอร้อง การกล่าวนำ การกล่าวตาม การแนะนำ การชี้แจงกฎเกณฑ์ การกล่าวเชิญ การไหว้ดรู การอวยพร การสั่งสอน แจ้งให้ทราบ การแสดงความสามารถ การสั่ง การตัดบท การประกาศผลการตัดสิน และการขอพร ซึ่งวัจนกรรมเหล่านี้เกิดสลับกันได้ และผู้วิจัยพบว่า วัจนกรรมการกล่าวนำเป็น วัจนกรรมที่เด่นที่สุดในเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด กฎการปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏในการสื่อสารแบ่งออกเป็นกฎทางพิธีกรรม การกล่าวข้อความการถาม-ตอบของผู้ร่วมเหตุการณ์ และผู้วิจัย นำกฎดังกล่าวมาเป็นบรรทัดฐาน การตีความได้ว่าสังคมชนบทให้ความสำคัญ ความเคารพ ศรัทธาต่อคุณพระศรีรัตนตรัย เห็นได้จากการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการดำเนินงานควบคู่ไปกับการ ทำนุบำรุงศาสนา และขัดเกลาจิตใจของคนในสังคม ด้วยการปรับคำสอนของศาสนาที่เข้าใจยากให้มีความเข้าใจและเข้าถึงคนในสังคมได้ง่ายขึ้น

มณฑาทิพย์ ศิริพันธ์ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “การแสดงโนราคณะละมัยศิลป์: การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ โครงสร้างสถานการณ์สื่อสารการแสดงโนรา รูปแบบ และองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่างๆ รวมทั้งวิเคราะห์การใช้ภาษาและวัจนกรรมสื่อสารที่ปรากฏในการแสดงโนรา ศึกษาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามการแสดงโนราคณะละมัยศิลป์ ตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2552 เป็นจำนวน 5 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์สื่อสารการแสดงโนรา ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสาร 10 เหตุการณ์เรียงลำดับเป็นขั้นตอน ได้แก่ เหตุการณ์สื่อสารการโหมโรง การร้องกลอนไหว้ครู การร้องกลอนหลังฉาก การรำอวดความสามารถ การร้องกลอนอวดความสามารถ การทำบท การร้องกลอนลาฉาก การรำลาฉาก การทำบทหมู่ และการเลิกโรง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมเหตุการณ์ เป็นเกณฑ์ในการจำแนกเหตุการณ์สื่อสารแต่ละเหตุการณ์ โดยสามารถรวบเป็นเหตุการณ์สื่อสารหลักได้ 3 เหตุการณ์ คือเหตุการณ์สื่อสารการเริ่มการแสดง เหตุการณ์สื่อสารการแสดง และเหตุการณ์สื่อสารการจบการแสดง

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสาร พบว่า มีองค์ประกอบครบทั้ง 10 ประการ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ องค์ประกอบที่มีลักษณะคงที่ทุกเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่ เวลาและสถานที่ ผู้ร่วมเหตุการณ์ กฎการปฏิสัมพันธ์ และบรรทัดฐานการตีความองค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันเฉพาะบางเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่ ชนิดของเหตุการณ์ รูปแบบการสื่อสาร และลำดับวัจนกรรม และองค์ประกอบที่ต่างกันไปตามแต่ละเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่หัวข้อ วัตถุประสงค์ และเนื้อหาการสื่อสาร ภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงโนรา พบว่า มี 2 รูปแบบ คือ วัจนภาษา และอวัจนภาษา โดยเฉพาะวัจนภาษาจะปรากฏทั้งในบทร้องและบทพูด ส่วนอวัจนภาษาที่ปรากฏในการแสดงโนรา ได้แก่ เสียงดนตรี ท่ารำ และการแสดงท่าทางประกอบการพูด

ศุภมน อาภานันท์ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “การแสดงลิเกคณะทวีป-ชัยณรงค์ วงเทวัญ: การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างสถานการณ์สื่อสารในการแสดงลิเก รูปแบบ และองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่างๆ ในสถานการณ์สื่อสารการแสดงลิเก และการใช้ภาษาในเหตุการณ์สื่อสารต่างๆ ในการแสดงลิเก โดยศึกษาจากข้อมูลการแสดงสดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2552 จำนวน 5 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์สื่อสาร การแสดงลิเกคณะทวีป-ชัยณรงค์ วงศ์เทวัญ ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสาร 9 เหตุการณ์เรียงลำดับเป็นขั้นตอน ได้แก่ เหตุการณ์สื่อสารการโหมโรงลิเก เหตุการณ์สื่อสารการออกแขก เหตุการณ์สื่อสารฉากลงโรง เหตุการณ์สื่อสารฉากกล่าว เหตุการณ์สื่อสารฉากรบ เหตุการณ์สื่อสารฉากทะเลาะ เหตุการณ์สื่อฉากเกี้ยว เหตุการณ์สื่อสารตลก และเหตุการณ์สื่อสารฉากลาโรง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วัตถุประสงค์ของเหตุการณ์ คำกล่าวประกาศ เนื้อหาของเหตุการณ์ และบทบาทของนักแสดงตลกเป็นเกณฑ์ในการจำแนกเหตุการณ์สื่อสารแต่ละเหตุการณ์ โดยสามารถรวบเป็นเหตุการณ์สื่อสารหลักได้ 3 เหตุการณ์ คือเหตุการณ์สื่อสารเริ่มการแสดง เหตุการณ์สื่อสารการแสดง และเหตุการณ์สื่อสารปิดการแสดง จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสาร พบว่า มีองค์ประกอบครบทั้ง 10 ประการ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ องค์ประกอบที่มีลักษณะคงที่ทุกเหตุการณ์สื่อสาร พบ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ กาลเทศะ ผู้ร่วมเหตุการณ์ กฎการปฏิสัมพันธ์ และบรรทัดฐานการตีความ องค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันเฉพาะบางเหตุการณ์สื่อสาร พบ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ชนิดของเหตุการณ์ และรูปแบบการสื่อสาร และองค์ประกอบที่ต่างกันไปตามแต่ละเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่หัวข้อ วัตถุประสงค์ เนื้อหาการสื่อสาร และลำดับวัจนกรรม ส่วนด้านภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก พบว่า เหตุการณ์สื่อสารการแสดงส่วนใหญ่มีรูปแบบการสื่อสารที่ใช้วัจนภาษา และอวัจนภาษาสอดคล้องกัน

สุดาดวง เกิดโมฬี (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร : กรณีศึกษาผู้สมัครพรรคพลังธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของสถานการณ์สื่อสารการปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งว่า

ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารอะไรบ้างและเรียงลำดับอย่างไร รวมทั้งพรรณนารูปแบบและองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่าง ๆ ในการปราศรัยหาเสียงบนเวทีและเพื่อวิเคราะห์วัจนลีลาของภาษาในการปราศรัย หาเสียงเลือกตั้ง ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์การสื่อสารการปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งบนเวทีประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด 17 เหตุการณ์ แต่ละเหตุการณ์สื่อสารพบว่า มีองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารครบทั้ง 10 องค์ประกอบ โดยพบว่า องค์ประกอบด้านชนิดของเหตุการณ์หัวเรื่อง วัตถุประสงค์ เนื้อหาการสื่อสาร การลำดับวัจนกรรม เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละเหตุการณ์ ในขณะที่องค์ประกอบด้านรูปแบบการสื่อสาร กฎการปฏิสัมพันธ์และบรรทัดฐานการตีความนั้น เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน จากเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด 17 เหตุการณ์ สามารถแบ่งชนิดของเหตุการณ์เป็น 4 ชนิด ได้แก่ การกล่าวเปิด การแนะนำตัว การปราศรัย และการสรุป หัวข้อสำคัญของเหตุการณ์คือภูมิหลังของพรรค ภูมิหลังของผู้พูด แนวนโยบายการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ของพรรค มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ แถลงนโยบายการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ของพรรค เวลา-สถานที่ เป็นองค์ประกอบที่คงที่ ไม่มีการแปรไปตามเหตุการณ์สื่อสาร ผู้ร่วมเหตุการณ์แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มผู้พูด และผู้ฟัง ผู้ปราศรัยใช้ภาษาไทยกรุงเทพ และใช้ท่าทางประกอบตลอดเวลา เนื้อหามีความต่อเนื่อง และสัมพันธ์กับหัวข้อที่ปราศรัย ในการปราศรัยปรากฏวัจนกรรมทั้งหมด 14 วัจนกรรม ได้แก่ วัจนกรรมทักทาย แจ้งให้ทราบ เล่าความ อธิบาย เรียกขาน ขอร้อง แนะนำตัว เสนอตัวทำงาน ยืนยัน สัญญา คิดเห็น ยกตัวอย่าง ขอบคุณ และสรุป โดยพบว่า วัจนกรรมที่ปรากฏในทุกเหตุการณ์คือ วัจนกรรมอธิบาย จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกฎปฏิสัมพันธ์ และด้านบรรทัดฐานการตีความ สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยกย่องผู้มีตำแหน่งและฐานะ นับถือความอาวุโส ไม่ชอบความขัดแย้ง และสร้างความสนิทสนมโดยใช้คำเรียกญาติ ด้านวัจนลีลา พบว่า ผู้พูดมีการใช้กลวิธีการซ้ำคำมากทีสุด รองลงมาคือ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง ซึ่งเป็นกลวิธีที่ใช้โน้มน้าว ชักจูงใจให้ผู้ฟังสนใจ หรือเชื่อในคำปราศรัยของตน มีลักษณะคล้ายกับภาษาที่ใช้ในการโฆษณา

สุนันทา กินรีวงศ์ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร: กรณีศึกษางานประเพณีบั้งไฟ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของสถานการณ์สื่อสารในงานประเพณีบุญบั้งไฟ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ว่าประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารใดบ้าง และเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านั้น โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานประเพณีบุญบั้งไฟ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคมพ.ศ. 2552 และ พ.ศ. 2553 ผลการวิจัยพบว่าสถานการณ์สื่อสารงานประเพณีบุญบั้งไฟ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสารทั้งหมด 15 เหตุการณ์ โดยยึดเกณฑ์การเปลี่ยนวัตถุประสงค์ใน

การแยกเหตุการณ์สื่อสารออกจากกัน เหตุการณ์สื่อสารทั้งหมดสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เหตุการณ์สื่อสารช่วงเตรียมงาน เหตุการณ์สื่อสารช่วงวันรวม และเหตุการณ์สื่อสารช่วงวันจุดบั้งไฟ จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง 10 ประการของซาวิลล์ ทรอยค์ พบว่าองค์ประกอบของชนิดของเหตุการณ์ หัวข้อ วัตถุประสงค์ เวลา - สถานที่ ผู้ร่วมเหตุการณ์ เนื้อหาการสื่อสาร และการลำดับ วัจนกรรม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละเหตุการณ์ ส่วนองค์ประกอบด้านรูปแบบการสื่อสาร กฎการปฏิสัมพันธ์ และบรรทัดฐานของการตีความที่ปรากฏในเหตุการณ์สื่อสารต่างๆ มีลักษณะที่ตายตัว

เขมลักษณ์ อินลออ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “ปริจเฉทการรายงานข่าวของรายการระเบียงข่าวทางสถานี โทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อสมท.” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปริบท องค์ประกอบเนื้อหา และการใช้ภาษา ผลการศึกษาพบว่า ปริบทของรายการระเบียงข่าวประกอบด้วย ฉากที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ การรายงานข่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ให้ข่าวสารและความบันเทิง กลุ่มผู้ชม คือ ผู้นิยมข่าวเบา ใช้วิธีเล่าข่าว การรายงานข่าวมีลักษณะเป็นปริจเฉทเรื่องเล่าสลับกับปริจเฉทการสนทนาลำดับวัจนกรรมมีรูปแบบตายตัว น้ำเสียงหรือท่วงทำนองการรายงานข่าวมีชีวิตชีวา ไม่เคร่งเครียดมากนัก ปริจเฉทการรายงานข่าวมีทั้งสิ้น 13 ช่วง แต่ละช่วงมีองค์ประกอบเรียงลำดับกัน 6 ส่วน ได้แก่การสนทนาเรื่องทั่วไป การเปิดประเด็นข่าว การรายงานเนื้อหาข่าว การปิดประเด็นและการปิดช่วงรายการ ด้านเนื้อหามีลักษณะเป็นข่าวเบาที่มีคุณค่าข่าวด้านทันต่อเหตุการณ์มากที่สุด รองลงมาคือคุณค่าด้านผลกระทบต่อประชาชน ส่วนทางด้านภาษาเป็นภาษาระดับไม่เป็นทางการ เช่น มีการใช้คำย่อ คำอุทาน และคำแสดงความรู้สึก ส่วนลักษณะการเรียบเรียงข้อความมี 3 ลักษณะ ได้แก่การเรียบเรียงตามหลักการเรียบเรียงข่าว เป็นลักษณะที่พบมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีการเรียบเรียงจากผลย้อนไปสู่เหตุ และการเรียบเรียงตามลำดับภาพข่าว

โศรยา วิมลสถิตพงษ์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง “กลวิธีทางภาษาในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมในบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทย” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบในการสื่อสารของบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทยพร้อมทั้งวิเคราะห์องค์ประกอบของปริจเฉทอันได้แก่ ลักษณะโครงสร้างและเนื้อหา โดยใช้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร และศึกษากลวิธีทางภาษาในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมในบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบในการสื่อสารที่บทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทยมีร่วมกันคือ ฉาก ผู้ร่วมเหตุการณ์ จุดมุ่งหมาย เครื่องมือการลำดับวัจนกรรม บรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ และประเภทการสื่อสารองค์ประกอบในการสื่อสารที่แตกต่างกันคือ ฉาก ผู้ร่วมเหตุการณ์ และน้ำเสียง ส่วนองค์ประกอบในการสื่อสารที่สัมพันธ์ และมีอิทธิพลต่อการวิจารณ์ การเมืองทางอ้อมคือ ฉาก ผู้ร่วมเหตุการณ์และบรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และ

การตีความ เมื่อศึกษาองค์ประกอบของปริจเฉทประเภทนี้ซึ่งได้แก่ ลักษณะ โครงสร้างและเนื้อหา พบว่า ด้านโครงสร้างนั้นมี 2 แบบ คือ โครงสร้างแบบ 3 ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหาและส่วนสรุป และโครงสร้างแบบ 2 ส่วน คือ ส่วนนำและส่วนเนื้อหา ด้านเนื้อหาก็มีประเด็นทางการเมืองที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารประเทศของรัฐบาล พฤติกรรมของนักการเมือง การทำงานของนักการเมือง เหตุการณ์ทางการเมือง รวมไปถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับนักการเมือง นอกจากเนื้อหาด้านการเมืองแล้ว ผู้วิจัยพบว่า บทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองยังมีประเด็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และเรื่องเบ็ดเตล็ดทั่วไปอีกด้วย ส่วนผลการศึกษากลวิธีทางภาษาในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมในบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองพบว่ามีทั้งหมด 9 กลวิธี ได้แก่ การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ การใช้อุปลักษณ์ การใช้คำที่มีความหมายแฝง การใช้สำนวน การใช้คำเรียกบุคคล การใช้การเล่นภาษา การยกคำกล่าวของบุคคล และการแนะความหมาย โดยกลวิธีทางภาษาในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมเหล่านี้ มีหน้าที่ในการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไป เช่น เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบต่อการวิจารณ์ เพื่อแสดงทัศนคติในเชิงลบของผู้เขียน และเพื่อชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของรัฐบาลหรือนักการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้กลวิธีการเสริมการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมเพื่อเพิ่มน้ำหนักหรือความน่าเชื่อถือ

สุธาสินี พลอยขาว (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “วัจนกรรมการแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ต” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปริบทการสื่อสารของการแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ตตามกรอบทฤษฎีชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร และศึกษากลวิธีในการแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้จากกระดานสนทนาของเว็บไซต์ 2 กลุ่ม กลุ่มละ 100 ข้อความ รวม 200 ข้อความ แบ่งออกเป็น การแสดง ความไม่พอใจด้วยถ้อยคำ 2,290 ถ้อยคำ และการแสดงความไม่พอใจด้วยภาพ 101 ภาพ จากการศึกษาพบว่า ปริบทที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ต คือ ปริบทการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต ปริบททางธุรกิจ และปริบททางวัฒนธรรมไทย ผู้วิจัยพบว่า การแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ตให้ความสำคัญกับปริบทการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตและปริบททางธุรกิจ ส่งผลให้ผู้ส่งสารกล้าแสดงความไม่พอใจด้วยกลวิธีแบบตรงเท่านั้น 10 กลวิธี และไม่ปรากฏการแสดงความไม่พอใจด้วยกลวิธีแบบอ้อมเลย กลวิธีที่น่าสนใจ ได้แก่ การบอกความรู้สึกทางลบ การบริภาษ การข่มขู่ การกล่าวตัดสัมพันธ์ การกล่าวแช่ง และการกล่าวท้าทาย เพราะเป็นการแสดงอารมณ์และความรู้สึกไม่พอใจออกมาตรง ๆ กับการใช้คำหยาบ ทั้งคำสรรพนาม คำกริยาและคำลงท้าย นอกจากนี้ ยังมีการใช้รูปภาพ สัญลักษณ์แอสกี และสัญรูปเพื่อบอกความผิด

บริภาษการบริการ และบอกความรู้สึกทางลบของผู้ส่งสารด้วย นอกจากนี้ การแสดงความไม่พอใจในแต่ละข้อความนั้น ถ้าเป็นข้อความที่มีถ้อยคำน้อยผู้ส่งสารจะใช้กลวิธีการบริภาษอย่างตรงไปตรงมา แต่ถ้าเป็นข้อความที่มีถ้อยคำมากขึ้น ผู้ส่งสารจะใช้กลวิธีหลาย ๆ กลวิธีรวมกัน โดยเน้นที่กลวิธีการบอกความผิด การกล่าวประจาน และการบริภาษการบริการ

2.2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

การนำเสนอภาพตัวแทนและอัตลักษณ์จากข้อมูลต่างกลุ่มและเพื่อให้เห็นการนำเสนออัตลักษณ์ที่แข่งขันกัน จันทิมา เอียมานนท์ 2549 ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทยตามแนวปฏิพันธ์วิเคราะห์” โดยศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์ที่เชื่อมระหว่างมิติทางภาษาและมิติทางสังคมด้วยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณนา และ การวิเคราะห์ตัวบทเพื่อแสดงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างภาษา บุคคล และวิถีปฏิบัติทางสังคมในการสื่อความหมายเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์หรือผู้มีเชื้อเอดส์ในวาทกรรม วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าผู้มีเชื้อเอดส์ถูกนำเสนออย่างไรในวาทกรรมสาธารณะและนำเสนอตนเองอย่างไรในวาทกรรมภายในชุมชน และเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมสาธารณะและวาทกรรมภายในชุมชน รวมทั้งภาษากับอุดมการณ์ในการนำเสนอผู้มีเชื้อเอดส์ การวิจัยนี้ใช้ข้อมูล 2 ส่วน 1. เอกสารจากวาทกรรมสาธารณะที่สื่อโดยผู้มีเชื้อเอดส์ และสื่อโดยบุคคลอื่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2527-2547 และ 2. ข้อมูลภาคสนามเก็บจากบทสนทนาของผู้มีเชื้อเอดส์ภายในชุมชน ผู้มีเชื้อ เอดส์สองชุมชน ได้แก่ โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ วัดพระบาทน้ำพุ ที่จังหวัดลพบุรี และศูนย์สุขภาพชุมชนดอนแก้วจังหวัดเชียงใหม่ ผลการการศึกษากลวิธีทางภาษาที่ใช้นำเสนอผู้มีเชื้อเอดส์ในวาทกรรมสาธารณะและวาทกรรมพบว่า กลวิธีทางภาษาในวาทกรรมสาธารณะมี 3 กลวิธี ได้แก่ 1. กลวิธีทางศัพท์ 2. กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม และ3.กลวิธีทางวาทศิลป์ที่ใช้สื่อความหมายด้านลบและความหมายด้านบวกของผู้มีเชื้อเอดส์ ส่วนกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมภายในชุมชนพบ 2 กลวิธี ได้แก่ 1. กลวิธีทางศัพท์ และ2. กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม การศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนาทำให้เห็นว่าผู้มีเชื้อเอดส์ในโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์สื่อความหมายผู้มีเชื้อเอดส์ด้านลบ ในขณะที่ผู้มีเชื้อเอดส์ในศูนย์สุขภาพชุมชนดอนแก้วจังหวัดเชียงใหม่ สื่อความหมายผู้มีเชื้อเอดส์ด้านบวก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสองชุมชนนำเสนอตนเองต่างกันตามวาทกรรมและวิถีปฏิบัติภายในชุมชนที่แตกต่างกัน ส่วนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมสาธารณะและวาทกรรมภายในชุมชนพบว่ามีความสัมพันธ์ที่เด่น 2 ลักษณะ คือ 1. ความสัมพันธ์แบบเสริมกัน ใช้สื่อความหมายผู้มีเชื้อเอดส์ทั้งด้านลบและด้านบวก และ 2. ความสัมพันธ์แบบแย้งกันใช้ในการตอบโต้กับความหมายด้านลบ วาทกรรมภายในโครงการ ธรรมรักษ์นิเวศน์ส่วนใหญ่สัมพันธ์แบบเสริมกันกับวาทกรรมสาธารณะที่สื่อความหมาย ผู้มีเชื้อเอดส์ด้านลบ การตีความด้านอุดมการณ์พบว่า อุดมการณ์วิทยาศาสตร์การแพทย์ ศาสนา การพัฒนาของรัฐและ

สิทธิมนุษยชนเป็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่และมีผลต่อการสื่อความหมายของผู้มีเชื้อเอดส์แตกต่างกันไปในวาทกรรม

สุภัทร แก้วพัตร (2559) ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพตัวแทนคนอีสานที่สื่อผ่านภาษาในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นระหว่างปี พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2556 ตามแนวการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และศึกษาเปรียบเทียบภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติกับหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นในช่วงเวลาดังกล่าว ศึกษาข้อมูลในช่วงเวลาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2556 รวม 10 ปี ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าภาพตัวแทนคนอีสานที่ปรากฏสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสื่อนัยเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในสังคม แม้ว่าภาพตัวแทนคนอีสานที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและระดับท้องถิ่นจะมีจำนวนภาพตัวแทนเท่ากัน แต่มีความแตกต่างในด้านการเลือกเน้นย้ำภาพตัวแทนที่ต่างกัน ภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติมีการนำเสนอภาพในด้านที่น่าเห็นใจและไม่พึงประสงค์มากกว่าในด้านที่ดีและพึงประสงค์ หนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นมีการนำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานในด้านที่ดีและพึงประสงค์มากกว่าด้านที่น่าเห็นใจและไม่พึงประสงค์ ผู้ร่วมเหตุการณ์การสื่อสาร จุดยืน และวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของหนังสือพิมพ์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งหมายรวมถึงปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อการนำเสนอภาพตัวแทนที่แฝงนัยด้านความไม่เท่าเทียมกัน การใช้กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานของหนังสือพิมพ์ระดับชาติปรากฏ 8 กลวิธี ได้แก่ 1) การใช้คำ/กลุ่มคำ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การแนะความ 4) การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบมีเงื่อนไข 5)การใช้โครงสร้างประโยคแบบเหตุ-ผล 6) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ 7) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม และ 8) การใช้สหบท ซึ่งได้นำเสนอภาพตัวแทนคนอีสาน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ในแง่บุคลิกลักษณะและอุปนิสัย คือ คนอีสานรักศักดิ์ศรีและภูมิใจในท้องถิ่น คนอีสานอดทน และคนอีสานรักพวกพ้องและมีน้ำใจ 2) ในแง่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ คือ คนอีสานมีความรู้น้อยและด้อยโอกาส คนอีสานคือชนชั้นแรงงาน คนอีสานถูกกระทำจากคนต่างกลุ่ม และคนอีสานในหัวเมืองใหญ่มีฐานะที่ดีขึ้น 3) ในแง่การเมือง คือ คนอีสานคือฐานเสียงสำคัญและมีบทบาททางการเมือง และคนอีสานเป็นเหยื่อทางการเมือง การใช้กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นปรากฏ 6 กลวิธี ได้แก่ 1) การใช้คำ/กลุ่มคำ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การแนะความ 4) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม 5) การใช้สหบท และ 6) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และได้นำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น 3 กลุ่ม 1) ในแง่

บุคลิกลักษณะและอุปนิสัย คือ คนอีสานมีอัตลักษณ์และภูมิปัญญาที่น่าภูมิใจ คนอีสานยึดมั่นและให้ความเคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ คนอีสานรักพวกพ้องและมีน้ำใจ 2) ในแง่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ คือ คนอีสานมีความรู้น้อยและด้อยโอกาส คนอีสานคือชนชั้นแรงงาน และคนอีสานในหัวเมืองใหญ่มีฐานะที่ดีขึ้น 3) ในแง่การเมือง คือ คนอีสานคือฐานเสียงสำคัญและมีบทบาททางการเมือง คนอีสานไม่ต้องการแบ่งฝ่าย และคนอีสานสนองนโยบายของรัฐบาล

ชุณพฤทธิ์ จิรบวรกิจ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพแทนของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เรียกว่า "เซเลบริตี้" ที่สื่อผ่านบทสัมภาษณ์ในนิตยสารภาษาไทย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพแทนของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เรียกว่า "เซเลบริตี้" ที่สื่อผ่านบทสัมภาษณ์ในนิตยสารภาษาไทย โดยใช้วาทกรรมเชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เก็บจากบทสัมภาษณ์ที่นำเสนอเป็นประจำและบทสัมภาษณ์พิเศษที่ระบุว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับ "เซเลบริตี้" ไทยในนิตยสาร พิจารณาจากสโลแกนนิตยสารที่ระบุคำสำคัญว่า "เซเลบริตี้" (celebrity/celebrities) หรือมีเนื้อหาที่ชี้ชัดที่ว่านำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับ "เซเลบริตี้" เท่านั้น ผู้วิจัยเลือกนิตยสาร 4 ชื่อฉบับ ได้แก่ HOWE, HISOPARTY, HELLO! และ OK! ฉบับเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคมปี พ.ศ. 2557 และฉบับเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคมปี พ.ศ. 2558 ผลการศึกษาพบว่า ความหมายระดับมหภาคที่สื่อผ่านบทสัมภาษณ์ที่ปรากฏซ้ำๆ ได้แก่ 1. ส่วนบทนำ คอลัมนิสต์นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยน้ำเสียงชื่นชม หรือสื่อความหมายที่มีนัยด้านบวกอย่างต่อเนื่อง โดยมากเน้นการนำเสนอเรื่องรายละเอียดชีวิตส่วนตัว ได้แก่ ชื่อ นามสกุล คำนำหน้าชื่อที่ปรากฏในสังคม หน้าที่การงาน รูปลักษณ์ บุคลิกภาพ ชีวิตครอบครัว กลุ่มเพื่อน ที่อยู่อาศัย ความสำเร็จด้านต่างๆ และรูปแบบการใช้ชีวิตหรือรสนิยมที่มีระดับ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงช่วงชีวิตที่ยากลำบากของผู้ให้สัมภาษณ์ปรากฏในปริจเฉทด้วย 2. ส่วนเนื้อหา ผู้ให้สัมภาษณ์นำเสนอตนเองว่ามีรูปแบบการใช้ชีวิตหรือรสนิยมที่แตกต่างไปจากบุคคลโดยทั่วไปในสังคม ในระดับกลวิธีทางภาษาพบว่า บทสัมภาษณ์ที่ศึกษาแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนถ้อยคำของคอลัมนิสต์ และส่วนถ้อยคำของผู้ให้สัมภาษณ์ ในการวิเคราะห์ส่วนถ้อยคำของคอลัมนิสต์พบ 7 กลวิธีหลัก ได้แก่ 1. การใช้คำอ้างถึงแบบจัดกลุ่มบุคคลในสังคม 2. การใช้คำอ้างถึงแบบระบุความสัมพันธ์ของบุคคล 3. การเรียกชื่อของบุคคล 4. การใช้คำอ้างถึงแบบระบุตำแหน่งหน้าที่ของบุคคล 5. การใช้คำแสดงความชื่นชม 6. การใช้คำเพิ่มน้ำหนัก และ7. การใช้สหวาทกรรม ส่วนการวิเคราะห์ถ้อยคำของผู้ให้สัมภาษณ์พบ 2 กลวิธีหลัก ได้แก่ การใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับการใช้ชีวิต และการใช้มูลบท กลวิธีทางภาษาทั้งสองส่วนสอดคล้องกัน กล่าวคือ ได้นำเสนอภาพแทนที่"เซเลบริตี้" มีชีวิตสมบูรณ์แบบ โดดเด่นทุกด้านทั้ง

สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ รูปลักษณ์ หน้าที่การงาน รสนิยม และคู่กับการใช้สินค้าแบรนด์เนมและไฮเอนด์ การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ทำให้เห็นการนำเสนอที่คัดเลือกประเด็นเนื้อหาในบทสัมภาษณ์รวมถึงการใช้ภาษาและวาทกรรมในตัวบทที่ถ่ายทอดออกไปถูกควบคุมตามเงื่อนไขขององค์กรสื่อมวลชน ในการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวบทที่ศึกษา ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย ประกอบด้วยแนวคิดเรื่องทุนที่สะสมในบุคคลและทุนทางวัฒนธรรม และแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมบริโภค และสถานการณ์และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นขณะที่ผลิตตัวบท ประกอบด้วยสถานการณ์ความนิยม “เซเลบริตี้” ในสังคม เหตุการณ์ที่เป็นกระแสในสังคม และการนำเสนอภาพของ “เซเลบริตี้” ในฐานะผู้นำเสนอสินค้าในสังคม จากมุมมองวาทกรรมเชิงวิพากษ์ภาพแทนเหล่านี้บางส่วนดูเหมือนเป็นภาพแทนที่สมบูรณ์เกินจริงและขัดแย้งกับภาพที่ปรากฏในวาทกรรมอื่น อัตลักษณ์ที่นำเสนอในฐานะภาพตัวแทนในสื่อต่างๆ

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์” วิเคราะห์อุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยในปริจเฉทสื่อมวลชนภาษาไทยที่มีความคิดแตกต่างกันเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในการเสนอภาพของพวกเขาผ่านบทความประเภทข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์ไทย และรายการโทรทัศน์ทุ่งแสงตะวัน นอกจากนั้นข้อมูลยังมาจากการสัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์และผู้จัดรายการโทรทัศน์อย่างไม่เป็นทางการ งานวิจัยนี้ต้องการตอบคำถามต่อไปนี้ 1) เราจะสรุปวิธีการที่ผู้สื่อข่าวเขียน พูด และเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเขาได้อย่างไรบ้าง 2) มีลักษณะทางความหมายและทางปริจเฉทอะไรบ้างที่มีการนำมาใช้ และ 3) มีอุดมการณ์ที่ขัดแย้งกันอะไรบ้างที่สามารถสรุปได้จากแหล่ง “พูดคุย” ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ผลการศึกษาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยทางตอนเหนือของประเทศไทยหรือที่เรียกว่า “ชาวเขา” มักถูกเสนอภาพอย่างมีอคติในสื่อมวลชนและปริจเฉทสาธารณะอื่นๆ ว่าเป็นผู้ทำลายป่า ค้ายาเสพติด และเป็นภัยต่อประเทศ ความคิดที่ฝังแน่นและเป็นไปในทางลบเช่นนี้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและหนังสือเรียนซึ่งเป็นการตอกย้ำแนวคิดเรื่อง “ตัวตน” และ “ผู้อื่น” ในสังคมไทย การนำเสนอปริจเฉจเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยผ่านภาษา ได้แก่ 1) นักหนังสือพิมพ์ไทยมีวิธีการเสนอข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในทำนองลบ ในขณะที่รายการโทรทัศน์มีปริจเฉทที่ต่างออกไป 2) ลักษณะทางความหมายและทางปริจเฉทที่นำมาใช้มีเช่น คำศัพท์ อุปลักษณ์ และการเลือกเน้นผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำ 3) หนังสือพิมพ์มองชนกลุ่มน้อยในภาพลบเป็นส่วนใหญ่ซึ่งต่างจากโทรทัศน์ งานวิจัยนี้เป็นการเพิ่มความรู้เกี่ยวกับวิธีที่เราพูดคุยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมอื่นและวิธีการที่เรารักษาความเป็นตัวตนของเราโดยแบ่งแยกตัวเราจากผู้อื่น

เพ็ญนภา คล้ายสิงห์โต (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “อุดมการณ์ทางเพศสภาพในพาดหัวข่าวอาชญากรรมในหนังสือพิมพ์ไทย:การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์” วัตถุประสงค์การวิจัย 1. เพื่อวิเคราะห์รูปภาษาที่ปรากฏในพาดหัวข่าวอาชญากรรมในระดับข้อความและระดับคำตามเพศผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ 2. เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ทางเพศสภาพที่แฝงอยู่ในพาดหัวข่าวอาชญากรรม โดยใช้ข้อมูลในการศึกษาจากพาดหัวข่าวอาชญากรรมจำนวน 1,815 ข่าวจากหนังสือพิมพ์แนวประชานิยม 4 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ,เดลินิวส์,ข่าวสดและคมชัดลึกในช่วงปี พ.ศ. 2549-2550 แนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยสามารถแบ่งได้ 5 ประเด็นดังนี้ 1. แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ประกอบด้วยแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์คลาฟและแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแวนไดจ์ 2. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวบท ประกอบด้วยการวิเคราะห์ระดับข้อความ การวิเคราะห์ระดับประโยคและการวิเคราะห์ระดับคำ 3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาภาคปฏิบัติทางวาทกรรม 4. แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ 5. แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางเพศสภาพ ผลการศึกษามีทั้งหมด 3 ส่วน 1. ผลการศึกษาระดับข้อความพบว่า พาดหัวข่าวอาชญากรรมมีรูปแบบโครงสร้างพาดหัวข่าวทั้งหมด 13 รูปแบบ 2. ผลการศึกษาระดับคำพบว่า ในกรณีอ้างถึงผู้ชายหนังสือพิมพ์เลือกใช้คำแทนบุคคลแตกต่างกันตามสถานะและเพศผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ 3. จากรูปภาษาที่ต่างกันตามเพศผู้กระทำและผู้ถูกกระทำในข้อ1.และ2. สะท้อนให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ยังทำหน้าที่ตอกย้ำ ผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางเพศสภาพให้พาดหัวข่าว

ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาษากับอัตลักษณ์เมียฝรั่งในวาทกรรมสาธารณะ” โดยศึกษาตามแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) จากวาทกรรมสาธารณะที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเมียฝรั่งหรือการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของหญิงไทยกับชายชาวตะวันตก ซึ่งวิเคราะห์จากวาทกรรมที่ผลิตขึ้นจากบุคคลที่ไม่ใช่เมียฝรั่งตั้งแต่พ.ศ.2510-2554 แบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ได้แก่ ยุคที่ 1 พ.ศ.2510-2524 ยุคที่ 2 พ.ศ.2525-2539 ยุคที่ 3 พ.ศ. 2540-2554 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษากับการประกอบสร้างอัตลักษณ์เมียฝรั่งในวาทกรรมสาธารณะและเพื่อศึกษาอัตลักษณ์เมียฝรั่งในวาทกรรมสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการผลิตตัวบทได้แก่ ผู้หญิงกับความงามในอุดมคติ ในการกำหนดคุณค่าผู้หญิงดีและไม่ดีในสังคมไทย บทบาทแม่และเมียของหญิงในสังคมไทย การเข้ามาใช้ประเทศไทยเป็นสถานที่พักรบของทหารอเมริกันในช่วงสงครามเวียดนาม การพัฒนาประเทศจากภาคเกษตรกรรมเป็นภาคอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ นโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคบริการและการท่องเที่ยวจากภาครัฐ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมและพุทธศาสนา กลวิธีทางการใช้ภาษาเพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์เมียฝรั่งมี 10 กลวิธีได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ (การใช้คำเรียก การ

ใช้คำขยายลักษณะเมียฝรั่ง การใช้คำกริยาแสดงอาการหรือความรู้สึกของเมียฝรั่ง การใช้คำกริยาแสดงอาการหรือความรู้สึกของบุคคลอื่น การใช้คำนามวลีบอกสถานที่) การเลือกใช้ภาษา(การใช้ภาษาอีสาน การใช้ภาษาอังกฤษ) การใช้สำนวน การใช้ถ้อยคำนัยผกผันและการใช้ประโยคกรรมวาจก ซึ่งลักษณะโครงสร้างทางปริจเฉทในวาทกรรมแต่ละประเภทล้วนส่งผลให้เกิดกลวิธีทางภาษาที่ต่างกัน ทั้งนี้อัตลักษณ์เมียฝรั่งที่พบมี 19 อัตลักษณ์ ได้แก่ 1. การมีชีวิตสมรสที่ไม่ประสบความสำเร็จกับสามีคนไทย 2. การมีชีวิตสมรสที่ประสบความสำเร็จกับสามีฝรั่ง 3. การมีชีวิตสมรสที่ไม่ประสบความสำเร็จกับสามีฝรั่ง 4. การเป็นเมียฝรั่งที่มีสามีเป็นคนสัญชาติเยอรมัน 5. การมีลักษณะทางกายภาพด้านบวก 6. การมีลักณะทางกายภาพด้านลบ 7. การเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชีพในอุตสาหกรรมบริการ 8. การเป็นเมียฝรั่งทำให้ฐานะทางการเงินและฐานะทางสังคมดีขึ้น 9. การมีชีวิตที่ลำบากยากจน 10. การเป็นผู้ที่มีการศึกษาที่ดี 11. การเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย 12. การมีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 13. การมีภูมิลำเนาในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย 14. การมีความกตัญญู 15. การทำงานที่ต้องใช้แรงงาน 16. การไม่ดูแลบุตร 17. การถูกสังคมดูถูกเหยียดหยามและไม่ให้เกียรติ 18. การเป็นกุลสตรี และ19. การไม่เป็นกุลสตรี ทั้งนี้พบ 3 อัตลักษณ์ที่ปรากฏร่วมกันทั้ง 3 ยุคได้แก่ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชีพในอุตสาหกรรมบริการ อัตลักษณ์นี้มีอัตราร้อยละลดลงตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าภาพของการเป็นเมียฝรั่งดีขึ้น ในขณะที่การเป็นเมียฝรั่งส่งผลให้ฐานะทางการเงินและฐานะทางสังคมดีขึ้น อัตลักษณ์นี้มีแนวโน้มที่สูงขึ้นในยุคที่ 3 สะท้อนให้เห็นว่าวาทกรรมชี้นำให้ผู้คนในสังคมเชื่อและกลายเป็นการครอบงำให้ผู้คนปฏิบัติตามจนกลายเป็นค่านิยม นอกจากนี้การมีชีวิตสมรสที่ไม่ประสบความสำเร็จกับสามีฝรั่งอัตลักษณ์นี้มีอัตราค่าร้อยละในยุคที่ 1 และยุคที่ 3 ที่ใกล้เคียงกันในขณะยุคที่ 2 ทำให้อัตราการหย่าร้างกับสามีฝรั่งมีมากขึ้นในยุคนี้ งานวิจัยที่นำเสนออัตลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างด้วยวาทกรรม(discourse) ที่คนชายขอบเป็นผู้นำเสนอผ่านสื่อสาธารณะเพื่อต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลัก

ธีระ บุษบกแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม "เกย์ออนไลน์"” มุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของตนเองที่นำเสนอผ่านวาทกรรมของกลุ่ม “เกย์ออนไลน์” และกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่ออัตลักษณ์เกย์ โดยศึกษาจากบทความและคอลัมน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเกย์และผู้เขียนเป็นเกย์ ซึ่งสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ กูเกิ้ล (www.google.co.th) ผลการวิจัยพบว่ากลวิธีทางภาษาที่กลุ่ม “เกย์ออนไลน์” ใช้สื่ออัตลักษณ์ของตนเอง ที่สำคัญมี 8 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้มูลบท การปฏิเสธสื่อมูลบท การใช้นามวลีสื่อมูลบท การใช้อุปลักษณ์ การใช้รูปประโยคกรรม การกล่าวอ้าง และการใช้คำถามวาทศิลป์ กลวิธีทางภาษาใช้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของเกย์ต่อสาธารณชน 8 ประเด็น ได้แก่ 1) “เกย์เป็นคนปกติ และมีวิถีชีวิตเหมือนคนทั่วไป” 2) “เกย์ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมของเพศชาย” 3) “เกย์ไม่ได้หมกมุ่นเรื่องเพศ” 4) “เกย์ไม่ใช่ผู้ป่วยโรค หรืออาการทางจิต แต่เป็นความรู้สึกหรือตัวตนที่แท้จริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ” 5) “เกย์เป็นกลุ่มคนที่ตก

อยู่ในความกลัว และเกย์ผู้ยอมรับและเปิดเผยตนเองเป็นผู้ที่มีความกล้า” 6) “เกย์เป็นผู้โหยหาความรัก” 7) “เกย์เป็นคนที่อบอุ่น มีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยเฉพาะต่อเกย์ด้วยกัน” 8) “เกย์คือ “ของปลอม” เกย์เป็นคนที่มีความผิด และเกย์หมกมุ่นเรื่องเพศ” ข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์เกย์ที่นำเสนอในบทความและคอลัมน์เป็นภาพด้านบวกเกี่ยวกับของเกย์ ในขณะเดียวกัน กลวิธีทางภาษาที่กลุ่มเกย์ออนไลน์ใช้ก็แสดงให้เห็นว่า เกย์ยังมีความคิดด้านลบต่อตนเองแฝงอยู่ แสดงนัยยะว่าการสร้างอัตลักษณ์ของเกย์ยังคงได้รับอิทธิพลจากสังคม

Hem Somphos (2565) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเกาะกง ประเทศกัมพูชา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะทางภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเกาะกง และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเกาะกง ประเทศกัมพูชา ผลการศึกษาพบว่าลักษณะภาษาของคนไทเกาะกงเป็นภาวะสองภาษาซึ่งคนไทเกาะกงสามารถใช้ได้ทั้งภาษาไทยและภาษาเขมร คนไทเกาะกงจะใช้การสลับภาษาและเลือกใช้ภาษาตามสถานที่ วันเวลา และพิธีกรรม รวมทั้งการใช้ภาษาไทยของคนไทยเกาะกง ซึ่งมีความใกล้เคียงกับภาษาไทยถิ่นตราด สำหรับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยเกาะกง ได้นำเสนอและประกอบสร้างด้วยการผ่านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้เปลี่ยนการปกครองตั้งแต่ก่อนสมัยราชอาณานิคมฝรั่งเศส จนมาถึงปัจจุบันที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐกัมพูชา ดังนั้น คนไทเกาะกงที่ยังอาศัยที่อยู่ในจังหวัดเกาะกงได้ปรับเปลี่ยนตัวตนในการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งในมิติประเพณีและวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรม รวมทั้งเรื่องเล่าและความทรงจำ จากการศึกษาลักษณะทางภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเกาะกง ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในการดำรงชีวิต ตลอดจนชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ การตั้งชื่อและนามสกุล ชื่อเรียกสถานที่และการใช้หมวดคำในชีวิตประจำวัน รวมทั้งเรื่องชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารจากงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเกาะกงในสังคมวัฒนธรรม

จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาษากับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ: กรณีศึกษาชุมชนไทดำ บ้านไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม” เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ไทดำที่สื่อและสร้างขึ้นอย่างไร ภาษาและวาทกรรมที่ใช้ในสถานการณ์การสื่อสารมีลักษณะอย่างไร ภายใต้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มนี้มีความโดดเด่น ปัจจุบันมีการสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน เช่น ภาษาไทดำ หรือลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ ภาษาทไทดำในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การเก็บรวมรวมเชิงเอกสารและวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณา ผลการศึกษาพบว่า คนไทดำต่างรุ่นใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารต่างกัน จากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาพบว่าคนรุ่นสูงอายุ พยายามดำรงรักษาอัตลักษณ์ไทดำอย่างเข้มข้น แต่ก็มีการปรับตัวในบางสถานการณ์ ในขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนกำลังต่อรองให้เกิดอัตลักษณ์ผสม ชุมชนไทดำกำลังอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยน คนต่างรุ่นของไทดำกำลังต่อรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนอยู่

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยสนใจศึกษาในงานเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ทางด้านภาษาที่เป็นปรากฏการณ์การแสดงอัตลักษณ์และกระบวนการประกอบสร้างของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

2.3 ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลย

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยผู้วิจัย ได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทเลย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานตำนานไทเลย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ดังนี้

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทเลย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยภาษาไทยเลยผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ลักษณะของเสียงวรรณยุกต์ของกลุ่มภาษาหลักของภาษาไทเลยก่อนนั่นก็คือกลุ่มภาษาลาวหลวงพระบาง เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ทางภาษาลักษณะทางเสียงของภาษาลาวหลวงพระบาง เชื่อมโยงต่อมายังภาษาไทเลย ดังนี้

พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2541) ได้จัดกลุ่มลาวโดยใช้เกณฑ์ 2 ชุด ได้แก่ เกณฑ์ที่ไม่ใช่เกณฑ์ทางภาษาศาสตร์ ได้แก่ คำเรียกชื่อกลุ่มหรือชื่อภาษาและประวัติการอพยพย้ายถิ่น และเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์ ได้แก่เกณฑ์การแยกเสียงรวมเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ ภาษาลาวได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 1 ภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 ภาษาลาวกลาย และภาษาลาวเทียม ภาษาลาวหลวงพระบางนั้นถูกจัดเอาไว้ใจกลุ่มลาวแท้กลุ่มที่ 2 หมายถึง ภาษาลาวที่มีลักษณะการแยกเสียง รวมเสียงตามลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะของภาษาลาว คือ มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B และ รวมเสียงวรรณยุกต์ระหว่าง C1 กับ DL123 และ C234 กับ DL4 แต่ไม่มีการรวมเสียงระหว่างช่อง B และ DL และ ภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 จะมีการแปรของเสียงวรรณยุกต์บางช่องทำให้มีการแยกเสียงรวมเสียงต่างออกไป ได้แก่ ภาษาลาวอีสานอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ภาษาลาวภาคกลาง ภาษาลาวเมือง ชะนะคาม ภาษาลาว/ส่วยเมืองศรีสะเกษ ภาษาลาวเมืองน้ำบาก หลวงพระบาง

เจ. มาร์วิน บราวน์ (J. Marvin Brown 1965) ได้ศึกษาภาษาในกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ จำนวน 60 ภาษาในประเทศไทยและลาว ได้แบ่งภาษาไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ทั้ง 60 ภาษาซึ่งเป็นภาษาย่อยของภาษาไท 7 กลุ่ม ซึ่งได้จัดภาษาลาวอยู่ในกลุ่มที่ 6 ภาษาลาว (Lao) ในกลุ่มนี้แบ่งเป็นกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มลาวหลวงพระบาง กลุ่มลาวเวียงจันและกลุ่มญ้อ โดยอธิบายว่า

ภาษาลาวพูดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และบางส่วนของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การแบ่งกลุ่มของภาษาลาวนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มหลวงพระบาง เป็นภาษาลาวที่ใช้พูดอยู่ในเมืองหลวงพระบาง ลงมาตามแม่น้ำโขง ภาษาที่อำเภอเมือง และที่อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย 2. กลุ่มเวียงจันทน์ เป็นภาษาลาวที่ใช้พูดเป็นส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และทางภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศลาว 3. กลุ่มข้อ ภาษากลุ่มนี้ใช้พูดกันในอำเภอเมือง และอำเภอรอบๆ ของจังหวัดสกลนครและนครพนม นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาลาวหลวงพระบางของบราวน์แล้ว ยังพบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาหลวงพระบาง ได้แก่

วริษา กมลนาวิน (2556) ได้ศึกษาวรรณยุกต์ในภาษาลาวหลวงพระบาง งานวิจัยนี้ศึกษาวรรณยุกต์ในภาษาลาวหลวงพระบางในปัจจุบัน ทั้งนี้ได้เก็บข้อมูลเสียงวรรณยุกต์จากคนลาวในชุมชนบ้านเชียงแมน เมืองจอมเพชร แขวงหลวงพระบาง อีกทั้งหมู่บ้านดังกล่าวมีอาณาเขติดกับเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวของแขวงหลวงพระบาง มีแม่น้ำโขงกั้นระหว่างสองเมืองนี้ ผลการวิจัยพบว่า ภาษาลาวหลวงพระบางมี 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ ประกอบด้วยวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ 4 หน่วยเสียง และวรรณยุกต์คงระดับ 1 หน่วยเสียง เสียงวรรณยุกต์แทบทุกหน่วยเสียงมีสัทลักษณะคล้ายคลึงกับเสียงวรรณยุกต์ที่ บราวน์ (Brown, 1965) เคยนำเสนอไว้ ยกเว้นวรรณยุกต์ที่ 1 หากบราวน์เก็บข้อมูลจากคนในชุมชนเมืองหลวงพระบางหรือเมืองใกล้เคียง เช่น ที่เมืองจอมเพชร ก็อาจกล่าวได้ว่า ภายในเวลาเกือบ 50 ปี ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1965 ที่บราวน์ได้ศึกษาเสียงไว้ ระบบเสียงภาษาลาวหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อยในแง่ของสัทลักษณะ แต่จำนวนเสียงวรรณยุกต์ยังคงมีเท่าเดิม

ศิวพร ฮาซันนารี (2543) การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง : ศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน และภาษาลาวด่านซ้าย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบเสียงภาษาลาวหลวงพระบางที่บ้านปากเสือง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เปรียบเทียบกับระบบเสียงภาษาลาวด่านซ้าย จังหวัดเลย และภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน ระบบเสียงภาษาลาวหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว 20 หน่วยเสียง ปรากฏเป็นพยัญชนะท้ายได้ 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 21 หน่วยเสียง เป็นหน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยเสียง หน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง ระบบเสียงภาษาลาวด่านซ้ายจังหวัดเลย ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว 20 หน่วยเสียง ปรากฏเป็นพยัญชนะท้ายได้ 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 21 หน่วยเสียง เป็นหน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยเสียง หน่วยเสียงวรรณยุกต์

5 หน่วยเสียง เปรียบเทียบระบบเสียงภาษาลาวหลวงพระบาง ระบบเสียงภาษาลาวด่านซ้าย และระบบเสียงภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ผลการวิจัยปรากฏว่า ภาษาลาวหลวงพระบาง ภาษาลาวด่านซ้าย และภาษาลาวครั่งประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวมีจำนวนเท่ากันคือ 20 หน่วยเสียง ปรากฏเป็นพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระมีจำนวนเท่ากันคือ 21 หน่วยเสียง เป็นหน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยเสียง และมีจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียงเท่ากัน ลักษณะการแตกตัวของหน่วยเสียงวรรณยุกต์มีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือการแตกตัวของหน่วยวรรณยุกต์ภาษาลาวหลวงพระบาง ภาษาลาวด่านซ้าย และภาษาลาวครั่งเหมือนกันในทุกช่องยกเว้นการแตกตัวของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในช่อง A ที่ภาษาลาวหลวงพระบางและภาษาลาวครั่งเป็นแบบ A1 - 2 3 4 แต่การแตกตัวของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในช่อง A ของภาษาลาวด่านซ้ายเป็นแบบ A1 - 2 3 - 4 ถึงแม้การแตกตัวของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในช่อง DLของภาษาลาวทั้ง 3 ถิ่นจะเหมือนกัน กล่าว คือ แตกตัวเป็น DL 123 - 4 แต่หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในช่อง DL4 ของภาษาลาวหลวงพระบางและภาษาลาวครั่งเป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5 ในขณะที่หน่วยเสียงวรรณยุกต์ช่อง DL 4 ของภาษาลาวด่านซ้ายเป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3

นันทนา รณเกียรติ วริษา โอสถานนท์ และอภิญญา ห่านตระกูล (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “จังหวะเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง: การศึกษาด้วยวิธี ISO และ RM” มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์ว่าภาษาลาวหลวงพระบางเป็นจังหวะประเภทใช้พยางค์เป็นเครื่องกำหนด ในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า (1) ภาษาลาวหลวงพระบางมีจังหวะเสียงประเภทใช้การเน้นเป็นเครื่องกำหนดจังหวะ และ (2) ผลการวิเคราะห์จังหวะเสียงในภาษาลาวหลวงพระบางโดยใช้วิธี ISO กับวิธี RM ไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ในวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง จากการวิเคราะห์หารูปแบบจังหวะเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง จังหวะเสียงแบบใช้พยางค์เป็นเครื่องกำหนดจังหวะ ส่วนในวิธี RM ภาษาลาวหลวงพระบางมีแนวโน้มของจังหวะเสียงแบบใช้การเน้นเป็นเครื่องกำหนดจังหวะจากผลที่ออกมาแตกต่างกันนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า ยังไม่ควรตัดสินใจอย่างเด็ดขาดว่าภาษาลาวหลวงพระบางนี้มีรูปแบบจังหวะเสียงเป็นแบบใด เพราะอาจมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลให้ภาษานี้มีลักษณะของจังหวะเสียงที่ไม่ชัดเจน เช่น ความแตกต่างของเกณฑ์การวัดระหว่างวิธี ISO และ RM หรือการจำแนกประเภทของจังหวะเสียงที่อาจไม่ได้มีเพียงแบบใช้การเน้นและแบบใช้พยางค์ เป็นต้น แต่ควรศึกษาว่าภาษาลาวหลวงพระบางนี้มีลักษณะคล้ายกับภาษาใดมากกว่า ผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบจังหวะเสียงในภาษาลาวหลวงพระบางมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทย

เหมือนฝัน พู่พันธ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “ระบบเสียงและการแปรเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลาวบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบเสียงภาษาลาวบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และการแปรเสียงวรรณยุกต์ในคนสองระดับอายุ ผลการศึกษาพบว่าภาษาลาวบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว 20 หน่วยเสียง หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงพยัญชนะควบกล้ำ 2 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม 4 หน่วยเสียง และมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง จากการเปรียบเทียบระบบเสียงภาษาลาวบ้านสบคำกับภาษาลาวถิ่นอื่น ๆ พบว่าภาษาลาวบ้านสบคำมีการแตกตัวของหน่วยเสียงวรรณยุกต์เหมือนกับภาษาลาวครั้ง และภาษาลาวหลวงพระบาง นอกจากนี้สัทลักษณะเสียงวรรณยุกต์ของภาษาลาวบ้านสบคำยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับสัทลักษณะเสียงวรรณยุกต์ของภาษาลาวหลวงพระบางของเจ. มาร์วิน บราวน์ (. Marvin Brown, 1965) มากที่สุด จึงกล่าวได้ว่าภาษาลาวบ้านสบคำน่าจะเป็นภาษาลาวกลุ่มเดียวกับภาษาลาวกลุ่มหลวงพระบางส่วนการศึกษาการแปรของเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลาวบ้านสบคำ พบว่าปัจจัยทางสังคมด้านอายุมีอิทธิพลต่อการใช้วรรณยุกต์ในภาษาลาวข้านสบคำ กล่าวคือ คนกลุ่มอายุมากยังคงใช้วรรณยุกต์แบบเดิม ส่วนคนกลุ่มอายุน้อยใช้รรณยุกต์แบบเดิมน้อยลงและเริ่มใช้รูปแปรใหม่เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการสัมผัสภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นเชียงราย ซึ่งปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษาที่กำลังดำเนินอยู่ (Change in Progress) และแสดงให้เห็นแนวโน้มว่าในอนาคตภาษาลาวบ้านสบคำน่าจะเปลี่ยนไปคล้ายคลึงกับภาษาไทยถิ่นเชียงรายและภาษาไทยมาตรฐานมากขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกันภาษาลาวหลวงพระบางนั้น เพื่อทำความเข้าใจลักษณะภาษาลาวหลวงพระบาง เพื่อเชื่อมโยงกับลักษณะภาษาไทเลย ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจบริบทด้านภาษาไทเลย ลำดับต่อไปผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทเลย ได้แก่

ธันยธรณ์ อ่อนศรีไพร และศุภกิต บัวขาว, (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “การแปรของวรรณยุกต์ภาษาเลยใน 6 อำเภอ : วังสะพุง ภูกระดึง ภูหลวง เอราวัณ ผาขาว และหนองหิน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบวรรณยุกต์และการแปรของวรรณยุกต์ภาษาเลยใน 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา 6 อำเภอ จำนวน 31 ตำบล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีทางกลสัทศาสตร์โดยใช้โปรแกรม PRAAT (5.4.05) ผลการศึกษา พบว่า ระบบวรรณยุกต์ของภาษาเลยที่พูดอยู่ในพื้นที่ 31 ตำบล สามารถจำแนกตามจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 มีจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง และกลุ่มที่ 2 มีจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วย

เสียง เมื่อใช้เกณฑ์การแยกเสียงรวมเสียงวรรณยุกต์ในช่อง A สามารถแบ่งระบบวรรณยุกต์ที่พูดอยู่ใน 6 อำเภอ 31 ตำบล ออกเป็น 3 รูปแบบได้แก่ รูปแบบที่ 1 (A1-231) รูปแบบที่ 2 (A123-4) และรูปแบบที่ 3 (A1-23-4) ทั้งนี้ ภาษาเลยที่เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดมีจำนวน 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ปรากฏในช่อง C1 และ C234 เกิดการแปรมากที่สุด

ศุภกิต บัวขาว, (2561) ได้ศึกษาเรื่อง "การแปรของวรรณยุกต์ภาษาเลย อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรเสียงวรรณยุกต์และการแปรของสัทลักษณะของวรรณยุกต์ในภาษาเลยที่พูดอยู่ในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาใน 8 ตำบลของอำเภอเชียงคาน ผลการวิเคราะห์ การแยกเสียงรวมเสียงวรรณยุกต์โดยใช้แนวคิดกล่องวรรณยุกต์ของเก็ดนีย์ พบว่าภาษาเลย อำเภอเชียงคานมีวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง ผู้พูดภาษาเลยอำเภอเชียงคานมีรูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงในทุกตำบลเป็นรูปแบบเดียวกัน ยกเว้นภาษาเลยที่พูดอยู่ใน ต.นาซ่าวที่วรรณยุกต์ช่อง C 1 และ C234 รวมเป็นหน่วยเสียงเดียวกัน ทำให้ภาษาเลย

ต.นาซ่าว มีวรรณยุกต์ 4 หน่วยเสียง เมื่อพิจารณาสัทลักษณะของวรรณยุกต์จากการวิเคราะห์แผ่นภาพคลื่นเสียงด้วยโปรแกรม Praat ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสัทลักษณะของแต่ละวรรณยุกต์มีความแตกต่างกันและมีการแปรไปตามถิ่นที่อยู่อาศัย

เอกสิทธิ์ มณีศรี (2564) ได้ศึกษาเรื่อง "ไทด่านซ้าย: คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ต่างจากภาษาถิ่นไทเลยภาษาถิ่นไทหล่ม ภาษาถิ่นไทแอ่ และภาษาถิ่นอีสานถิ่นอื่น" มีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกคำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ต่างจากภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม ภาษาถิ่นไทแอ่ และภาษาถิ่นอีสานถิ่นอื่น โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้ 1. สำรวจหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์และแนวทางในการศึกษา 2. รวบรวมคำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่าน เป็นการรวบรวมคำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านทั้งหมด ทั้งที่ใช้ร่วมกันกับภาษาถิ่นอีสาน ถิ่นอื่นด้วย ผลการศึกษาพบว่า คำศัพท์ที่คัดเลือกได้ทั้งหมดนั้นมีความแตกต่างจากคำศัพท์ของภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม ภาษาถิ่นไทแอ่ และภาษาถิ่นอีสานถิ่นอื่น คำศัพท์เหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ทางภาษาที่สร้างความภาคภูมิใจให้คนไทด่าน

กล่าวโดยสรุป เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นนี้ ได้กล่าวถึง การจัดกลุ่มภาษาลาวหลวงพระบางในลาว กลุ่มย่อยของภาษาหลวงพระบางในประเทศไทย เพื่อให้เห็นภาพความใกล้ชิดด้านเชื้อสายของกลุ่มหลวงพระบาง ซึ่งหมายรวมไปถึงภาษาไทเลยด้วย นอกจากนั้นในภาษาไทเลย ยังมีการศึกษาระบบเสียง คำ ตลอดจนการแปรของเสียงวรรณยุกต์ ในภาษาไทเลยถิ่นต่างๆ

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานตำนานไทเลย

นิทาน ตำนาน (myth) เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ดังนั้นนิทาน ตำนาน จึงเป็นสิ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้านความคิด โลกทัศน์ ของคนชาติพันธุ์ในสังคมๆ ตำนาน เป็นการบอกเล่าความเป็นมาของชาติพันธุ์ที่บ่งบอกความแตกต่างของกลุ่มตนและคนกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชาติพันธุ์และเป็นผลจากการจงใจเลือกสรรประวัติศาสตร์ของตนเอง มาตีความให้มีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิตเพื่อให้เรื่องราวเหล่านี้กลายเป็นความจริงและเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มของตน ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550 : 1) ได้กล่าวว่า "ตำนานเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวทางสังคมต่างๆ นอกจากนั้นตำนานยังเป็นเรื่องเล่าที่บ่งชี้ให้เห็นถึงระบบความรู้ ความคิดและความเชื่อของกลุ่มชนในสังคม" นิทานเป็นเรื่องเล่าที่ไม่ได้จงใจแสดงประวัติความเป็นมา จุดใหญ่เล่าเพื่อความสนุกสนานบางครั้งก็จะแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย ศิราพร ณ ถลาง (2552 : 5) ได้กล่าวเกี่ยวกับนิทานเพิ่มเติมไว้ว่า "ข้อมูลทางคติชนโดยเฉพาะนิทาน เพลง ภาษิตปริศนาคำทาย เป็นข้อมูลที่ถ่ายทอดในประเพณีบอกเล่า (oral tradition) จากปู่ย่าตายายมาสู่ลูกหลานในแต่ละกลุ่มชน" ทั้งนิทานและตำนานจึงเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาทำให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้หลากหลายมิติ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนิทาน ตำนาน ได้แก่

โศรยา ธัญญประกอบ และปฐม หงษ์สุวรรณ (2560) ได้อธิบายตำนานเมืองของคนไทเลยไว้ว่า จังหวัดเลยถือเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่ผู้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่มักจะเรียกตนเองว่าเป็น "คนไทเลย" ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะทางภาษาร่วมกัน ด้วยเหตุที่ตามข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนในชุมชนแห่งนี้พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่อพยพมาจากเมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นเมืองแก่นท้าว สานะคาม ไชยะบุรี หงสา เวียงจันทน์ หลวงพระบาง ซึ่งกลุ่มใหญ่นั้นมีบรรพบุรุษอพยพเคลื่อนย้ายมาจากหลวงพระบาง ดังจะเห็นได้จากตำนานเมืองโบราณหลายเมืองในชุมชนจังหวัดเลย มีประวัติเรื่องเล่าเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่เดินทางมาตั้งรกรากถิ่นฐานจากเมืองหลวงพระบาง ตัวอย่างเช่น พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ่ว ซึ่งเคยเป็นเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางมาก่อน แต่พระองค์ได้อพยพหนีภัยสงคราม แล้วมาตั้งบ้านเมืองใหม่ที่เมืองเชียงคาน หรือเจ้าฟ้าร่มขาวซึ่งเชื่อว่าเป็นเจ้าเมืองเซไลเมืองโบราณแต่แรกเริ่มเดิมทีของจังหวัดเลย ก็มีเชื้อวงศ์ที่สืบสายมาจากเมืองหลวงพระบางและยังมีพระสหายเป็นกษัตริย์หลวงพระบางอีกด้วย รวมทั้งผู้คนทั้งสองเมืองนี้ก็เดินทางไปมาหาสู่กันเรื่อยมา อีกทั้งยังมีการแต่งงานเพื่อสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างกันและกันนับแต่อดีตมาแล้ว

วรางคณา ทวีวรรณ และปัจจรี ศรีโชค, (2565) ได้ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจังหวัดเลย" มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จำแนกประเภทของนิทานและสื่อพื้นบ้านในจังหวัดเลย 2) วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม ในนิทานและสื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูล

ภาคสนามในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอวังสะพุง อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้าย และอำเภอภูหลวง จังหวัดเลยผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระสงฆ์ และปราชญ์ท้องถิ่น รวม 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดวรรณกรรมท้องถิ่น แนวคิดสื่อพื้นบ้านและแนวคิดคุณธรรมจริยธรรม และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า 1. นิทานและสื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย จำแนกประเภท ได้ดังนี้ คือ 1) นิทานพื้นบ้านจังหวัดเลย พบจำนวน 63 เรื่อง จำแนกได้ 8 ประเภท ได้แก่ (1) นิทานมหัศจรรย์ (2) นิทานชีวิต (3) นิทนและตำนานประจำถิ่น (4) นิทานอธิบายเหตุ (5) นิทานมุขตลก (6) นิทานสัตว์ (7) นิทานคติธรรม และ (8) นิทานเรื่องผี และ 2) สื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย จำแนกได้ 5 ประเภท คือ (1) ประเพณีและพิธีกรรม ได้แก่ ประเพณีบวงสรวงพญาช้าง-นางผมหอม พิธีกรรมผาสาดลอยเคราะห์ พิธีกรรมสักการะเจ้าฟ้าร่มขาว พิธีกรรมสรงน้ำรอยพระพุทธบาทฎควาย เงิน งานนมัสการเจดีย์ศรีสองรัก ประเพณีไหว้ ภูอังลังและภูผาแดด ประเพณีผีตาโขน และประเพณีผี ขนน้ำ (2) การละเล่น ได้แก่ การละเล่นของชาวไทดำ เช่น การละเล่นไม้แจงแจ้ะ การเล่นเสี่ยงทาย และแซปางแมงตับเต่าไทเลย (หมอลำไทเลย) (3) การแต่งกาย ได้แก่ เครื่อง แต่งกายของชาวไทดำ (4) ของใช้และหัตถกรรม ได้แก่ ตุ้มของชาวไทดำ และ (5) จิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนัง วัดมหาธาตุ วัดท่าคก วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน วัดโพนชัย และวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่าน ซ้าย 2. คุณธรรมจริยธรรมในนิทานและสื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ 1) คุณธรรม จริยธรรมในนิทานจังหวัดเลย จำแนกได้ 14 ประเภท คือ (1) ความเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (2) ความกตัญญูกตเวทีและความซื่อสัตย์ (3) ความมีสัจจะหรือวาจาสัตย์ และพูดจาไพเราะ (4) ความ มีวินัย (5) ความเสียสละ ให้ทาน และ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (6) ความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูล (7) ความพยายาม มานะ และอดทน (8) ความยุติธรรม (9) ความขยัน ส้มมาชีพ และรับผิดชอบ (10) ความโลภ (11) ความกล้าหาญและเชาวน์ปัญญา (12) หลักการครองเรือน (13) การทำดีได้ดี และ (14) การให้อภัย 2) คุณธรรมจริยธรรมในสื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย สามารถจำแนกได้ 5 ประเภท คือ (1) คุณธรรมจริยธรรมในประเพณีและพิธีกรรมได้แก่ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความเสียสละ ความ ซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี ระเบียบวินัย และความเชื่อและศรัทธา (2) คุณธรรมและจริยธรรมใน การละเล่น ได้แก่ ความเชื่อและศรัทธา ความสามัคคี (3) คุณธรรมและจริยธรรมในเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าของชาวไทดำ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย ความอดทน (4) คุณธรรมและจริยธรรมในของใช้และหัตถกรรม ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ความเชื่อ และศรัทธา และ (5) คุณธรรมและจริยธรรมในจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ พระเจ้าสิบชาติ (บำเพ็ญธรรม 10 ประการ) พระเวสสันดรชาดก (ทานบารมี) พระมาลัยคำหลวง (ทำดี-ทำชั่ว) คุณธรรมจริยธรรมใน นิทานและสื่อพื้นบ้านดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่คนรุ่นหลังควรอนุรักษ์ สืบสาน และนำมา ถ่ายทอดเพื่อปลูกฝังเด็กและเยาวชนของชาวจังหวัดเลยในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทที่กำลัง เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบัน

สุดารัตน์ มาศวรรณา (2564) วิจัยเรื่อง การใช้ตำนานและนิทานของคนพลัดถิ่นเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมอีสาน ของ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ตำนานและนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทพลัดถิ่นในอีสานเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมอีสาน โดยใช้ตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลไท ซึ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานของประเทศไทยตั้งแต่อดีต จำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ กะเลิง ญ้อ ไทเบิ้ง ไทเลย ไทดำ ผู้ไท พวน โย้ย ลาวและแสก โดยเก็บรวมรวมข้อมูลจากเอกสารที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานและใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามเพิ่มเติม ผลการศึกษาพบว่ามีการใช้ตำนานและนิทานของคนไทพลัดถิ่นในอีสานเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมอีสาน ดังนี้ 1) การใช้ตำนานและนิทานเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม 2) การใช้ตำนานและนิทานเพื่อต่อรองอำนาจ 3) การใช้ตำนานและนิทานเพื่อผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม โดยการใช้ตำนานและนิทานของคนไทพลัดถิ่นในอีสานเพื่อผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนั้นโดดเด่นและทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักได้รับการยอมรับจากสังคมมากยิ่งขึ้น กลายเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นเศรษฐกิจของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยใช้ตำนานและนิทานเป็นต้นทุนในการผลิตเป็นสินค้า และเพื่อการท่องเที่ยวตำนานและนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทพลัดถิ่นในอีสานเป็นเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ตำนานและนิทานจึงเป็นวิธีการที่สำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อรองทางวัฒนธรรมซึ่งถูกนำมาผลิตซ้ำ ปรับเปลี่ยนวิธีการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมอีสานปัจจุบัน

พยุงพร ศรีจันทวงษ์ (2566) วิจัยเรื่อง การศึกษาเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่จังหวัดเลยกับบทบาทการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์บทบาทการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และ 2) เพื่อวิเคราะห์เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับบทบาทจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดเลย 5 อำเภอ ที่มีพื้นที่ติดกับชายแดนไทย-ลาว ได้แก่ อำเภอนาแห้ว อำเภอด่านซ้าย อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ และอำเภอปากชม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้นำพิธีกรรม ชาวบ้าน และผู้สูงอายุ อำเภอละ 10 คน รวม 50 คน วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎีตำนานและเรื่องเล่า แนวคิดสัญลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม และแนวคิดภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากร ผลการวิจัยพบว่าเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นจังหวัดเลย มีบทบาทด้านการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม 6 ด้านคือ 1) สื่อความหมายมิติความอุดมสมบูรณ์ผ่านชื่อของพระพุทธรูป ประเพณีศักดิ์สิทธิ์ ผ่านปาง (อริยาบถ) ของพระพุทธรูปวัตถุในพิธีกรรม และ

ผ่านพิธีกรรมสรงน้ำพระพุทธรูปและจุดบั้งไฟ 1) สื่อความหมายด้านสังคมและวัฒนธรรมล้านช้างดั้งเดิมผ่านพิธีกรรมเลี้ยงหิ้งเจ้าเมืองวัง 3) สื่อความหมายด้านศาสนาพุทธและศาสนาดั้งเดิมในลักษณะขัดแย้งและปรับปรนซึ่งกันและกัน4) สื่อความหมายด้นรัฐชาติหลังจากแม่น้ำโขง และแม่น้ำเหืองเป็นสันแบ่งเขตแดนไทย-ลาว ในรูปแบบการช่วงชิงพื้นที่ทรัพยากรผ่านประเพณีสงกรานต์เพื่อสืบสานความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ อำนาจรัฐกับความสัมพันธ์เจ้าพ่อปากเหือง พระเจ้าตนหลวงพระเสี่ยงและการสถาปนาผีเมืองเชียงคานองค์ใหม่ 5) สื่อความหมายด้านความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ไทย-ลาว และ 6) สื่อความหมายด้านเพศภาวะในลักษณะการถูกกีดกันเพศหญิงให้กลายเป็นชายขอบในพุทธศาสนา เพศหญิงเป็นสัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์ และความสัมพันธ์ของเพศชายและหญิง เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดเลยจำแนกได้ 4 ด้านคือ 1) เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์เป็นภูมิปัญญาในการปรับตัวของคนกับคน คนกับธรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ 2) เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์เป็นภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีบทบาท 3 ด้าน คือ (1) บทบาทในการสร้างพื้นที่กายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางสังคม (2) บทบาทในการจัดระเบียบทางสังคมของคนในชุมชนกับการใช้ และรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และ (3) บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน 3) เรื่องเล่าและพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ใช้ต่อรองเชิงอำนาจเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งมีการต่อรองด้วยศาสนาและอาหาร ต่อรองด้วยวัตถุสิ่งของ และต่อรองด้วยพฤติกรรมและเหตุการณ์เพื่อสร้างความพึงพอใจต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ 4 เรื่องเล่าและพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทในการต่อสู้ และต่อรองกับอำนาจรัฐเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่า และน้ำ จำแนกได้ 3 กรณีศึกษา ได้แก่ (1) การอนุรักษ์ป่าภูสวนทราย บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย (2) การอนุรักษ์ป่าชุมชนภูเตาโปงบ้านบุ่งกุ่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และ (3) การอนุรักษ์แหล่งน้ำและพันธุ์ปลาแม่น้ำโขง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนิทานตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยพบว่าเป็นสิ่งบ่งชี้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ทำให้เห็นโลกทัศน์ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า นิทานหรือตำนาน เป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีความสำคัญที่จะศึกษาในงานวิจัยเรื่องต่อไป

2.3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชาติพันธุ์ไทเลย ผู้วิจัยทบทวนเพื่อแสดงให้เห็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านประเพณีวัฒนธรรม โดยผ่านสายตาของนักวิจัยกลุ่มต่างๆ เพื่อการประกอบสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2560) ได้ศึกษาวิจัย “เรื่องประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานี ที่มีพื้นที่ติดกับริมแม่น้ำโขงซึ่งในส่วนของจังหวัดเลยประกอบไปด้วย 2 อำเภอได้แก่ อำเภอเชียงคานและอำเภอปากชม โดยวัฒนธรรมประเพณีที่นำ มาศึกษาประกอบด้วย ประเพณีสืบชะตาแม่น้ำโขง แห่ผีขนน้ำ แห่ต้นดอกไม้ สืบสานตำนานไทดำโฮมปี้น้องไต แห่ผีตาโขน ซึ่งมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ เพื่อตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศและใช้เป็นเครื่องมือแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมด้วยการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้กลุ่มคนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจ ทั้งนี้การแปรรูปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นประเพณีแบบใหม่ภายใต้กรอบแนวคิดความคิด “ การประดิษฐ์ประเพณี” ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีประดิษฐ์แม้จะถูกมองว่าเป็นประเพณีใหม่ที่สร้างขึ้นภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบัน แต่ประเพณีทั้งหมดมีจุดเริ่มต้นที่เชื่อมโยงมาจากการให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าต่อวิถีประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวบ้านมาก่อน โดยวิธีการปรับเปลี่ยนประเพณีแบบจารีตทางศาสนาให้เป็นการแสดงทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าประเพณีประดิษฐ์ เพื่อนำเสนอให้เห็นบทบาทและหน้าที่ประเพณีที่เปลี่ยนมาเป็นการใช้ประโยชน์ทางการเมืองวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวในบริบทของสังคมสมัยใหม่โดยได้พยายามสร้างสรรค์ดัดแปลงปรุงแต่งประเพณีและพิธีกรรมให้เป็นประเพณีวัตกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อใช้ต่อรองและช่วงชิงนิยามความหมายจากการเป็นพื้นที่เมืองชายแดนแม่น้ำโขงไปสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวแม่น้ำโขง นอกจากนี้การประดิษฐ์ประเพณีในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงในยุคปัจจุบันยังสื่อให้เห็นภาพวัฒนธรรมที่มีความทับซ้อนด้วย กล่าวคือการสร้างประเพณีขึ้นมาใหม่สามารถสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์แต่ขณะเดียวกันก็สามารถสื่อให้เห็นถึงการเป็นเรื่องราวเชิงพลวัตและการปรับเปลี่ยนของประเพณีในวิถีจารีตดั้งเดิมได้เช่นกัน

เบ็ญจมาภรณ์ สุธิราวุธ และอนุชา ทีรคานนท์ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ไทเลยในการสื่อสารการท่องเที่ยวพื้นที่เขตพิเศษจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาการสร้างความหมาย องค์ประกอบ รูปแบบ การสื่อสารอัตลักษณ์ไทเลยขององค์กรการท่องเที่ยวจังหวัดเลยทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น และ 2. เพื่อศึกษาการนำอัตลักษณ์ไทเลยมากำหนดกลยุทธ์การสื่อสารการท่องเที่ยวจังหวัดเลย โดยใช้แนวคิดของหลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) เรื่องอุดมการณ์ (Ideology) กับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดของเนลสัน เอช เอช กราเบิร์น (Nelson H.H. Graburn) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ การวิจัยนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการ

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม(Focus Group) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation Research) โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดเลย จำนวน 8 อำเภอได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอภูกระดึง และอำเภอหนองหิน และการวิจัยเอกสาร (Documentary) ผลการวิจัยพบว่า 1. คำว่า "ไทเลย" เป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นโดยสถาบันทางสังคม คือ ชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐโดยการนำทุนทางประวัติศาสตร์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนประเพณีมาประกอบสร้างอัตลักษณ์ไทเลย ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติทางสังคมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อัตลักษณ์ไทเลยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการได้แก่ วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรม และประเพณีรูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์การท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น พบว่ามีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันเน้นการสื่อสารการตลาดเชิงรุก การสร้างการรับรู้และกระตุ้น ความสนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัด ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก (Facebook) โดยการใช้ภาพถ่ายและข้อความในการให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวของชุมชนรวมไปถึงกิจกรรมและประเพณีสำคัญตามปฏิทินท่องเที่ยวของจังหวัด 2. การใช้อัตลักษณ์มากำหนดกลยุทธ์การสื่อสารการท่องเที่ยวจังหวัดเลยของหน่วยงานต่างๆ มีความสอดคล้องกัน สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวระดับชุมชน ชุมชนท้องถิ่นเลือกที่จะสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนแบบดั้งเดิม เช่น รูปแบบวิถีชีวิตไปยังนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่ ในทางตรงกันข้ามหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเลือกที่จะสื่อสารอัตลักษณ์บางอย่างของชุมชนในงานกิจกรรมการท่องเที่ยวและประเพณีระดับจังหวัด แต่อัตลักษณ์นั้นจะมีการปรับเปลี่ยนและผสมผสาน เพื่อสร้างจุดขายทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเลย

กาญจนา สวนประดิษฐ์ (2533) ได้ศึกษาเรื่อง “ผีตาโขน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ว่า ผลการวิจัยพบว่า การเล่นผีตาโขนนั้นไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าเริ่มมีการเล่นชนิดนี้ ตั้งแต่ยุคใดสันนิษฐานว่าคงเกิดขึ้นพร้อมกับประเพณีบุญเผวด และประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน แต่ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้นำประเพณีทั้งสองมารวมกัน เรียกว่า ประเพณีบุญหลวง องค์ประกอบในการเล่นผีตาโขน มี 4 อย่าง คือ ผู้เล่นผีตาโขน หน้ากากผีตาโขน อุปกรณ์การเล่น และขบวนเซิ้ง การเล่นผีตาโขนมีคุณค่าทั้งในด้านโลกทัศน์ ด้านจิตใจ ด้านสังคม การปกครอง และ ด้านเศรษฐกิจหลังจากเสร็จพิธีการเบิกพระอุปคุตแล้วชาวบ้านก็จะเคลื่อนขบวนไปยังบ้านของเจ้าพ่อกวน คนเฒ่าคนแก่ทั้งหลายก็จะนำขันดอกไม้ ธูปเทียน มารวมกันที่บ้านเจ้าพ่อกวน เพื่อร่วมประกอบพิธี "บายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน" โดยทุกคนจะนั่งล้อมวงรอบ ๆ พาขวัญ (พานบายศรี) โดยให้เจ้าพ่อกวนนั่งติดพาขวัญมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธี เมื่อเสร็จสิ้นคำกล่าวคำสูตรขวัญ จะมีการผูกแขนให้เจ้าพ่อกวนและแขกที่มาในงานก็จะมีการแลกเปลี่ยนการผูกแขนและกล่าวคำอวยชัยให้พรซึ่ง

กันและกัน ดังนั้นในงานประเพณีการละเล่นผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยนอกเหนือจากศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์กับผีตาโขนแล้ว ศาสนาพราหมณ์ก็เข้าไปมีบทบาทร่วมอยู่ด้วย

นพพล แก่งจำปา (2562) ได้วิจัยเรื่อง "ท่องเที่ยวเทศกาลผีตาโขน : การเดินทางของผีชายขอบสู่โลกกว้างและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวด่านข้ายในบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว" มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และการกำหนดพื้นที่และอัตลักษณ์ทางสังคมของชาวด่านซ้ายผ่านเทศกาลท่องเที่ยวผีตาโขน โดยวิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ การดำเนินงานเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ควบคู่กับการทบทวนข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง แล้วนำเสนอรายงานการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ประเพณีผีตาโขนซึ่งเดิมเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นของชาวด่านซ้ายที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของสังคมชาวนา โดยมีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนความเชื่อเกี่ยวกับผีและผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแทน โดยกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน ได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนประเพณีผีตาโขนอย่างชัดเจน ทั้งนี้ในบริบทการเจริญเติบโตของวัฒนธรรมท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ได้เปิดโอกาสให้ชาวด่านซ้ายนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองที่เดิมเคยเป็นวัฒนธรรมของคนชายขอบให้เป็นที่รับรู้และยอมรับของสังคมในวงกว้างมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการกำหนดและเลื่อนสถานะของท้องถิ่นตนจากเมืองชายแดนที่ไม่มีใครรู้จัก กลายเป็น "พื้นที่ท่องเที่ยว" ที่มีความสำคัญขึ้นมา ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นว่านโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐนั้น แม้จะมีอำนาจครอบงำผู้คนในประเทศในระดับหนึ่ง แต่ผู้คนท้องถิ่นกลับสามารถใช้นโยบายดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือในการต่อรองได้ด้วยเช่นกัน

ณัฐวัฒน์ จันทะรักษ์ (2562) วิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา คือ 1) เพื่อสำรวจกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีบุญหลวงผีตาโขนและการละเล่นผีตาโขน 2) เพื่อศึกษาการศึกษาการมีส่วนร่วมต่างๆ ในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน โดยใช้เครื่องมือแบบในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 8 กลุ่ม นำผลการสัมภาษณ์การสนทนามาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ แล้วทำมาเรียบเรียงประเด็นสำคัญ ผลวิจัยพบว่า การละเล่นผีตาโขนปรากฏอยู่ในงานประเพณีบุญหลวง ซึ่งจัดอยู่ในเดือน 7 ของทุกปีในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในงานตามสถานที่ (place) และเวลา (time) ต่างๆ โดยสามารถจำแนกกิจกิจกรรมที่เกิดภายในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน จากจุดประสงค์การเล่น 3 อย่าง คือ พิธีกรรมประเพณี การละเล่น นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน โดย

สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมได้เป็น 5 วัน คือ วันที่ 1 วันก่อนงาน วันที่ 2 วันโฮม วันที่ 3 วันแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วันที่ 4 วันฟังเทศน์ และวันที่ 5 หลังวันงาน ทำให้ทราบปัจจัยสำคัญที่มีผลเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงต่อผู้มีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 8 กลุ่ม แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) กิจกรรมการมีส่วนร่วม 3) ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม 4) ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม ภายในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน

สนอง อุปลา (2546) วิจัยเรื่อง “พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของประเพณีผีตาโขน รวมถึงผลที่เกิดกับวิถีชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขอบเขตของการวิจัย พื้นที่อำเภอด่านข้าย จังหวัดเลย โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในขั้นรวบรวมข้อมูลภาคสนามใช้แบบสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์ ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 5 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระภิกษุสงฆ์ ผู้ประกอบพิธีกรรม และกลุ่มบุคคลทั่วไป รวม 68 คน ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านข้าย จังหวัดเลย เป็นการละเล่นที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผีบรรพรน สืบสายมาจากการละเล่น ปู่เยอย่าเยอ ของชาวหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้างโบราณ แต่เนื่องจากการะเล่นผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ต้องผ่านพ้นกับกาลเวลาอันยาวนาน และฟันฝ่ากับระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับคนหลากหลายกลุ่มชน ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน การละเล่นผีตาโชนจึงมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานให้เป็นการละเล่นที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ไทยโรจน์ พวงมณี (2555) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้ : การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำ และประเพณีแห่ต้นดอกไม้ 2) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำ และประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ของชุมชนท้องถิ่น 3) เพื่อออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงจากการตีความหมายจากประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำ และประเพณีแห่ดอกไม้จังหวัดเลย กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมตำบล พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบบันทึกข้อมูล แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการจัดการประชุม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า 1. อัตลักษณ์ประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้ คือ (1) ความมีชีวิตชีวาของผู้คน และ

วัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นที่มีการเคลื่อนไหว มีความสนุกสนานรื่นรมย์บนพื้นฐานของความเชื่อความศรัทธา (2) ความเชื่อความศรัทธามีการสื่อสารผ่านสีสันการแสดงออกบนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและลีลาของการแสดงออกที่หลากหลายในวัฒนธรรมที่อยู่บนฐานของการอยู่ร่วมกันในชุมชน (3) ความร่วมมือและความสามัคคีของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านและแต่ละคุ้มในการดำเนินกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้จากชุมชนเกิดความตระหนักถึงบทบาทและคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นของตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการวิจัย 3. การออกแบบชุดการแสดงจากประเพณีท้องถิ่น เป็นการนำเอาแนวคิดมาจากองค์ประกอบที่อยู่ในประเพณีท้องถิ่นเข้ามาวิเคราะห์ ตีความหมายและค้นหาคุณค่าในการละเล่นออกมา และนำมาออกแบบชุดการแสดง ในชื่อชุดว่า “การรำบูชาพระอุปคุต”

ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์ สิริรัตน์ จันทร์มาลา และปิยกนิษฐ์ สาธารณ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “พัฒนาการหน้ากากและชุดแต่งกายของการละเล่นผีตาโขน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีผีตาโขนนั้นเป็นการละเล่นเพื่อบูชาผีเจ้านาย ผีบรรพบุรุษ ที่ได้รับสืบทอดมาจากเมืองหลวงพระบางของอาณาจักรล้านช้าง ในระยะเวลาที่ผ่านมา หน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขน มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนารูปแบบอยู่ตลอดเวลา ในบทความนี้ได้ แบ่งพัฒนาการด้านหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนออกเป็น 3 ยุค คือ 1. ยุคดั้งเดิม (ก่อนพ.ศ.2500) รูปแบบหน้ากากและการแต่งกายของผีตาโขนยังใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น เมื่อเล่นเสร็จแล้วจะไปลอยที่แม่น้ำหมันเพื่อเป็นการลอยสิ่งชั่วร้ายออกจากตนเองและครอบครัว 2. ยุคแสวงหา (พ.ศ.2500-2530) เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของหน้ากากผีตาโขน มีภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรม มีการจัดประกวดความสวยงามของหน้ากากและเครื่องแต่งกายของผีตาโขน และยุคที่ 3 คือ ยุคปัจจุบัน (2530-ปัจจุบัน) ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงแบบเห็นได้ชัด คือ ภาครัฐได้จัดให้ประเพณีผีตาโขนเป็น "หนึ่งในเมืองต้องห้ามพลาด " ทำให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาในเมืองด่านซ้ายเพิ่มจำนวนมากขึ้น ขณะที่หน้ากากและชุดแต่งกายนอกจากถูกใช้เพื่อการละเล่นแล้วยังได้กลายเป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว

สุทธินันท์ ศรีอ่อน (2565) ได้ศึกษาเรื่อง จินตนาการหน้ากากผีในวัฒนธรรมพุทธสองฝั่งโขงศึกษาการเล่นหน้ากากผีในพิธีกรรมการแห่ผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย ผีขนน้ำ ผีโขนปากลาย และผีบุ้งเต้า การศึกษาพบว่า 1) หน้ากากผีในพิธีกรรมทั้ง 4 แบบเป็นการสร้างสรรค์ผีในให้มีพื้นที่ในพิธีกรรม การสวมหน้ากากถือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม และเกี่ยวข้องกับจินตนาการของคนในสังคมที่เล่นหน้ากากผี 2) การสวมหน้ากากผีทั้ง 4 แบบเป็นการประสานความเป็นผีเข้ากับตัวของคนในชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาอันเป็นการทำให้ผีมีความสัมพันธ์กับพุทศาสนา 3) หน้ากากผีทั้ง 4 แบบมี

พหุนํ ปณฺฑิโต ชีเว

วัฒนธรรมการสวมหน้ากากผีตาโขนมีที่มาจากการเล่นโขนตอนเชิญพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองสีวีราษฎร์ในมหาชาติลาวและอีสานกัณฑ์มหาราช การส่วนหน้ากากผีบุ้งเต้าเป็นการสร้างหน้ากากผีให้บูชาพระพุทธรูป มีเพียงการสวมหน้ากากผีขนน้ำเท่านั้นที่ทำเพื่อแสดงความกตัญญูต่อสัตว์ และ 4) หน้ากากผีที่ปรากฏทั้ง 4 แบบเป็นการเล่นหน้ากากของคนในชุมชนนับถือพุทธศาสนาเป็นใหญ่จึงทำให้ผีเป็นความเชื่อที่อิงอาศัยพุทธศาสนา วัฒนธรรมการสวมหน้ากากในวัฒนธรรมชาวพุทธสองฝั่งโขงคือการสวมทับภาวะผีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมพุทธ และมักนำหน้ากากผีมาใช้ในพิธีแห่ หน้ากากผีที่สวมทับในพิธีแห่ทั้ง 4 แบบสื่อให้เห็นจินตนาการถึงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีผ่านหน้ากากที่สร้างขึ้นในพิธีกรรม ที่สืบย้อนให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อผีภายใต้วัฒนธรรมพุทธศาสนาเป็นใหญ่ในพื้นที่สองฝั่งโขงแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ในประเด็นนี้ การสวมหน้ากากผีจึงเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการสร้างผีให้สามารถจับต้องได้ผ่านหน้ากาก และให้ดำรงอยู่ในที่แจ้งได้ในวัฒนธรรมของชาวพุทธสองฝั่งโขงได้อย่างลงตัว

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นการทบทวนวรรณกรรมวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องเกี่ยวกับประเพณีในจังหวัดเลยที่มีการวิจัย ผู้วิจัยพบว่าปรากฏการณ์ของประเพณีที่เกิดขึ้นของจังหวัดเลย จนเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นชุมชน พบว่ามีพลวัตจากปัจจัยภายนอกเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลตลอดเวลา ซึ่งทำให้เห็นว่าประเพณีเหล่านี้ เป็นกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของไทเลย แต่ละช่วงสมัยขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมที่มีพลวัต ซึ่งในงานวิจัยที่ปรากฏ มีส่วนสำคัญที่ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่เลือกมาศึกษาในงานวิจัยนี้

พหูนํ ปณฺ ฑิโต ชีเว

บทที่ 3
ลักษณะทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

"ไทเลย" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาลาวหลวงพระบาง ซึ่งมีสำเนียงแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลุ่มอื่นในภาคอีสาน มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และได้นำเสนออัตลักษณ์ของตนบนพื้นที่ต่างๆ ผ่านภาษาทำให้สามารถระบุตัวตนและจำแนกตนเองออกจากกลุ่มอื่นได้อย่างชัดเจน สิ่งที่บ่งชี้อัตลักษณ์ไทเลย (เบญจวรรณ เชื้อบุญมี:สัมภาษณ์,2565) ได้แก่ ภาษา ประเพณี มาจากหลวงพระบาง (ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์การอพยพจากหลวงพระบาง) ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นบันทึกการตั้งเมืองเลย เติม วิภาคย์พจนกิจ (2542 : 270) ได้กล่าวว่า "รกรากเมืองเลยหรือจังหวัดเลยนี้ เดิมคงสืบเชื้อสายมาจากชาวไทย หลวงพระบางเพราะลัทธิประเพณีขนบธรรมเนียมความเป็นอยู่ตลอดสำเนียงเหมือนชาวหลวงพระบางทุกอย่าง" ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ลักษณะทางภาษาเป็นสิ่งบ่งชี้ความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาลักษณะทางภาษาของไทเลย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เพื่อให้เห็นภาพรวมที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยได้นำเสนออัตลักษณ์ของตนเองผ่านภาษา ดังนี้

3.1 โครงสร้างพยางค์

3.2 หน่วยเสียงภาษาไทเลย

3.3 คำประกอบท้ายคำในภาษาไทเลย

3.4 สรุปท้ายบท

3.1 โครงสร้างพยางค์

ในภาษาไทยเลย มีองค์ประกอบของพยางค์ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏร่วมกันโดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้

C (Consonant)	= หน่วยเสียงพยัญชนะ
CC (Consonant cluster)	= หน่วยเสียงพยัญชนะควบกล้ำ
V (Short Vowel)	= หน่วยเสียงสระสั้น
V: (Long Vowel)	= หน่วยเสียงสระยาว

พหูน ปณฺฑิโต ชีเว

VV (Dipthong) = หน่วยเสียงสระประสม

T (Tone) = เสียงวรรณยุกต์

1) CV^T 2) CVC^T

3) $CV:^T$ 4) $CV:C^T$

5) CVV^T 6) $CVVC^T$

7) $CCV:C^T$

3.2 หน่วยเสียงภาษาไทเลย

ระบบเสียงภาษาไทเลยที่นำมาแสดงในที่นี้เป็นระบบเสียงของภาษาไทเลยถิ่นต่างๆ ซึ่ง ผู้วิจัยนำมาแสดงในที่นี้เป็นระบบเสียงของภาษาไทเลยทั้งหมด 6 อำเภอ ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าภาษาไทเลยถิ่นต่างๆ มีลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะถิ่นด้วยลักษณะทางเสียงของภาษาไทเลย ใน 6 ตำบล ได้แก่ 1. ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 2. ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 3. ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 4. ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 5. ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 6. ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ รายละเอียดดังนี้

หมายเหตุ

1. หน่วยเสียงพยัญชนะที่มีเครื่องหมายขีด (-)อยู่ข้างหน้าและข้างหลัง คือ พยัญชนะต้นและท้ายพยางค์

2. หน่วยเสียงพยัญชนะที่มีเครื่องหมายขีด (-)อยู่ข้างหลัง คือ พยัญชนะต้นพยางค์

3. การเขียนตัวอย่างของพยางค์ในหน่วยเสียงไม่ใส่เสียงวรรณยุกต์เพราะแต่ละถิ่นในภาษาไทยมีเสียงวรรณยุกต์แตกต่างกัน

3.2.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ

หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทเลย ประกอบไปด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ /m-/,/n-/,/ŋ-/,/p-/,/l-/,/ph-/b-/,/t-/,/th-/,/d-/,/k-/,/kh-/,/ʔ-/,/f-/,

พหุบัณฑิต ชีวะ

/s-/,/h-/,/tɕ-/,/ɲ-/,/j-/,/w-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น 20 หน่วยเสียง และพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง คือ /-m/,/-n/,/-ŋ/,/-p/,/-t/,/-k/,/-ʔ/,/-j/,/-w/ พยัญชนะควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียงคือ /kw-/และ /khw-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นหน่วยเสียง

พยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียงและพยัญชนะควบที่กล่าวมาข้างต้นมีลักษณะของเสียง ดังนี้

1) หน่วยเสียงพยัญชนะกักมี 10 หน่วยเสียง ได้แก่

หน่วยเสียง/p/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ฐานริมฝีปากทั้งสอง มี 2 เสียงย่อย 1.[p-] ปรากฏในต้นพยางค์ปล่อยลม 2.[-p]ปรากฏท้ายพยางค์ไม่ปล่อยลม

*ไม่แสดงตัวเลขเสียงวรรณยุกต์ เนื่องจากว่าแต่ละถิ่นใช้คำศัพท์เดียวกันแต่เสียงวรรณยุกต์ต่างกัน เช่น

pa:	‘ป่า’
pa:k	‘ปาก’
kop	‘กบ’
ta:p	‘ตาบ’

หน่วยเสียง/ph/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง พ่นลม ฐานริมฝีปากทั้งสอง มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ[p^h-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

pha:t	‘พาด’
phom	‘ผม’
pha:	(หน้า)‘ผา’

หน่วยเสียง/b/เป็นเสียงกัก ก้อง ไม่พ่นลม ฐานริมฝีปากทั้งสอง มีเสียงย่อย 1 หน่วยเสียง [b-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

ba:ŋ	‘บาง’
bi:	‘บี’(ดีของสัตว์)

พหูน ปญฺญา ชีเว

bin ‘บิน’

หน่วยเสียง/t/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ฐานปุ่มเหงือก มี 2 เสียงย่อย 1.[t-] ปรากฏต้นพยางค์ปล่อยลม 2.[-t]ปรากฏท้ายพยางค์ไม่ปล่อยลม เช่น

ta: ‘ตา’

ta:k ‘ตาก’

pa:t ‘ปาด’

mi:t ‘มีด’

หน่วยเสียง/th/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง พ่นลม ฐานปุ่มเหงือก มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ [t^h-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

tha:ŋ ‘ทาง’

tha: ‘ทา’

thoŋ ‘ทุ่ง’

หน่วยเสียง/d/เป็นเสียงกัก ก้อง ไม่พ่นลม ฐานปุ่มเหงือก มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ [d-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

din ‘ดิน’

dɛ:t ‘แดด’

dom ‘ดม’

หน่วยเสียง/tɕ/เป็นเสียงกัก เสียดแทรก ไม่พ่นลม ฐานปุ่มเหงือก-เพดานแข็ง มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ[tɕ-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

tɕɔ:t	‘ติดกัน’
tɕɯ:	‘หลาบจำ’
tɕi:	‘จี่’

หน่วยเสียง/k/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ฐานเพดานอ่อน มี 2 เสียงย่อย 1.[k-] ปรากฏในต้นพยางค์ปล่อยลม 2.[-k]ปรากฏท้ายพยางค์ไม่ปล่อยลม เช่น

ki:n	‘กิน’
ka:	‘กา’
da:k	‘ก้น’
pa:k	‘ปาก’

หน่วยเสียง/kh/เป็นเสียงกัก ไม่ก้อง พ่นลม ฐานเพดานอ่อน มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ[k^h-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

kha:ŋ	‘คาง’
kha:	‘ขา’
kha:t	‘ขาด’

หน่วยเสียง/ʔ/เป็นเสียงกัก ฐานเส้นเสียง มี 2 เสียงย่อย 1.[ʔ-] ปรากฏในต้นพยางค์ 2.[-ʔ]ปรากฏท้ายพยางค์ไม่ปล่อยลม เช่น

ʔa:p	‘อาบ’
ʔa:	‘อ้า’(ปาก)

พหุนํ ปณฺ ทิโต ชีเว

teʔ ‘เตะ’

tɛʔ ‘แตะ’

2) หน่วยเสียงพยัญชนะเสียดแทรก มี 3 หน่วยเสียง ได้แก่

หน่วยเสียง/f/เป็นเสียงเสียดแทรก ไม่ก้อง ฐานริมฝีปาก(ล่าง)-ฟัน(บน) มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ[f-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

faːk ‘ฟาก’

faːn ‘ฝาน’

faː ‘ฝา’

หน่วยเสียง/s/เป็นเสียงเสียดแทรก ไม่ก้อง ฐานปุ่มเหงือก มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ [s-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

saːn ‘สาน’

sɔːŋ ‘สอง’

sop ‘ริมฝีปาก’

หน่วยเสียง/h/เป็นเสียงเสียดแทรก ไม่ก้อง ฐานปุ่มเหงือก มีเสียงย่อย 1 เสียง คือ [h-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

haːk ‘ราก’

haː ‘หา’

haːŋ ‘หาง’

พหูน ปัญญา ศิโต ชีเว

3) หน่วยเสียงพยัญชนะนาสิก มี 4 หน่วยเสียง ได้แก่

หน่วยเสียง/m/เป็นเสียนาสิก ก้อง ฐานริมฝีปากทั้งสอง มีเสียงย่อย 1 เสียง[m-] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

ma:	‘มา’
mat	‘หมัด’
sa:m	‘สาม’
kam	‘กำ’

หน่วยเสียง/m/เป็นเสียนาสิก ก้อง ฐานริมฝีปากทั้งสอง มีเสียงย่อย 1 เสียง[m] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

ma:	‘มา’
mat	‘หมัด’
sa:m	‘สาม’
kam	‘กำ’

หน่วยเสียง/n/เป็นเสียงนาสิก ก้อง ฐานริมฝีปากทั้งสอง มีเสียงย่อย 1 เสียง[n] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

na:	‘นา’
na:m	‘น้ำ’
kha:n	‘คลาน’
khon	‘ขน’

พหูน ปญฺ ฑิโต ชีเว

หน่วยเสียง/ɲ/เป็นเสียงนาสิก ก้อง ฐานเพดานแข็ง มีเสียงย่อย 1 เสียง[ɲ-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

ɲaː	‘หญ้า’
ɲaːn	(หย่อน)‘ยาน’
ɲaːŋ	‘เดิน’

หน่วยเสียง/ŋ/เป็นเสียงนาสิก ก้อง ฐานเพดานอ่อน มีเสียงย่อย 1 เสียง[ŋ] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

ŋaː	‘งา’(ช้าง)
ŋaːm	‘งาม’
saːŋ	‘ช้าง’
koŋ	‘กง’

4) หน่วยเสียงพยัญชนะข้างลิ้น มี 1 หน่วยเสียง ได้แก่

หน่วยเสียง/l/ เป็นเสียงเปิดข้างลิ้น ก้อง ฐานปุ่มเหงือก มีเสียงย่อย 1 เสียง[l-] ปรากฏต้นพยางค์ เช่น

laːn	‘ลาน’(ตากข้าว)
lon	‘ลน’
laːŋ	‘ล้าง’

5) หน่วยเสียงพยัญชนะปิด มี 2 หน่วยเสียง ได้แก่

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

หน่วยเสียง/w/เป็นเสียงเปิด ก้อง ฐานริมฝีปาก-เพดานอ่อน มีเสียงย่อย 1 เสียง [w] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

wa:	'วา'
wa:n	'หว่าน'
sa:w	'สาว'
kaw	(เลข)'เก้า'

หน่วยเสียง/j/เป็นเสียงนาสิก ก้อง ฐานเพดานแข็ง มีเสียงย่อย 1 เสียง[j] ปรากฏต้นพยางค์และปรากฏท้ายพยางค์ เช่น

ja:	'ยา'
ja:m	'ยาม(เยี่ยมเยือน)'
ja:j	'วางกระจัดกระจาย'
ka:j	'คาย'(ออก)

6) หน่วยเสียงพยัญชนะควบกล้ำ มี 2 หน่วยเสียง ได้แก่ /kw-/และ /khw-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น

kwa:ŋ	'กวาง'
khwa:n	'ขวาน'

พหูน ปญฺญา ชีเว

3.2.2 หน่วยเสียงสระ

หน่วยเสียงสระในภาษาไทเลย ประกอบด้วยหน่วยเสียงสระเดี่ยวจำนวน 18 หน่วยเสียง ประกอบด้วย สระเดี่ยวเสียงสั้น 9 หน่วยเสียง สระเดี่ยวเสียงยาว 9 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงสระเลื่อนหรือประสม 3 หน่วยเสียง โดยมีลักษณะทางเสียง ดังนี้

ตาราง 1 แสดงหน่วยเสียงสระในภาษาไทเลย

	ริมฝีปากไม่ห่อ(unrounded)				ริมฝีปากห่อ (rounded)	
ส่วนของลิ้น / ระดับของลิ้น	หน้า		กลาง		หลัง	
	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว
สูง (High)	i	iː	ɯ	ɯː	u	uː
กลาง (Mid)	e	eː	ə	əː	o	oː
ต่ำ (Low)	ɛ	ɛː	a	aː	ɔ	ɔː

1) หน่วยเสียงสระเดี่ยวในภาษาไทเลยมีลักษณะทางเสียง ดังนี้

หน่วยเสียง/i/ เป็นหน่วยเสียงสระชิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ระดับสิ้นสูง เสียงสั้น [i]

din ‘ดิน’

hin ‘หิน’

ʔim ‘อิ่ม’

หน่วยเสียง/iː/ เป็นหน่วยเสียงสระชิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ระดับลิ้นสูง เสียงยาว [iː]

ʔiː ‘ผู้หญิง’

biːp ‘บีบ’

miːt ‘มีด’

หน่วยเสียง/e/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับกลาง เสียงสั้น [e]

men ‘เหม็น’

hen ‘เห็น’

tem ‘เต็ม’

หน่วยเสียง/e :/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับกลาง เสียงยาว [e :]

le:k ‘เลข’

te: ‘เท’

pe: ‘แบน’

หน่วยเสียง/ɛ / เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งเปิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับต่ำ เสียงสั้น [ɛ]

tɛŋ ‘แต่ง’

kɛŋ ‘แกว่ง’

ʔɛŋ ‘แอ่งน้ำ’

หน่วยเสียง/ɛ :/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งเปิด-หน้า-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับต่ำ เสียงเสียงยาว [ɛ :]

hɛ:ŋ ‘แรง’

dɛ:ŋ ‘แดง’

sɛ:p ‘แสบ’

หน่วยเสียง/ɯ / เป็นหน่วยเสียงสระชิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับสูง เสียงสั้น [ɯ]

khɯn ‘ขึ้น’

mɯn ‘ชา’

พหุน ปณฺทิโต ชีเว

nɯŋ	‘นึ่ง’

หน่วยเสียง/ɯː/ เป็นหน่วยเสียงสระชิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับสูง เสียงยาว [ɯː]

tɯːn	‘ตื่น’
tɯːm	‘แถม’
jɯːn	‘ยื่น’

หน่วยเสียง/ə/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับกลาง เสียงสั้น [ə]

dək	‘ดึก’
khəŋ	‘ครึ่ง’
lək	‘ลึก’

หน่วยเสียง/əː/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับกลาง เสียงยาว [ə ː]

phəːŋ	‘พึ่งพา’
kəŋ	‘สมดุลกัน’
khəːj	‘(ลูก)เขย’

หน่วยเสียง/a/ เป็นหน่วยเสียงสระเปิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับต่ำ เสียงสั้น [a]

mat	‘มัด’
kat	‘กัด’
khan	‘(ไก่)ขัน’

หน่วยเสียง/aː/ เป็นหน่วยเสียงสระเปิด-กลาง-ริมฝีปากไม่ห่อ ลิ้นระดับต่ำ เสียงยาว [aː]

maː	‘มา’
daːk	‘ก้น’
khaːt	‘ขาด’

หน่วยเสียง/u/ เป็นหน่วยเสียงสระชิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นสูง เสียงสั้น [u]

juŋ	‘ยุง’
sup	‘สวม’
ʔun	‘อุ่น’

หน่วยเสียง/uː/ เป็นหน่วยเสียงสระชิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นสูง เสียงยาว [uː]

phuː	‘พลู’
huːk	‘หูก’
ŋuː	‘งู’

หน่วยเสียง/o/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นกลาง เสียงสั้น [o]

nok	‘นก’
nom	‘นม’
khom	‘ขม’

หน่วยเสียง/oː/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งชิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นกลาง เสียงยาว [oː]

koːŋ	‘กรน’

no:n	‘โนน’
to:ŋ	‘กระโดด’

หน่วยเสียง/ɔ / เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งเปิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นต่ำ เสียงสั้น [ɔ]

khɔ	‘เคาะ’
kɔ	‘เกาะ’

หน่วยเสียง/ɔ ː/ เป็นหน่วยเสียงสระกึ่งเปิด-หลัง-ริมฝีปากห่อ ระดับลิ้นต่ำ เสียงยาว [ɔ ː]

sɔ:k	‘(ข้อ)ศอก’
khɔ:j	‘ค่อย’
khɔ:	‘คอ’

2) สระประสมหรือสระเลื่อนในภาษาไทเลย มี 3 หน่วยเสียง และมีลักษณะทางเสียง ดังนี้ เสียง/iːa / /ɯːa //uːa / เช่น

ki:aw	‘เกี่ยว’
ɲi:aw	‘เยี่ยว’
dɯ:an	‘เดือน’
mɯ:a	‘เมือ(กลับบ้าน)’
bu:a	‘บัว’
phu:a	‘ผัว’

พหูน ปณฺ ติโต ชีเว

3.2.3 หน่วยเสียงวรรณยุกต์

ผู้วิจัยได้สรุปปรากฏการณ์ของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในคำพยางค์เป็น คำพยางค์ตายและลักษณะทางเสียง โดยใช้ภาพประกอบแสดงระบบเสียงวรรณยุกต์ ซึ่งดัดแปลงมาจากกล่องเสียงของ วิลเลียม เจ เก็ดนี (Gedney 1973) วรรณยุกต์ซึ่งประกอบด้วยคำศัพท์ ดังนี้

ตาราง 2 แสดงคำศัพท์กล่องทดสอบเสียงวรรณยุกต์ของวิลเลี่ยม เจ. เก็ดนี่ย์

A	B	C	DL	DS
หู ขา หัว	ไข่ ไผ่ เข่า	ข้าว เสื้อ ห้า	ขาด เหงือก หาบ	หมัด สุก ผัก
ปี ตา กิน	ป่า ไก่ ก่อน	ป้า กล้า ต้ม	ปอด ปีก ตอก	กบ ตับ เจ็บ
บิน แดง ดาว	บ่า บ่าว ด่า	บ้า บ้าน อ้า	แดด อาบ ดอก	เบ็ด ดิบ อก
มือ งู นา	พ่อ แม่ ไร่	น้ำ น้อง ม้า	มีด ลูก เลือด	นก มด ลัก

ตารางที่ 2 เป็นกล่องทดสอบเสียงวรรณยุกต์แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเสียงวรรณยุกต์และพยัญชนะต้นของคำศัพท์ดังต่อไปนี้

<u>แนวนอน</u>

แถว 1 คำศัพท์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นอักษรสูงและอักษรต่ำที่มี ห นำ ได้แก่ ข ฉ ถ ผ ฝ ส ห และ หง หญ หน หม หย หล หร หว ในภาษาไทยมาตรฐาน

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีวํ

แถว 2 คำศัพท์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นอักษรกลาง ก จ ต ป ในภาษาไทยมาตรฐาน

แถว 3 คำศัพท์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นอักษรกลาง บ ด อ ในภาษาไทยมาตรฐาน

แถว 4 คำศัพท์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นอักษรต่ำ ค ม ง ช ซ ญ ฑ ฒ ธ น พ ฟ ภ ฆ ย ร ล ว ในภาษาไทยมาตรฐาน

<u>**แนวตั้ง**</u>

แถว A พยางค์เป็นคำที่เขียนในภาษาไทยมาตรฐานไม่มีรูปวรรณยุกต์

แถว B พยางค์เป็นคำที่เขียนในภาษาไทยมาตรฐานมีรูปวรรณยุกต์เอก

แถว C พยางค์เป็นคำที่เขียนในภาษาไทยมาตรฐานมีรูปวรรณยุกต์โท

แถว DL พยางค์ตายเสียงยาว

แถว DS พยางค์ตายเสียงสั้น (วิลเลี่ยม เจ. เก็ดนี่ย์ .1972)

การศึกษาเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาในพื้นที่เป้าหมาย ในการวิเคราะห์ข้อมูลหน่วยเสียงวรรณยุกต์ด้วยวิธีทางกลสัทศาสตร์ โดยใช้โปรแกรม PRAAT (6.3.09) ในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาดังนี้

ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

ตาราง 3 จำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

<table>
<tr><th></th><th>A</th><th>B</th><th>C</th><th>DL</th><th>DS</th></tr>
<tr><td>1</td><td rowspan="3">ว.1</td><td rowspan="4">ว.2</td><td></td><td rowspan="3" colspan="2">ว.3</td></tr>
<tr><td>2</td><td rowspan="3">ว.4</td></tr>
<tr><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td>ว.2</td><td>ว.5</td><td>ว.4</td></tr>
</table>

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

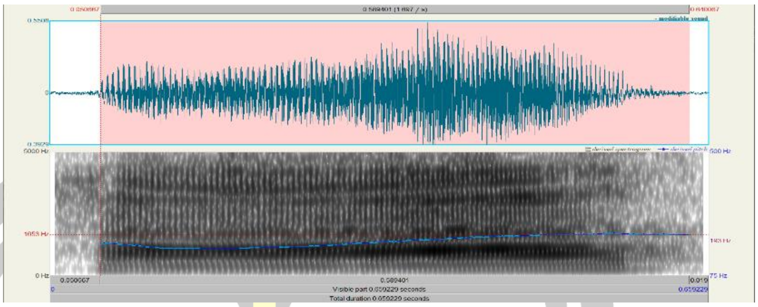

ภาพประกอบ 3 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

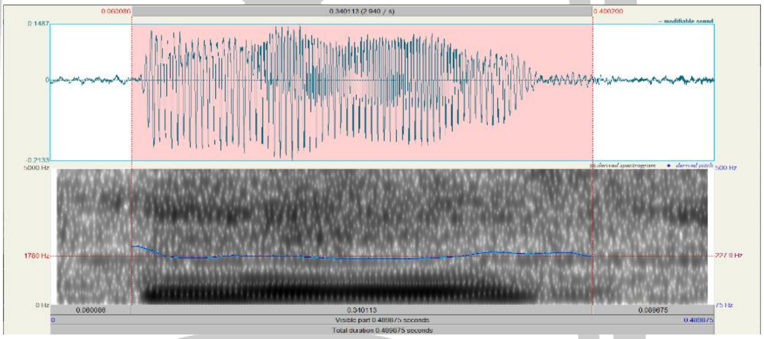

ภาพประกอบ 4 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

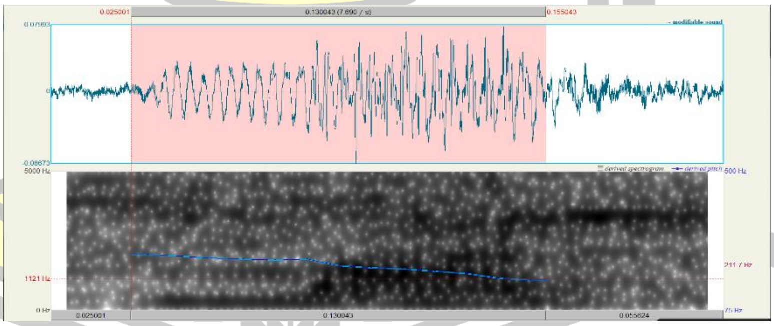

ภาพประกอบ 5 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

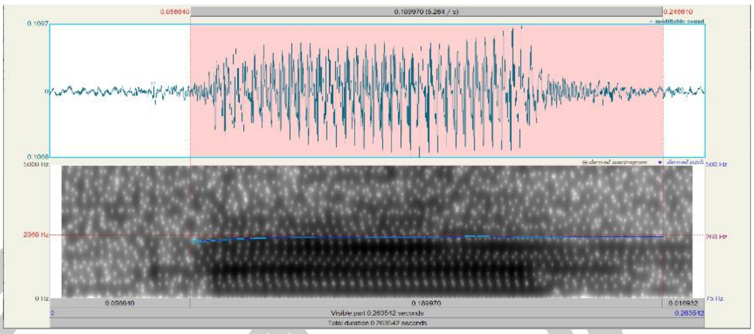

ภาพประกอบ 6 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

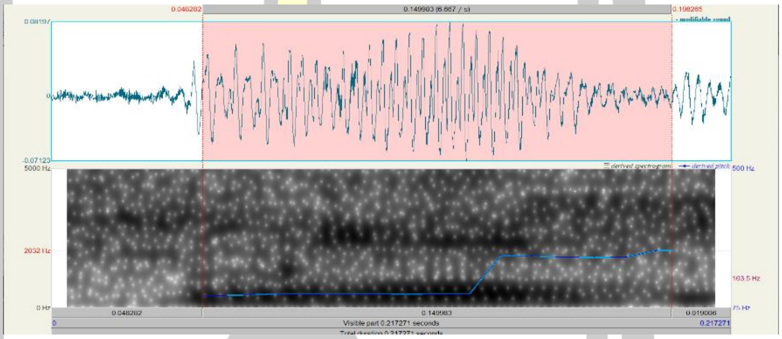

ภาพประกอบ 7 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

ภาษาไทเลยตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางระดับ (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางระดับจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A123

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูงระดับ (44) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูงจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่องA4 และ B1234

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง (43) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูง ตกลงมาที่ระดับเสียงกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1 , DL123 และDS123

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง (34) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลาง ขึ้นไปที่กลางค่อนข้างสูงและสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C234 และDS4

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างต่ำ-กลาง-กลางค่อนข้างสูง (234) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางค่อนข้างต่ำ ขึ้นไปที่ระดับกลางและสูงขึ้นตรงกลางพยางค์ไปที่กลางค่อนข้างสูงจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง DL5

ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่อง A123 กับ A4 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.2 A4=B1234 ว.3 C1=DL123=DS123 ว.4 C234=DS4

ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

ตาราง 4 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

<table>
<tr><th></th><th>A</th><th>B</th><th></th><th>C</th><th>DL</th><th>DS</th></tr>
<tr><td>1</td><td>ว.1</td><td></td><td></td><td colspan="2">ว.3</td><td rowspan="3">ว.4</td></tr>
<tr><td>2</td><td rowspan="3">ว.2</td><td rowspan="3">ว.1</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3">ว.1</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td></td><td>ว.5</td></tr>
</table>

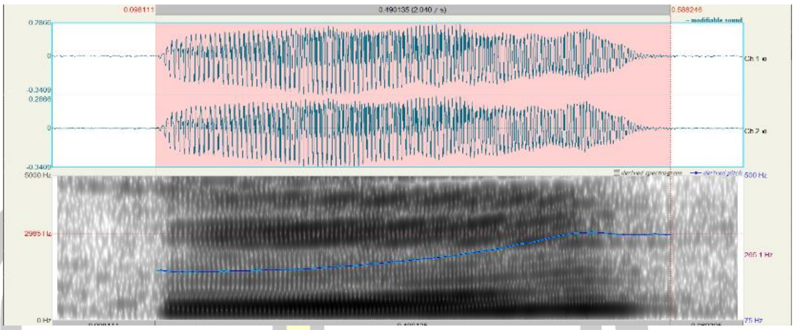

ภาพประกอบ 8 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

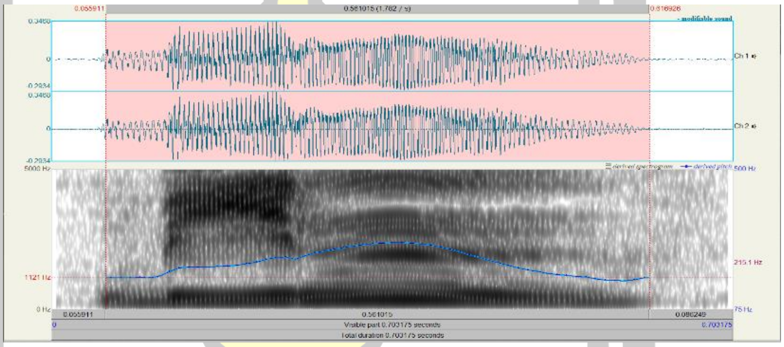

ภาพประกอบ 9 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

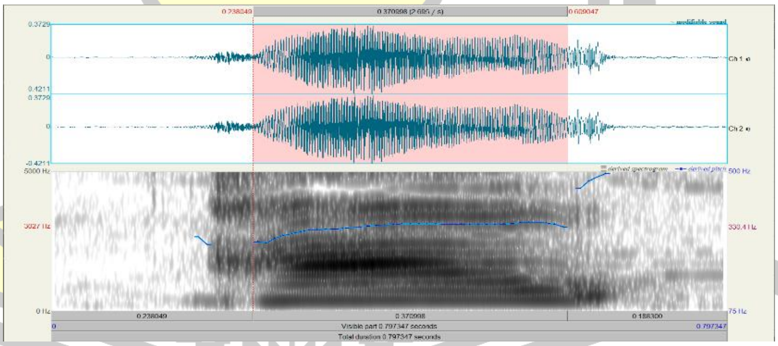

ภาพประกอบ 10 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

พหุนฺ ปณฺฑิโต ชีเว

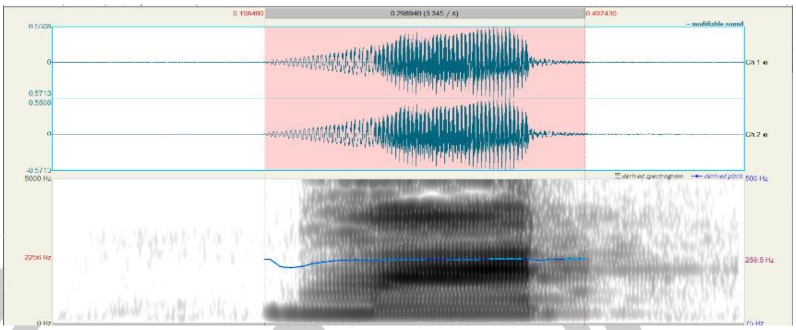

ภาพประกอบ 11 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

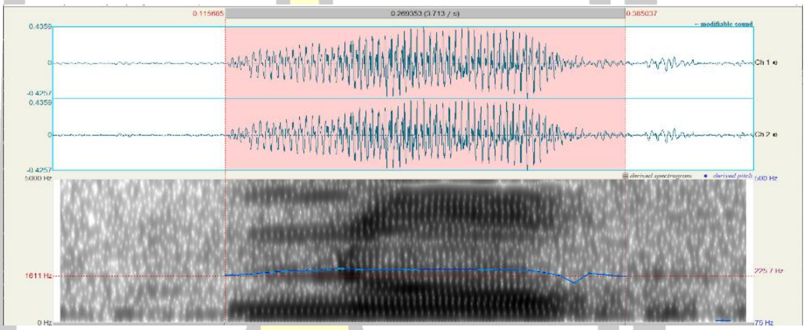

ภาพประกอบ 12 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง (34) เป็นเสียงที่จุดเริ่มต้นที่จุดกึ่งกลางระดับเสียงกลางกับระดับเสียงกลางค่อนข้างสูง เลื่อนขึ้นกลางค่อนข้างสูง เมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A1 , B1234 DL4

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง-กลาง (343) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลาง เลื่อนขึ้นกลางค่อนข้างสูง และตกลงไปที่ระดับกลางเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A234

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-ระดับ (45) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลาง ระดับเสียงคงที่ไปจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1และ DL123

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-ขึ้น-ตก-กลางค่อนข้างสูง (44) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางค่อข้างสูงขึ้นตกมาที่ระดับกลางค่อนข้างสูงเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในช่อง DS123

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-ขึ้น-ตก-กลาง (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางขึ้นไปที่กึ่งกลางของระดับกลางกับระดับกลางค่อนข้างสูงตกมาที่ระดับกลาง เมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง, และ DS4

ภาษาไทเลย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่อง A1 กับ A234 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1, B1234, C234 , DL4 และ ว.3 =C1 , DL123

ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ตาราง 5 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

<table>
<tr><th></th><th>A</th><th>B</th><th>C</th><th>DL</th><th>DS</th></tr>
<tr><td>1</td><td>ว.1</td><td rowspan="4">ว.2</td><td>ว.3</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3">ว.1</td></tr>
<tr><td>2</td><td rowspan="3">ว.2</td><td rowspan="3">ว.4</td></tr>
<tr><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td colspan="2">ว.5</td></tr>
</table>

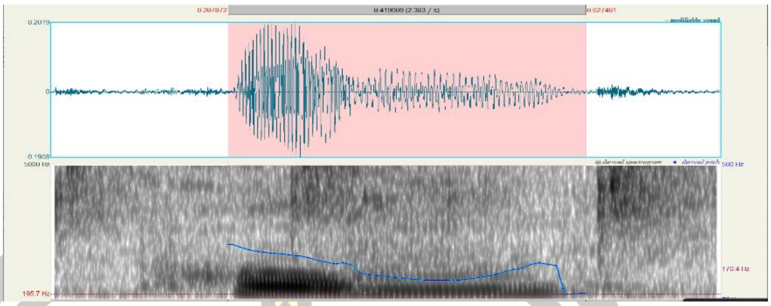

ภาพประกอบ 13 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

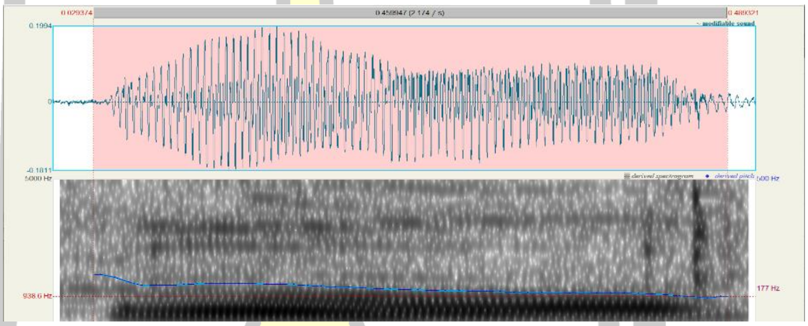

ภาพประกอบ 14 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

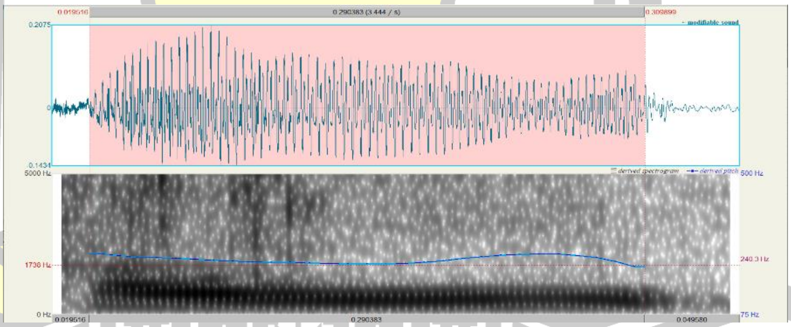

ภาพประกอบ 15 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว

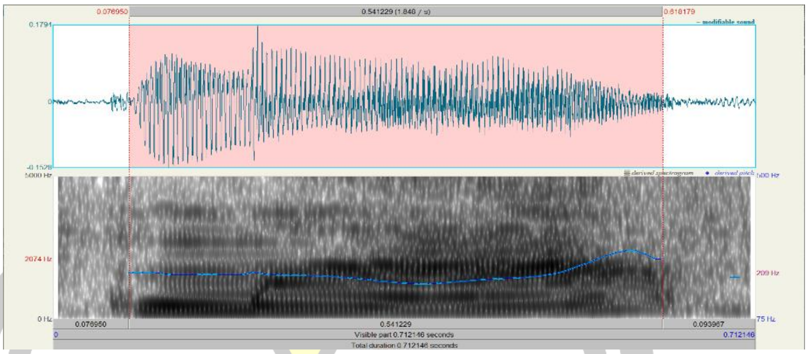

ภาพประกอบ 16 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

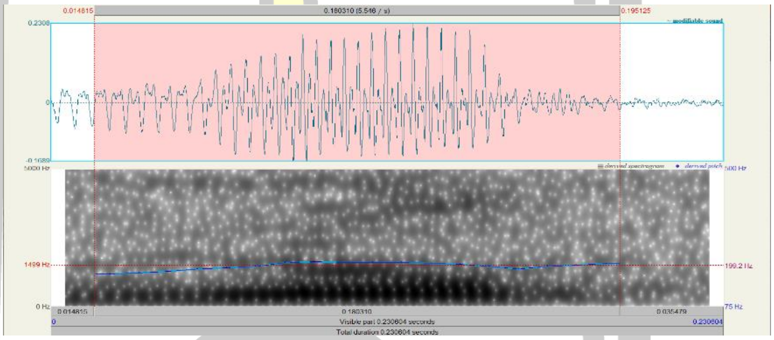

ภาพประกอบ 17 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน ภาษาไทเลย มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลางค่อนข้างต่ำ (42) เป็นเสียงที่

มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูง เลื่อนลงมาที่กลางค่อนข้างต่ำเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A1 และ DS123

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-ตก (32) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่เสียงระดับกลาง เลื่อนลงกลางค่อนข้างต่ำกึ่งกลางระหว่างกลางกับกลางค่อนข้างต่ำเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A234 และ B1234

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง (43) เป็นเสียงที่มี

จุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูงและตกลงมาที่ระดับเสียงกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1 และ DL123

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง (34) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางขึ้นไปที่ระดับกลางค่อนข้างสูงกับสูงเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C234

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางระดับ (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลาง จนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง DL4 และ DS4

ภาษาไทเลย ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่องA1 กับ A234 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1,DS123 ว.2 =A234,B1234 ว.3 =C1,DL123 และ ว.5= DL4,DS4

ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

ตาราง 6 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

<table>
<tr><th></th><th>A</th><th>B</th><th>C</th><th>DL</th><th>DS</th></tr>
<tr><td>1</td><td rowspan="3">ว.1</td><td rowspan="4">ว.3</td><td colspan="2">ว.4</td><td rowspan="3">ว.6</td></tr>
<tr><td>2</td><td rowspan="3">ว.5</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td>ว.2</td><td></td><td>ว.3</td></tr>
</table>

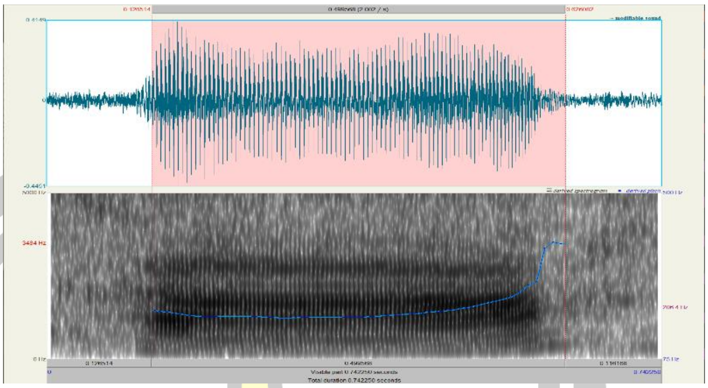

ภาพประกอบ 18 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

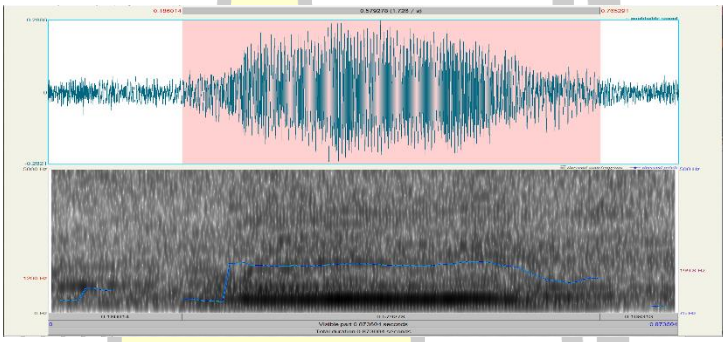

ภาพประกอบ 19 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

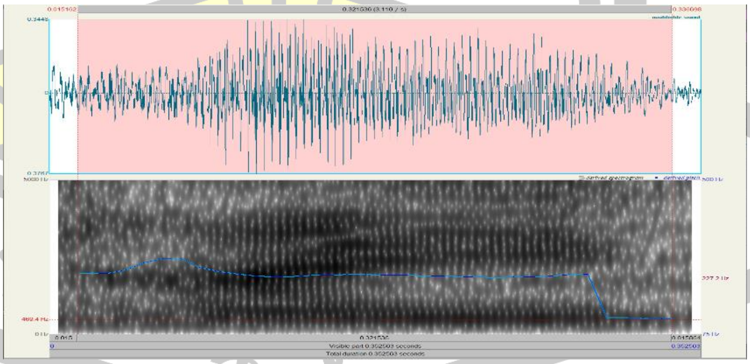

ภาพประกอบ 20 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

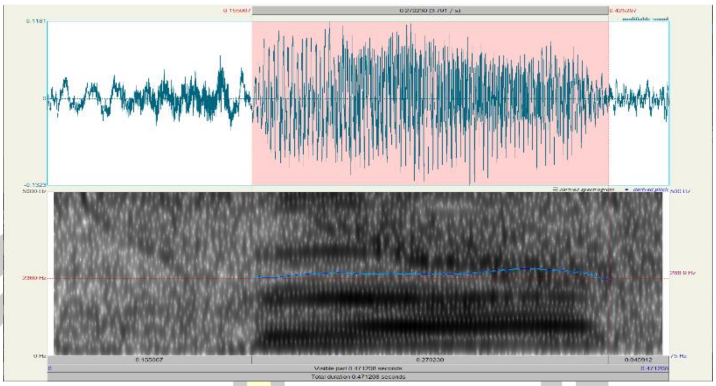

ภาพประกอบ 21 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

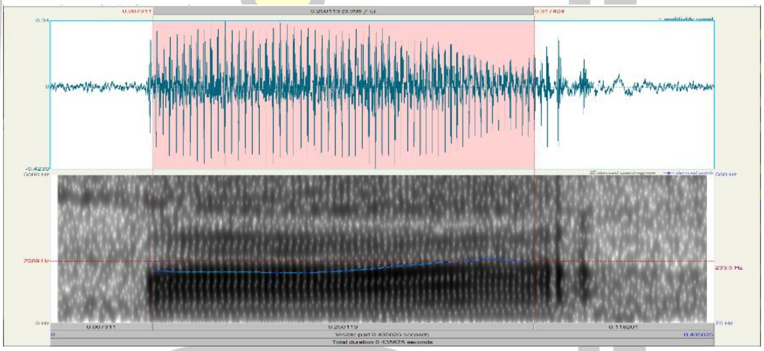

ภาพประกอบ 22 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

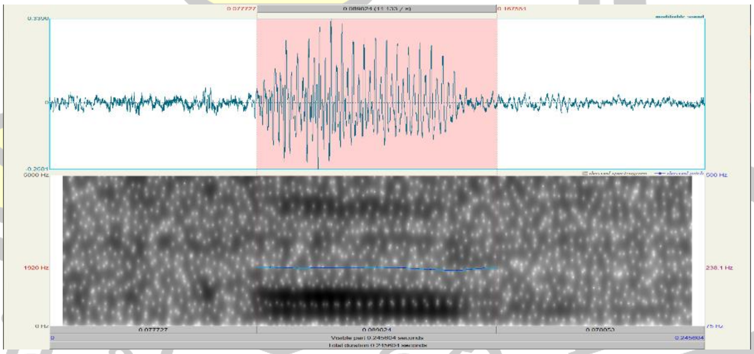

ภาพประกอบ 23 ว. 6 ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย

ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย ภาษาไทเลย มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง (34) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลาง เลื่อนขึ้นมาที่กลางค่อนข้างสูงเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A123

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างต่ำ-กลาง-ตก (23) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่เสียงระดับกลางค่อนข้างต่ำ เลื่อนขึ้นกลางและตกกึ่งกลางเสียงระดับกลางและกลางค่อนข้างต่ำเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A4

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง (43) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูงและตกลงมาที่ระดับเสียงกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง B1234 และ DS4

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-ระดับ (44) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางขึ้นไปที่ระดับกลางค่อนข้างสูงจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1 และ DL123

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางระดับ (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลาง จนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C234 และ DL4

ว.6 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างต่ำ-กลางค่อนข้างสูง-กลาง (243) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางขึ้นไปที่กลางค่อนข้างสูงและตกมาที่ระดับกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง DS123

ภาษาไทเลย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย มีเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่องA123 กับ A4 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A123 ว.2 =A2 ว.3=B1234 ,DS4 ว.4 =C1,DL123 และ ว.5= C234,DL4

พหุน ปณ ฑิโต ชีโว

ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

ตาราง 7 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

	A	B	C	DL	DS
1	ว.1		ว.4		
2		ว.3			ว.5
3	ว.2		ว.1		
4				ว.4	ว.3

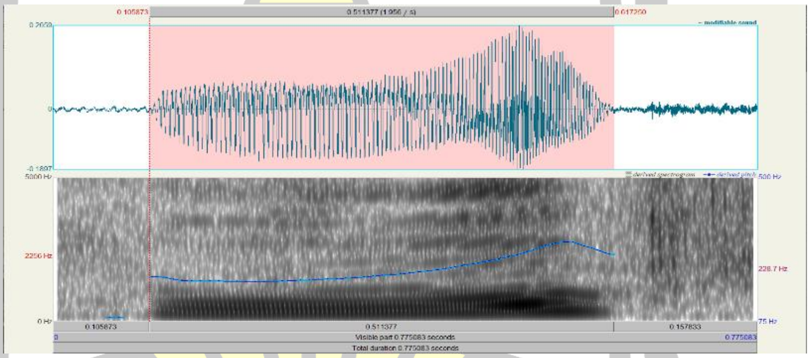

ภาพประกอบ 24 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

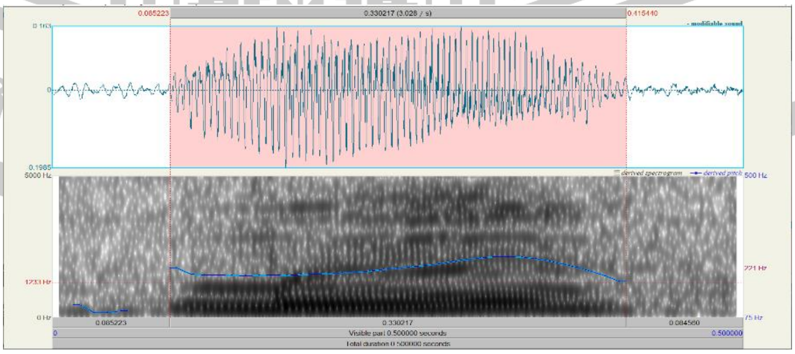

ภาพประกอบ 25 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

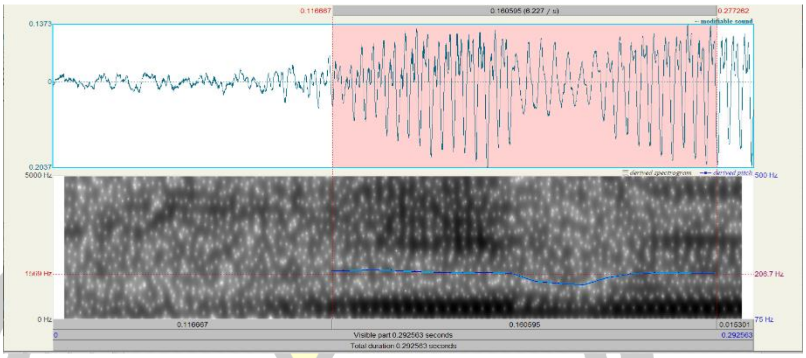

ภาพประกอบ 26 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

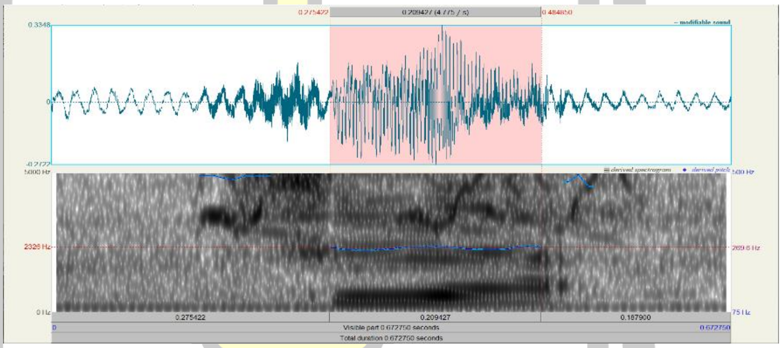

ภาพประกอบ 27 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

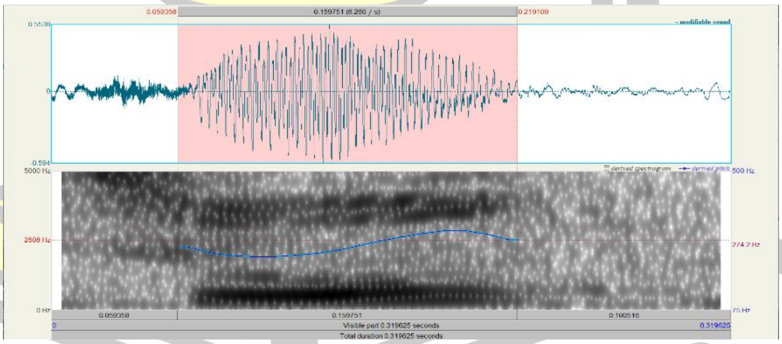

ภาพประกอบ 28 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว

ภาษาไทเลยตำบลแสงภา อำเภอนาแห้วมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง-ตก (34) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางแล้วเลื่อนขึ้นกลางค่อนข้างสูง ตกลงมาที่กลางเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A1 และ C234

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง-กลางค่อนข้างต่ำ (432) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่เสียงระดับกลางค่อนข้างสูง เลื่อนลงมาระดับกลางและระดับกลางค่อนข้างต่ำเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A234

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง B1234 DS4

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-ระดับ (44) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางค่อนข้างสูงจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1 DL4

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-สูง-กลางค่อนข้างสูง (454) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางค่อนข้างสูง ขึ้นไประดับสูงและลดลงระดับกลางค่อนข้างสูง จนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง DS123

ภาษาไทเลย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้วมีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่องA1 กับ A234 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1,C234 ว.3 =B1234 , DS4 และ ว.4 =C1 , DL4

พหูน ปณ ฑิโต ชีโว

ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

ตาราง 8 แสดงจำนวนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

<table>
<tr><th></th><th>A</th><th>B</th><th>C</th><th>DL</th><th>DS</th></tr>
<tr><td>1</td><td>ว.1</td><td rowspan="4">ว.2</td><td>ว.3</td><td rowspan="3">ว.2</td><td rowspan="3">ว.5</td></tr>
<tr><td>2</td><td rowspan="3">ว.2</td><td rowspan="3" colspan="1">ว.4</td></tr>
<tr><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td></td><td>ว.6</td></tr>
</table>

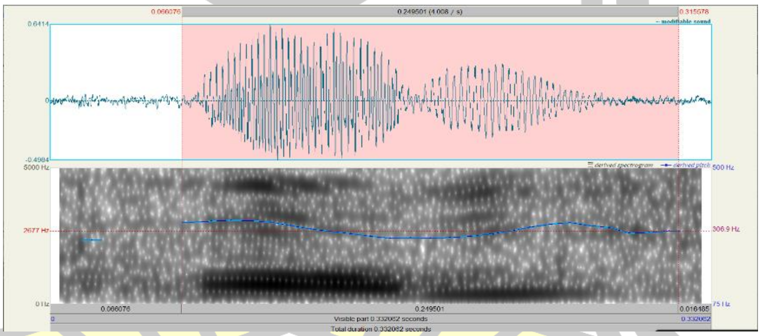

ภาพประกอบ 29 ว. 1 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

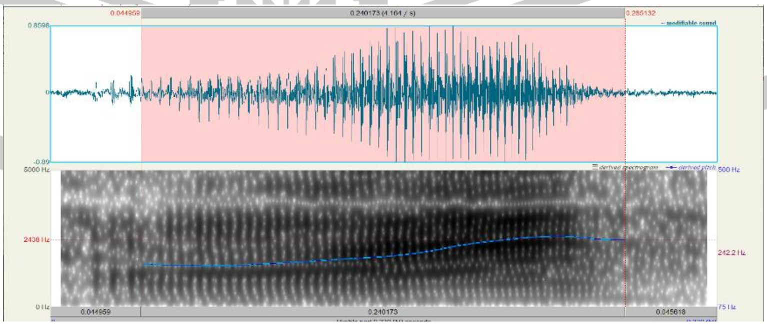

ภาพประกอบ 30 ว. 2 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

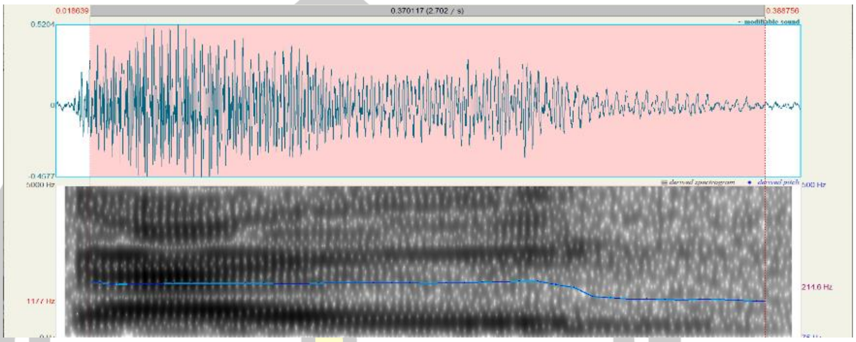

ภาพประกอบ 31 ว. 3 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

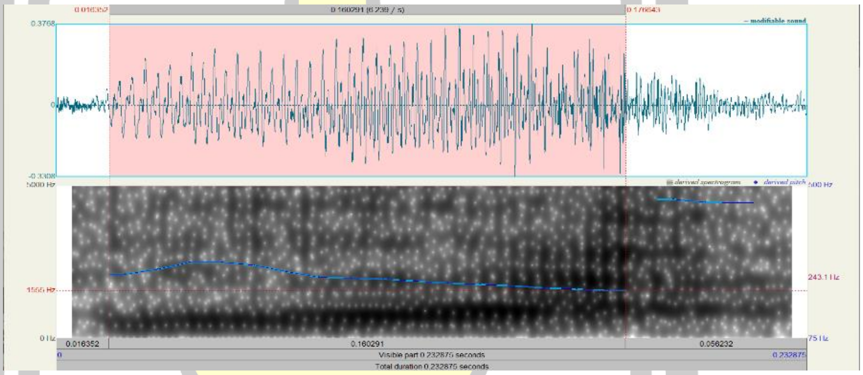

ภาพประกอบ 32 ว. 4 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

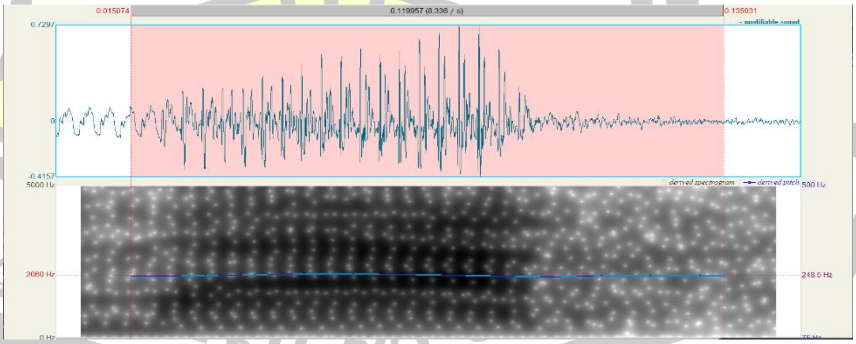

ภาพประกอบ 33 ว. 5 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

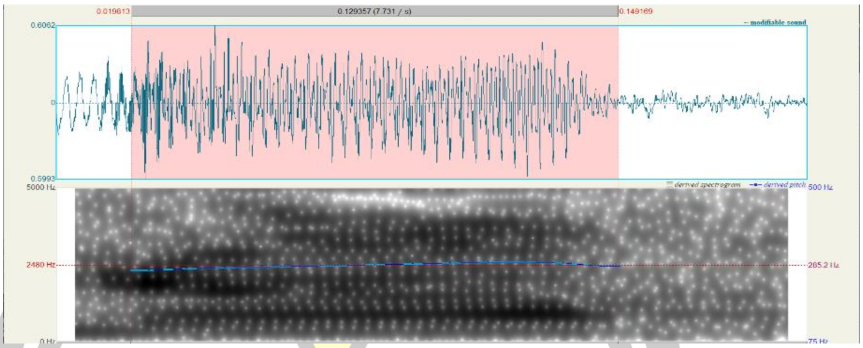

ภาพประกอบ 34 ว. 6 ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่

ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียง อธิบายลักษณะทางสัทศาสตร์ได้ดังนี้

ว.1 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง-กลางค่อนข้างสูง (434) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูง เลื่อนลงมาที่กลางและเลื่อนขึ้นกลางค่อนข้างสูงเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A1

ว.2 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลางค่อนข้างสูง (34) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่เสียงระดับกลาง เลื่อนขึ้นกลางค่อนสูงเมื่อสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง A234 B1234และDL123

ว.3 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางค่อนข้างสูง-กลาง (43) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับเสียงกลางค่อนข้างสูงและตกลงมาที่ระดับเสียงกลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C1

ว.4 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลาง-กลาง (33) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลางขึ้นไปที่ระดับกลางระดับสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง C234และDL4

ว.5 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ สูง-กลางค่อนข้างสูง-กลาง (543) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นระดับเสียงสูง ตกลงมาที่กลางค่อนข้างสูงและตกลงมาที่กลางจนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง และ DS123

ว.6 หมายถึง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ กลางระดับ (44) เป็นเสียงที่มีจุดเริ่มต้นที่ระดับกลาง จนสิ้นสุดพยางค์ เสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในคำพยางค์เป็นในช่อง และ DS4

ภาษาไทเลย ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ มีเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏดังนี้ ช่องA1 กับ A234 ช่อง C1 กับ C234 ช่อง DL123 กับ DL4 และ DS123 กับ DS4 การรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1 ว.2 =A234,B1234 ว.3 =C1 ว. 4=C234,DL4 และ ว.5= DS123 ว.6= DS4

กล่าวโดยสรุป เสียงวรรณยุกต์และการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ไทเลย 6 สรุปได้ดังนี้ ปรากฏเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง จำนวน 4 ถิ่น ได้แก่ ภาษาไทเลยตำบลทรายขาว ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ ภาษาไทเลยตำบลแสงภา และไทเลยตำบลนาซ่าว เสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง จำนวน 2 ถิ่น ได้แก่ ภาษาไทเลยด่านซ้ายและภาษาไทเลยบ้านอาฮี การแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ในกลุ่มนี้ในช่อง A มีการแตกตัวเป็น 2 ทาง 1. A123-4 ได้แก่ ภาษาไทเลย ตำบลทรายขาว 2. A1-234 ได้แก่ ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ ภาษาไทเลยตำแสงภาและภาษาไทเลยตำบลนาซ่าว ส่วนการแตกตัวของวรรณยุกต์ช่อง C DL DS มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ทางเดียว ได้แก่ C1-234 , DL123-4 , DS123-4 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาษาไทเลยตำบลทรายขาวเสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A123-4 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 มีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.2 A4=B1234 ว.3 C1=DL123=DS123 ว.4 C234=DS4

ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อเสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A1-234 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 และมีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1, B1234, C234 , DL4 และ ว.3 =C1 , DL123

ภาษาไทเลยตำบลแสงภาเสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A1-234 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 มีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1,C234 ว.3 =B1234 , DS4 และ ว.4 =C1 , DL4

ไทเลยตำบลนาซ่าวเสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A1-234 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 มีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1,DS123 ว.2 =A234,B1234 ว.3 =C1,DL123 และ ว.5= DL4,DS4

ปรากฏเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง จำนวน 2 ถิ่น ได้แก่ ภาษาไทเลยตำบลอาฮี ภาษาไทเลยด่านซ้าย มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ช่อง A แบบ 2 ทาง ได้แก่ 1. A1-234 2. A123-4 ส่วนการแตกตัวของวรรณยุกต์ช่อง C DL DS มีการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ทางเดียว ได้แก่ C1-234 , DL123-4 , DS123-4 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาษาไทเลยตำบลอาฮี เสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A1-234 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 มีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A1 ว.2 =A234,B1234 ว.3 =C1 ว.4=C234,DL4 และ ว.5= DS123 ว.6= DS4

ภาษาไทเลยด่านซ้ายเสียงวรรณยุกต์แตกตัวที่ช่อง A123-4 , C1-234 , DL123-4 , DS123-4 มีการรวมเสียงวรรณยุกต์ปรากฏ ดังนี้ ว.1 =A123 ว.2 =A2 ว.3=B1234 ,DS4 ว.4 =C1,DL123 และ ว.5= C234,DL4

ตาราง 9 ตารางแสดงเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเลย

ทรายขาว

	A	B	C	DL	DS
1					
2	ว.1	ว.2			ว.3
3			ว.4		
4	ว.2			ว.5	ว.4

นาอ้อ

	A	B	C	DL	DS
1	ว.1		ว.3		
2		ว.1			ว.4
3	ว.2		ว.1		
4					ว.5

นาซ่าว

	A	B	C	DL	DS
1	ว.1		ว.3		
2		ว.2			ว.1
3	ว.2		ว.4		
4				ว.5	

ด่านซ้าย

	A	B	C	DL	DS
1			ว.4		
2	ว.1	ว.3			ว.6
3			ว.5		
4	ว.2				ว.3

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

แสงภา

อาฮี

	A	B	C	DL	DS
1	ว.1		ว.4		
2		ว.3			ว.5
3	ว.2		ว.1		
4				ว.4	ว.3

	A	B	C	DL	DS
1	ว. 1		ว. 3	ว.2	
2		ว. 2			ว.5
3	ว. 2		ว. 4		
4					ว.6

3.3 หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลย

คำประกอบท้ายคำในภาษาไทเลยที่ผู้วิจัยกล่าวถึง ได้แก่ ก๋อ (นะ) จัง(มาก,จริงๆ) และฮั่นแน้ว (นั่นแหละ) ใช้สำหรับเป็นคำประกอบท้ายคำอื่น ตามหลักไวยากรณ์ทางภาษาไทยนั้นคำว่า ก๋อ (นะ) จัง(มาก,จริงๆ) เป็นคำวิเศษณ์ คือ เป็นคำที่ใช้ประกอบคำอื่นให้มีเนื้อความที่แปลกออกไป ใช้ประกอบคำสรรพนาม ประกอบคำกริยา และประกอบคำวิเศษณ์ด้วยกัน (พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม), 2496) คำวิเศษณ์เป็นคำที่ทำหน้าที่หน่วยขยายกริยา และเป็นส่วนหลักของวิเศษณ์วลี คำวิเศษณ์ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวิเศษณ์วลีมักปรากฏหลังหน่วยกริยา หากเป็นคำกริยาอกรรมหรือคำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์มักปรากฏหลังคำกริยาโดยตรง แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) คำวิเศษณ์สามัญ คือ คำวิเศษณ์ที่ขยายคำกริยาโดยทั่วไป 2) คำวิเศษณ์ขยายเฉพาะ คือ คำวิเศษณ์ที่ใช้ขยายคำกริยาคำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งแสดงลักษณะเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งของคำกริยา 3) คำวิเศษณ์แสดงคำถาม คือ คำวิเศษณ์ที่ใช้แสดงคำถามเกี่ยวกับการกระทำ ว่ากระทำไปเพื่อวัตถุประสงค์อะไร กระทำลงไปเวลาใด กระทำไปลักษณะใด (หนังสืออุเทศภาษาไทย : ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3,2564)

หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลยมีลักษณะเป็นคำอนุภาคตามความหมายของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2553:64) ที่กล่าวว่า คำอนุภาคหมายถึง "คำที่ไม่มีความสัมพันธ์กับคำใดคำหนึ่งในประโยคหรือในถ้อยคำนั้นโดยเฉพาะ แต่มีความสัมพันธ์กับประโยคทั้งประโยคหรือทั้งถ้อยคำ" ซึ่งหน่วยคำที่ปรากฏในภาษาไทเลยที่มีอัตลักษณ์ทางภาษาที่ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ปรากฏทั้งต้นและประโยคหรือถ้อยความ คำอนุภาคที่ปรากฏต้นประโยคหรือถ้อยความ ในหนังสือไวยากรณ์ไทย มักเรียกว่าคำอุทาน ประเภทของคำอนุภาคในภาษาไทยถิ่นอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ คำอนุภาคอุทาน คำอนุภาคลงท้าย คำอนุภาคประเภทอื่น (ธนานันท์ ตรงดี, 2557)

คำว่า "ฮั่นแน้ว" เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏลำพัง ต้นประโยคหรือถ้อยคำ และปรากฏท้ายประโยค

ปรากฏลำพังเพื่อแสดงความเห็นด้วย เช่น <u>*ฮั่นแน้ว*</u>

'นั่นแหละ,ใช่แล้ว'

ปรากฏต้นประโยคหรือถ้อยความ เพื่อสนับสนุนหรือเห็นด้วยสิ่งที่พูด

เช่น <u>*ฮั่นแน้ว*</u> *กะ ว่า อยู่*

นั่นแหละ ก็ ว่า อยู่

'นั่นแหละก็ว่า'

ปรากฏท้ายประโยคเพื่อแจ้งให้ทราบว่าผู้พูดคิดว่าควรเป็นเช่นนั้น

เช่น *ได๋ ที่ แล้ว กะ ห้า หมู ห้า ไก ให้ ฮั่นแน้ว*

ได้ ที่ แล้ว กะ หา หมู หา ไก่ ให้ ฮั่นแน้ว

'ได้ที่แล้วก็หาหมูหาไก่ให้นั่นแหละ'

คำว่า "ก๋อ" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น เช่น

ไท เลย ก๋อ 'ไทเลยนะ'

งาม ก๋อ 'สวยนะ'

แมน ก๋อ 'ใช่นะ'

คำว่า "จั๊ง" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้นว่ามาก เช่น

แซบ จั๊ง 'อร่อยมาก'

งาม จั๊ง 'สวยมาก'

3.4 สรุปท้ายบท

ภาษาไทยเลย มีองค์ประกอบของพยางค์ 3 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏร่วมกันโดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้ 1) CV^T , 2) CVC^T , 3) $CV{:}^T$, 4) $CV{:}C^T$, 5) CVV^T , 6) $CVVC^T$ และ 7) $CCV{:}C^T$ระบบเสียงของภาษาไทเลยทั้งหมด 6 อำเภอ ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะประกอบไปด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ /m-/,/n-/,/ŋ-/,/p-/,/l-/,/ph-/b-/,/t-/,/th-/, /d-/,/k-/,/kh-/,/ʔ-/,/f-/,/s-/,/h-/,/tɕ-/,/ɲ-/,/j-/,/w-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น 20 หน่วยเสียงและพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง คือ/-m/,/-n/,/-ŋ/,/-p/,/-t/,/-k/,/-ʔ/,/-j/, /-w/ พยัญชนะควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียงคือ /kw-/และ /khw-/ หน่วยเสียงสระประกอบด้วยหน่วยสระเดี่ยวเสียงสั้น 9 หน่วยเสียง สระเดี่ยวเสียงยาว 9 หน่วยเสียงรวม 18 หน่วยเสียง ดังนี้ /i/, /iː/, /e /, /e ː/, /ɛ /, /ɛ ː/, /ɯ /, /ɯː/, /ə/, /əː/, /a /, /aː/, /u /, /u ː/, /o /, /oː/, /ɔ /, /ɔ ː/และหน่วยเสียงสระเลื่อนหรือประสม 3 หน่วยเสียง ดังนี้/iːa /,/ɯːa/, เสียงวรรณยุกต์จำนวน 6 ตำบล จำแนกถิ่นย่อยได้จำนวน 2 ถิ่นย่อย ได้แก่ 1) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง จำนวน 4 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยตำบลทรายขาว (2)ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ (3) ภาษาไทเลยตำบลแสงภา และ(4) ไทเลยตำบลนาซ่าว 2) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง จำนวน 2 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยด่านซ้ายและ(2) ภาษาไทเลยบ้านอาฮี

ศิวพร ฮาซันนารี (2543) ได้ศึกษาภาษาไทด่านซ้ายพื้นที่เก็บข้อมูลตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว เสียงสระและเสียงพยัญชนะ เสียงวรรณยุกต์และการแตกตัวเช่นเดียวกันในช่อง C1-234 , DL123-4 และ DS123-4 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การจัดกลุ่มลักษณะภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 กลุ่มลาวหลวงพระบางของ พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B และ รวมเสียงวรรณยุกต์ระหว่าง C1 กับ DL123 และ C234 กับ DL4 แต่ไม่มีการรวมเสียงระหว่างช่อง B และ DL และภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 จะมีการแปรของเสียงวรรณยุกต์บางช่องทำให้มีการแยกเสียงรวมเสียงต่างออกไป หมายถึง ไม่รวมเสียง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 , C234=DL4 และ B ǂDL คุณสมบัติการรวมเสียงและการแยกเสียงวรรณยุกต์นี้ปรากฏในภาษาไทเลยบ้านนาอ้อและภาษาไทเลยด่านซ้ายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งหมด คือ ไม่มีการรวมเสียงของ วรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 C234=DL4 และ B ǂDL ไม่มีการรวมเสียงของ วรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง ภาษาไทเลยบ้านทรายขาว C1=DL123 และ B ǂDL ภาษาไทเลยบ้านนาซ่าว ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 และ B ǂDL ภาษาไทเลยบ้านแสงภา ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 และ B ǂDL ภาษาไทเลยบ้านอาฮี ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C234=DL4 นอกจากการจำแนกถิ่นย่อยของภาษาไทเลยด้วยเสียงวรรณยุกต์แล้ว ภาษาไทเลยด่านซ้ายที่ใช้ในอำเภอด่านซ้าย ผู้วิจัยพบว่ามีการออกเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวในบางคำจากเสียง /m-/ เป็นเสียง /b-/ และ /n-/ เป็นเสียง /d-/ ซึ่งสอดคล้องกับ สงวน ศิรินารถ (2536) ที่กล่าวว่า "หน่วยเสียง /m/ เมื่อปรากฏต้นพยางค์ ผู้บอกภาษากลุ่มที่ 1 โดยเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย ภูเรือ นาแห้วและท่าลี่ จะออกเสียง /m/ เป็นเสียง /b/ ในบางคำ.... และ เสียง /n/ เป็นเสียง /d/ ในบางคำ"

หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลยมีลักษณะเป็นคำอนุภาค ประเภทของคำอนุภาคในภาษาไทยถิ่นอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ คำอนุภาคอุทาน คำอนุภาคลงท้าย คำอนุภาคประเภทอื่น (ธนานันท์ ตรงดี, 2557) คำว่า "ฮั่นแน้ว" เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏลำพัง ต้นประโยคหรือถ้อยคำ และปรากฏท้ายประโยค ปรากฏลำพังเพื่อแสดงความเห็นด้วย ปรากฏต้นประโยคหรือถ้อยความ เพื่อสนับสนุนหรือเห็นด้วยสิ่งที่พูดและปรากฏท้ายประโยคเพื่อแจ้งให้ทราบว่าผู้พูดคิดว่าควรเป็นเช่นนั้น คำว่า "ก๋อ" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น คำว่า "จั๊ง" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้นว่ามาก ซึ่งคำว่า "ก๋อ" และ "ฮั่นแน้ว" ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทที่ 5

บทที่ 4
อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

อัตลักษณ์เป็นกระบวนการทางสังคมที่เลือกแสดงถึงลักษณะเพื่อบ่งบอกความหมายตัวตนของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่มคน อัตลักษณ์จึงไม่ใช่ผลจากพัฒนาการด้านจิตใจหรือเป็นสิ่งที่มีติดตัว

พหูน ปณฺฑิโต ชีเว

มาแต่เดิมโดยธรรมชาติ อัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ซึ่งเป็นกระบวนการที่เราสื่อสารกับสังคมว่าเราเลือกเป็นใคร อัตลักษณ์เป็นการประกอบสร้างทางสังคมเพื่อสร้างความหมายในเชิงสังคมให้แก่ตัวเรา เครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์คือภาษา อัตลักษณ์มีความหลากหลายและซับซ้อน ความหมายของตัวตนมีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม เมื่อเราต้องปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมหลากหลาย ความหมายของตัวตนย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทแวดล้อมนั้นๆ กระบวนการประกอบสร้างการนำเสนออัตลักษณ์จึงมีความซับซ้อน เลื่อนไหล ไม่ตายตัว ชัดเจนหรือไม่ชัดเจน พล่าเลือน มุมมองเกี่ยวกับอัตลักษณ์สามารถจำแนกได้สองมุมมองคือ 1) อัตลักษณ์ตามมุมมองสารัตถนิยม มุมมองสารัตถะนิยมนั้น เชื่อว่าสรรพสิ่งต่างๆ มีแก่นแท้หรือแก่นแกนอยู่ภายในบ่งบอกความเป็นตัวตน อัตลักษณ์เป็นภาพสะท้อนของแก่นแท้ในตัวตนซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งนี้ สามารถแสดงออกให้เราและผู้อื่นสังเกตได้ และ 2) อัตลักษณ์ตามมุมมองต่อต้านสารัตถนิยม สะท้อนว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่คงทนตายตัวแต่เป็นกระบวนการสร้างและนำเสนอความหมายของตัวตนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีการปรับเปลี่ยน ดังนั้นจึงไม่มีแก่นแท้ของอัตลักษณ์ที่เรารอคอยค้นพบ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561)

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของอัตลักษณ์และมุมมองในการศึกษาอัตลักษณ์นั้นผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ ในมุมมองด้านสารัตถนิยมและต่อต้านสารัตถนิยม เพื่อทำความเข้าใจการนำเสนอการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทเลย โดยแบ่งเป็นประเด็น ในการนำเสนอดังนี้

4.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย

4.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย

4.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย

4.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

4.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับหลวงพระบาง

4.6 สรุปท้ายบท

พหุนํ ปญฺญา ติโต ชีเว

4.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย

จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และต่อเนื่องมาในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งมีพัฒนาการความเป็นบ้านเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ปรากฏยุคดึกดำบรรพ์มีพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ จนมีพัฒนาการความเป็นบ้านเมือง (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2533)

4.1.1 เมืองเลยสมัยอาณาจักรล้านช้าง

เมืองเลยสมัยอาณาจักรล้านช้าง พบหลักฐานตามจารึกต่างๆ ที่มีรายชื่อกษัตริย์ของล้านช้าง เมืองเลยสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏเอกสารที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ ที่ประกอบไปด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง จากหลักฐานที่พบร่องรอยเป็นใบเสมาในพื้นที่อำเภอวังสะพุง อายุประมาณ 1,000-1,200 ปี ซึ่งเป็นยุคทวารวดี และแหล่งโบราณคดีในพื้นที่อำเภอภูหลวง คาดว่ามีอายุใกล้เคียงกัน และในพื้นที่นี้ปรากฏชุมชนซึ่งมีเป็นเมือง ได้แก่ เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน เมืองท่าลี่ ส่วนเมืองเลยได้ยกฐานะจากชุมชนบ้านแฮ่ที่ตั้งอยู่ริมห้วยน้ำหมานซึ่งไหลจากภูเขาชื่อภูผาม่านเป็นเมือง ในปี พ.ศ. 2396 โดยตั้งชื่อเมืองตามแม่น้ำใหญ่ว่า "เมืองเลย" (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a) จากหลักฐานที่เก่าที่พบเก่าที่สุดเกี่ยวกับคำว่า "เลย" "เมืองเลย" พบจารึกอักษรธรรมอีสานที่ฐานพระบางซายขาว ต่อมาเรียกพระบางเมืองเลย ระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) ได้ปริวรรตจารึก ความว่า

> " ศักราช(10) ตัว ปีเต่าสี (มะโรง) เดือน 4 ขึ้น 6 ค่ำ วัน 5 มื้อฮับเหม้า
> ฤกษ์ 3 ลูก ยามกองแลง ได้ริจนา พุทธรูปองค์นี้ ภายในมีมหาสมเด็จสังฆ
> ราชาเจ้าวัดกลางเมืองซายขาวเป็นประมุข แลสัทธาเจ้าทั้งหลาย
> พร้อมกันแล้ว ภายนอกมี**<u>พระยาซายขาว</u>**เป็นประมุข แลสัทธา
> มัคคทายก อุบาสก อุบาสิก **<u>เมืองเลย</u>**และน้ำค้อพร้อมกันสร้างไว้
> ขอให้ดังพระเป็นเจ้าเทสสนา ขนาดโพธิปัญญาเป็นผู้ริจนา
> ขอสุข 3 ประการ ทุวัง ทุวัง 74 "
>
> (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551 : 51)

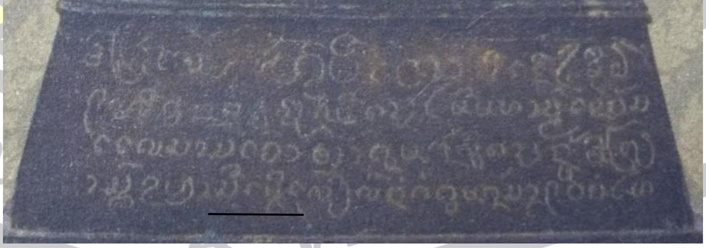

ภาพประกอบ 35 ฐานพระพุทธรูปพระบางซายขาว ที่ปรากฏคำว่า "เมืองเลย"

จากจารึกที่ปรากฏบนฐานพระบางซายขาวเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏว่า คำว่า "เลย" หรือ "เมืองเลย"โดยได้มีการจารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน ว่าพระพุทธรูปนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2254

โดยพระยาซายขาว (เจ้าเมืองซายขาว) พร้อมด้วย อุบาสก อุบาสิกาในเมืองเลยและน้ำค้อเป็นเจ้าศรัทธาสร้าง (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) ชื่อ “เมืองเลย”มาจากคำว่า “เซไล” หมายถึง ลำน้ำเลย ปัจจุบันไม่ปรากฏเป็นชื่อบ้านเซไล จากหลักฐานบ้านเซไลนั้นได้ปรากฏจากหลักฐานบันทึกการสำรวจหัวเมืองอีสานตามรับสั่ง พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) จากหลักฐานที่อ้างถึงจารึกที่ปรากฏนั้นเป็นจารึกวัดห้วยห้าวจำนวน 2 หลัก ได้แก่ **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1** พ.ศ.2105 ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระครูวิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย จารึกด้วยอักษรไทน้อยมีด้านเดียว จำนวน 15 บรรทัด มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวนรูปทรงใบเสมาเนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนาม พระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ได้มีพระบรมราชโองการให้กำหนดเขตวิสุงคามสีมา ดนุพล ไชยสินธุ์ (2551 : 30) ได้ปริวรรตจารึกและอธิบายความตอนหนึ่งว่า

> “ ..กล่าวถึง เหตุการณ์ที่**พระไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง เวียงจันทน์** ทรงมีพระบรมราชโองการ ใส่หัว “สิงเมือง” และมหาอุปราชเจ้า ได้กำหนดเขตวัดห้วยห้าว(ห่าว) ว่ามีเขตพระไตรรัตน์ (วิสงคามสีมา) เป็นสี่ด้าน ด้านละ 22 วา (ราว 44 เมตร) ทุกด้านผู้รจนาเป็นกรรมปิยการกของวัดห้วยห้าว กับวัดนาจาน เป็นข้าว 50 เกวียนยกไว้ให้ชาววัดเป็นข้าว 10 เกวียน นับเป็นการอุทิศสิ่งของ (ข้าว) ไว้กับวัดห้วยห้าว เมื่อวันเสาร์ เดือนหก ออก (ขึ้น) 6 ค่ำ มื้อก่าไส้ จ.ศ.924 (พ.ศ.2105) ”
>
> (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551 : 30)

ภาพประกอบ 36 ภาพจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ.2105
ที่พิพิธภัณฑ์พระครูวิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ
ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 ปัจจุบันจารึกหลักนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จารึกด้วยอักษรไทน้อยมีด้านเดียว จำนวน 22 บรรทัด มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวน รูปทรงใบเสมา เนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนามสมเด็จพระโพธิวรวงศา มหากษัตราธิราชได้มีพระบรมราชโองการให้อำมาตย์เขียนจารึกไว้ที่วัดห้วยห้าว ดนุพล ไชยสินธุ์ (2551 : 34-35) ได้ปริวรรตจารึกและอธิบาย ความตอนหนึ่งว่า

> "...เป็นเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์และกัลปนาที่ดินและสิ่งของให้กับวัดโบราณแห่งหนึ่งที่มีชื่อวัดห้วยห้าว เริ่มต้นจารึกด้วยคำว่า "ศุภมัสตุ" ที่แปลว่า ขอความดีงามจงมี ซึ่งถือเป็นแบบแผนหรือรูปแบบคำขึ้นต้นในพระราชโองการหรือประกาศสำคัญ ข้อความในศิลาจารึกนี้ระบุว่า สายจุ้ม ซึ่งเป็นพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ อาณาจักรล้านช้าง ที่ทรงครองราชย์แห่งนครเวียงจันท์ฯ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระโพธิวรวงศา มหากษัตราธิราช ได้พระราชทานพระบรมราชโองการแก่อำมาตย์ 2 คน คือพระราชามาตย์พระราชาเนตร รับภาระสร้างเสร็จศิลาจารึกหลัก นี้ไว้กับวัดห้วยห้าว(ห่าว) ซึ่งเป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยสมเด็จ พระโพธิสาลราช พระมหากษัตริย์ล้านช้างที่ครองราชย์ พ.ศ. 2063-2080"
>
> (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551 : 34-35)

จากศิลาจากลึกจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ.2105 และจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ. 2150 ได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว

ภาพประกอบ 37 จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

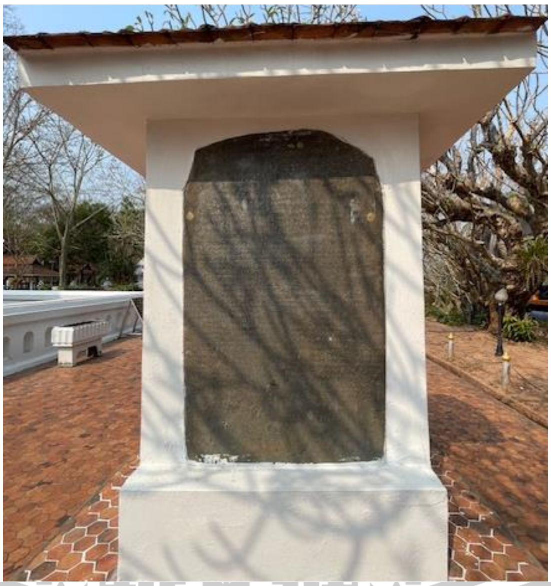

ภาพประกอบ 38 ศิลาจากรึกพระธาตุศรีสองรัก หลักใหม่
ที่วัดพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พหูน ปณ ฑิโต ชีเว

จารึกพระธาตุศรีสองรัก พ.ศ. 2103 จากจารึก 2 หลังที่ปรากฏศักราชซึ่งตรงกับช่วงสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1792 ถึงปี พ.ศ. 2006 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่สุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา ปรากฏหลักฐานจากจารึกพระธาตุศรีสองรัก ปัจจุบันจารึกหลักนี้เก็บรักษาไว้ที่หอพระแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปรากฏ 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นอักษรธรรม ด้านหนึ่งเป็นอักษร

ขอม มีเนื้อความเดียวกัน มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวน เนื้อความได้ปรากฏพระนามพระมหากษัตริย์อาณาจักรล้านช้างและพระนามกษัตริย์อยุธยา เนื้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกที่ ดนุพล ไชยสินธุ์ (2551 : 26-27) ได้กล่าวถึงว่า

> “ สมัยที่พระยาธรรมมิกราชหรือพระไชยเชษฐาธิราชที่เป็นกษัตริย์เมืองเวียงจันทบุรี ศรีสัตตนาคนหุต ร่วมสมัยกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เป็นกษัตริย์ กรุงอโยธยา (อยุธยา) กษัตริย์ทั้งสอง “จึงตั้งเมตตาไมตรีจิต คิดเห็นให้เป็นประโยชน์แก่สองแผ่นดิน” จึงให้ราชามหาอำมาตย์นำเรื่องปรารถนาที่จะผูกไมตรีต่อกันโดยสองกษัตริย์ให้ไปนิมนต์ พระเถรนุเถระ... ”
>
> (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551)

จากจารึกสมัยต่างๆ ที่พบในพื้นที่แสดงให้เห็นว่าเมืองเลยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง จากหลักฐานจารึก**พระธาตุศรีสองรัก** พ.ศ. 2103 พระนามของพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง และพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1** พ.ศ.2105 เนื้อความได้กล่าวถึงพระนาม พระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150** เนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนามสมเด็จพระโพธิวรวงศากษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างและจารึกฐานพระบางซายขาวซึ่งเป็นพระพุทธพระบางจำลอง ปรากฏชื่อ “เมืองเลย” ระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา

4.1.2 เมืองเลยสมัยราชอาณาจักรสยาม

“เมืองเลย” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดฯ สั่งให้พระยาท้ายน้ำออกมาสำรวจบัญชีไพร่พลและเขตแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งอยู่ติดกับชายแดนริมฝั่งโขงตรงได้พบหมู่บ้านแฮ่ซึ่งอยู่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมานและมีอาณาเขตแผ่ไปถึงแม่น้ำเลยในทางทิศตะวันออกมีสภาพที่เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองหนาแน่น พระยาท้ายน้ำจึงได้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ จึงได้โปรดเกล้าฯให้จัดตั้งเมืองหลักในบริเวณลุ่มน้ำเลยชื่อ “เมืองเลย”(เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542)

“...บ้านเซไล โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นเมืองเลยในรัชกาลที่ 4 นั้น

> โดยได้หลักฐานมาจากบิดาของผู้เขียนบันทึกไว้ สมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ มีรับสั่งให้หม่อมอมรวงษ์วิจิตร(ปลัดมณฑลฯ) กับบิดาของผู้เขียนเป็นผู้จัดเรียบเรียง พงศาวดารหัวเมืองภาคอีสานขึ้น ตามที่ได้กล่าวไว้ในคำปารภของหนังสือเล่มนี้แล้วนั้นจึงเป็นเพียงสันนิษฐานเอาว่า บ้านเซไลนี้อาจเป็นบ้านใดบ้านหนึ่งที่มีผู้คนหนาแน่นควรที่จะยกบ้านขึ้นเป็นเมืองได้ในสมัยนั้น หมู่บ้านที่เหมาะสมที่ว่ามานี้ก็ไม่เห็นมีบ้านอื่น นอกจากบ้านทรายขาว (สะกดตามต้นฉบับ:ผู้วิจัย) หรือตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุงเดี๋ยวนี้”
>
> (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542 : 271)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จากเอกสารบัญทึกการสำรวจหัวเมืองอีสานข้างต้น ให้ตั้งเมืองเลยบริเวณบ้านเซไล โดยให้ขึ้นกับเมืองหล่มสัก พร้อมทั้งแต่งตั้งหลวงศรีสงครามเป็นเจ้าเมืองคนแรก (ท้าวคำแสน) สันนิษฐานว่า ตั้งเมืองอยู่ที่บ้านทรายขาว หรือในปัจจุบันคือ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง อยู่ห่างจากตัวอำเภอ ไปทางทิศใต้ 12 กิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลยเช่นเดียวกับตัวเมืองเลยปัจจุบัน นอกจากนั้นแล้ว ยังพบว่าบ้านทรายขาวมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้ว่าเคยเป็นเมืองเก่า ได้แก่ หลักเมือง กำแพงเมือง (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) ส่วนสภาพบ้านเมืองนั้น นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ชื่อ เอเจียน แอมอนิเย ได้เดินทางสำรวจมาถึงเมืองเลย เมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2438 ได้บรรยายสภาพ วิถีชีวิต การทำมาหากินของผู้คนและอ้างบันทึกของมูโฮ์ร (MOUHOT) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ซึ่งเดินทางมาถึงเมืองเลย ปี 2404 สภาพบ้านเมืองจากบันทึก ซึ่งเป็นสภาพเมืองเลยที่ได้ย้ายไปที่บ้านแฮ่แล้ว โดยมีเรื่องราวสถานที่ทำงานของเจ้าเมือง การตั้งบ้านเรือน มีหมู่บ้านจำนวนมากตั้งเรียงรายไปตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งอยู่บริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ระดับน้ำจะลึกเพียง 1 ศอก หากเป็นฤดูน้ำมาก น้ำจะลึก 6-7 เมตร ลักษณะของคนเมืองเลย การแต่งกายอาชีพ การกินอยู่ อาชีพ สภาพอากาศ ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้หญิงทำงานหนักในครอบครัว ผู้ชายนอกจากเวลาถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ราชการแล้วจะออกไปหาของป่า คล้องช้าง ต่อนกคุ้ม ต่อนกเขาและไก่ป่า (เอเจียน แอมอนิเย.2539) นอกจากนั้นยังได้บันทึกเกี่ยวกับเจ้าเมืองที่ปกครองบ้านแฮ่อยู่ในขณนั้น เอเจียน แอมอนิเย, (2539 : 199) กล่าวว่า

> ก่อนสถานที่ทำการของเมืองเลยนั้น ตั้งอยู่ที่บ้านแห (Ban He) ห่างจากบ้านให้ไฮ (Ban Hai) 1200 เมตร และเป็นที่เจ้าเมืองคน

> ปัจจุบันสั่งให้ทำการเฝ้ายวถาง เพื่อที่จะมาอยู่เมื่อเข้ารับตำแหน่ง ใน 6 ปีก่อน บ้านไฮตั้งอยู่ทั้งสองฝั่งห้วยน้ำมั่น (Houe Nam Man [Nam?]) ประกอบด้วยกระท่อมประมาณ 200 หลัง บนพื้นที่สูงพอน้ำไม่ท่วมถึง หมู่บ้านนี้ตั้งเรียงรายอยู่ใต้ร่มต้นไม้ผลใกล้กับทุ่งนา ห้วยน้ำน่าน (Houe Nam Nan) มีท้องน้ำกว้าง 10 เมตรลึก 6 หรือ 7 เมตร ยังมีน้ำเหลืออยู่ 1 ศอกในเดือนกุมภาพันธ์ น้ำนี้ไหลลงมาจากเมืองด่านซ้ายและไหลลงสู่น้ำเลย (Nam Loeuy) หลังจากที่ได้ผ่านเส้นทางน้ำประมาณ 4 วัน ห้วยน้ำมั่นมีแก่งมากมาย และก็มีหมู่บ้านจำนวนมากตั้งเรียงรายไปตามริมฝั่ง
>
> (เอเจียน แอมอนิเย 2539 : 199)

“เมืองเลย” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2437 ก่อนตั้งมณฑลเทศาภิบาล ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รวมกลุ่มจังหวัดชั้นนอกเข้าเป็นมณฑลไว้แล้วมี 6 มณฑล เมืองเลยอยู่ในส่วนมณฑลลำดับที่ 2 มณฑลลาวพวน ซึ่งได้ตั้งชื่อมณฑลตามชื่อเมืองพวนที่อยู่ทางตอนเหนือของแล้วและอยู่ในการปกครองของไทยเวลานั้น ต่อมาพื้นที่มณฑลลาวพวนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตกเป็นพื้นที่ของฝรั่งเศส พื้นที่มณฑลลาวพวนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง จึงมีเพียงเมืองอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร หนองคายและเลย ตั้งบัญชาการมณฑลที่บ้านเดื่อหมากแข้ง ต่อมาเรียกชื่อเป็นมณฑลอุดร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (เติม วิภาคย์พจนกิจ ,2546)

> “เหตุก่อน ร.ศ. 112 ได้รวมหัวเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงหลายเมืองโดยสยามโดยรัฐบาลสยามได้ส่งข้าราชการไปเป็นข้าหลวงรักษาเมืองอยู่เฉพาะเมืองเชียงขวางซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในแคว้นพวน อันเป็นนามมาแห่งมณฑลนี้จึงเรียกกันตามประชาสามัญในสมัยนั้นรู้จักง่าย และเนื่องด้วยพลเมืองในแถบนั้นมีสายสัมพันธ์เนื่องจากมาจากชาวเมืองพวน ส่วนพวกที่ข้ามมาตั้งภูมิลำเนาทำมาหากินทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง ซึ่งได้อพยพเข้ามาในแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ก็มีอยู่จำนวนมากแล้วครั้นเมื่อ รศ.

> 112 (พ.ศ. 2436) ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตกไปอยู่ในบำรุงของฝรั่งเศสหัวเมืองที่สังกัดมณฑลลาวพวนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็ตกไปเป็นของฝรั่งเศสด้วยเมืองใหญ่ในมณฑลนี้ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงจึงเหลืออยู่เพียง 6 เมือง คือ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร หนองคายและเลย ตั้งบัญชาการมณฑลที่บ้านเดื่อหมากแข้ง ต่อมาเรียกเมืองอุดร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรง ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (ต่อมาเรียกข้าหลวงต่างพระองค์)
>
> (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2546 : 343-344)

ปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑล เมืองเลยจึงแยกจากเมืองหล่มสัก ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองให้ขึ้นกับมณฑลลาวพวนที่ตั้งบัญชาการที่เมืองหนองคาย ก่อนที่จะย้ายมาตั้งที่บ้านหมากแข้งในปี 2436 เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดร และยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476 ประกอบด้วย 5 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอกุดป่อง (อำเภอเมืองเลยในปัจจุบัน)
2. อำเภอท่าลี่
3. อำเภอด่านซ้าย (โอนมาจากเมืองพิษณุโลก)
4. อำเภอวังสะพุง (โอนมาจากเมืองหล่มสัก)
5. อำเภอเชียงคาน (โอนมาจากเมืองพิชัย)

พ.ศ.2510 จังหวัดเลยได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 อำเภอและ 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ 1. อำเภอเมืองเลย 2. อำเภอเชียงคาน 3. อำเภอด่านซ้าย 4. อำเภอวังสะพุง 5. อำเภอท่าลี่ 6. อำเภอภูกระดึง 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ กิ่งอำเภอปากชม และกิ่งอำเภอภูเรือ (เติม วิภาคย์พจนกิจ , 2546)

ปัจจุบันจังหวัดเลยแบ่งเขตการปกครองเป็น 14 อำเภอ

1. อำเภอเมืองเลย	2. อำเภอนาด้วง
3. อำเภอเชียงคาน	4. อำเภอปากชม
5. อำเภอด่านซ้าย	6. อำเภอนาแห้ว
7. อำเภอภูเรือ	8. อำเภอท่าลี่
9. อำเภอวังสะพุง	10. อำเภอภูกระดึง
11. อำเภอภูหลวง	12. อำเภอผาขาว

13. อำเภอเอราวัณ 14. อำเภอหนองหิน

4.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย

4.2.1 ประวัติการอพยพเข้าสู่พื้นที่จังหวัดเลย

เมืองเลยสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏเอกสารที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ ที่ประกอบไปด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง พบว่าเมืองเลยปรากฏกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันนี้มีประวัติการอพยพเคลื่อนย้ายจากบ้านเมืองของลาวหรืออาณาจักรล้านช้างซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง ได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอยู่อาศัยเป็นชุมชนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-23 ในปีพ.ศ. 2396 พื้นที่บริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ "เมืองเลย" กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวและมีการอพยพหลายครั้งหลายช่วงเวลา มีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลาย ทั้งภายนอกและภายในของแต่ละช่วงสมัย กล่าวคือ กลุ่มคนดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเป็นชุมชนกันชนในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) โดยมีหลักฐานกล่าวว่า เมืองซายขาวหรือเมืองซ้ายขาวหรือเมืองซ้าย เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางทิศใต้ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ปัจจุบันนักวิชาการก็ให้ทัศนะว่าเดิมคือเมืองเซไลและคือเมืองซายขาวตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง เพราะมีหลักฐานปรากฏหลายอย่าง ได้แก่ หลักเมืองกำแพงเมืองและซากโบราณสถาน นอกจากนั้น ยังพบชุมชนเมืองโบราณหลายแห่งตลอดลำน้ำเลย เช่น บ้านปากปิงบ้านปากป่วน อำเภอวังสะพุง บ้านก้างปลา บ้านท่าข้าม บ้านโป่ง อำเภอเมืองเลย บ้านธาตุ บ้านสาระแพ อำเภอเชียงคาน นอกจากนั้นยังพบศิลาจารึกห้วยห้าวริมฝั่งแม่น้ำเลยจำนวน 2 หลักได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว นอกจากนั้นยังพบหลักฐานจารึกบนฐานพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรศิลปะล้านช้างที่วัดศรีสุทธาวาสพระอารามหลวง (วัดเลยหลง) อำเภอเมืองเลย ทำให้หลักฐานสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่าชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเลยและอำเภอวังสะพุงเคยอยู่ในเขตการปกครองเมืองซายขาว สัมฤทธิ์ สุภามา (2548:14) ได้กล่าวไว้ในหนังสือแม่น้ำเลยสายน้ำของคนไทเลย เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทเลย ความตอนหนึ่งว่า

> " กลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มชนทางการเมือง
> ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง
> ชุมชนในเขตลุ่มน้ำเลยนี้เป็นเมืองหน้าด่านของราชอาณาจักรล้าน

ช้างหลวงพระบางหรือเป็นชุมชนกันชนในรัชกาลพระเจ้าฟ้างุ้ม
กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ.1896-1936) มีหลักฐาน
กล่าวว่าเมืองซายขาวหรือเมืองซ้ายขาวหรือเมืองซ้ายเป็นเมือง
หน้าด่านสำคัญทางทิศใต้ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง
ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานว่าเมืองซายขาวตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว อำเภอ
วังสะพุง จังหวัดเลยเพราะมีหลักฐานปรากฏหลายชิ้น เช่น
หลักเมือง กำแพงเมืองและซากโบราณสถานนอกจากนั้น
บริเวณพื้นที่แม่น้ำเลยไหลผ่านหลายแห่งยังมีร่องรอยชุมชนดั้งเดิม
ปรากฏอยู่ เช่น บ้านปากปิงบ้านปากป่วน อำเภอวังสะพุง
บ้านก้างปลา บ้านท่าข้าม บ้านโป่ง อำเภอเมืองเลย บ้านธาตุ
บ้านสาระแพ อำเภอเชียงคานที่น่าสนใจคือการค้นพบศิลาจารึก
ห้วยห้าวริมฝั่งแม่น้ำเลยจำนวน 2 หลักได้กล่าวถึงการที่สมเด็จ
พระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราช (พ.ศ. 2059-2091)
กษัตริย์ล้านช้างได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี
พ.ศ. 2150 พระไชยเชษฐาธิราชได้บูรณปฏิสังขรณ์
วัดห้วยห้าวจากหลักฐานจารึกบนฐานพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร
ศิลปะล้านช้างที่วัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง (วัดเลยหลง)
อำเภอเมืองเลย ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ชุมชนต่าง ๆ
ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเลยและอำเภอวังสะพุงดังกล่าวมา
ข้างต้นเคยอยู่ในเขตการปกครองเมืองซายขาว มาแต่เดิม”

(สัมฤทธิ์ สุภามา, 2548 : 14)

จากจารึกดังกล่าว บริเวณลุ่มน้ำเลยได้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ความเป็น “เมืองเลย” อย่างเป็นทางการได้ปรากฏหลักฐานในในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระยาท้ายน้ำสำรวจและจัดทำบัญชีไพร่ที่เมืองหล่ม ปัจจุบันคืออำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์คงและได้เดินทางมาสำรวจเมืองต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำเลย มีกลุ่มคนจากเมืองหลวงพระบางอาศัยอยู่ จากบันทึกการเดินทางในลาวของเอเจียน แอมอนิเย (2539) ที่ได้บันทึกเกี่ยวกับเมืองเลย เมืองเชียงคาน และเมืองด่านซ้ายที่ได้กล่าวถึงผู้คน สำเนียงการพูด และจาก เติม วิภาคย์พจนกิจ (2546:270) ได้กล่าวว่า

“สำเนียงพูดของคนเมืองเลย แตกต่างกับสำเนียงพูดของคนลาวในพื้นที่
อื่นๆ”

(เอเจียน แอมอนิเย,2539:199)

"สำเนียงพูดของประชาชนคนลาว แตกต่างกันเล็กน้อย กับสำเนียงพูดขอ
พวกคนเราในภาคใต้"

(เอเจียนแอมอนิเย,2539:199)

"เมืองเลย รกรากเมืองเลยหรือจังหวัดเลยนี่ เดิมคงสืบเชื้อสายมาจาก
ชาวไทหลวงพระบาง เพราะลัทธิประเพณี ขนบธรรมเนียม
ความเป็นอยู่ ตลอดจน สำเนียง ภาษา เหมือนกับชาวหลวงพระบาง
ทุกอย่าง การสร้างบ้านแปลงเมือง ของจังหวัดเลยสมัยแรกๆ"

(เติม วิภาคย์พจนกิจ,2546:270)

จากบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนในจังหวัดเลย ในพื้นที่เมืองเลย เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน ของ เอเจียน แอมอนิเย(2539)ในปีพ.ศ.2438 หรือค.ศ.1895 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าคนในแถบนี้มีลักษณะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากทางใต้ ซึ่งหมายถึงทางใต้จากเมืองเลยลงไป ส่วนสำเนียงของคนเมืองเลยมีลักษณะร่วมกับทางเมืองหล่ม ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเลย สำเนียงภาษาของคนไทเลยก็มักจะถูกเรียกว่าไทเลยจากคนถิ่นอื่น ขณะเดียวกันไทเลยก็จะเรียกคนอีสานทางขอนแก่น หนองบัวลำภู อุดรธานี ร้อยเอ็ดว่า "ไทใต้" เติม วิภาคย์พจนกิจ(2546) ได้กล่าวไว้ว่า

"เป็นต้นว่า ชาวจังหวัดเลยเห็นชาวอุบลฯ เรียกร้อยเอ็ด มหาสารคาม
ขอนแก่นฯลฯ ขึ้นไปทางโน้นก็เรียกว่าไทยใต้[1] ครั้นชาวจังหวัดเลย
ไทยหล่มสัก เพชรบูรณ์ ฯลฯ ไปทางร้อยเอ็ด ขอนแก่น ฯลฯ
ก็จะถูกทักหรือเรียกว่า ไทยเลย ไทยหล่มหรือ เช่น "ไภ้ (สะไภ้)
ไทยเลย เขยไทยล่ม"เป็นต้น
1 คือหมายถึงที่อยู่ลุ่มเขา หรือใต้ภูเขาลงมา
ไม่ได้หมายถึงทิศเหนือใต้เช่นเดียวกับแม่น้ำลำคลอง
แม้จะไหลสู่ทิศเหนือแต่ถือทางน้ำไหลเป็นทางใต้ เป็นต้น"

(เติม วิภาคย์พจนกิจ,2546:342)

พื้นที่บริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “เมืองเลย” กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวและมีการอพยพหลายครั้งหลายช่วงเวลา มีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลาย ทั้งภายนอกและภายในของแต่ละช่วงสมัย กล่าวคือ กลุ่มคนดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเป็นชุมชนกันชนในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) จากศิลาจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ. 2105 จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 2 หลัก จากจารึก 2 ได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว และจารึกพระธาตุศรีสองรัก พ.ศ. 2103 ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงกับเมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าฯให้พระยาท้ายน้ำสำรวจและจัดทำบัญชีไพร่ที่เมืองหล่ม ปัจจุบันคืออำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์คงและได้เดินทางมาสำรวจเมืองต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำเลย มีกลุ่มคนจากเมืองหลวงพระบางอาศัยอยู่ จากบันทึกการเดินทางในลาวของเอเจียน แอมอนิเย (2539) ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนในจังหวัดเลย ในพื้นที่เมืองเลย เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน ในปีพ.ศ.2438 หรือค.ศ.1895 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าคนในแถบนี้มีลักษณะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากทางใต้ ซึ่งหมายถึงทางใต้จากเมืองเลยลงไป ส่วนสำเนียงของคนเมืองเลยมีลักษณะร่วมกับภาษาพูดแถบเมืองหล่ม ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเลย สำเนียงภาษาของคนไทเลยก็มักจะถูกเรียกว่า “ไทเลย” จากคนถิ่นอื่น จังหวัดเลยก่อนมีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมือง มีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ มาสู่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ เมื่อเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองและเป็นศูนย์กลางจังหวัด ได้ปรากฏรูปร่างจากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏทั้งในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

4.2.2 วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทเลยในอดีต

วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทเลยในอดีต จากบันทึกการเดินทางในลาว เอเจียน แอมอนิเย (2539) ได้บอกลักษณะของคนเมืองเลยว่าผู้คนเป็นคนเรียบง่าย ผู้หญิงมีผิวขาว รูปร่างสูงโปร่ง เกล้าผมมวยแบบคนลาวมีบางคนที่ตัดผมแบบชาวสยาม นุ่งผ้าซิ่นห่มผ้าสไบ ผู้ชายทรงผมและการนุ่งห่มแบบชาวสยาม ภาษาที่พูดสำเนียงพูดของคนเมืองเลยแตกต่างกับสำเนียงพูดของคนลาวในพื้นที่อื่นๆ ประชาชนมีการปลูกข้าว ปลูกฝ้าย ปลูกยาสูบ หากินตามธรรมชาติ ผู้ชายหาของป่าเก็บผลกระวานที่ขึ้นตามป่าขาย มีน้ำพริกที่เรียกว่า “แจ่ว” มีส่วนผสมพริกกับเกลือ นิยมการกินหมาก สูบยาสูบกัญชา และสูบยาฝิ่นบ้าง สภาพอากาศหนาวเย็น ผู้หญิงทำงานหนักในครอบครัว ส่วนผู้ชาย

นอกจากเวลาถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ราชการแล้วจะออกไปหาของป่า คล้องช้าง ต่อนกคุ้ม ต่อนกเขา และไก่ป่า ฤดูน้ำหลากมีการประเพณีแข่งเรือ (เอเจียน แอมอนิเย,2539)

นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงระบบเงินตราว่า ใช้เงินอันเป็นเงินบาทของไทยหรือเงินแถบอังกฤษซึ่งมาจากพม่า ค้าขายวัวควาย ม้าและช้าง โดยนำไปส่งที่อุตรดิตถ์ นอกจากนั้นแล้วประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ในแถบนี้มีอาชีพตีเหล็กซึ่งได้แร่เหล็กนี้มาจากภูเหล็ก (Phou Lek) อยู่ห่างจากเมืองเลยไปทางทิศเหนือ 1 วัน แร่เหล็กมีคุณภาพสูงมีสีดำ การหลอมให้เป็นเหล็กจะเผาไฟและตีก้อนแร่ในลักษณะเป็นแท่ง ก็จะได้เหล็กบริสุทธิ์ ราคาขายเหล็ก 10 ชั่งต่อ 1 บาท หากตีดาบ ตีมีด ขายเล่มละ 1 บาท นอกจากมีแร่เหล็กแล้วยังมีดีบุกคุณภาพดี แร่พลวง ทองแดงปนเงินและดีบุกด้วย (เอเจียน แอมอนิเย,2539)

> ก่อนสถานที่ทำการของเมืองเลยนั้น ตั้งอยู่ที่บ้านแห (Ban He)
> ห่างจากบ้านให้ไฮ (Ban Hai) 1200 เมตร และเป็นที่เจ้าเมืองคน
> ปัจจุบันสั่งให้ทำการเผี้ยวถาง เพื่อที่จะมาอยู่เมื่อเข้ารับตำแหน่ง
> ใน 6 ปีก่อน บ้านไฮตั้งอยู่ทั้งสองฝั่งห้วยน้ำมั่น (Houe Nam Man
> [Nam?]) ประกอบด้วยกระท่อมประมาณ 200 หลัง บนพื้นที่สูงพอ
> น้ำไม่ท่วมถึง .....พวกผู้หญิงมีผิวขาว รูปร่างสูงโปร่ง
> เกล้าผมมวยแบบคนลาว แต่ก็มีบางคนที่ตัดผม
> แบบชาวสยามเหมือนผู้หญิงเราทั่วๆ ไป พวกเขานุ่งผ้าซิ่นและ
> ประดับด้วยผ้าสไบสีเหลือง พวกผู้ชายรับเอาแฟชั่นทรงผม
> และการนุ่งห่มแบบชาวสยามมาใช้ สำเนียงพูดของคนเมืองเลย
> แตกต่างกับสำเนียงพูดของคนลาวในพื้นที่อื่นๆ
> ประชาชนมีฐานะยากจนมีการปลูกข้าวเล็กน้อย ราคาข้าวก็แพงพอสมควร
> ข้าวเปลือก 4 หมื่นต่อ 1 บาทพวกเขาใช้กระด้งช้อนปลา
> ซึ่งไม่ค่อยจะมีมากพอสำหรับการอยู่กิน
> สรุปแล้วพวกเขาจะกินแต่ข้าวกับเกลือ ผสมพริกซึ่งเรียกว่า
> “แจ๋ว” (Cheo) พวกเขานิยมเคี้ยวหมาก แต่ไม่ค่อยมากนัก
> ดูเหมือนจะนิยมสูบยามากกว่า มีการสูบกัญชาและยาฝิ่นบ้าง
> พวกเขมรของผมสังเกตเห็นว่าอากาศในภาคพื้นนี้หนาว
> เหมือนกับในที่อื่น ที่เมืองลาวนั้นส่วนมากผู้หญิงจะทำงาน
> มากกว่าผู้ชาย ซึ่งนอกจากเวลาถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ราชการแล้ว
> จะคิดแต่เรื่องไปต่อนกคุ้ม นกเค้าและไก่ป่า พวกเขาใช้เงินอัน

เป็นเงินบาทของไทย หรือเงินแถบอังกฤษซึ่งมาจากพม่า พวกเขาจะเก็บเอาเมล็ดผลกระวาน ซึ่งเกิดที่กลางป่าไม้สูงใหญ่ เมื่อถึงฤดูเก็บผลกระวานชายคนหนึ่งจะเก็บผลกระวานได้ 1 หาบ ซึ่งจะได้ราคา 10 บาท ในถิ่นนี้พวกเขาชาวบ้านพากันตีเหล็ก ซึ่งแร่เหล็กนั้นมีคุณภาพสูง แร่นี้มาจากภูเหล็ก (Phou Lek) ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองเลยไปทางทิศเหนือ 1 วัน คนในท้องถิ่นบอกว่าแร่เหล็กนี้จะมีสีดำ เพื่อที่จะหลอมให้เป็นเล็กเพียงแค่เอาไฟเผาไฟและตีก้อนแร่ในลักษณะเป็นแท่งเพื่อขจัดโลหะออกก็จะได้เหล็กบริสุทธิ์พอสมควรหลังจากทำโดยวิธีนี้หลายๆครั้ง พวกเขาจะขายเหล็กได้ 10 ชั่งต่อ 1 บาท แล้วก็ตีดาบ ตีมีด ขายเล่มละ 1 บาท

(เอเจียน แอมอนิเย,2539:199)

วันอังคารที่ 26 กุมภาพันธ์

"เมืองเชียงคาน หรือเชียงคาง (Moeuong Sieng Khan ou Sieng Khang) ตั้งอยู่ที่เส้นรุ้งที่ 17 องศา 50 ลิปดา 0 พิลิปดาเหนือ (ตามฟรองซีส กากนิเย่) มีกระท่อมประมาณ 300 หลัง เรียงรายอยู่ใต้ร่มต้นไม้ผล ยาวเหยียดไปตามริมฝั่งของแม่น้ำ เป็นที่ราบสูงพอน้ำไม่ท่วมถึง มีวัด 8 วัด แต่ละวัดมีพระภิกษุ 6 ถึง 8 รูป บางครั้งเมืองนี้มักจะถูกเรียกว่าเมืองใหม่ เพราะว่าเมืองดังกล่าวเพิ่งสร้างขึ้นใหม่แทนเมืองเก่า ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งซ้าย พวกสยามได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ข้ามแม่น้ำไป โดยอาศัยอำนาจของคำสั่งที่ออกทั่วทุกแห่ง ซึ่งพวกเขาเคยพบตัวอย่างมาหลายครั้งแล้ว .... พวกเขาไม่ใช่โตกข้าว (Pha Phao) เพื่อรับประทานอาหาร เพราะเป็นประเพณีที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ตามที่ชาวบ้านเล่าให้ฟัง พวกเขาปลูกฝ้าย ปลูกข้าว ปลูกยาสูบ ท่าทางผู้คนดูเรียบง่ายไม่ค่อยพูดมาก แต่ยากจนไม่ค่อยเอื้อเฟื้อ

เท่าใดนัก พวกเขาไม่ค่อยลักขโมย และไม่ขี้เมา ถึงแม้ว่าทั้งหญิงและชาย หนุ่มและแก่ จะพากันดื่มเหล้า พวกเขาทอดแหหาปลาในแม่น้ำจับนกคุ่ม นกเขา ไก่ป่า ชอบเล่นการพนัน ตีไก่ และรื่นเริง ในการแข่งเรือเมื่อยามน้ำขึ้น......ดร.ซูแบต์ ได้ให้รายละเอียดดังนี้ "อยู่ตามเส้นทางเลียบฝั่งแม่น้ำใหญ่ ตั้งแต่เวียงจันทน์ถึงเชียงของ (เชียงคาน) แต่ส่วนมากจะใกล้กับหมู่บ้านที่กล่าวมานี้ และใกล้เมืองปากลาย (Moeuong Paklai) มีการ

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว

ล้างเอาดินทราย ซึ่งปรากฏว่าทำให้คนมั่งมีร่ำรวย โดยเฉพาะในแหล่งน้ำวนที่เกิดจากสายน้ำ ดินทรายนี้จะถูกล้างและร่อนไปมาหลายครั้งด้วยเลียงแบบร่อนเพื่อขจัดวัตถุอื่นออกให้หมด แล้วก็เทใส่กระสอบไม้ไผ่ไว้ เมื่อเสร็จการร่อน ก็เอาดินทรายในกระบอกนั้นออกมาร้อนอยู่ล้างด้วยน้ำและปรอทวัตถุอื่นจะรวมกับปรอท ส่วนแร่ทองคำซึ่งหนักกว่าธาตุอื่นจะตกค้างที่ก้นเลี้ยง ทรายจะถูกน้ำเซาะไป แร่ที่เหลือจะเทลงบนผ้าแพรหนา นำปรอทซึ่งไม่ได้ใช้จะเก็บไว้ใช้สำหรับรายการต่อไป วัตถุซึ่งค้างอยู่บนผืนผ้านั้น จะถูกนำไปเผาในถ้วย ปรอทจะสลายออก และทองคำจะค้างอยู่ในถ้วยที่ถูกเผาเป็นก้อนกลมๆ คล้ายกับเมล็ดถั่วเขียว ในขั้นตอนดังกล่าว จะเสียปรอทจำนวนมาก และก็เป็นสสารที่แพงมากในประเทศ สสารดังกล่าวอาจจะนำมาจากจังหวัดของจีนภาคใต้ บางทีก็มาจากเสฉวน ทองคำส่วนมากนั้นมีไว้สำหรับใช้จ่ายค่าอากรให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด”

(เอเจียน แอมอนิเย,2539:192-193)

จากบันทึกดังกล่าวทำให้เห็นว่าในพื้นที่เมืองเลยประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ฝ้าย ยาสูบ หาของป่า ค้าขาย ม้า วัว ควาย และช้าง เนื่องจากเป็นพื้นที่สูงอากาศเย็นจึงเหมาะกับการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พริก ผัก ผลไม้ นอกจากนั้นมีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมกล่าวคือมีการถลุงแร่หลายชนิดมาใช้ตั้งแต่อดีต ได้แก่ เหล็ก ดีบุก ทองแดง และทอง นอกจากนั้นยังพบแร่ชนิดต่างๆ เช่น ตะกั่วที่ภูควายเงิน แมงกานิสที่ภูผาดำ ดินส้มหรือหินส้มที่ด่านซ้าย นอกจากนั้นยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง (เติม วิภาคย์พจนกิจ,2546)

4.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย

จากบันทึกการเดินทางในลาวของ เอเจียน แอมอนิเย(2539)ได้เล่าถึงการและความเชื่อเรื่องผีปอบ การคลอดบุตร หมอตำแยทำหน้าที่เรื่องการคลอดโดยได้ให้จัดตั้งเตาไฟเพื่อให้คนที่คลอดลูกอยู่ไฟ และได้บวงสรวงเทวดาอารักษ์ที่มุมเตาไฟทั้ง 4 มุม ด้วยสิ่งของต่างๆ ได้แก่ ข้าวขาว ข้าวแดง เทียน และธูปหอม คนที่คลอดลูกนั้นต้องดื่มน้ำร้อนประมาณอีก 7 หรือ 9 วัน จากนั้นมีการทำพิธีออกกรรมโดยการบวงสรวงเทวดาอารักษ์อีกครั้งหนึ่ง และรับประทานอาหารด้วยกันของคนในชุมชน นอกจากนั้นแล้ว ยังมีความเชื่อว่าผีปอบ ในกรณีที่ปอบเข้าสิงหมอไล่ปอบจะเอาด้ายมัดที่นิ้วโป้ง และนิ้วโป้งเท้าของคนป่วย แล้วก็เสกเป่าคาถาใส่ หมอไล่ปอบจะบังคับให้วิญญาณร้ายนั้นหากในชุมชนมีคนเลี้ยงผีปอบ จะต้องถูกขับไล่ออกจากบ้านจากเมือง หรือไม่ก็ถูกประหารชีวิต

> “....เวลาเกิด หมอตำแยให้จัดตั้งเตาไฟ เพื่อให้คนที่คลอดลูกอยู่ไฟ และทำการบวงสรวงเจ้าถิ่นด้วย ข้าวขาว ข้าวแดง เทียน และธูปหอม ที่มุมเตาไฟทั้ง 4 มุม คนที่คลอดลูกนั้น ต้องดื่มน้ำร้อนแล้วประมาณอีก 7 หรือ 9 วัน ต่อมา ก็จะมีการทำพิธีออกกรรมโดยการบวงสรวง เทวาอารักษ์อีกครั้งหนึ่ง และมาชุมนุมเพื่อร่วมรับประทานอาหาร ด้วยกัน ผู้คนเมืองเชียงคานก็เหมือนกับคนเมืองลาวทั้งหมด คือเชื่อว่าผีปอบหรือผีมดเข้าสิงร่างคน ในกรณีที่ปอบเข้าสิง หมอไล่ปอบจะเอาด้ายมัดที่นิ้วโป้ง และนิ้วโป้งเท้าของคนป่วย แล้วก็เสกเป่าคาถาใส่ จากนั้นก็คลำหาจุดต่างๆ ด้วยนิ้วมือ จนหาจุดตรงที่เจ็บหรือปวดได้ จึงจะกดนิ้วลงไปจนสุดแรงเกิด ทำให้คนที่ถูกสิ่งนั้นร้องตะโกนออกมา หมอไล่ปอบจะบังคับให้ วิญญาณร้ายนั้นบอกชื่อตัวผีมดที่ส่งเขามา พร้อมกับให้บอกราย ละเอียดทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในบ้านของผีมด ผมได้กล่าวมาแล้วว่า พวกที่ถือว่าเป็นผีมดนั้นจะต้องถูกขับไล่ออกจากบ้านจากเมือง หรือไม่ก็ถูกประหารชีวิต”
>
> (เอเจียน แอมอนิเย,2539:193)

4.3.1 ประเพณีสำคัญในรอบปี (ฮีต 12)

ประเพณีสำคัญในรอบปี เรียกว่า ฮีต 12 หมายถึงประเพณีรอบ 12 เดือน กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยมีวิถีเหมือนกับประเพณีในรอบปีของคนอีสานทั่วไป แต่มีรายละเอียดของการปฏิบัติบางประการที่มีเฉพาะถิ่น ซึ่งจะกล่าวในประเด็นต่อไป

ฮีตที่ 1 บุญเดือนอ้ายหรือบุญเข้ากรรม เป็นประเพณีการปรงอาบัติสังฆาทิเสสของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นอาบัติขนาดกลาง จะต้องทำพิธีเข้ากรรมโดยการจัดให้เข้าไปอยู่ในเขตหรือเพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม หรือพ้นจากอาบัติที่ได้กระทำไว้ และเป็นการชำระจิตใจให้หายจากความมัวหมอง วิธีการเข้ากรรม ก่อนจะทำการเข้ากรรมพระภิกษุรูปใดที่ต้องอาบัติ ให้บอกกล่าวพระภิกษุอีก 4 รูปให้รับทราบไว้เมื่อได้เวลาแล้วก็เข้ากรรม เรียกว่า “อยู่ปริวาส” เมื่อจะเข้าปริวาสให้กล่าวคำสมาทานต่อสงฆ์ โดยกราบพระภิกษุผู้แก่พรรษากว่าและสามารถสวดให้ปริวาสได้ เมื่อเข้ากรรมครบกำหนด 9 วัน แล้วออกจากกรรม ภิกษุผู้ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง วันออกกรรมของพระภิกษุ

จะมีการทำบุญให้ทาน ฟังเทศน์ฟังธรรม และยังถือว่าผู้ใดที่ได้ไปทำบุญแด่พระภิกษุสงฆ์ครั้งนี้เป็นผู้ที่ได้กุศลผลบุญมาก ปัจจุบันการทำบุญเข้ากรรมจะจัดทำเฉพาะบางหมู่บ้าน (สัมฤทธิ์ สุภามา, 2548)

ฮีตที่ 2 บุญเดือนยี่หรือบุญคูนลาน เป็นการทำขวัญข้าวหลักฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะกองเมล็ดข้าวไว้ในลานตีข้าว เรียกว่า “กุ้มข้าว” ก่อนนำข้าวขึ้นเก็บจะทำบุญขวัญข้าว เมื่อขนข้าวขึ้นแล้วเสร็จ เจ้าของจะเชิญขวัญข้าวหรือแม่โพสพไปยังยุ่งของตนพร้อมเครื่องขวัญข้าว ซึ่งได้จัดเตรียมไว้ที่กองข้าวเมื่อกำหนดวันทำบุญแล้วนิมนต์พระสงฆ์ 5 - 9 รูป เพื่อมาเจริญพระพุทธมนต์ที่ลานข้าว แล้วจัดที่สำหรับบูชาพระรัตนตรัย น้ำได้สายสิญจน์ไปพันรอบฐานพระพุทธรูปและภาชนะใส่น้ำพระพุทธมนต์ ขึงด้ายสายสิญจน์ผ่านพระสงฆ์เพื่อให้ท่านจับขณะสวดพระพุทธมนต์ แล้วขึงต่อไปจนรอบลานและกองข้าว เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จจะเทศนาฉลอง 1กัณฑ์ ตอนกลางคืนอาจมีมหรสพสมโภช และในตอนเช้าจะมีการถวายอาหารบิณฑบาต แล้วเจ้าของนาก็นำน้ำพระพุทธมนต์ไปรดตามกองข้าวและท้องนา ด้วยเชื่อว่าปีต่อไปข้าวกล้าในนาจะอุดมสมบูรณ์ เจริญงอกงามดี และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วตลอดจนเทพยดาทั้งหลาย เมื่อได้รับส่วนกุศลแล้วจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีพิธีสู่ขวัญลาน และเลี้ยงอาหารแขกผู้มาร่วมงาน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงขนข้าวขึ้นเล้า หากยังไม่ทำบุญคูณลานก็จะสู่ขวัญเล้า โดยจัดทำพานบายศรีและอาหารคาวหวาน (สัมฤทธิ์ สุภามา,2548)

ฮีตที่ 3 บุญเดือนสาม หรือบุญข้าวจี่ ตรงกับช่วงวันมาฆบูชา ชาวบ้านนำข้าวเหนียวนึ่งสุกโรยเกลือ มาจี่ไฟทาไข่แล้วนำข้าวจี่ไปวัด ซึ่งยังถือปฏิบัติตามแบบดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลวงพระบาง เมื่อทางบ้านและวัดกำหนดการทำบุญข้าวจี่ ชาวบ้านต้องจัดเตรียมไม้สำหรับเสียบข้าวจี่ เมื่อถึงวันทำบุญนำอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ไปรวมกันที่วัดแล้วก่อไฟจนเป็นถ่านดีแล้ว ชาวบ้านก็นำเข้าเหนียวที่ทำเป็นปั้นไว้แล้วโรยเกลือและนวดให้เข้ากันประมาณจำนวนให้ครบพระภิกษุสามเณรในวัด นำข้าวเหนียวที่ปั้นไว้ไปเสียบไม้แล้วจี่บนกองไฟจวนสุกนำมาทาไข่ให้ทั่วแล้วปิ้งต่อไปจนไข่เหลือง ใส่น้ำอ้อยยัดไส้ตรงที่ถอดไม้ออก หลังจากนั้นจึงจัดอาหารคาวหวานและข้าวจี่มารวมกันที่ศาลาวัด แล้วถวายแด่พระภิกษุสามเณร ปัจจุบันนิยมทำข้าวจี่มาจากบ้าน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 4 บุญเดือนสี่หรือ บุญผะเหวด หรือบุญมหาชาติ แถบลุ่มน้ำเลยมักนิยมทำให้เดือน 4 กิจกรรมหลักของบุญผะเหวด คือ พิธีอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุตในตอนเช้านิยมเชิญจากแหล่งน้ำ ช่วงบ่ายมีพิธีอัญเชิญแห่พระเวสสันดรกลับเมือง และพระนางมัทรีเข้าวัด ช่วงค่ำพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ กลางคืนเทศน์เรื่อง พระมาลัยหมื่นพระมาลัยแสน เทศน์สังกาศ เช้าวันที่ 2 มีเทศน์มหาชาติตลอดวัน เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าการเทศน์มหาชาตินั้นจะต้อง

เทศน์ให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ภายในวันเดียว ได้อานิสงส์มาก การทำบุญเผวสนี้ ต้องจัดเตรียมงานก่อนหลายวันก่อน โดยชาวบ้านได้ไปรวมกันที่วัดเพื่อจัดเตรียมสถานที่จัดทำหมาก เมี่ยง เทียน ธูป ปืนดาบ อย่างละ 1,000 และข้าวตอกดอกไม้ไว้บูชาคาถาพันกัณฑ์ แล้วขึงด้ายสายสิญจน์ ตั้งหม้อน้ำมนต์ หมากเบ็ง (บายศรี) แปดอัน โอ่งน้ำ 4 โอ่ง ตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ เอาธงปักรอบศาลาโรงธรรมทั้ง 8 ทิศ เพื่อป้องกันพญามารไม่ให้ล้ำเข้ามา ตามเสาธงมีที่ใส่ข้าวพันก้อน ทางด้านตะวันออกของศาลาโรงธรรมจะปลูกหออุปคุตขึ้น ในวันโฮม มีพิธีสำคัญอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ การนิมนต์พระอุปคุต และแห่เผวสเข้าเมือง จะทำประมาณ โดยจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมติให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีไปอยู่ในป่า และอัญเชิญพระพุทธรูป 1 องค์ และพระภิกษุ 4 รูป เมื่อมาถึงที่หมาย จะมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญเข้าเมือง พอไปถึงวัดก็แห่รอบศาลาโรงธรรม 3 รอบ ถึงเวลาค่ำชาวบ้านจะอาราธนาพระสงฆ์สวดมนต์ เมื่อพระสวดจบจะขึ้นสวดธรรมมาสน์อีก 4 ครั้ง ครั้งละ 2 รูป รวม 8 รูป แล้วนิมนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน จวนใกล้รุ่งมีการแห่ข้าวพันก้อนไปถวายพระอุปคุตที่วัด เช้าวันใหม่อาราธนานิมนต์พระเทศน์สังกาศ หลังจากนั้นจึงอาราธนาเทศน์มหาชาติต่อตลอดทั้งวันตั้งแต่กัณฑ์ทศพรถึงนครกัณฑ์ เมื่อจบแล้วก็เทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง นำดอกไม้ธูปเทียนมากล่าวคำคารวะพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 5 บุญเดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ เป็นทำบุญเฉลิมฉลองปีใหม่มาแต่โบราณ มีความสำคัญเพราะถือเป็นวันสิ้นสุดปีเก่าและเริ่มปีใหม่ โดยทำบุญสงกรานต์ในวันที่ 13-14 เมษายน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่มาแต่โบราณ ส่วนวันที่ 14 คือวันกลาง ซึ่งเรียกว่าเป็นวันเนา และวันที่ 15 คือวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก มีการนำพระพุทธรูปที่นับถือลงมาการสรงน้ำ สรงน้ำผู้เฒ่าผู้แก่บางชุมชนในจังหวัดเลยยังมีการแห่ดอกไม้รอบหมู่บ้าน การทำบุญสงกรานต์ ในวันที่ 13 เมษายน วัดจะทำพิธีเอาพระลง หมายถึง จะนำพระพุทธรูปมาทำความสะอาดและสรงน้ำพระพุทธรูป เมื่อสรงน้ำเสร็จก็นำน้ำจากการสรงพระพุทธรูปไปประพรมบนศีรษะของตนและสัตว์เลี้ยงเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข บางชุมชนทำ “ฮางหดสง” หรือ “รางรดสรง” เพื่อสรงพระพุทธรูป นอกจากการสรงน้ำพระพุทธรูปแล้ว ยังมีการสรงน้ำพระสงฆ์ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอพรจากพระสงฆ์ วันที่ 14 เมษายน ซึ่งเป็นวันเนา จัดขบวนแห่ไปสรงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน วันที่ 15 เมษายน ขนทรายเข้าวัดเพื่อมาก่อเจดีย์ทรายตกแต่งให้สวยงาม ตรงยอดเจดีย์เอาไม้แก่นแข็งทำเป็นหยัก และเสี้ยมปลายแหลมทาสีสวยงามมาเสียบไว้พร้อมดอกไม้ธูปเทียน บางครั้งมีการเอาขันขนาดเล็ก ใส่ทรายให้เต็มแล้วคว่ำลงกับพื้นทำรอบเจดีย์ทรายองค์ใหญ่ (สัมฤทธิ์ สุภามา,2548)

ฮีตที่ 6 บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ ทำกันในเดือน 6 เป็นการจัดทำขึ้นเพื่อบูชาเทวดาฟ้าแถน เป็นประเพณีการทำบุญขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งยึดถือปฏิบัติกันมา เชื่อว่าจะทำให้ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ดี มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ บุญนี้มีความเชื่อมโยงกับนิทานท้องถิ่น หลายเรื่องเช่น ผาแดงนางไอ่ พญาคันคาก หนองหานหลวง ในบุญนี้จะทำพิธีเลี้ยงปีเจ้าปู่ หรือปู่ตาด้วย การทำบุญนี้ 2 วัน วันที่ 1 มีการจัดขบวนแห่การประดับตกแต่งบั้งไฟ วันที่มี 2 การนำบั้งไฟไปจุด บั้งไฟขนาดใหญ่มี 2 ชนิด คือ บั้งไฟหมื่นและบั้งไฟแสน ตามน้ำหนักของดินปืน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 7 บุญเดือนเจ็ด หรือบุญซำฮะ หมู่บ้านที่มีคนส่วนใหญ่อพยพมาจากฝั่งลาว บุญเดือนนี้มักจะเรียกกันว่าบุญเบิกบ้าน ซำฮะ หมายความว่า ชำระ หรือล้าง เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งอัปมงคลให้ออกจากหมู่บ้าน เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งเสนียดจัญไร อันจะทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน เกิดเหตุเภทภัยต่างๆ นานา จึงต้องมีการทำบุญชำระล้างสิ่งอัปมงคลให้หมดไป บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข อุดมสมบูรณ์ดี การทำบุญซำฮะ ชาวบ้านจะพากันตั้งผามหรือปะรำขึ้นกลางหมู่บ้าน หรือที่อื่นที่เหมาะสมผูกต้นกล้วยไว้ที่เสาทั้งสี่ เตรียมอาสนะสงฆ์ กรวดทรายซึ่งนำไปจากบ้าน รักไม้ไผ่แปดหลักพร้อมกับเครื่องไทยทาน น้ำพระพุทธมนต์ ฝ้ายผูกแขนและเทียนเวียนหัว ครอบครัวละเล่ม แล้วนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น พอวันรุ่งขึ้นถวายอาหารบิณฑบาต และเครื่องไทยทานแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์จะประพรมน้ำมนต์ให้ชาวบ้านโดยใช้หญ้าคามัดเป็นกำแล้วจุ่มลงในน้ำพระพุทธมนต์ แล้วหว่านกรวดทรายไปตามละแวกบ้าน ขึงด้ายสายสิญจน์จนรอบหมู่บ้านและวนรอบบ้านตนเอง ป้องกันเสนียดจัญไร การทำบุญซำฮะจะทำกันสามวันสามคืน มีการฟังเทศน์ทุกเย็นและตักบาตรทุกเช้า วันสุดท้ายให้นำของเน่าเสีย สิ่งที่ชำรุดทรุดทิ้งนอกหมู่บ้านหรือเผาทำให้บริเวณบ้านสะอาดเรียบร้อย (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 8 บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา ซึ่งเป็นพิธีที่ให้พระภิกษุ และสามเณรอยู่ประจำที่วัดตลอดสามเดือน คือเริ่มตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ทำบุญเข้าพรรษาถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชาโดยชาวบ้านจะถวายภัตตาหารเช้าและภัตตาหารเพลพร้อมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นตลอดทั้ง 3 เดือน

ฮีตที่ 9 บุญเดือนเก้าหรือ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ข้าวประดับดิน คือ ข้าวและอาหารหวานคาว หมากพลู และบุหรี่ ชาวบ้านจะนำสิ่งของดังกล่าวใส่ใบตองให้มีหางติดกันเป็นพวง แล้วนำไปวางตามที่ต่างๆ ในเขตลานวัด ที่มีเชื้อสายมาจากอพยพมาจากฝั่งลาวประเพณีนี้ เรียกบุญเข้าประดับดิน ชาวบ้านจะมีการจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ที่เป็นของแห้ง เช่น ปลา น้ำอ้อยน้ำตาล

บุหรี่ เพื่อให้เปรตมารับเอาของที่อุทิศให้ได้โดยง่าย พร้อมกับจุดเทียนไว้และเชิญวิญญาณของญาติที่ล่วงลับไปแล้วหรือเปรต ให้มารับส่วนบุญที่อุทิศ เสร็จพิธีอุทิศส่วนกุศลแล้ว นำอาหารไปตักบาตรและถวายทานแด่พระภิกษุ สามเณร (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 10 บุญเดือนสิบหรือ บุญข้าวสาก เป็นการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์โดยวิธีจับสลาก เป็นการมีการทำห่อข้าวสำหรับทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติ นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 เป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต ซึ่งหากจากเวลาบุญเข้าประดับดิน 15 วัน เป็นระยะเวลาที่เปรตต้องกลับไป ณ ที่อยู่ของตน ชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่า ข้าวตอกแตก ขนมอาหารและผลไม้ต่างๆ เช้าวันงาน นำอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด และถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว ต่อมาตอนใกล้เพล ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้ ไปวัดอีกครั้ง โดยจัดเป็นสำรับหรือชุด ทำกี่ชุดก็ได้แล้วแต่ศรัทธา การทำสลากภัตทำได้หลายวิธี คือ ก่อนจะนำของไปถวายจับสลากชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดก็นำของไปถวาย เมื่อเสร็จแล้วจะมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสาก กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายและเปรต หลังจากเสร็จพิธีทุกอย่างแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวสากไปเลี้ยง “ตาแฮก” ที่ไร่นาของตน (ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ และคณะ, 2548)

ฮีตที่ 11 บุญเดือนสิบเอ็ด หรือบุญออกพรรษา จัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ในวันนี้ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตร หรือตักบาตรเทโวโรจัดอาหารไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร มีการกวนข้าวทิพย์ถวาย ในวันออกพรรษานี้มีการถวายต้นปราสาทผึ้งหรือปราสาทผึ้งแด่พระภิกษุสงฆ์เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนั้น ชุมชนที่อยู่ติดแม่น้ำการล่องเฮือไฟ หรือร่องเรือไฟ ทำเป็นร้านหรือราวสำหรับจุดไต้และเสียบธูปเทียน พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 หรือแรม 1 ค่ำเดือน 11 ชาวบ้านและทางวัดจะช่วยกันทำเฮือไฟลอยไว้ริมน้ำ ในตอนบ่ายจะมีการเล่นฟ้อนรำฉลองเฮือไฟ พอตกค่ำชาวบ้านจะนำเครื่องบริขารต่างๆ และจุดไต้ในเฮือไฟให้สว่างเป็นพุทธบูชาและบูชาแม่คงคา ให้ตนเองมีความสุขความเจริญ แล้วนำดอกไม้ธูปเทียน ไปวางไว้ในเฮือไฟ จึงจะปล่อยเฮือไฟออกจากฝั่งไปตามลำน้ำ นอกจากนั้นยังมีการแข่งเรือหรือที่เรียกว่าส่วงเฮือในบางถิ่นที่อยู่ติดแม่น้ำ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541a)

ฮีตที่ 12 บุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน คือการถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ที่ผ่านการจำพรรษาแล้ว มีระยะเวลากฐิน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ในการทำบุญกฐินนั้นเจ้าภาพจะต้องจองวัด และกำหนดวัดทอดกฐินไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ช่วงเวลาเข้าพรรษา (ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ และคณะ, 2548) เมื่อถึงวันทอดกฐิน ทางบ้านที่จะไปทอดกฐินได้เตรียมองค์กฐิน ได้แก่

ผ้าไตรจีวร หรืออัฐบริขาร เช่น ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิ ผ้าสบง บาตร และเครื่องบริขารอื่นๆ พร้อมทั้งเครื่องไทยทานถวายพระ

ประเพณีฮีต 12 ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่ได้ยึดถือปฏิบัติ แต่บางชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือชื่อเรียกบุญต่างๆ ที่แตกต่างออกไป เช่น อำเภอด่านซ้ายได้จัดงานบุญเดือน 4 บุญเผวดและบุญเดือน 6 บุญบั้งไฟมารวมเป็นบุญหลวงหรือบุญผีตาโขน ซึ่งได้จัดขึ้นในเดือน 7 หรือเดือน 8 ตามจันทรคติ บุญผีขนน้ำ บุญแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้วและบุญแห่ต้นดอกไม้ของบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวโดยละเอียดในการศึกษาประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลยในประเด็นต่อไป

4.3.2 ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย

4.3.2.1 งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย

งานบุญพระธาตุศรีสองรัก ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จัดขึ้นเพื่อสมโภชองค์พระธาตุศรีสอง เป็นงานประจำปีที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 6 ประมาณปลายเดือนเมษาถึงเดือนต้นเดือนพฤษภาคมของทุกปี ซึ่งเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองด่านซ้าย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อปี พ.ศ. 2103 เสร็จในปี พ.ศ. 2106 (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

ลักษณะองค์พระธาตุ เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐ ถือปูนมีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างด้านละ 8 เมตรสูง 32 เมตร อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นวัดที่ไม่มีภิกษุ สร้างขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์กรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงครองราชสมบัติ ตรงกับสมัยที่พม่าเรืองอำนาจ และพม่าได้รุกรานดินแดนต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541) ดังนั้น อยุธยากับเวียงจันทน์จึงมีไมตรีต่อกันเพื่อต่อสู้กับพม่าและทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน เพื่อเป็นที่ระลึกในการทำไมตรีและเป็นด่านกั้นเขตแดนของสองเมือง จึงได้ร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรักเพื่อเป็นสักขีพยาน ตามตำนานกล่าวไว้ว่าได้สร้างขึ้นกึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำน่าน เริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2103 ตรงกับปีวอก โทศก จุลศักราช 925 และสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2106 ตรงกับปีกุน เบญจศก จุลศักราช 925 ในวันพฤหัสขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 (สาร สาระทัศนานันท์, 2539) ทุกวันขึ้น 15 เดือน 6 ชาวอำเภอด่านซ้าย หรือ"ลูกผึ้งลูกเทียน" จะร่วมกันจัดงานสมโภชพระธาตุขึ้น โดยจะนำต้นผึ้งหรือต้นดอกเผิ่ง ที่ทำจากโครงไม้ไผ่

เป็นทรงสามเหลี่ยมหรือทรงหอปราสาทขนาดกว้างราว 2 ฟุต สูง 2 ฟุตมาถวายพระธาตุถือเป็นประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นประจำทุกปี

งานสมโภชพระธาตุศรีสองรักที่จัดทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ชาวอำเภอด่านซ้าย ก่อนวันงานบรรดาเจ้ากวน นางเทียม แสน นางแต่ง และชาวบ้านจะทำความสะอาดพระธาตุ จัดเตรียมเครื่องเซ่นอาหาร ดอกไม้ ธูปเทียน ให้พร้อมก่อนถึงวันงาน เริ่มพิธีบูชาพระธาตุโดยมีเจ้ากวน นางเทียม แสนนางแต่ง และชาวบ้านจะเริ่มกระทำพิธีโดยช่วยกันจัดเครื่องเซ่นเพื่อทำพิธีบูชาองค์พระธาตุ อันประกอบด้วยกระทงใหญ่ 1 กระทง กระทงน้อย 8 กระทง เครื่องบูชาที่ใส่ลงในกระทง ได้แก่ เมี่ยงหมาก กล้วย อ้อย แกง ขนมต่างๆ เริ่มทำพิธีก่อนเพล เมื่อเสร็จพิธียกกระทงใหญ่ไปลอยน้ำ ส่วนกระทงน้อยยกไปบูชาตามริมวัด ถัดจากพิธีบูชาพระธาตุ จะเป็นพิธีสรงธาตุ โดยประชาชนนำน้ำอบหรือน้ำหอมใส่ขัน แล้วนำดอกไม้จุ่มเพื่อซัดไปรอบองค์พระธาตุ ในบริเวณกำแพงขององค์พระธาตุนั้นผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปได้ มีเพียงผู้ชายเข้าไปในกำแพงแก้วรอบองค์พระธาตุ มีเจ้ากวนเป็นหัวหน้านำสรง ส่วนฝ่ายหญิงนำโดยนางเทียมจะสรงใส่กำแพงแก้วรอบนอกขององค์พระธาตุเท่านั้น ในพิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรักประกอบด้วยพิธีที่สำคัญ 2 พิธี ได้แก่ พิธีสู่ขวัญพระธาตุและพิธีเวียนเทียนพระธาตุ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

พิธีสู่ขวัญธาตุ ในพิธีประกอบด้วยขันบายศรีที่ทำมาจากหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนี้ยังมีพิธีเวียนเทียน โดยเริ่มเวียนรอบพระเจดีย์ 3 รอบ มีเจ้ากวนเป็นผู้นำเวียนเทียน ส่วนพิธีบวชนาคและจุดบั้งไฟ เริ่มทำการบวชนาคที่พระอุโบสถในบริเวณวัดพระธาตุศรีสองรักพร้อมกับจุดบั้งไฟพร้อมกันด้วยและพิธีคารวะธาตุจะเป็นการขอขมาพระธาตุซึ่งมีแบบคำกล่าวโดยเฉพาะ เมื่อกล่าวจบก็เป็นอันเสร็จพิธีการสืบต่อพิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรักถือเป็นประเพณีตั้งแต่สมัยโบราณ ที่ต้องยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคล (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

ภาพประกอบ 39 ต้นดอกเผิ่งสำหรับบูชาพระธาตุศรีสองรัก

พิธีเวียนเทียน ทำหลังจากพิธีสู่ขวัญธาตุ ในการทำพิธีลำดับการนั่งเริ่มจากเจ้าพ่อกวนและแสนนั่งตามลำดับตำแหน่ง เช่นเดียวกับพิธีสรงธาตุจากนั้นก็เป็นประชาชนที่เข้าร่วมพิธี ผู้ชายนั่งเรียงกันจนรอบองค์พระธาตุ เมื่อเริ่มพิธีเจ้าพ่อกวนจะนำเทียนเวียนหัวของผู้มาร่วมงาน จากนั้นมัดให้เป็นมัดร่วมกันหลายมัด โดยเทียนมัดแรกมีเฉพาะเทียนเจ้าพ่อกวน นางเทียม และแสนเท่านั้น พร้อมกับมัดช่อดอกไม้ไว้เป็นเครื่องหมายเพื่อที่จะได้ทราบว่าเวียนครบ 3 รอบเมื่อใด เจ้าพ่อกวนเป็นผู้จุดเทียนมัดแรกแล้วส่งให้คนถัดไปทางขวาเพื่อจุดเทียนต่อไปจนหมดทุกมัด เมื่อจุดเทียนมัดใดก็ส่งต่อไปจนเวียนครบ 3 รอบ อันเป็นเสร็จสิ้นพิธี ระหว่างที่ทำพิธีเวียนเทียนนั้น จะมีผู้นำขันใส่น้ำไปตั้งไว้ด้านล่างเทียนที่เวียน เพื่อให้น้ำขี้ผึ้งจากเทียนหยดลงในขันน้ำทำน้ำมนต์ถือว่าเป็นน้ำสิริมงคลช่วยขจัดเคราะห์ภัยและให้มีโชคลาภ ส่วนก้นเทียนที่เหลือนั้นเก็บไว้เป็นเครื่องลางเชื่อว่าสามารถคุ้มกันภัยอันตรายได้ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏเลย:2541)

4.3.2.2 งานบุญหลวง งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย

งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการละเล่นที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผีบรรพบุรุษ สืบสายมาจากการละเล่น “ปู่เยอย่าเยอ” ของหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้างโบราณ สาร สาระทัศนานันท์ (2539 : 1) ได้อธิบายว่า “โดยผู้เล่นทำรูปหน้ากากที่มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่และแต่งตัวมิดชิดแล้วนำเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆระหว่างมีงานบุญประเพณีประจำปีของท้องถิ่นพื้นบ้านการเล่นผีตาโขนนี้ มีเฉพาะในอำเภอที่ด่านซ้ายจังหวัดเลยและอำเภอนาแห้วที่อื่นไม่ปรากฏ การได้เล่นผีตาโขนมีเฉพาะในงานบุญประเพณี ภาษาพื้นบ้านอำเภอด่านซ้ายเรียกว่าบุญหลวง โดยนำบุญประเพณี ประจำฮีต 12 ของอีสานมารวมกัน ได้แก่ บุญผะเหวด บุญ

เดือน 4 บุญบั้งไฟ เดือน 6 รวมเข้าด้วยกัน ทำในเดือน 7 หรือเดือน 8” (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏเลย:2541)

การทำบุญหลวงที่วัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย ทำภายหลังที่มีพิธีบวงสรวงอารักษ์หลักเมืองประจำอำเภอด่านซ้ายซึ่งเรียกว่าหอหลวงและหอหน่อยประจำปีแล้ว โดยขณะที่ทำพิธีบวงสรวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าในอดีตจะมีการเข้าทรงเจ้ากวน เจ้ากวนคือผู้ชายที่ทำหน้าที่ให้วิญญาณเจ้านายเข้าสิงและมีรับคำสั่งอนุญาตให้จัดทำบุญหลวง ส่วนมากทำเพียง 2 วันคือวันรวม วันโฮมมีการแสดงการละเล่นแห่พระผะเหวดเข้าเมือง บุญหลวงที่วัดโพนชัยมักทำกัน 3 วันคือวันแรกเป็นวันโฮมเป็นวันที่ประชาชนตามตำบลต่างๆเริ่มมาร่วมงาน โดยเริ่มตั้งแต่เช้ามืด 4.00 น. ถึง 5.00 น. ทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุต เข้ามาประดิษฐานอยู่ที่วัดแล้วมีการละเล่นต่างๆทั้งกลางวันและกลางคืน เช่น เล่นเซิ้งบั้งไฟ การแสดงผีตาโขน วันที่ 2 ช่วงเช้าถึงบ่ายมีการละเล่นต่างๆ เวลาประมาณ 14:00 ถึง 15:00 จะมีพิธีแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏเลย:2541)

งานประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนจัดขึ้น 2 วันในวันแรกจะมีพิธีแห่พระอุปคุตจากลำน้ำหมันมาที่วัดโพนชัยวันที่ 2 มีการแห่เข้าเมืองและผู้เล่นจะนำชุดผีตาโขนไปโยนทิ้งแม่น้ำหมัน จากนั้นเวลาค่ำจะมีการเทศมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ คำว่าผีตาโขนมีผู้แสดงทัศนะหลายประเด็น บ้างก็ว่ามาจากการที่ผีเหล่านี้สวมหน้ากากคล้ายลักษณะของหัวโขน แต่เดิมบางคนเรียกว่าผีตาขน จากคำบอกเล่าของเจ้าพ่อกวนและคณะสงฆ์เรียกว่าผีตามคนต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนในที่สุด ลักษณะของผีตาโขนจะแต่งกายด้วยชุดจากเศษผ้านำมาเย็บติดกัน มีหมากกะแหล่งลักษณะคล้ายกระดิ่งใช้แขวนคอกระบือหรือกระดิ่ง กระพรวน ผูกติดกับเอว แขวนคอหรือเคาะเขย่าเพื่อให้เกิดจังหวะและมีเสียงดังเวลาเดินแบบขย่มตัวส่ายสะโพก โยกขาและขยับเอว (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,มปพ.) ผีตาโขนทุกตัวจะมีอาวุธประจำกายเป็นดาบหรือง้าว ทำจากไม้เนื้ออ่อนโดยทำให้มีลักษณะคล้ายอวัยวะเพศชายทาสีแดงตรงป้ายเอาไว้หยอกล้อผู้คน เพื่อให้เกิดความตื่นเต้นขบขันและสนุกสนาน ตัวของหน้ากากผีตาโขนทำจากหวดนึ่งข้าวเหนียวนำมาหักพับขึ้นให้มีลักษณะคล้ายหมวก ส่วนหน้าจะทำจากโคนมะพร้าวถากเป็นรูปหน้ากาก แล้วเจาะช่องตาสำหรับจมูกของผีตาโขน ในสมัยก่อนมีขนาดเล็กคล้ายจมูกของคนธรรมดาทั่วไปแต่ปัจจุบันมักทำในลักษณะของยาวแหลมคล้ายงวงช้าง โดยทำจากไม้เนื้ออ่อนนำมาแกะเป็นรูปทรงต่างๆ ส่วนประกอบของหน้ากากส่วนหัวและเขาใช้เย็บเชือกติดเข้าด้วยกัน จมูกเย็บติดกับหน้าผากโดยใช้ตะปูยึดจากด้านใน การตกแต่งลวดลายสีสันตามความพอใจของผู้ใส่ เมื่อใส่ชุดผีตาโขนแล้ว เพื่อเสร็จสิ้นพิธีคนที่แต่งกายเป็นผีตาโขนต้องถอดเครื่องแต่งกายผีตาโขนออกให้หมดและนำไปทิ้งใส่แม่น้ำ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏเลย:2541)

4.3.2.3 งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ประเพณี ผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเป็นงานบุญเดือน 6 แรม 1 ค่ำถึงแรม 3 ค่ำหลังวันวิสาขบูชาของทุกปี ซึ่งได้ถือปฏิบัติมานานหลายร้อยปี การละเล่นผีขนน้ำนั้นทำเพื่อถวายเจ้าปู่ที่ปกปักรักษาหมู่บ้าน ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพียงพอในการทำไร่ทำนาโดยมี “จ้ำ” เป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างชาวบ้านและนางเทียมเป็นผู้สื่อสารกับเจ้าปู่ จิรมาณพ และเจ้าปู่ผ่านพิภพ ซึ่งเป็นผีเจ้าปู่ที่ปกปักรักษาหมู่บ้าน เมื่อได้กำหนดจัดพิธีการเลี้ยงบ้านแล้ว ชาวบ้านจัดหาข้าวปลาอาหารและ ของบวงสรวงไปประกอบพิธีกันที่ดอนหอ “ศาลเจ้าปู่” ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ริมถนนสายเมืองเลยเชียงคาน หากเดินทางจากตัวเมือง จะอยู่ก่อนถึงเชียงคานฝั่งขวามือ เมื่อประกอบพิธีบวงสรวง ร่างทรงจะอัญเชิญวิญญาณของเจ้าปู่ใหญ่ เจ้าปู่จิรมาณพ และเจ้าปู่ผ่านพิภพ ร่างทรงก็จะขึ้นประจำศาล จ้ำจะทำพิธีประกาศอัญเชิญวิญญาณผีเจ้าปู่และผีบรรพบุรุษลงมากินเครื่องเซ่นตามที่จัดหาไว้ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีการเลี้ยงผีบ้านจะมีการฉลองด้วยการร้องรำทำเพลง ซึ่งจะประกอบด้วยนางเทียมร่างทรงเจ้าปู่ นางเทียมร่างทรงนางแต่ง และจะมีคนแต่งตัวเป็นผีขนน้ำเข้าร่วมพิธีด้วย (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2555)

การละเล่นผีขนน้ำแต่ละปีของชาวบ้านนาซ่าว ก่อนวันงานบุญได้มีการบอกบุญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงในหมู่บ้านได้มีการเตรียมประรำพิธี(ผาม) ไว้ ช่วงที่ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลพบว่ามีชาวต่างชาติมาทำสารคดีจำนวนมาก รวมทั้งนักท่องเที่ยวไทยและลาวที่เข้ามาท่องเที่ยวด้วย การตกแต่งตัวหัวผีขนน้ำของผู้เข้าร่วมพิธีแห่ง เพื่อเล่นประกอบพิธีบวงสรวงผีบรรพบุรุษผีขนน้ำที่ใช้เล่น หากผู้เล่นยังเก็บรักษาของเดิมไว้ก็สามารถนำกลับมาเล่นใหม่ในปีต่อไปโดยตกแต่งทาสีใหม่ การตกแต่งหัวผีขนน้ำจะนำเอาไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้นุ่น ไม้ตีนเป็ด ฯลฯ ที่มีขนาดพอเหมาะมาสลักเป็นรูปหน้ากากรูปผีขนน้ำ ตามความเชื่อเพื่อให้ดูน่ากลัว แล้วตกแต่งหลากหลายสีสัน ส่วนลำตัวผีขนน้ำใช้ที่นอนเก่าที่ไม่ใช้แล้วมาทำตัวเสื้อผีขนน้ำ ซึ่งให้นุ่นที่ติดอยู่กับที่นอนฟุ้งกระจายขณะเต้น มีอุปกรณ์สำหรับให้จังหวะ คือ ตีเคาะหรือขอลอ และโป่ง มัดติดด้านหลังลำตัวของผีขนน้ำ ผู้เดินร่วมขบวนก็ตีกลองตีเคาะ ปรบมือ เป่าแคน ดีดพิณ เพื่อให้เกิดจังหวะอย่างสนุกสนานสลับกันไป อุปกรณ์ที่ใช้และการแต่งตัวของผีขนน้ำ เมื่อแยกแต่ละส่วนพบว่าหน้ากากผีขนน้ำทำด้วยต้นนุ่นหรือไม้เนื้ออ่อนขุดให้เป็นรูปหน้า กว้างประมาณ 1 ฟุต คือวัดจากไหล่ซ้ายถึงไหล่ขวา ยาวประมาณ 2 ฟุต หรือประมาณตามต้องการ หน้ากากผีขนน้ำจะวาดให้เป็นรูปผีน่ากลัว ตาโต จมูกโต ฟันใหญ่ และใบหูทำด้วยสังกะสีเป็นรูปสามเหลี่ยม ผมทำด้วยกาบกล้วยผึ่งแดดให้แห้งนำมาถักเป็นเปียแล้วเอามาใส่กับหน้าผีเพื่อทำให้ดูคล้ายผมยาวถึงน่อง นำกิ่งไผ่มาทำเป็นเขาพันด้วยกระดาษแก้วสีต่าง ๆ มาติดตรงกลางระหว่างเขาให้เหมือนกับสายฝน นำผ้ามาเย็บเป็นชิ้นขวางตามลำตัวเสื้อ ทำดาบด้วยไม้นุ่นให้พอเหมาะมือตรงด้าม

ทำให้เหมือนอวัยวะเพศชายพกติดตัวในขบวน กำหนดการจัดงานขึ้น 3 วัน คือ (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2555)

วันแรกเป็นวันโฮม ตรงกับวัน 15 ค่ำ เดือนหก ชาวบ้านจะไปรวมกันที่ศาลเจ้าปู่บ้านนาซ่าว เวลาประมาณ 17.00 น. เพื่อไปรวมกันแห่ดอกไม้เข้าผาม (ประรำพิธี) ในวัดโพธิ์ศรี ขบวนแห่นั้นประกอบด้วยนางเทียมร่างทรงของเจ้าปู่จิรมาณพ นางเทียมเจ้าปู่ผ่านพิภพ จ้ำ นางแต่ง ผีขน และชาวบ้านจากคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้านเดินแห่เป็นขบวนไปรอบหมู่บ้าน ขบวนแห่เดินรอบโบสถ์ 3 รอบ นำดอกไม้ไปบูชาที่ผามที่ชาวบ้านจัดเตรียมไว้เป็นเสร็จพิธี

วันที่สอง วันงานตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือนหก เริ่มพิธีงานตั้งแต่เวลา 04.00 น.-05.00 น. โดยชาวบ้านจะออกไปร่วมกันทำพิธีเบิกพระอุปคุต นำโดย จ้ำ นางเทียม นางแต่ง และชาวบ้านคุ้มต่าง ๆ ทำพิธีเชิญพระอุปคุต ที่บริเวณหนองน้ำของหมู่บ้านเพื่อเชิญพระอุปคุตแห่เข้าไปยังวัดโพธิ์ศรี แล้วแห่รอบโบสถ์ 3 รอบ แล้วเชิญพระอุปคุตไปไว้ที่หออุปคุต ความเชื่อเรื่องแห่อุปคุตนี้มีความเชื่อต่อกันมาว่า เพื่อให้พระอุปคุตมาปกปักรักษาชาวบ้านและประชาชนที่มาเที่ยวชมงานไม่ให้เกิดภัย ช่วงสายบรรดาผีขนน้ำไปรวมตัวกันที่จุดนัดหมายตามที่กำหนดไว้ เมื่อทุกคนมาพร้อมกันก็จะแห่ขบวนเข้าไปที่วัด นำหน้าขบวนด้วยนางเทียมร่างทรงเจ้าปู่จิรมาณพ ร่างทรงเจ้าปู่ผ่านพิภพ จ้ำ นางแต่ง และนางเทียม ร่างทรงวิญญาณคนอื่น ๆ ตามด้วยขบวนผีขน ขบวนบั้งไฟน้อย 5 บั้ง (ชาวบ้านเรียกว่า มะเขี่ย) ขบวนตีฆ้องตีกลอง ร้องรำทำเพลงให้ขบวนนางเทียมได้ฟ้อนรำ ส่วนผีขนน้ำก็จะเต้นรำไปตามจังหวะกลอง เมื่อถึงบริเวณวัด ให้มีการแห่รอบโบสถ์สามรอบเพื่อเป็นการฉลองบุญเดือนหก ขบวนแห่ออกจากวัดโพธิ์ศรีไปยังศาลเจ้าปู่บ้านนาซ่าว เพื่อนำบั้งไฟน้อยห้าบั้งไปจุดบูชาศาลเจ้าปู่และบูชาพญาแถนเพื่อขอให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลและเพียงพอต่อการทำเกษตร

วันที่สาม คือวันสุดท้ายของงานตรงกับวันแรม 2 ค่ำ เดือนหก ตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด และถวายอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ มีการแสดงพระธรรมเทศนาให้ศีลแก่ชาวบ้าน ช่วงบ่ายมีการแห่กัณฑ์หลอนรวบรวมจตุปัจจัยเข้าไปถวายพระที่วัด

4.3.2.4 งานบุญสงกรานต์ (แห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา) อำเภอนาแห้ว

งานประเพณีสงกรานต์และแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จัดขึ้นที่วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภาตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จัดขึ้นในวันที่ 14 ของทุกปีเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอำเภอนาแห้ว กว่า 400 ปี มีการสืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลานโดยชาวบ้านในแต่ละคุ้มได้ร่วมกันทำโครงไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมประดับประดาด้วยดอกไม้ในท้องถิ่นที่สามารถหาเก็บได้ในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง เรียกว่าต้นดอกไม้ซึ่งมีขนาดใหญ่สูงถึง 15 และ 20 เมตรถือเป็นลักษณะเด่นแตกต่างจากต้นดอกไม้ของท้องถิ่น ในอดีตประมาณ 30-40 ปีที่แล้ว ชุมชนในภาคอีสานยังคงมีประเพณีแห่ดอกไม้ใน

งานสงกรานต์ ผู้วิจัยเคยมีโอกาสเข้าร่วมประเพณีของชุมชน ในงานประเพณี “แห่ดอกไม้” ซึ่งจะแห่ช่วงเย็นของทุกวันหลังนำพระพุทธรูปประจำชุมชนออกมาให้คนนำชุมชนได้สรงน้ำ มีการปฏิบัติทุกวันจนกว่าจะหมดช่วงสงกรานต์ โดยเก็บดอกไม้เป็นกำมือและแห่รอบหมู่บ้านไปสิ้นสุดที่วัด (นางเตียง จันทคูณ:สัมภาษณ์,2564)

ประเพณีแห่ดอกไม้ ชุมชนบ้านแสงภา เป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่าประเพณีนี้มีมานานแล้วและมีประจำทุกปี โดยจะจัดราวเดือนห้า หรือเดือนเมษายน ควบกันกับบุญสงกรานต์ แต่แบบโบราณต้นดอกไม้จะมีขนาดกระทัดรัดไม่ได้สูงใหญ่เท่าปัจจุบัน

มูลเหตุของประเพณีนั้นไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีที่มาอย่างไร เพียงแต่มีคำบอกเล่ากันสืบมาว่าภายในหอพระไตรปิฎกมีคัมภีร์ใบลานที่จารเกี่ยวกับอานิสงส์ของการถวายต้นดอกไม้ ว่าเป็นบุญกุศลและเป็นมงคลกับชีวิต ให้อยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากส่วนนี้

โครงสร้างต้นดอกไม้

สำหรับโครงสร้างต้นดอกไม้ ประกอบด้วย

1. คาน คือ ฐานรากเพื่อใช้หามในการแห่
2. ขาธนู คือ ส่วนที่ยึดกับคาน
3. ง่าม คือ เป็นส่วนเสาของต้นดอกไม้
4. พ่ง คือ ตัวรัดมุมทุกจุด
5. ดวด คือ ส่วนรัดลำต้นดอกไม้
6. แกนกลาง คือ เพื่อค้ำยัน
7. ลิ้ก คือ ระแนงไม้สานรอบต้นดอกไม้
8. คันกล่อง คือ ส่วนประกอบสำหรับห้อยสายมาลัย
9. แมงมุม คือ ส่วนประกอบยอดสูงสุด

การประกอบต้นดอกไม้จะไม่ทำไว้ล่วงหน้า ต้องประกอบด้วยดอกไม้สดตามฤดูกาลนานาพันธุ์ให้เสร็จภายในวันเดียว หลังจากนั้นในช่วงกลางคืนก็จะนำออกไปแห่รอบพระอุโบสถ (นางเตียง จันทคูณ,2564)

การแห่ต้นดอกไม้

ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จะเริ่มจากวันที่ 13 เมษายน ซึ่งเป็นวันสรงน้ำพระพุทธรูป โดยจะเริ่มแห่ตั้งแต่วันที่ 13 - 16 เมษายน ติดต่อกัน และมีการแห่ต้นดอกไม้ในทุกคืนวันพระ ตลอดเดือนเมษายนของทุกปี และการแห่จะต้องแห่ช่วงเวลากลางคืน ราว 1 ทุ่ม ถึง 3 ทุ่ม โดยแห่รอบพระอุโบสถ 3 รอบ รอบที่ 1 บูชาพระพุทธเจ้า รอบที่ 2 บูชาพระธรรม รอบที่ 3 บูชาพระสงฆ์ เมื่อแห่ครบ

ทั้ง 3 รอบจะวางต้นดอกไม้ทุกต้นไว้รอบพระอุโบสถ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยตลอดทั้งคืน เวลารุ่งเช้าจะนำต้นดอกไม้ออกจากวัด (นางแดง ซาทมมา:สัมภาษณ์,2564)

เนื่องจากการแห่ ผู้หามจะต้องโยกไปมาตามจังหวะดนตรี หากต้นดอกไม้ต้นไหนยังแข็งแรงไม่เสียรูปทรง ก็สามารถนำมาเปลี่ยนดอกไม้ใหม่ เพื่อใช้แห่ในครั้งต่อไป

4.3.2.5 งานบุญสงกรานต์(แห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี) อำเภอท่าลี่

งานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ตำบลอาฮี ไม่ปรากฏชัดว่ามีแต่สมัยใด แต่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน จะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ในวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านจะนำน้ำหอมไปสรงพระพุทธรูป รดน้ำผู้สูงอายุเพื่อขอพร วันที่ 14 เมษายน อันเชิญพระคู่บ้านคู่เมืองแห่รอบชุมชน วันที่ 15 เมษายน ชาวบ้านในคุ้มต่างๆ พร้อมใจกันทำต้นดอกไม้ ก่อกองทราย ช่วงบ่ายก็แห่ต้นดอกไม้แด่พระสงฆ์ ส่วนวันที่ 16 เมษายนของทุกปีกิจกรรมมีขบวนแห่ต้นไม้ดอกไม้ที่มีเอกลักษณ์ คือ การหามต้นดอกไม้ คนหามจะส่ายไปมาทำให้เกิดความสนุกสนาน การแห่ดอกไม้เริ่มต้นที่วัดตูมธรรมารามไปที่วัดศิริมงคลหรือวัดพระธาตุมะนาวเดี่ยว มีการประกวดต้นดอกไม้และประกวดขบวนแห่ต้นดอกไม้ของแต่ละชุมชน (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560)

วิธีทำต้นดอกไม้

นำไม้ไผ่มาทำเป็นโครงต้น แล้วหุ้มด้วยกาบกล้วยหรือหญ้าคา แล้วประดับด้วยใบไม้ดอกไม้นานาชนิด พร้อมนำเครื่องไทยทาน อาทิ สมุดดินสอ ไหม ฝ้าย ธูปเทียน ฯลฯ ประดับอย่างสวยงาม

การแห่ต้นดอกไม้

เมื่อเวลาเย็นใกล้พลบค่ำชาวบ้านจะแห่ต้นดอกไม้ไปถวายพระที่วัด ผู้แห่จะถือดอกไม้ ธูปเทียน พร้อมฟ้อนรำประกอบดนตรีอย่างสนุกสนาน โดยจะแห่รอบพระอุโบสถ 3 รอบ แล้วนำดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2555)

ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย ผู้วิจัยได้นำเสนอ บุญ 5 งาน ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรักอำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าวงานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว และงานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญเฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุที่สร้างด้วยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับมิตรไมตรีและเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรของสองอาณาจักร งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำเป็นงานบุญในฮีต 12 แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เฉพาะถิ่นกล่าวคือ บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน เป็นการนำบุญเดือน 4 และบุญเดือน 6 มาร่วมกันดังนั้นขั้นตอนพิธีประกอบบุญทั้งสองรวมกัน โดยมีการแห่

ในขบวนแห่เผวสเข้าเมืองจึงมีสัญลักษณ์ต่างๆ ของบุญเผวสและบั้งไฟปรากฏในขบวนแห่ ได้แก่ พระเวสสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี ผีตาโขน บั้งไฟ สัญลักษณ์อวัยวะเพศชาย เช่น ด้ามของดาบผีตาโขน เป็นต้น รวมไปถึงผู้ประกอบพิธีในงานบุญพระธาตุศรีสองรัก เช่น กวน แสน เป็นต้น ส่วนบุญผีขนน้ำ เป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟ ในชุมชนบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า "บุญผีขนน้ำ"ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับบุญบั้งไฟคือการทำให้ฝนตกแต่ในบ้านนาซ่าวจะมีรายละเอียดที่แตกต่างออกไปนั้นคือมีการละเล่นผีขนน้ำเพื่อบูชาเจ้าปู่ให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานและให้น้ำอุดมสมบูรณ์ ส่วนบุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้น ลักษณะการจัดงานและห้วงเวลาเดียวกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียด งานประเพณีที่กล่าวมาเห็นว่าเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนชายขอบในทางกายภาพกล่าวคือเป็นชุมชนชายแดนทุกชุมชน ทำให้เห็นว่าประเพณีเป็นกลยุทธในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมของคนชายขอบเพื่อต่อรองอำนาจรัฐด้วยการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

4.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์คนไทเลย

4.4.1 ความเชื่อปู่สังกะสาย่าสังกะสี และปู่เยอย่าเยอ

ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี เป็นตำนานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก การกำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกตามโลกทัศน์ของคนล้านช้างในอดีต ได้กล่าวถึง กำเนิดธาตุทั้ง 4 ดินน้ำ ลม ไฟและมนุษย์คู่แรกคือ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอ ผีบรรพบุรุษของชาวล้านช้างหลวงพระบางที่สืบทอดความเชื่อมาถึงด่านซ้าย โดยเมืองแก่นเท้า แขวงไซยะบูลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นผีตาโขนใหญ่ในปัจจุบัน ตำนานนี้มีฉบับที่เป็นลายลักษณ์ ผู้ปริวรรตตำนานปู่สังกะสา ย่าสังกะสี คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดนุพล ไชยสินธุ์ (2541) ต้นฉบับปริวรรตเป็นใบลานอักษรไทน้อยพบที่บ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ตำนานเรื่อง ปู่สังกะสาย่าสังกะสี เป็นปฐมกับที่สอดแทรกค่านิยมสภาพสังคมวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ทางสังคมเกี่ยวกับการกำเนิดโลก กำเนิดจักรวาล กำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งตามทัศนะและความเชื่อของคนไทเลย ที่เชื่อว่า ต่อมาปู่สังกะสาย่าสังกะสีก็คือปู่เยอย่าเยอ การปรากฏตัวของปู่เยอย่าเยอในพื้นที่ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนั้น ปรากฎอยู่ในพื้นที่ประเพณีพิธีกรรมผีตาโขน และผีขนน้ำ ส่วนการปรากฏอยู่ในเมืองหลวงพระบางนั้น ในสมัยราชอาณาจักร เจ้ามหาชีวิตจะทำพิธีกรรมเลี้ยง ผีปู่เยอย่าเยอ ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษ เป็นเทวดาหลวง และผีอารักษ์เมือง โดยจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันปู่เยอย่าเยออยู่ในพื้นที่ขบวนแห่นางสังขารเป็นตัวแทนบรรพบุรุษลาวหลวงพระบางในงานประเพณีบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์ ปู่เยอย่าเยอมีลักษณะเป็นหัวโขนใบหน้ากลมใหญ่ หัวโขนทำด้วยไม้ประดู่ทาสีแดง มีเส้นผมยาวลากพื้น

ทำจากเชือก ปู่เยอย่าเยอมีบริวารติดตามคือสิงห์แก้ว มีหัวโขนเป็นรูปสิงห์และมีขนยาวทำจากเชือกเช่นกัน เมื่อเสร็จสิ้นงานบุญแล้วปู่เยอย่าเยอจะถูกเก็บรักษาไว้หอปู่เยอย่าเยอที่วัดอาฮามติดกับวัดวิซุนะลาดหรือวัดพระธาตุหมากโมในเมืองหลวงพระบาง

ตำนานปู่เยอย่าเยอในพงศาวดารล้านช้าง เล่าว่า ขุนบรมราชาธิราช หรือ ขุนบรม ซึ่งเป็นต้นตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในตำนานของชาวลาวปัจจุบัน ประทับอยู่ที่เมืองแถน ได้มีเครือเขากาดขนาดใหญ่สูงขึ้นได้หนึ่งโยชน์มีกิ่งก้านปกคลุมเมืองแถนเกิดความหนาวเย็นไม่เห็นดวงตะวัน และไม่สามารถทำนาทำไร่ได้ ขุนบรมจึงให้คนไปตัดแต่ไม่มีใครทำได้ เวลานั้นยังมีผู้เฒ่าสองคนสองผัวเมีย ชื่อปู่เยอย่าเยอ อาสาไปฟันเครือเขากาด ก่อนไปก็สั่งเสียว่าหากตายไป ให้คนทั้งหลายเซ่นสรวงวิญญาณคนทั้งหลายก็รับปาก ทั้ง 2 จึงแบกขวานไปฟันเครือเขากาดนาน 3 เดือน 3 วัน เครือเขากาดก็ล้มลงทับผู้เฒ่าทั้งสองสิ้นใจ นำแสงสว่างมาสู่เมืองแถน หลังจากนั้นคนทั้งหลายจึงทำการเซ่นสรวงบูชา ถือเป็นเทวดาอารักษ์หรือผีบรรพบุรุษ และเรียกว่า ปู่เยอ ย่าเยอ หากทำการสิ่งใดต้องบอกกล่าวแล้วถวายเครื่องเซ่นก่อน

“เมืองแถน” หรือเมืองแถง ในตำนานขุนบรมนั้นมีความหมายว่าผู้อยู่บนฟ้า เป็นตำนานที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองลุ่มคือเมืองมนุษย์กับเมืองแถนหรือเมืองฟ้าให้มาบรรจบกันในพื้นที่ความเชื่อนี้ ซึ่งเป็นการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกว่ามีความเหนือกว่ากลุ่มอื่น ในความเชื่อของไทเลยที่เยื่อมโยงเรื่องปู่เยอย่าเยอคือผีตาโขน เพื่ออธิบายว่ามีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

4.4.2 ความเชื่อเรื่องผีตาโขนในงานประเพณีบุญหลวงด่านซ้าย

ผีตาโขน และการละเล่นผีตาโขนปรากฏอยู่ในงานประเพณีบุญหลวง ซึ่งจัดอยู่ในเดือน 7 ของทุกปีในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงประเพณีโดยละเอียดในประเด็นประเพณีบุญหลวงหรือบุญผีตาโขน ส่วนของประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงผีตาโขนในประเด็นที่เป็นความเชื่อของชุมชนที่มีต่อผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการละเล่นที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผีบรรพบุรุษ สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบางล้านช้าง ผีตาโขนนั้นเป็นการละเล่นเพื่อบูชาผีเจ้านาย ผีบรรพบุรุษ ที่ได้รับสืบทอดมาจากการละเล่นปู่เยอย่าเยอจากเมืองหลวงพระบางของอาณาจักรล้านช้าง

ภาพประกอบ 40 ผีตาโขนเล็ก

ภาพประกอบ 41 ผีตาโขนใหญ่

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว

ภาพประกอบ 42 หน้ากากผีตาโขนในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 43 ตุ๊กตาผีตาโขนจากผีในขนวนแห่สู่ของที่ของที่ระลึก

4.4.3 ความเชื่อเรื่องผีขนน้ำในงานประเพณีบุญเดือน 6 บ้านนาซ่าว

ผีขนน้ำมีความเชื่อจากรากเหง้าเดียวกับปู่เยอย่าเยอ จากเมืองพระบางอาณาจักรล้านช้าง สาเหตุที่มี "ผีขนน้ำ"หรือ "แมงหน้างาม" ตามแถบชายแดนเชียงคานสืบมาจากผู้คนแถวนี้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์จึงถือเป็นประเพณีท้องถิ่นของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขง แนวคิดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษการแสดงละเล่นแมงหน้างามในอำเภอเชียงคาน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541) เกิดจากเจ้าแสนเมืองเป็นผู้กำหนดวันเล่นแมงหน้างามผ่านบัวนางร่างทรง ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือการเล่นถวายแก่เจ้าแสนเมือง ขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อยู่ดีมีสุขเล่นประกอบในบุญเดือน 6 ของบ้านนาซาวรำลึกถึงบุญคุณของสัตว์เลี้ยง

วัวควายที่ทำคุณประโยชน์แก่ชาวบ้านขอฝนขอฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้โดยละเอียดในประเพณีผีขนน้ำ

ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยมีลักษณะบริบททางภูมิศาสตร์ เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมความเชื่อที่ได้รับจากบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย จากความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก การกำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกตามโลกทัศน์ของคนล้านช้างในอดีต ได้กล่าวถึง กำเนิดธาตุทั้ง 4 ดินน้ำ ลม ไฟและมนุษย์คู่แรกคือ ปู่สังกะสาย่าสังกะสี ต่อมาก็คือปู่เยอย่าเยอ ผีบรรพบุรุษของไทเลยและหลวงพระบาง การปรากฏตัวของปู่เยอย่าเยอในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนั้น ปรากฏอยู่ในนามผีตาโขนใหญ่ในประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนด่านซ้าย และผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว ส่วนการปรากฏอยู่ในเมืองหลวงพระบางนั้น มี 2 ช่วงด้วยกัน ในสมัยราชอาณาจักรเจ้ามหาชีวิตจะทำพิธีกรรมเลี้ยง ผีปู่เยอย่าเยอ ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษเป็นเทวดาหลวง และผีอารักษ์เมืองเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันปู่เยอย่าเยออยู่ในพื้นที่ขบวนแห่นางสังขารเป็นตัวแทนบรรพบุรุษลาวหลวงพระบาง ในงานประเพณีบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์

ในตำนานขุนบรมที่เป็นจุดกำเนิดปู่เยอย่าเยอ บรรพบุรุษคนเมืองหลวงพระบาง ได้กล่าวถึง “เมืองแถน” หรือเมืองแถง นั้นมีความหมายว่าผู้อยู่บนฟ้า เป็นตำนานที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้าให้มาบรรจบกัน ซึ่งเป็นการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกว่ามีความเหนือกว่ากลุ่มอื่น ไทเลยด่านซ้ายได้ใช้ความเชื่อที่ผีตาโขนใหญ่เป็นปู่เยอย่าเยอเป็นปฏิบัติการทางสังคมเพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยที่มีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง และการแสดงออกนั้นปรากฏในพื้นที่ประเพณีบุญหลวงซึ่งจะมีผีตาโขนใหญ่ร่วมขบวนแห่พระเหวดเขาเมือง ส่วนผีตาโขนใหญ่ที่บ้านนาซ่าวก็ได้ปรากฏในงานประเพณีผีขนน้ำ ในขบวนแห่ผีขนน้ำซึ่งจะอยู่หัวขบวนก่อน “ผีขนน้ำ”หรือ “แมงหน้างาม” ประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่สามารถเดินทางเชื่อมต่อกับพื้นที่ของหลวงพระบางได้ด้วยปฏิบัติการทางสังคมด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2554 : 24) กล่าวว่า “การเดินทาง “ทางจินตนาการ” เพื่อติดต่อสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “แถน” บนฟ้า ด้วยการยึดโยงตำนานการกำเนิดมนุษย์ จากการเสด็จลงมาสู่เมือง “ลุ่ม” ของ ขุนบรมราชาธิราช ที่มีความหมายถึง “การสร้างความทรงจำใหม่” ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางสังคมชุดใหม่ของคนลาวอันเป็นพื้นที่เดิมของชาวกะสัก เป็นเทคนิควิธีการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเหนือกว่าต่อชนเผ่าอื่น ๆ ที่ใช้

พื้นที่ร่วมกันด้วยการอธิบายความหมายความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเชื่อมโยงกับ “แถนหลวง” ผู้อยู่บน”

ภาพประกอบ 44 ขบวนแห่บุญผีขนน้ำ

ภาพประกอบ 45 ผีตาโขนใหญ่จากเมืองสานะคาม แขวงไซยะบุลี

ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องปู่สังกะสาย่าสังกะสีและปู่เยอย่าเยอ ความเชื่อเรื่องผีตาโขน ความเชื่อเรื่องผีขนน้ำ เพื่อเชื่อมโยงกับโลกทัศน์เกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ในความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย กล่าวคือ ปู่สังกะสาย่าสังกะสีเป็นตำนานการกำเนิดจักวาลและโลกและเป็นมนุษย์คู่แรก ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอซึ่งคือผีบรรพบุรุษของคนลาวหลวงพระบาง ปู่เยอย่าเยอที่ปรากฏในพื้นที่ประเพณีบุญหลวงหรือบุญผีตาโขนและบุญผีขนน้ำในรูปลักษณ์ของผีตาโขนใหญ่ ดังนั้นผีตาโขนใหญ่จึงเป็นสัญญะที่อธิบายว่าลาวหลวงพระบางและไทเลยต่างก็มีบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งในขั้นตอนการทำผีตาโขนใหญ่ของด่านซ้ายต้องเป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบางซึ่งเป็นตระกูลเก่าแก่ของเมืองด่านซ้าย ส่วนผีตาโขนใหญ่ในขบวนแห่ผีขนน้ำ จะเป็นผีตาโขนที่มาจากแขวงไซยะบูลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งก็ยังคงมีความเชื่อมโยงกับดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอยู่

4.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง

ความหมายของนิทาน กิ่งแก้ว อัตถากร (2518 : 12) ให้ความหมายเกี่ยวกับนิทานไว้ว่า “นิทาน หมายถึง เรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีอยู่ส่วนมากที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้” นิทานเป็นเรื่องเล่าที่ไม่ได้จงใจแสดงประวัติความเป็นมา จุดใหญ่เล่าเพื่อความสนุกสนานบางครั้งก็จะแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย ศิราพร ณ ถลาง (2552: 5) ได้กล่าวเกี่ยวกับนิทานเพิ่มเติมไว้ว่า “ข้อมูลทางคติชน โดยเฉพาะนิทาน เพลง ภาษิต ปริศนาคำทาย เป็นข้อมูลที่ถ่ายทอดในประเพณีบอกเล่า (oral tradition) จากปู่ย่าตายายมาสู่ลูกหลานในแต่ละกลุ่มชน” ได้แก่ตำนาน (myth) เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ดังนั้นนิทาน ตำนาน จึงเป็นสิ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้านความคิด โลกทัศน์ ของคนชาติพันธุ์ในสังคมๆ ตำนาน เป็นการบอกเล่าความเป็นมาของชาติพันธุ์ที่บ่งบอกความแตกต่างของกลุ่มตนและคนกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชาติพันธุ์และเป็นผลจากการจงใจเลือกสรรประวัติศาสตร์ของตนเอง มาตีความให้มีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิตเพื่อให้เรื่องราวเหล่านี้กลายเป็นความจริงและเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มของตน (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2550 : 3) ได้กล่าวว่า “ตำนานจึงเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวทางสังคมต่างๆ นอกจากนั้นตำนานยังเป็นเรื่องเล่าที่บ่งชี้ให้เห็นถึงระบบความรู้ ความคิดและความเชื่อของกลุ่มชนในสังคม” ทั้งนิทานและตำนานจึงเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยา ผู้วิจัยได้นำเสนอ นิทานและตำนาน

ในประเด็นการศึกษาตำนาน ผู้วิจัยได้ศึกษาในมิติที่เชื่อมโยงกับความเป็นหลวงพระบางที่ทับซ้อนและปรากฏในกระบวนการทางสังคมที่มีการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยปรากฏ ได้แก่ ตำนานเมือง ตำนานพระบาง ตำนานพระธาตุ ดังนี้

4.5.1 ตำนานพระพุทธรูป “พระบางเมืองเลย”

พระบางเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญสูงสุดของชาวลาว ปัจจุบันพระบางประดิษฐานอยู่ที่หอพระบางพิพิธภัณฑ์เมืองหลวงพระบาง ลักษณะปรางค์ประทานอภัยสำริดศิลปะเขมรแบบบายนยกพระหัตถ์นิ้วเรียวเสมอกันใบหน้ารูปสี่เหลี่ยมหน้าผากกว้างริมฝีปาก บางจมูกแบนประวัติ หลังพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นช่วงที่ลาวรับอิทธิพลจากอาณาจักรขอมเมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธจึงแผ่อิทธิพลไปสู่เมืองใกล้เคียง ต่อมาได้สร้างพระบางจำลองขึ้น พระบางจำลอง หรือพระบางซายขาววัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง)จังหวัดเลย ต่อมาเรียกชื่อว่า “พระบางเมืองเลย” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเลย ลักษณะพระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัยสร้างด้วยสำริด ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นฝีมือช่างพื้นบ้าน ลักษณะของพระบางรุ่นหลังดวงตาโตปลายจมูกตก ปากแหลมคล้ายครุฑ จารึกที่ฐานพระบางซายขาวระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย (ดนุพล ไชยสินธุ์,2551)

พระบางเมืองเลยจำลอง สร้างขึ้นพ.ศ. 2549 โดยสร้างพระบางจำลอง 4 องค์ ไปประดิษฐานทั้ง 4 ทิศ ทิศตะวันออกวัดศรีสุทธาวาส ทิศเหนือศูนย์วัฒนธรรมราชภัฏเลย ทิศตะวันตกศาลากลางจังหวัดและทิศใต้วัดกู่คำบ้านทรายขาวอำเภอวังสะพุง ต่อมาในพ.ศ. 2554 ได้สร้างพระบางเมืองเลยจำลอง จำนวน 99 องค์ เพื่อประจำสำนักงานทั่วจังหวัดเลย พระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปที่ได้ถูกเชื่อมโยง 2 ประเด็นที่มีความสำคัญกับความเป็นอัตลักษณ์ไทเลย ประเด็นแรกเชื่อมโยงกับคำว่าไล ซึ่งจากหลักฐานต่างๆแล้ว ชื่อเมืองเซไล เป็นชุมชนเก่าแก่ ก่อนที่จะมีคนย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านแฮ่ในอำเภอเมืองเลย สิ่งที่เป็นหลักฐาน ประการที่ 2 ฐานของพระพุทธรูปปรากฏจารึกที่มีคำว่าเมืองเลย มีอายุเก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ คือจากจารึกที่ฐานพระบางทรายขาววัดศรีสุธาวาส วัดเลยหลง ซึ่งสร้างขึ้นในพ.ศ.2255 โดยเนื้อความในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปมีคำว่าเลยปรากฏอยู่จึงกล่าวได้ว่าชื่อว่าเลยนี่ใช้เรียกขาน มากว่า 300 ปี (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

ตำนานพระบางเมืองเลย ได้เล่าความเป็นมาเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับพื้นที่เมืองเลย กล่าวคือ จารึกบนฐานพระพุทธรูป ได้กล่าวถึงชื่อของ “เมืองเลย” ซึ่งเป็นหลักฐานที่ปรากฏชื่อเมืองเลยที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ นอกจากนั้นพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองหลวงพระบาง เมื่อผู้คนเมืองหลวงพระบางอพยพมายังลุ่มน้ำเลย จึงได้สร้างพระ

บางจำลองหรือพระบางทรายขาว ต่อมาเรียก “พระบางเมืองเลย” และได้สร้างจำลองขึ้น อีก 2 ครั้ง เพื่อนำไปประดิษฐานยังสถานที่สำคัญและสถานที่ราชการ ตำนานพระบางเมืองเลยทำให้เห็นปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง

4.5.2 ตำนานเมืองเลย

ตำนานเมืองเลยมีความเชื่อว่าเมืองโบราณ ชื่อเมืองเซไล ตั้งอยู่บริเวณแถบบ้านทรายขาว ตำบล ทรายขาวอำเภอวังสะพุงโดยมีเจ้าฟ้าร่มขาวปกครองผู้คนเป็นเผ่าไทยที่อพยพมาตามลำน้ำโขงเข้ามา ลำน้ำเลยคำว่าเซไล อาจแยกได้ 2 คำคือ เซ หมายความถึงแม่น้ำน้ำไหลหมายถึง ไหล ไหลเชี่ยว ไหลแรง รวมกันหมายถึงแม่น้ำเลย ซึ่งเกิดจากภูหลวงมีแม่น้ำสาขามากมาย เมื่อมีฝนตกจึงไหลมารวมกันเป็นน้ำป่าที่ไหล เชี่ยวไหลแรง หากมีฝนตกติดต่อกันหลายวันแม่น้ำเลยจะไหลบ่า กัดเซาะตลิ่งด้วยความรุนแรงทำให้เกิดแม่น้ำเลยลัดทางเดิม แหล่งน้ำรูปตัวยู 2 ฝั่ง เรียกว่ากุด เช่น กุดป่อง ขุดโง้ง เป็นแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์และมีชุมชนเกิดขึ้น เมื่อเจ้าฟ้าร่มขาวที่ตั้งเมืองเซไลตายก็มีเจ้าฟ้าร่มขาวผู้เป็นบุตรครองเมืองต่อมา สืบต่อกันไปโดยสายเลือดต่อมาดังนี้ เจ้าฟ้าร่มขาวมีภรรยาชื่อนางเทวี มีบุตรชายชื่อท้าวหล้าน้ำและเป็นผู้สร้างวัดกู่คำ ขณะเมื่อกำลังจะสร้างนั้น มีเรือหัวทองคำบรรจุอัฐิของเจ้าชีวิตหลวงพระบางลอยทวนน้ำขึ้นมาชนตลิ่ง เจ้าฟ้าร่มขาวจึงให้ชื่อวัดว่าวัดกู่คำ และสร้างสถูปครอบเรือไว้ เรียกว่า พระธาตุกุดเรือคำ ท้าวหล้าน้ำได้ครองเมืองเซไล มีภรรยาชื่อนางหล้า มีบุตร 2 คน ชื่อ ท้าวศิลาและนางชฎา และนางชฎา ท้าวหล้าน้ำได้สร้างวัดชื่อวัดเทิง ท้าวศิลาครองเมืองต่อจากท้าวหล้าน้ำมีภรรยาชื่อนางสุขุมเป็นชาวเมืองหลวงพระบาง มีบุตรชื่อท้าวสายเดือน ท้าวศิลาได้สร้างวัดชื่อวัดทุ่ง ปัจจุบันเรียกวัดทุ่งคันธง ท้าวสายเดือน มีภรรยาชื่อ นางบัวเซีย มีบุตรชายชื่อท้าวเตือนสุข ท้าวสายเดือน ได้สร้างวัดชื่อวัดตาล ปัจจุบันชื่อวัดโพธิ์อยู่บ้านทรายขาวตำบลทรายขาว ท้าวเตือนสุขมีภรรยาชื่อนางบัวลม แต่ไม่มีลูก ต่อมาเซไลได้เกิดฝนแล้ง ข้าวยากหมากแพง มีโรคระบาด ท้าวเตือนสุขจึงพาประชาชนอพยพล่องเรือไปตามลำน้ำเลยจนกระทั่งถึงบริเวณราบกว้างใหญ่ มีสายน้ำอีกสายหนึ่งมาบรรจบกับแม่น้ำเลย จึงได้สร้างบ้านเรือนขึ้นและเรียกชุมชนนี้ว่าบ้านแฮ่ เพราะใกล้ภูเขาลูกหนึ่งทางทิศตะวันตกเป็นลูกรังทั้งภูเขามีเรื่องเล่ากันว่าได้สร้างวัดศรีภูมิซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านแฮ่ ต่อมาชาวบ้านแฮ่บางส่วนได้กลับไปดินแดนบ้านทรายขาวเหมือนเดิม (ปราณี บานชื่น, 2527)

ตำนานเมืองเลยเป็นตำนานที่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ พื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง กล่าวคือ การเกิดเมืองเลยเดิมนั้นอยู่ที่เมืองไซไล บ้านทรายขาวปัจจุบัน พื้นที่บ้านทรายขาวนั้นมีพระธาตุกุดเรือที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์หลวง

พระบาง พื้นที่ทางกายภาพตามตำนานปรากฏอยู่จริง เส้นทางการอพยพจากบ้านทรายขาวมาที่บ้านแฮ่สอดคล้องกับ ประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยได้เล่า การตั้งเมือง บุคคล อธิบาย ความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์

ภาพประกอบ 46 พระบางเมืองเลยจำลองรุ่นที่ 2 ประดิษฐานอยู่ที่บ้านทรายขาว

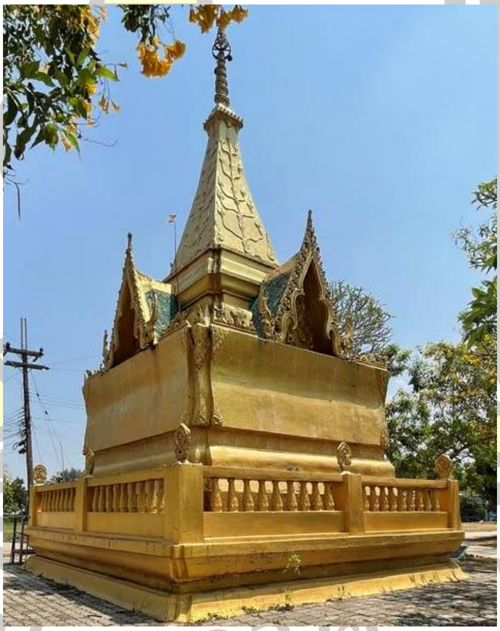

ภาพประกอบ 47 พระธาตุกุดเรือคำ บ้านซายขาว

4.5.3 ตำนานพระธาตุกุดเฮือคำ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

ชุมชนบ้านทรายขาว ซึ่งเป็น เมืองเลยเดิมก่อนที่จะย้ายมาที่บ้านแฮ่ ที่ตั้งปัจจุบันนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย ในชุมชนพบโบราณสถานหลายแห่ง ได้แก่ วัดกู่คำ ซึ่งมีตำนานเล่าว่าเจ้าฟ้าร่มขาว ซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองอยู่ขณะนั้นได้โปรดให้สร้างวัดขึ้นมาหลังจากที่วัดเดิมถูกน้ำกัดเซาะจนพังทลายลง ตามจารึกได้บอกเอาไว้ว่าสร้างเมื่อปีพ.ศ.1900 และ “พระธาตุกุดเฮือคำ” หรือ “พระธาตุกุดเรือคำ” ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดกู่คำหมู่ที่ 5 บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ลักษณะเป็นพระธาตุก่ออิฐฉาบปูน ตามตำนานเล่าว่าสร้างขึ้นในสมัยเจ้าฟ้าร่มขาว เจ้าเมืองเซไลคนแรก เพื่อบรรจุเรือหรือหัวเรือทองคำที่นำอัฐิของเจ้าหล้าคำแดง เจ้ามหาชีวิตแห่งหลวงพระบาง ที่ล่องทวนน้ำมาตั้งแต่ลำน้ำโขง เข้าสู่แม่น้ำเลยตามคำอธิษฐานของเครือญาติ จนมาถึงท่าสรงน้ำของเจ้าฟ้าร่มขาว จึงได้หยุดอยู่วังน้ำ เจ้าฟ้าร่มขาวรับสั่งให้เสนาอำมาตย์เสี่ยงทายและนำอัฐิไปประดิษฐานไว้ที่หอโฮง ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดกู่คำ ส่วนเรือหรือหัวเรือทองคำได้สร้างพระธาตุครอบไว้ปัจจุบันพระธาตุกุดเฮือคำนี้ตั้งอยู่กลางวงเวียนหน้าวัดกู่คำ ด้านขวาของพระธาตุเป็นหอโฮงของเจ้าฟ้าร่มขาว ส่วนด้านหลังพระธาตุเป็นสะพานเจ้าฟ้าร่มขาวที่สร้างข้ามลำน้ำเลย (ปราณี บานชื่น, 2527)

ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยเมืองหลวงพระบาง ผู้วิจัยได้เลือกตำนานในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ไทเลยดังนี้ ตำนานพระพุทธรูป “พระบางเมืองเลย” ตำนานเมืองเลยและตำนานพระธาตุกุดเฮือคำ การเชื่อมโยงกับหลวงพระบางด้วยตำนานและเรื่องเล่าความทรงจำนั้น พระบางเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ประดิษฐาน ณ หอพระบาง เมืองหลวงพระบาง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ชาวเมืองหลวงพระบางเค้ารพบูชา เมื่อผู้คนได้อพยพมายังเมืองเลยจึงได้มีการสร้างพระบางจำลองขึ้น เรียกว่า “พระบางซายขาว” และต่อมาเรียก “พระบางเมืองเลย” แล้วได้มาการสร้างพระบางจำลองขึ้นเพื่อประดิษฐานทั้ง 4 ทิศ จากนั้นจึงได้สร้างให้ส่วนราชการได้เคารพบูชาอีก 99 องค์ จากการเปลี่ยนชื่อแต่ละครั้งของพระบางเมืองเลยทำให้เห็นการแสดงอัตลักษณ์ของคนไทเลยที่เชื่อมโยงกับความเป็นหลวงพระบางขณะเดียวกันก็แสดงตัวตนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ส่วนตำนานเมืองเลยที่ได้เล่าถึงเมืองเซไลซึ่งเป็นเมืองในตำนานต้นกำเนิดเมืองเลยให้เรื่องก็ได้เล่าถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองแล้วเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบางและเมืองอื่นๆ ที่อยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมไปถึงตำนานพระธาตุกุดเรือคำที่เป็นสิ่งยืนยันสถานที่ ชื่อบ้านเมือง ที่เชื่อมโยงกับตำนานและเรื่องเล่าแสดงให้บอกความสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชุมชนที่สัมพันธ์กับพื้นที่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์เมืองหลวงพระบางกับเมืองเลย

4.6 สรุปท้ายบท

ประวัติศาสตร์เมืองเลย มีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมือง มีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ มาสู่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ เมื่อเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองและเป็นศูนย์กลางจังหวัด ได้ปรากฏรูปร่าง **เมืองเลยสมัยล้านช้าง** จากจารึกสมัยก่อนราชอาณาจักรสยาม ที่พบในพื้นที่แสดงให้เห็นว่าเมืองเลยมีความเกี่ยวข้องกับของอาณาจักรล้านช้าง กล่าวคือ จากหลักฐานจารึก**พระธาตุศรีสองรัก** พ.ศ. 2103 ได้ปรากฏพระนามของพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง และพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1** พ.ศ.2105 เนื้อความได้กล่าวถึงพระนาม พระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150** เนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนามสมเด็จพระโพธิวรวงศา กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างและ**จารึกฐานพระบางซายขาว** ซึ่งเป็นพระพุทธพระบางจำลอง ปรากฏชื่อ “เมืองเลย” ระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา

เมืองเลยสมัยราชอาณาจักรสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้โปรดสั่งให้พระยาท้ายน้ำออกมาสำรวจบัญชีไพร่พลและเขตแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งอยู่ติดกับชายแดนริมฝั่งโขงตรงได้พบหมู่บ้านแฮ่ซึ่งอยู่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมานและมีอาณาเขตแผ่ไปถึงแม่น้ำเลยในทางที่ตะวันออกมีสภาพที่เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองหนาแน่น พระยาท้ายน้ำจึงได้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ จึงได้โปรดเกล้าฯให้จัดตั้งเมืองหลักในบริเวณลุ่มน้ำเลยชื่อ “เมืองเลย” **รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5** พ.ศ.2437 ก่อนตั้งมณฑลเทศาภิบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ เมืองเลยอยู่ในมณฑลลาวพวน ต่อมาฝรั่งเศสยึดพื้นที่มณฑลลาวพวนฝั่งซ้ายของแม่น้ำ มณฑลลาวพวนจึงเหลือเพียงฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้แก่ เมืองอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร หนองคายและเลย ซึ่งได้ตั้งบัญชาการมณฑลที่บ้านเดื่อหมากแข้ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ ปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑล เมืองเลยจึงแยกจากเมืองหล่มสัก ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองให้ขึ้นกับมณฑลลาวพวนที่ตั้งบัญชาการที่เมืองหนองคายและย้ายมาตั้งที่บ้านหมากแข้งในปี 2436 เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดร และยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลยกลุ่มคนดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเป็นชุมชนกันชนในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) โดยมีหลักฐานกล่าวว่า เมืองซายขาวหรือเมืองซ้ายขาวหรือเมืองซ้าย เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางทิศใต้ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง จากศิลาจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ.2105 จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 2 หลัก จากจารึก 2 ได้กล่าวถึง

พระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว และจารึกพระธาตุศรีสองรัก พ.ศ. 2103 ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงกับเมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง จากจารึกดังกล่าว บริเวณลุ่มน้ำเลยได้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ความเป็น “เมืองเลย” อย่างเป็นทางการได้ปรากฏหลักฐานในในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระยาท้ายน้ำสำรวจและจัดทำบัญชีไพร่พลบริเวณลุ่มน้ำเลยมีกลุ่มคนจากเมืองหลวงพระบางอาศัยอยู่ จากบันทึกการเดินทางในลาวของเอเจียน แอมอนิเย (2539) ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนในจังหวัดเลย ในพื้นที่เมืองเลย เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน ในปีพ.ศ.2438 หรือค.ศ.1895 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าคนในแถบนี้มีลักษณะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากทางใต้ ซึ่งหมายถึงทางใต้จากเมืองเลยลงไป ส่วนสำเนียงของคนเมืองเลยมีลักษณะร่วมกับภาษาพูดแถบเมืองหล่ม ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเลย สำเนียงภาษาของคนไทเลยก็มักจะถูกเรียกว่า “ไทเลย”และประชาชนในแถบนี้มีอาชีพตีเหล็ก แร่นี้มาจากภูเหล็ก (Phou Lek) ตีดาบ ตีมีด ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ฝ้าย ยาสูบ หาของป่า ค้าขาย ม้า วัว ควาย และช้าง โดยนำไปส่งที่อุตรดิตถ์

ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย ประเพณีสำคัญในรอบปี (ฮีต 12) หมายถึงประเพณีรอบ 12 เดือน กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยมีวิถีเหมือนกับประเพณีในรอบปีของคนอีสานทั่วไป ได้แก่ ฮีตที่ 1 บุญเดือนอ้ายหรือบุญเข้ากรรม ฮีตที่ 2 บุญเดือนยี่หรือบุญคูนลาน ฮีตที่ 3 บุญเดือนสาม หรือบุญข้าวจี่ ฮีตที่ 4 บุญเดือนสี่หรือ บุญผะเหวด หรือบุญมหาชาติ ฮีตที่ 5 บุญเดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ ฮีตที่ 6 บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ ฮีตที่ 7 บุญเดือนเจ็ด หรือบุญซำฮะ ฮีตที่ 8 บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา ฮีตที่ 9 บุญเดือนเก้าหรือ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน ฮีตที่ 10 บุญเดือนสิบหรือ บุญข้าวสาก ฮีตที่ 11 บุญเดือนสิบเอ็ด หรือบุญออกพรรษา และฮีตที่ 12 บุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวง งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน งานบุญสงกรานต์หรือแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว และแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญเฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ส่วนงานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำ เป็นงานบุญในฮีต 12 โดยได้นำ การนำบุญเดือน 4 บุญเผวดและบุญเดือน 6 บุญบั้งไฟ มาร่วมกัน เรียกชื่อ “บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน” ส่วนบุญผีขนน้ำเป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟ ในชุมชนบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า “บุญผีขนน้ำ”ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับบุญบั้งไฟคือการทำให้ฝนตก

แต่ในบ้านนาซ่าวจะมีรายละเอียดที่แตกต่างออกไป บุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้น ลักษณะการจัดงานและห้วงเวลาเดียวกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียด งานประเพณีที่กล่าวมาเห็นว่าเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนชายขอบในทางกายภาพกล่าวคือเป็นชุมชนชายแดนทุกชุมชน ทำให้เห็นว่าประเพณีเป็นกลยุทธในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมของคนชายขอบเพื่อต่อรองอำนาจรัฐด้วยการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทำให้งานบุญมีลักษณะเฉพาะถิ่นมีการเปลี่ยนชื่อและรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ

ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสี และปู่เยอย่าเยอปู่สังกะสา ย่าสังกะสี เป็นตำนานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก การกำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกตามโลกทัศน์ของคนล้านช้างในอดีต ได้กล่าวถึง กำเนิดธาตุทั้ง 4 ดินน้ำ ลม ไฟและมนุษย์คู่แรกคือ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอ ผีบรรพบุรุษของชาวล้านช้างหลวงพระบางที่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สืบทอดมายังประเพณีแห่ผีตาโขน ซึ่งเผีตาโขนใหญ่คือปู่เยอย่าเยอที่อยู่ในประเพณีผีตาโขนด่าซ้ายและประเพณีผีขนน้ำ บ้านนาซ่าว อำเภอเชียงคาน การปรากฏตัวของปู่เยอย่าเยอในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนั้น ปรากฏอยู่ในนามผีตาโขนใหญ่ในประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนด่านซ้าย และผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว ส่วนการปรากฏอยู่ในเมืองหลวงพระบางสมัยราชอาณาจักรเจ้ามหาชีวิตจะทำพิธีกรรมเลี้ยง ผีปู่เยอย่าเยอ ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษเป็นเทวดาหลวง และผีอารักษ์เมืองเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันปู่เยอย่าเยออยู่ในพื้นที่ขบวนแห่นางสังขารเป็นตัวแทนบรรพบุรุษลาวหลวงพระบาง ในงานประเพณีบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์

ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง ได้แก่ ตำนานเมืองเลย ตำนานพระบาง ตำนานพระธาตุกุดเรือคำหรือกุดเฮือคำ ที่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ พื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง กล่าวคือการเกิดเมืองเลยเดิมนั้นอยู่ที่เมืองไซไล บ้านทรายขาวปัจจุบัน พื้นที่บ้านทรายขาวนั้นมีพระธาตุกุดเรือที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์หลวงพระบาง พื้นที่ทางกายภาพตามตำนานปรากฏอยู่จริง เส้นทางการอพยพจากบ้านทรายขาวมาที่บ้านแฮ่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยได้เล่าการตั้งเมือง บุคคล อธิบายความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์

บทที่ 5
ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ผู้คนใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อสื่อสารและบ่งชี้ความเป็นตัวตนของผู้คน ภาษาจึงเป็นสื่อแทนความรู้สึกนึกคิดในกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ความหมายและตัวตนที่ปรากฏเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่แสดงออกผ่านภาษา ซึ่งภาษานั้นเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดในการสร้างและถ่ายทอดความหมายของตนเองและการนิยามความหมายของกลุ่ม ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ของบุคคล ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561 : 26)ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ของภาษาที่มีความสอดคล้องกับฮัลลิเดย์ ว่า “แนวคิดเรื่องหน้าที่ของภาษา(Metafunctions of language) ของ ฮัลลิเดย์ (Halliday,1994) กล่าวคือฮัลลิเดย์เสนอว่าภาษามีหน้าที่ทางสังคมหลัก 3 ด้าน คือหน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ (Interpersonal metafunction) หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด (Ideational) และหน้าที่ด้านการเรียบเรียงความนำ (Textual metafunction) หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์เกี่ยวกับการสร้าง การรักษา และการจัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม การนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ของบุคคล หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในการถ่ายทอดประสบการณ์และความคิดของมนุษย์ กล่าวคือภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญ สร้างความรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ “ความเป็นจริง”ต่างๆ ส่วนหน้าที่ด้านการเรียบเรียงความนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างสาร เป็นหน้าที่ในการเรียบเรียงหรือจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในตัวบท” ภาษาก็เป็นการแสดงและสร้างตัวตนของเราให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคม ดังนั้น ภาษาจึงเป็นสื่อสัญญะที่เป็นวิถีปฏิบัติทางสังคม มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เพื่อประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” เป็นหน่วยทางสังคมเดียวกันที่ประกอบไปด้วยภาษาพูดเดียวกัน ระบบเครือญาติเดียวกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันทำให้แสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านปฏิบัติการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ

ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์เป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นบทบาทเชิงสังคมวัฒนธรรมของภาษา ในการประกอบสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของไทเลยอย่างเป็นรูปธรรม โดยจำแนกประเด็นการนำเสนอ ดังนี้

5.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

5.1.1 ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

5.1.2 ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

5.1.3 ชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลย

5.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน (เว้าภาษาไทเลย)

5.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม

5.4 สรุปท้ายบท

5.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

ชื่อเฉพาะ หมายถึง คำวิสามานยนาม หรือ คำวิสามัญ มีความหมายว่า ชื่อเฉพาะที่ใช้เรียกคน สัตว์ สิ่งของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม), (2496) ได้ให้ความหมายว่า "วิสามานยนาม หมายถึงคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะที่สมมติตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง เพื่อให้รู้ว่า คนนี้ สัตว์ตัวนี้ ของสิ่งนี้ ฯลฯ" ส่วนคำว่า วิสามัญ ในหนังสือ อุเทศภาษาไทย:ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 (2564) ได้ให้ความหมายว่า "วิสามัญ คือ คำที่เป็นชื่อซึ่งตั้งขึ้นเฉพาะสำหรับเรียกคำนามสามัญหนึ่ง ๆ เช่น สมชาย สมร เกษมสันต์ เป็นชื่อเฉพาะของคน เป็นคำนามวิสามัญ เจ้าแต่ม ย่าเหล ทองแดง เป็นชื่อเฉพาะของสุนัข เป็นคำนามวิสามัญเป็นต้น" ดังนั้น ชื่อจึงเป็นสิ่งที่แสดงตัวตน จำแนกแยกแยะและระบุตัวตน เฉพาะบุคคล เฉพาะกลุ่ม เฉพาะประชาคมนั้น ๆ ซึ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชื่อเฉพาะผ่านปฏิบัติการทางสังคมด้านภาษา ซึ่งเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์เพื่อสื่อความหมายตัวตน

ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นชื่อเฉพาะที่มีบทบาทเป็นป้ายฉลากที่ระบุและจำแนกแยกแยะอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และมีบทบาทเป็นดัชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อคนในสังคมมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ศิริพร ภักดีผาสุข (2561) ได้อธิบายว่าภาษามีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3 ประเด็น ได้แก่ 2. ชื่อเป็นฉลากระบุอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 2. ภาษาเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3. ภาษาเป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์และวาทกรรมว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ชื่อร้านค้าและบริการ และ ชื่องานการชาดจังหวัด เพื่อให้เห็นการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลยผ่านภาษา ปรากฏรายละเอียดดังนี้

5.1.1 ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เรียกตนเองหรือคนอื่นใช้เรียก เพื่อเป็นป้ายฉลากที่ช่วยจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งใช้เรียกกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ชื่อ "ไทเลย" นี้ หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบางในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งใช้ภาษาไทเลยในชีวิตประจำวัน มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม โศรยา ธัญญ

ประกอบ และปฐม หงษ์สุวรรณ (2560 : 59) ได้กล่าวถึงไทเลยว่า “ไทเลยจะมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น 4 ประการได้แก่ (1) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ (2) ภาษา (3) จารีตประเพณี วิถีชีวิต (4) ถิ่นฐานที่อยู่อาศัย หรือที่เรียกรวมๆ ว่า วัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นการแยกแยะทางชาติพันธุ์” เนื่องจากชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ไทเลย ประกอบขึ้นด้วย 2 คำ ผู้วิจัยจึงได้แยกอธิบายความหมายดังนี้ 1) คำว่า “ไท” หรือ “ไต” มาจาก Tai ในภาษาอังกฤษ หมายถึง ภาษาที่จัดอยู่ในภาษาตระกูลไท ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่พูดในจีน รัฐอัสสัมตอนเหนือของอินเดีย พม่า ลาว ไทย เวียดนาม และมาเลเซีย ส่วนคำว่า Thai นั้นหมายถึง ไทยที่อยู่ในประเทศไทย 2) คำว่า “เลย” มาจากคำว่า “เซไล” เซ หมายถึง แม่น้ำ คำว่า “ไล” เป็นชื่อของแม่น้ำ สาร สาระทัศนานันท์ (2535) นักวิชาการท้องถิ่น ได้ให้คำอธิบายความหมายในหนังสือเมืองเลยของเรา ว่าหมายถึง ไหลเชี่ยว จากไป พ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานประวัติศาสตร์การตั้งเมืองเลย ในรัชกาลที่ 4 ตามบันทึกที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นเมืองเลย ณ บ้านเซไล สมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือบ้านทรายขาว หรือตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง คำว่า “เมืองเลย” ได้พบหลักฐานจารึกบนฐานพระพุทธรูป “พระบางซายขาว” วัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง) อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ลักษณะพระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย สร้างด้วยสำริด ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นฝีมือช่างพื้นบ้าน จารึกที่ฐานพระบางซายขาวระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ส่วนชื่อเรียกคน “ไทเลย” นั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด

ภาพประกอบ 48 พระบาง ณ เมืองหลวงพระบาง

ภาพประกอบ 49 พระบางเมืองเลย ณ ศูนย์วัฒนธรรมราชภัฏเลย

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อศึกษาชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์คน "ไทเลย"เรียกตนเองและคนอื่นเรียก กรณีเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง (เปรียญ ทรายศรี:สัมภาษณ์,2565) ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุงด้วยคำถามว่า "เป็นคนไทเลยหรือไม่" ได้ตอบว่า "เป็นคนไทเลย คนบ้านทรายขาวเป็นคนไทเลย" จากกรณีนี้ ได้แสดงตัวตนว่าผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นคนไทเลยซึ่งได้จำแนกตนเองออกจากกลุ่มอื่น กรณีคนอื่นเรียกชื่อไทเลย ได้สัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่จังหวัดเลย ด้วยคำถามว่า "เป็นคนไทเลยหรือไม่" กลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน ตำบลบุฮม อำเภอเชียงคาน (ลำพูน พันจันทร์ : สัมภาษณ์,2565) ได้ตอบว่า "แม่เป็นไทพวน บ่แมนไทเลย" จากทั้งกรณีนี้ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้จำแนกไทเลยออกจากตนเอง ทั้งนี้ ไทเลยที่ตำบลทรายขาว ได้เล่าเรื่องประวัติเมืองเซไล ซึ่งเป็นเมืองเลยเก่า มีเจ้าฟ้าฮ่ม(ร่ม)ขาวปกครอง คนบ้านทรายขาวอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง มีสถานที่สำคัญที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นวาทกรรมที่แสดงการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่ดำรงอยู่ของความเป็นลาวหลวงพระบางที่เป็นอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย โดยเล่าผ่านสถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ พระธาตุกุดเฮือคำ วัดกู่คำ คุ้มเจ้าฟ้าร่มขาว(ฮ่มขาว)ที่สร้างบ้านแปงเมืองเมื่อ พ.ศ. 1897 เจ้าเมืองเซไล สถานที่ยิงปืนเบิกฟ้าเมืองเซไล และวังพ่อเจ้าฟ้าร่วมขาว เพื่อดำรงอัตลักษณ์ความเป็นลาวหลวงพระบางผ่านประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่

5.1.2 ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

“จังหวัดเลย” หรือ “เมืองเลย” เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของภาคอีสาน มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง นโยบายของรัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญพื้นที่ในบริบทของการท่องเที่ยว เมื่อพื้นที่ของจังหวัดอยู่ในบริบทของการท่องเที่ยว การตั้งชื่อสินค้าและบริการ จึงเกิดปรากฏการณ์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากชื่อสินค้าและบริการในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการตั้งชื่อสินค้าและบริการพบอัตลักษณ์ด้านภาษาได้แก่ การการใช้คำ/กลุ่มคำและอุปลักษณ์ เพื่อตั้งชื่อสินค้าและบริการในประเภทต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

5.1.2.1 ชื่อสินค้าและบริการในพื้นที่จังหวัดเลย

1) ประเภทของสินค้าและบริการ

ชื่อสินค้าและบริการในจังหวัดเลยที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ประกอบไปด้วย

1. ร้านอาหาร จำนวน 22 ร้าน

เจอเลย มินิบาร์	จั๊บญวนเลย
เลยดานัง	ดีเลย
ตามสั่งเมืองเลย	เลยตามเลย
เลยมายำตำนัวร์	แล้วแต่เลย
เมืองเลยโภชนา	ลาบเลยเมือง
ตำแซ่บไทเลย	ตำเลย แอดคนไทเลย
ลานลม ชมเลย	เลยสองยาม
แวะเลย หมูกระทะ	ตำเลยป่าเป้า
เลยตามเลย	สถานีตำเลย
เพลินเลย ณ กุดป่อง	ถึงแล้วก๋อ สถานีตำเลย
จำไว้เลย เคยไปเชียงคาน	บัวลอยโรจน์เลย

2. ร้านกาแฟ จำนวน 22 ร้าน

ร้าน COFFEE ชิมเลย	ไร่ภูไทเลย
กาแฟสดหน้าบ้านเลยก๋อ	สบายจังเลย
อัพทูยูเลย	จำเลยรัก
ฟินเลย คาเฟ่	ปายเลย กาแฟสด
หลงเลย cafe	ภูเลย Restaurant
กาแฟนัว@เลย	LOVEเลยCOFFEE
เลยเวลา	เลยมานา
กาแฟกอดเลย	คอฟฟี่ เดอเลย
ชานชาลาเลย	เลยมานี่
เมืองเลยกระเทยชง	ฮักเลย ของฝากเมืองเลย
กาแฟเฉยเลย	ป้อนเลย

3.ร้านสินค้าของฝากของที่ระลึก จำนวน 8 ร้าน

GO TO เลย SHOP	ช้อปเลย20
มา-เลย แก่งคุดคู้	รักเลย
เลยตามเลย	มะพร้าวอ่อนแก้ว เคียงเลย
เมืองเลย OTOP	ถนนคนเดิน เลาะเลย

4. ที่พัก จำนวน 14 ร้าน

รักเลยภูกระดึง	บ้านรักเลยรีสอร์ท

โอเคเลย รีสอร์ท	เฮือนฮักเลย รีสอร์ท
เจอเลย ณ เชียงคาน	ฮักจังเลย การ์เด้น
รีสอร์ทฮักเลยเชียงคาน	เลยวิลเลจ
เลยพาเลซ	เลยเฮือนเฮาฮัก
คุ้มเลยวิวล์	โรงแรมสบายเลยรีสอร์ท
โรงแรมริเวอร์เลย แกรนด์วิว	พักเลย เชียงคาน

5. ยี่ห้อสินค้า จำนวน 14 ร้าน

ฮักเลย	น้ำดื่มใช่เลยก๋อ
น้ำดื่มเลยก๋อ	แชมพูพอเพียงเลย
มาเลย-แก่งคุดคู้ มะพร้าวอ่อนแก้ว	กล้วยธัญพืช ตราชิมเลย
ลองเลยกาแฟ	อาหร่อยเลย มะพร้าวแก้ว
มะพร้าวอ่อนแก้ว ตราเคียงเลย	กาแฟ เฉยเลย
ติดนมเลย	ชิมเลย
พอเพียงเลย	มะพร้าวแก้วมาเลย

6. ข้อความอื่นๆ จำนวน 7 ข้อความ ได้แก่

จำเลยรัก	ฝั่งโน้นไทลาว ฝั่งนี้ไทเลย
ถึงแล้วก๋อ	ฮั่นแน้ว
รักเลย ณ เชียงคาน	รักแล้ว รักเลย
ฮั่นแน้ว เชียงคาน	

พหุปัญญา ชีเว

2) โครงสร้างการตั้งชื่อสินค้าและบริการ

จากการศึกษาพบว่า คำแสดงอัตลักษณ์ไทเลยที่ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการ มี 3 คำ ได้แก่ ไทเลย เมืองเลย และเลย ซึ่งเป็นการเล่นความหมายของคำที่ปรากฏความหมายได้มากกว่า 1 ความหมาย เนื่องจากว่าคำว่า “เลย” เมื่อพิจารณาตามชนิดของคำตามหลักไวยากรณ์ชนิดของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2496) และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (2564)หนังสืออุเทศภาษาไทย :ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 นั้นเป็นคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์และคำสันธาน เมื่อประกอบคำขึ้นมาแล้วทำให้ชื่อของสินค้าและบริการมีหลายความหมาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ไทเลย หมายถึง ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในจังหวัดเลย ที่พูดภาษาลาวหลวงพระบางในชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง
2) เมืองเลย หมายถึง ชื่อเรียกชื่อจังหวัดเลย
3) เลย หากเป็นคำนาม หมายถึง คำที่ใช้เรียกจังหวัดเลยหรือเมืองเลย
   เลย ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย ทั้งหมด 5 ความหมายดังนี้

คำกริยา หมายถึง พ้นหรือเกินจุดที่กำหนด เช่น เลยเวลาเที่ยงไปตั้งนาน รถเลยบ้านไปแล้ว อายุเลยวัยกลางคน

คำกริยา หมายถึง ทำสิ่งหนึ่งแล้วจะทำอีกสิ่งหนึ่งต่อไป เช่น ไปซื้อของแล้วจะเลยไปกินข้าวนอกบ้าน

คำวิเศษณ์ หมายถึง ใช้ประกอบหลังคำอื่นเพื่อเน้นความว่า ทันที, ทีเดียว, เช่น เห็นกับตาเลย เรื่องนี้ได้ยินมากับหูเลย

คำวิเศษณ์ หมายถึง โดยสิ้นเชิง, แม้แต่น้อย, (ใช้ในความปฏิเสธ), เช่น ไม่เชื่อเลย ไม่เห็นด้วยเลย

สันธาน แสดงว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกิดตามเหตุการณ์แรก เช่น ทำถ้วยเขาแตกเลยต้องใช้เงินเขา รถเมล์จอดพ้นป้ายไปมาก เลยต้องเดินย้อนกลับมาใหม่

จากความหมายและชนิดของคำว่า ไทเลย เมืองเลย และเลยข้างต้น สามารถจำแนกโครงสร้างการตั้งชื่อร้านได้ โครงสร้างดังนี้

โครงสร้างที่ 1 ชื่อของร้านที่บอกลักษณะหรือสินค้าที่จำหน่าย+คำนาม(เมืองเลย,ไทเลย) ได้แก่

ตามสั่งเมืองเลย(ร้านอาหาร) เมืองเลยโภชนา(ร้านอาหาร)

เมืองเลย OTOP(ร้านของฝาก) เมืองเลยกระเทยชง(ร้านกาแฟ)

แซบไทเลย(ร้านอาหาร) ไร่ภูไฑเลย(กาแฟ)

โครงสร้างที่ 1 คำสามารถสลับตำแหน่ง ระหว่างคำที่บอกลักษณะหรือสินค้าที่จำหน่ายกับคำนาม (เมืองเลย,ไทเลย) โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหารของฝากและร้านกาแฟ

โครงสร้างที่ 2 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์+คำนาม(ไทยเลย) ได้แก่

ตำเลย แอดคนไทเลย (ร้านอาหาร) ฮักเลย ของฝากเมืองเลย(ร้านของฝาก

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหารและร้านของฝาก

โครงสร้างที่ 3 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์ ได้แก่

เลย[1]ตามเลย[2] (ร้านกาแฟ)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านร้านกาแฟ

โครงสร้างที่ 4 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ ได้แก่

กาแฟสดหน้าบ้านเลยก๋อ (ร้านกาแฟ) ใช่เลยก๋อ(ยี่ห้อน้ำดื่ม)

เลยก๋อ (ยี่ห้อน้ำดื่ม)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านกาแฟและยี่ห้อน้ำดื่ม ที่มีหน่วยคำประกอบคำซึ่งปรากฏท้ายประโยคหรือท้ายคำ คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้ายเพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น ซึ่งมีความหมายว่า “นะ” เช่น เลยก๋อ หมายถึง เลยนะ เป็นต้น

โครงสร้างที่ 5 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์ ได้แก่

เจอเลย มินิบาร์ (ร้านอาหาร) จั๊บญวนเลย (ร้านอาหาร)

ดีเลย (ร้านอาหาร) แล้วแต่เลย (ร้านอาหาร)

เพลินเลย ณ กุดป่อง (ร้านอาหาร) ลานลม ชมเลย (ร้านอาหาร)

แวะเลย หมูกระทะ (ร้านอาหาร) ตำเลยป่าเป้า (ร้านอาหาร)

COFFEE ชิมเลย(ร้านกาแฟ)

อัพทูยูเลย (ร้านกาแฟ)

ปายเลย กาแฟสด (ร้านกาแฟ)

กาแฟนัว@เลย (ร้านกาแฟ)

กาแฟกอดเลย (ร้านกาแฟ)

ชานชาลาเลย (ร้านกาแฟ)

ป้อนเลย (ร้านกาแฟ)

ช้อปเลย20 (ร้านของฝาก)

รักเลย (ร้านของฝาก)

เคียงเลย (ร้านของฝาก)

มาเลย (ร้านของฝาก)

เจอเลย (ร้านของฝาก)

แวะเบิ่งเลย (ร้านของฝาก)

ภูเลย Restaurant (ร้านอาหาร)

พอเพียงเลย(ยี่ห้อแชมพู)

ลองเลยกาแฟ(ชื่อสินค้า)

ที่นี่...เลย (ข้อความ)

รักจังเลย (ที่พัก)

รักเลยภูกระดึง(ที่พัก)

โอเคเลย รีสอร์ท(ที่พัก)

สบายจังเลย (ร้านกาแฟ)

ฟินเลย คาเฟ่ (ร้านกาแฟ)

หลงเลย cafe (ร้านกาแฟ)

LOVE เลย COFFEE (ร้านกาแฟ)

คอฟฟี่ เดอเลย (ร้านกาแฟ)

กาแฟเฉยเลย (ร้านกาแฟ,ยี่ห้อ)

GO TO เลย SHOP (ร้านของฝาก)

มา-เลย แก่งคุดคู้ (ร้านของฝาก)

ติดนมเลย (ร้านกาแฟ)

พอดีเลย(ร้านของฝาก)

ชาเลย(ร้านขายชา)

ตะลอนเลย (ร้านของฝาก)

ถนนคนเดิน เลาะเลย(ตลาดถนนคนเดิน)

ฮักเลยถั่วคั่ว (ยี่ห้อสินค้า)

ชิมเลย(ยี่ห้อกล้วยธัญพืช)

อาหร่อยเลย (ยี่ห้อมะพร้าวแก้ว)

รักเลย ณเชียงคาน (ที่พัก)

รักแล้วรักเลย (ที่พัก)

บ้านรักเลยรีสอร์ท(ที่พัก)

เฮือนฮักเลย รีสอร์ท(ที่พัก)

เจอเลย ณ เชียงคาน(ที่พัก)	ฮักจังเลย การ์เด้น(ที่พัก)
รีสอร์ทฮักเลยเชียงคาน(ที่พัก)	เลยวิลเลจ(ที่พัก)
เลยพาเลซ(ที่พัก)	คุ้มเลยวิวล์(ที่พัก)
สบายเลยรีสอร์ท (ที่พัก)	ริเวอร์เลย แกรนด์วิว(ที่พัก)
พักเลย เชียงคาน (ที่พัก)	

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านของฝาก และตลาด ซึ่งมีคำภาษาอังกฤษเขียนทับศัพท์ และเขียนตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อสื่อความหมาย

โครงสร้างที่ 6 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำกริยา ได้แก่

เลยดานัง (ร้านอาหาร)	เลยมายำตำนัวร์ (ร้านอาหาร)
ร้านลาบเลยเมือง (ร้านอาหาร)	เลยสองยาม (ร้านอาหาร)
เลยเวลา (ร้านกาแฟ)	เลยมานา(ร้านกาแฟ)
เลยมานี่ (ร้านกาแฟ)	เลยไปเป็นลาว (ข้อความ)
เลยเฮือนเฮาฮัก(ที่พัก)	เลยคาน(ร้านของฝาก)
คนเลยคาน(ร้านของฝาก)	

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของฝากและที่พักคำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง จังหวัดเลย ในขณะเดียวกัน คำว่า “เลย”ได้ทำหน้าที่เป็นคำกริยาด้วย ทำให้ชื่อสินค้าและบริการเหล่านั้นมี 2 ความหมาย

โครงสร้างที่ 7 เป็นโครงสร้างแบบอื่นๆ ได้แก่

จำเลยรัก	ฝั่งโน้นไทลาว ฝั่งนี้ไทเลย
ถึงแล้วก๋อ	ฮั่นแน้ว

โครงสร้างนี้ปรากฏในข้อความดังต่อไปนี้ 1. จำเลยรัก ใช้ชื่อนวนิยายเรื่องจำเลยรักของชูวงศ์ ฉายะจินดา ที่นำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ ซึ่งมีคำว่า “เลย” พ้องกับชื่อจังหวัดจึงได้นำชื่อมาตั้งเป็นชื่อร้าน 2. ฝั่งโน้นไทลาว ฝั่งนี้ไทเลย ปรากฏคำว่า “ไทเลย” เพื่อแสดงอัตลักษณ์ตัวตน มีการใช้

พหุปัญญา ชีเว

คำภาษาไทเลย ได้แก่ หน่วยคำประกอบคำ คำว่า “ก่อ” และฮั่นแน้ว คำว่า “ฮั่นแน้ว” เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏลำพัง ต้นประโยคหรือถ้อยคำ และปรากฏท้ายประโยค ในโครงสร้างนี้ปรากฏลำพัง ปรากฏลำพังเพื่อแสดงความเห็นด้วย คำว่า “ก่อ” เป็นคำอนุภาคลงท้ายเพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น

กล่าวโดยสรุป จากรายการของชื่อสินค้าและบริการ พบว่า ภาษากับอัตลักษณ์การตั้งชื่อสินค้าและบริการพบว่า มีคำอุปลักษณ์ที่ใช้แทนคนในจังหวัดเลย 2 คำ ได้แก่ ไทเลย คนเมืองเลย คำอุปลักษณ์ที่ใช้แทนพื้นที่ จังหวัดเลย 1 คำ ได้แก่ เมืองเลย โดยการจำแนกโครงสร้าง เกิดโครงสร้าง 7 ลักษณะ

1. **โครงสร้างที่** 1 ชื่อของร้านที่บอกลักษณะหรือสินค้าที่จำหน่าย+คำนาม(เมืองเลย,ไทเลย)
2. **โครงสร้างที่** 2 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์+คำนาม(ไทยเลย)
3. **โครงสร้างที่** 3 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์
4. **โครงสร้างที่** 4 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ
5. **โครงสร้างที่** 5 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์
6. **โครงสร้างที่** 6 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำกริยา
7. **โครงสร้างที่** 7 เป็นโครงสร้างแบบอื่นๆ ได้แก่ 1. จำเลยรักใช้ชื่อนวนิยายเรื่องจำเลยรักของ ชูวงศ์ ฉายะจินดา ที่นำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ ซึ่งมีคำว่า “เลย” พ้องกับชื่อจังหวัดจึงได้นำชื่อมาตั้งเป็นชื่อร้าน คำที่พ้องกับชื่อนวนิยายและพ้องกับชื่อจังหวัดจึงได้นำชื่อมาตั้งเป็นชื่อร้าน 2. ฝั่งโน้น<u>ไทลาว</u> ฝั่งนี้<u>ไทเลย</u> ปรากฏคำว่า “ไทเลย” เพื่อแสดงอัตลักษณ์ตัวตน และมีการใช้ หน่วยคำประกอบคำ คำว่า “ฮั่นแน้ว” เป็นคำอนุภาคอุทานซึ่งปรากฏลำพัง คำว่า “ก่อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น

5.1.2.2 ชื่อสินค้าและบริการนอกพื้นที่จังหวัดเลย

ชื่อสินค้าและบริการนอกพื้นที่จังหวัดเลย ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยที่แสดงออกผ่านชื่อสินค้าและบริการภายนอกจังหวัด มีปรากฏการณ์อย่างไร ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่า

1) ประเภทของสินค้าและบริการ

ชื่อสินค้าและบริการนอกจังหวัดเลยที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ประกอบไปด้วย

1. ร้านอาหาร จำนวน 16 ร้าน ได้แก่

ตำเลย 2 กลางนาคาเฟ่ ตำไปเลย
ตำเลยเถิด ต้นตำรับ ยำเลย
ตำเลยเถิด แซ่บเลย
แซ่บเลยก๋อ ตำเลย ณ บางกอก
เลยละมุน ฮักเลย
ไทเลย เลยมาตำ คนไทเลย
ตำถาด ไทเลย เลยตำเลย
แซ่บเลย ตำเลยเถิด ณ เชียงใหม่

2. ร้านกาแฟ 3 ร้าน ได้แก่

กินเลยกะเทยซง ฮักเลยคาเฟ่
ฮักเลยก๋อ

3. ร้านเช่าชุดแต่งงาน 1 ร้าน ได้แก่ รักเลย เวดดิ้ง

2) โครงสร้างการตั้งชื่อสินค้าและบริการ

โครงสร้างที่ 1 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์ ได้แก่

<u>เลย</u>[1]ตำ<u>เลย</u>[2] (ร้านอาหาร)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านร้านอาหาร

โครงสร้างที่ 2 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ ได้แก่

กาแฟสด ฮัก<u>เลยก๋อ</u> (ร้านกาแฟ) แซ่บ<u>เลยก๋อ</u> (ร้านอาหาร)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านกาแฟและร้านอาหาร ที่มีคำลงท้ายภาษาไทเลย คำว่า “ก๋อ”เพื่อแสดงอัตลักษณ์ตัวตน คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น

โครงสร้างที่ 3 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์ ได้แก่

รักเลย (ร้านเช่าชุดแต่งงาน) ตำเลยเถิด (ร้านอาหาร)

ตำไปเลย (ร้านอาหาร) ยำเลย (ร้านอาหาร)

ตำเลย 2 กลางนาคาเฟ่(ร้านอาหาร) แซ่บเลย (ร้านอาหาร)

ตำเลย ณ บางกอก (ร้านอาหาร) ฮักเลย (ร้านอาหาร)

ตำเลยเถิด ณ เชียงใหม่ (ร้านอาหาร)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านเช่าชุดแต่งงาน

โครงสร้างที่ 4 นามวลีคำว่า“ไทเลย” และ “คนไทเลย” ได้แก่

ไทเลย (ร้านอาหาร) เลยมาตำ คนไทเลย (ร้านอาหาร)

โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร

ผลการศึกษาชื่อสินค้าและบริการนอกพื้นที่จังหวัดเลยพบ 4 โครงสร้าง ดังนี้

โครงสร้างที่ 1 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์

โครงสร้างที่ 2 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ

โครงสร้างที่ 3 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์

โครงสร้างที่ 4 นามวลีคำว่า“ไทเลย” และ “คนไทเลย”

ลักษณะของโครงสร้างที่ปรากฏนั้น คำว่า “เลย” 1 คำ มี 2 หน้าที่ กล่าวคือ มีหน้าที่เป็นคำนาม และคำวิเศษณ์ ,คำนามและคำกริยา นอกจากนั้นยังนำคำประกอบท้ายที่เป็นอัตลักษณ์ของไทเลย คือคำว่า “ก่อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น และพบการใช้คำอุปลักษณ์ คือ ไทเลย คนไทเลย ซึ่งหมายถึงคนที่พูดภาษาไทเลย มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบไทเลย เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย ขอสังเกตอีกประการหนึ่งของชื่อร้านอาหารมักจะเป็นร้านอาหารประเภทส้มตำ เพราะส้มตำไทเลยมีลักษณะแตกต่างจากส้มตำในจังหวัดอื่น

5.1.3 ชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

5.1.3.1 ประวัติงานกาชาดจังหวัดเลย

งานกาชาดจัดขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2465 ณ กรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ เป็นงานประจำปีที่แต่ละจังหวัดได้จัดเพื่อหารายได้ใช้ในกิจการสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานกาชาดจังหวัด งานกาชาดของจังหวัดเลยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2523 โดยประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ในชื่องานว่า ใช้ชื่องานว่า “งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่เมืองเลย” โดยงานมีขึ้นระหว่างวันที่ 30 มกราคม ถึง 3 กุมภาพันธ์ โดยได้ใช้พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเลย ต่อมาพื้นที่จังหวัดเลยได้มีการปลูกมะขามหวานเป็นพืชเศรษฐกิจทดแทนต้นฝ้าย นายชีวิน สุทธิสุวรรณเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ขณะนั้นได้ผลักดันให้นำคำว่า “มะขามหวาน”เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชื่องาน จึงได้เปลี่ยนชื่อจากเดิมเป็น “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน มะขามหวานเมืองเลย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 มาจนถึง พ.ศ.2557 ต่อมาสมัยนายวิโรจน์ จิวะรังสรรค์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ในปี พ.ศ.2557 จังหวัดเลย ประกาศปรับเปลี่ยนชื่องานกาชาดอีกครั้งโดยใช้ชื่อ “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” การเปลี่ยนชื่อครั้งนี้ได้จัดการประกวดตั้งชื่องานกาชาดและชื่อที่ชนะเลิศคือ “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” ผู้ชนะ นางสาวรัชฎาพร วรรณไชย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (จังหวัดเลย, 2565)

ชื่องานกาชาดจังหวัดเลย

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่<u>เมืองเลย</u>” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 จนถึง พ.ศ.2530

“งานกาชาดดอกฝ้ายบาน มะขามหวาน<u>เมืองเลย</u>” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 มาจนถึง พ.ศ.2556

“งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรม<u>ไทเลย</u>” พ.ศ.2557-ปัจจุบัน

ภาพประกอบ 50 ป้ายประชาสัมพันธ์งานกาชาดจังหวัดเลย

ที่มา https://ww2.loei.go.th/news/detail/844

5.1.3.2 โครงสร้างการตั้งชื่องานกาชาดจังหวัดเลย

เมื่อแรกจัดงานได้ใช้ โครงสร้างได้ใช้**กลุ่มคำที่ 1** “งานกาชาด” เพื่อแจ้งให้ทราบว่าเป็นงานกาชาด **กลุ่มคำที่ 2** ดอกฝ้ายบาน และมะขามหวาน เพื่อบอกลักษณะพืชเศรษฐกิจของจังหวัด **กลุ่มคำที่ 3** เป็นอุปลักษณ์ที่บอกสถานที่ และบอกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่เมืองเลย”

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน มะขามหวานเมืองเลย”

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย”

การตั้งชื่องานกาชาดประจำปีเป็นเครื่องมือทางภาษาที่ใช้แทนเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดทำให้เห็นภาพ แห่งยุคสมัย การตั้งชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในด้านการบันทึกเป็นข้อตกลงและสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการตั้งชื่องานกาชาดของจังหวัดเลยนั้นสะท้อนให้เห็นปริบทสังคมของเมืองเลยในแต่ละช่วงเวลา โดยมีรูปแบบดังนี้ ลักษณะของคำ ลักษณะทางไวยากรณ์ พิจารณาชนิดของคำ พิจารณาการใช้ลักษณะโครงสร้าง ลักษณะการเรียง ลำดับของหน่วยไวยากรณ์ ลักษณะภาพพจน์ อนึ่งผู้วิจัย ได้พิจารณาลักษณะเด่นทางการใช้ภาษา ใช้การวิเคราะห์ประกอบ ผลการศึกษาลักษณะภาษา 1) โครงสร้าง 2) ความหมาย 3) กลวิธีทางภาษาดังรายละเอียด

ดังนี้ โครงสร้าง จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างของชื่อ พบว่าลักษณะเด่นที่พบคือ เป็นวลี ซึ่งเป็นนามวลี 3 คำ เป็นการเลือกใช้คำเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่น

โครงสร้าง

	ส่วนที่ 1 นามวลี	ส่วนที่ 2 นามวลี	ส่วนที่ 3 นามวลี
1.	งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	ที่เมืองเลย
2.	งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	มะขามหวานเมืองเลย
3.	งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	สืบสานวัฒนธรรมไทเลย

ส่วนที่ 1 ปรากฏเป็นนามวลีเดียวกัน 3 ชื่อ“งานกาชาด” ประกอบด้วยหน่วยหลักคือคำว่า “งาน”และตามด้วยหน่วยขยายคำนาม คือคำว่า “กาชาด” เพื่อสื่อความหมายและแจ้งให้ทราบว่าเป็นงานกาชาดที่คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นงานประจำปีของแต่ละจังหวัดเพื่อหารายได้ของกิจการสาธารณประโยชน์ของกาชาดแต่ละจังหวัด

ส่วนที่ 2 ปรากฏเป็นนามวลีเดียวกัน 3 ชื่อ “ดอกฝ้ายบาน”ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “ดอกฝ้าย”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “บาน”เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในพื้นที่

ส่วนที่ 3 ปรากฏเป็นนามวลี ได้แก่ คำที่ 1 คำว่า “ที่เมืองเลย” ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “ เพื่อขยายคำที่ 1 และคำที่ 2 เพื่อย้ำบอกสถานที่ โดยวลีนี้ ประกอบด้วย คำว่า “ที่” เป็นคำประพันธสรรพนาม เป็นคำสรรพนามที่ใช้แทนนามเพื่อเชื่อมคำเชื่อมวลีให้มีความสัมพันธ์กันกับคำว่า “เมืองเลย”

คำที่ 2 คำว่า “มะขามหวานเมืองเลย”ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “มะขามหวาน”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “เมืองเลย”เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในพื้นที่

คำที่ 3 คำว่า “สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” ส่วนที่ 3 นี้เป็นกริยาวลี “สืบสาน”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “วัฒนธรรมไทเลย”เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์พื้นที่วัฒนธรรมไทเลยที่หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญกับการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัด

กล่าวโดยสรุปคือ ชื่องานกาชาดจังหวัดเลยเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ไทเลย ในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่มีรัฐส่วนกลางเป็นผู้กำหนดนโยบายประเพณีนี้ ให้เป็นงานประจำ โดยมีรัฐส่วนภูมิภาค

เป็นผู้ดำเนินตามนโยบายที่กำหนด ในขณะเดียวกันรัฐส่วนภูมิภาคระดับจังหวัดก็ได้ดำเนินงานที่ต้องทำหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม ชื่องานประเพณีรัฐจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไข ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีลักษณะที่เป็นยุทธวิธีนำเสนอตนเองของกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สภาวการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

5.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน (เว้าภาษาไทเลย)

ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of Communication) เป็นรูปแบบภาษาพูดของผู้คนต่างวัฒนธรรมสามารถระบุความแตกต่างและลักษณ์เฉพาะบางประการได้ และอาจจะทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมตลอดจนแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน นอกจากการรับรู้ระบบของภาษาแล้วจะต้องรู้ว่าจะใช้ภาษาอย่างไรเมื่อตนจะต้องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสื่อสาร วิถีปฏิบัติทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมบางอย่างในฐานะสมาชิกของชุมชนนั้นที่ทำให้สมาชิกคนอื่นๆ สังเกตและตระหนักรู้ได้ถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบความหมายในสังคม ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และจะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกด้วยในเรื่องบริบทที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในชุมชนหนึ่งๆ

การแสดงตลกอีสานคณะเพชรพิณทอง ตอนที่ 5 เป็นสถานการณ์การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางสังคม การแสดงชุดนี้ชื่อ “เว้าภาษาไทเลย” ใช้ภาษาสำเนียงพูดที่แตกต่างกัน เพื่อนำเสนอมุกตลก ถูกล้อเลียนให้เกิดความตลก ความรู้สึกพึงพอใจเรื่องตลกนั้นจะมีอยู่เหมือนกันในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ วัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้ทัศนคติต่อเรื่องเดียวกันต่างกัน คนไทยบางกลุ่มมักนำเรื่องราวของคนบางกลุ่มมาเล่าเป็นเรื่องตลก เสียดสี เย้ยหยัน เช่น คนไทยเล่าเรื่องคนภาคใต้ ชาวเขา คนลาว(อีสาน) เป็นต้น ทำให้เกิดความขบขัน หรือแม้แต่คนอีสานด้วยกัน จนกลายเป็นมุกตลกที่คณะแสดงตลกนำมาเป็นโครงสร้างมุกตลก ดุษฎี กองสมบัติ (2546:23-24) ได้อธิบายว่า ในการแสดงตลกอีสานของคณะเสียงอีสานและเพชรพิณทองต่างก็ต้องอาศัยโครงสร้างของมุกตลกดังกล่าว เพื่อนำมาประกอบเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความตลกขึ้นนอกจากนี้ยังต้องนำเสนอมุกตลกให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของผู้ชมอีกด้วย

ภาพประกอบ 51 ภาพการแสดงวงเพชรพิณทองจาก YouTube
https://www.youtube.com/watch?v=FelUHn4ONCk

ตัวอย่างบทสนทนาการแสดงตลก ตอน ภาษาไทเลย

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ได๋ที่แล้วกะห้าหมูห้าไกให้ฮั่นแน้ว ฆ่าเป็ดฆ่าไกสู่กันกินเด้อ
อั่นอย่าฟ้าวเมียเด้อพี่น้องกะดาย

นิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เป็นหยังล่ะฮ่าเนี่ย กินไขมดแดงหลายโพดเลยเพี่ยนไปจั่งซั่น

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
บ่ได่เกี่ยวกับไข่หมดแดงละ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เจ้าคือเว้าคือเมืองเลยแท้

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เว้าภาษาเมืองเลยบ้านข้อยนิเนาะ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ้าเจ้าเป็นคนเมืองเลยติซั่น

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
จังหวัดเลย

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ้าเฒ่าหนิงหน่องเจ้าคือฟังฮู้เลื่องฮะเนี่ยะ
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)กะฟังฮู่เลี่ยงอยู่

พหูน ปัญ ญา ทิโต ชีเว

ข้อยเคยไปเคยมาอยู่บ่เซาจักเทีย ไปมาหาสู่กัน ขอนแก่นเมืองเลยมันบ่ไก
กันเดะละ

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แมนอยู่ เมียเจ้าพูนึงกะอยู่พุ่นเดะเนาะ
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
น่านนนน ทำเป็นฮู้จักอีก

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ฮู้จักอยู่กะ 30 คนบ่แมนบ่

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
กะบ่ 30 คนดอก กะมีพุเดียว ได้ลูกพุนึง
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ทำมาหากินหยังอยู่เมืองเลย

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ข้อยเฮ็ดสวนเข้าโค้ดอ้าย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ดินงามแถเดะทางพุ้น

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
งามกะงามยุแตมันแล้งอ้าย แล้งหลายกะเลยเซาบาดเนี่ย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ๋าไปเฮ็ดหยังกินอีก

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ไปเฮ็ดนากะแล้งอี๊ก กะเลยเซา ขายไฮขายนามาตั้งโรงสี้บาดเนี่ย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ดีบ่บาดเนี่ย

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
โอ้....ดีจังก๋อ

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เดี๋ยวๆหม่องนี้ฮู้อยู่ เฮาอย่าเว้าตงหลายตี้

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เป็นหยังล่ะ

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เฮากะวาเฮาตั้งโลงน้ำซา

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ๋า หมู่ข้อยบ่ได้เว้าเลียงโลงน้ำซาเดะเนี่ย
(ผู้ชมหัวเราะ)

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เฮากะอาวใหญ่ลาวเว้า

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
บ้าตี้ ขายไฮขายนามาตั้งโลงสี

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ลาวบ่ว่าโลงสี
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เอ๋ากะโลงสื้อะ

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
หว้าย....
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
อาวจ่อย ลาวฟังพาสาเมืองเลยบ่เข้าใจ คิดมากจักหนอย ซะพอมันหัวหงอกก่อนอายุ นั่นละ จักหนอยกะหงอกฮอดขิ่วพุนแล่ว เป็นจังได๋อาว

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
โอ้ดีจังเก๊าะ ใหม่ๆนี่สี้ดีขนาดอ้าย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
สิแมนอยู่ (หัวเราะ)

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
บ้านข้อยกะคือกัน มันใหม่มันเลยดี
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ป๊อบกินหัวมึงเอ้ย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ปอบมึงเอ้ย ฟังพาสาเมืองเลยบ่ออก

(ผู้ชมหัวเราะ)

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ลาวบ่ว่าโลงสี

(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)

สี้เซ้าสี้แลงอ้าย บ่ไดหยุดไดยอนเทีย ดึกดืนเทียงคืนกะมาก้อ มาปุ๊กห้ะนะ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เจ้ากะลุกอยู่บ่

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)

ลุกฮะแน้ว เอาใจลูกค้าข่อยยะ ตีสามตีสี่กะปุกขึ้นมาลุกถ่าบ่ลุกกะดึ้งแขนดึ้งขาอยู่หั่นละ จำใจกะลุกขึ้นมาสี้ให้แน่ว

หนิงหน่อง (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เฮาดู่เฮากะได้ดอก

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ใหญ่ให้ถามแน่หล่า เมือยบ่

(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)

กะเมือยจังคือกันอ้าย

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

น่าสิโทละเลกไปเอาข้อยมาเป็นหมู่

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

อย่ามาคุยเถาะ สีเข้าพอสามหาบบ่น้อ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เว้าเลียงสีเข่าเฮ็ดหยัง

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เว้าเลียงสีเข่าเดะเดียวเนี่ย ตั้งโลสีใหม่ๆ ผุได๋กะบ่อึดบ่อยาก หุ้มมาสีนำซั่นเดะเดียวนี่

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เว้าเลียงสีเข่าเฮ็ดหยัง

(ผู้ชมหัวเราะ)

พหุนำ ภูวิจิต ชีเว

จ่อย: (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ขั่นสีเข่าบ่ไป...คาย
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
มื้อหนึ่งอิเว้าสู่ฟังอ้าย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เป็นได๋ เป็นแนวได๋

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
มันกะเข้าหลายเนาะ สี้ไปสี้มามันคือเข้าใหม่อีได๋บุ้ สังเกตมันฮ้อนเข้าฮ้อน เข้าฝึ้ดเข้าฝึดเข้า แอะเป็นหยังน้อแนวะ สักสามสิบนาทีได้ โคยข้าดคายังวะ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ้าฟ้าวไปหาหมอเลย บ่เป็นหยังดอก

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ๋า เป็นจังได๋จังสิไปหาหมอ หมอคือสิมาซ่อมโลงสีเป็น

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เจ้าบ่เข้าใจ เจ้าอย่าเว้าอ้าย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
โอ้ย...โลงสีฮ้างกะไปหาซางอันตั้ว สีเข่าใหม่ ถึกเข่าใหม่ เข่าใหม่ยังบ่ทันแห้ง จับเป็นแป้ง มันจับลูกหิน มันฝืนเข่าๆ ทำงานหนักๆ เพาขาดซั่นแล่ว

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
กะบ่ว่าเพา
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เอ๋าก็โคยมันอ่ะ โคยล้อโคยเกียนบ้านข่อยเอิ้นแบบนั่นคือกัน

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เมืองเลยเพินกะเอิ้นซี่คือกันเหมิดนั่นละ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
(จ่อยหัวเราะ ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
มาซ้อมไมมาแปงไมฮ้ะนะอ้าย

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ซางหัวมันโลด กะซ่อมใหม่ ซื้อใหม่โลด เงินเฮาได้มื้อนึงๆบ่แมนหน่อยดอก
คิดเบิ่งนั่น หาบละจักบาดนั่น

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
มื้อละหลายตัง มันกะแล้วแต่ฮาบน้อยฮาบใหญ่อ้าย การสี้มันกะมีหลาย
แบบ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
บุ้ยย มีหลายแบบอีก
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
โอ้ย ให้มันหงอกฮอดขนดังแน่แม้ กูซังวะ

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ป๊อบกินมึงเอ้ย

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
คักขนาดเลยวะ
(ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
คุยหม่องมันสิฮางสิมีพุ่นหน่ะ ข้อยสิไปฮวมหุ้นนำ

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
คันสี้แบบเอาหำเข้านำนิแป๊ดบาท แบบบ่เอาหำเข้านำนิสี้ฟรี

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ลาคาบ่คือกัน

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอ้าๆ มีพุเฮ็ดนำอยู่ติใหญ่
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
โอ้เฮ็ดหลายจังก้อ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
อุ้ยมาซางบ่หนหวยแท้
(จ่อยหัวเราะ ผู้ชมหัวเราะ)

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ห้วย สิมาหนหวยหยัง

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
หม่องเอาอันนั่นเข่าไปนำนั่นแล่ว

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
อันนั่นไส ปอบมึงเอ้ยยย เขาสีเข่ากะต้องเอาเข่าเมือบ้านนั่นตัวะ

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เอ่อหั่นนะ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เอาเข่าสานเมือบ้านกับฮำเมือบ้านคิดนำ 8 บาท หากเอาแต่เข่าสาน บ่เอาฮำบ่ คิดเงิน

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
สี้ฟรี

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ลาวบ่ว่าฮำ
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เอ้าก็หำน่ะ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
น่าน
(ผู้ชมหัวเราะ)

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ป๊อบมึงเอ้ย

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
บ่ธรรมดาเดะอ๊ายมาฮอดผู้เฒ่าผู้โถพุ่นนะ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
มาฮอดพุเฒ่า

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
อู้ยใส่รถน้ำยู้มาหัวสั่นหัวคอนมาก้อ มากับผู้สาวเลียงคิวเต็มอยู่แต่ดึกดื่นๆ พุนะ ข่อยจนเหลียโตนซาดผู้เฒ่าเพิ่นน่ะ อิเฮ็ดจังได๋น้อวะ ข่อยกะฟ้าวลัดคิวฟ้าวสี้ให้ผู้เฒ่าก่อนแหล่วข่อยอะ เฮาสี้ให้ล่ะหัวเตอะหัวเตินยังว่าถึกใจลาวจังบอ

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

	นี่ละบักตายแล้วบ่ได้เกิด ขนาดพุเฒ่ามันยังบ่ยกเว่นเลยเอ๋า เบิ่งคักๆเอ๋าคนเฮาเอ๋า
ใหญ่ :	(พูดภาษาไทเลย)
	กะได้บุนส่ำก้อ
จ่อย :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	ได้บุนผีบ้าเบาะ
	(ผู้ชมหัวเราะ)
ใหญ่ :	(พูดภาษาไทเลย)
	โอ้ยลาวอิฟ้าวสี้ละอิฟ้าวไปวัดไปวาตะเซ้าหะนะ เอ่อหะนะ
จ่อย :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	ฮาจังนึงเมือยเดะ มาหาเฒ่าใหญ่แล้วไปหาพะอีกอยู่
	(ผู้ชมหัวเราะ)
หนิงหน่อง :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	มันฟังบ่เข่าใจ คือยายอันนั่น สิบ่เอาเข่ามาสี กะสิบ่มีเข่าสานหม่า หนึ่งมื่อแลง
	ลูกหลานกะไปงาน หนักกะสาง หาบใส่กะบุงกะต่า โจมขึ้นใส่น้ำหัวหนักหัวคอนมา มาฮอดหาบเข่าเขาเต็มอยู่ กะเลยเลงเฒ่าใหญ่ให้สีให้แมก่อนสิไปจังหันจังเพน มันสิบ่ทันวัดทันวาเพิ่นสิจังหันจังเพนแล่วก่อน
ใหญ่ :	(พูดภาษาไทเลย)
	ลัดคิวเห้อแนลาวว่านะ
จ่อย :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	ติ
หนิงหน่อง :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	อื้อ
จ่อย :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	ขั่นเจ้าบออทิบายข่อยบ่เข้าใจเดะพี ข่อยยังคึดว่า พุเฒ่ายางบ่ได้ให้เด็กน้อยยู่ใส่ลดน้ำมาหาเฒ่าใหญ่ เพิ่นพอใจละหัวเติ๋อตัวเติ่น (หัวเราะ)
ใหญ่ :	(พูดภาษาไทเลย)
	บุ้ยเห็นว่าข่อยกะบ่หน้ามืดปานนั้นดอกเว้ย
หนิงหน่อง :	(พูดภาษาลาวขอนแก่น)
	เจ้าคือบ่ตั้งหมอลำซิ่ง ทำนองเมืองเลยบ่มีติ

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
ลำทำนองเมืองเลยบ่มีอ้าย ลำบ่เป็น

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
บัดอัดโคสะนาสินค่านั่นน้า ยาสีฟันนั่นน้า

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เขาว่าจังได๋อ้าย

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เขาว่าจังได๋ละ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวไทเลย)
ยาสีฟันสี้เซ้าสี้แลงมีแฮงป๊าก สีดี้ดีสี้เซ้าสี้แลงมีแฮงป๊าก

จ่อย : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
มามีแฮงสูงแถะ

หนิงหน่อง : (พูดภาษาลาวไทเลย)
ยาสีฟันสี้ดี๊ดี สี้เซ้าสี้แลงมีแฮงป๊าก สี้ดี้ดีสี้เซ้าสี้แลงมีแฮงป๊าก

ใหญ่ : (พูดภาษาไทเลย)
เจ้าเว้ากะเป็นก๋อ เนี่ยนะภาษาบ้านข่อย

(เพชรพิณทองชุดที่ 5 เว้าภาษาไทเลย: 5 นาที)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ในการนำเสนออัตลักษณ์ของคนไทเลย ผ่านการแสดงตลกของคณะเพชรพิณทอง ตอนชุดการแสดงที่ 5 เว้าภาษาไทเลย จากเว็บไซต์ YouTube โดยเนื้อหาการสื่อสารและลำดับวัจนกรรมองค์ประกอบ 10 องค์ประกอบที่เป็นเหตุการณ์ที่ได้ประยุกต์จากแนวคิดของไฮมส์ที่ ซาวิลล์ ทรอยก์ได้เสนอ ดังนี้ 1. ประเภทของการสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์ (genre/type of event) 2. หัวข้อ(topic) 3. วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ (purpose or function) 4. เวลาและสถานที่ (setting) 5. คู่สื่อสาร(participants) 6. รูปแบบของสาร(message form) 7. เนื้อหาของการสื่อสาร (message content) 8. ลำดับของวัจนกรรม (act sequence) 9. กฎแห่งการปฏิสัมพันธ์(rules of interaction) 10. บรรทัดฐานแห่งการตีความ(noms of interpretation)

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ ในประเด็นการสื่อสารผ่านการแสดงตลก พบว่า เป็นพื้นที่ทางสังคมบนพื้นที่สื่อที่อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์แสดงออกเพื่อ

สื่อสารได้ชัดเจนมากที่สุดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยในการแสดงตลกอีสานของคณะเพชรพิณทอง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

การแสดงตลกอีสานของคณะเพชรพิณทอง ตอน “เว้าภาษาไทเลย”ซึ่งเป็นการแสดงตลกอีสาน ปรากฏเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์เริ่มเรื่อง เหตุการณ์เรื่อง และเหตุการณ์จบเรื่อง **1) เหตุการณ์เริ่มเรื่อง** เสียงพูดคนที่ 1 : ใหญ่ ที่กำลังแจ้งให้ญาติพี่น้องได้อยู่ร่วมรับประทานอาหารกันก่อนกลับ คนที่ 2 : หนิงหน่อง เดินเข้ามาทักทายเรื่องภาษาไทเลยของคนที่ 1 แล้วคนที่ 3 ก็เข้าร่วมวงสนทนาสอบถามคนที่ 2 ว่าทำไมจึงเข้าใจภาษาเลย ทำให้ผู้ชมทราบรายละเอียดภูมิหลังวัฒนธรรม ภาษา ของผู้ร่วมสนทนา ว่า

คนที่ 1 : ใหญ่ เป็นผู้นำเสนอภาษาไทเลย

คนที่ 2 : หนิงหน่อง เป็นคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงขอนแก่นที่มีความรับรู้และเข้าใจภาษาไทเลยเป็นอย่างดี

คนที่ 3 : จ่อยคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงขอนแก่นที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมภาษาไทเลย

2) เหตุการณ์ดำเนินเรื่อง คนที่ 1 กับคนที่ 2 สนทนาเรื่องการประกอบอาชีพทำไร่ข้าวโพดแล้วตั้งโรงสี รายละเอียดทำให้คนที่ 3 เข้าใจว่าคนที่ 1 ตั้งโรงน้ำชา เนื่องจากสำเนียงพูดของภาษาไทเลยพ้องกับเพียงในภาษาลาวถิ่นขอนแก่น ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อน ที่สำเนียงทำให้เข้าใจว่าเป็นการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งปรากฏความเข้าใจผิดตลอดเนื้อเรื่องในเหตุการณ์นี้ ซึ่งจะมีคนที่ 2 อธิบายความหมายของเรื่องเป็นระยะ การตีความของผู้สนทนาจึงแตกต่างกัน 3) เหตุการณ์จบเรื่อง คนที่ 2 ได้ถามเรื่องทำนองลำเมืองเลย ซึ่งคนที่ 1 ตอบว่าไม่มี คนที่ 2 จึงเล่าเรื่องคำโฆษณายาสีฟันเป็นภาษาไทเลย แล้วผู้ชมก็หัวเราะที่เกิดจากการตีความว่าเป็นการมีเพศสัมพันธ์กัน และคนที่ 3 ก็พูดว่าพูดภาษาเมืองเลยได้ เพื่อปิดบทสนทนาให้ผู้ชมที่ตีความผิดไปให้เข้าใจตรงความหมาย ส่วนวัจนกรรมของผู้สนทนา 3 คน เป็นการพูดโต้ตอบ พูดแทรกตลอดการสนทนา ลำดับของการสนทนาโต้ตอบระหว่างคู่สื่อสารมีการสับเปลี่ยนหน้าที่การพูดคุยหรือในบางกรณีอาจเป็นการพูดคุยในลำดับที่คาบเกี่ยวกันได้เกิดขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ การสนทนาโต้ตอบของคู่สนทนาทั้ง 3 คน เป็นไปในลักษณะที่ คนที่ 1 และคนที่ 2 สนทนากัน คนที่ 3 แทรกเมื่อเกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับภาษาไทยลย การแทรกนี้คนที่ 3 จะมีลักษณะการตีความหรือบางครั้งแทรกด้วยคำถาม เมื่อบริบทต่างกันของคู่สื่อสารทำให้เข้าใจผิดจากความหมาย จากการสีข้าวเป็นเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์กัน จึงตลกขบขัน ด้านวัจนลีลา พบว่า ผู้พูดใช่คำเรียกขานเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้พูดและลำดับอายุผู้สนทนา กล่าวคือ คนที่ 2 เรียกคนที่

1 อาว ในภาษาถิ่นหมายถึง อาผู้ชายที่เป็นน้องของพ่อหรือเป็นญาติผู้น้อง ในสถานการณ์การสื่อสารนี้ จึงบอกได้ว่า คนที่ 1 อายุน้อยกว่าคนที่ 2 ส่วนคนที่ 3 อายุเท่าคนที่ 2 แต่ด้วยหน้าตาที่ดูสูงวัย คนที่ 2 จึงไขข้อสงสัยของผู้ชมที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ว่า เกิดทีหลังแต่หน้าตาดูสูงวัย

5.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม

ภาพตัวแทน (Representaation) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและสัญญะเพื่อนำเสนอภาพของสรรพสิ่ง โดยผ่านกระบวนการการตัดสินประเมินค่า การตีความ และการเลือกสรรแง่มุมในการนำเสนอภาพตัวแทน ซึ่งสัมพันธ์กับมุมมองหรือทัศนคติของผู้นำเสนอภาพตัวแทน ส่งผลให้เกิดการสร้างความหมายบางอย่างให้กับสิ่งที่นำเสนอ ในประเด็นมุมมองกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการประกอบสร้างความหมายในความคิด ของคนมีอยู่ 2 มุมมอง ได้แก่ มุมมองสัญวิทยาเป็นกระบวนการให้ความหมาย ประกอบด้วย รูปสัญญะและความหมายสัญญะ และ มุมมองวาทกรรม ประกอบด้วย ชุดความรู้และชุดความคิดที่ถูกทำให้เป็นความจริง ทั้งนี้ผู้วิจัยเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยจากชุดข้อมูลอัตลักษณ์ทางภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยใช้ระบบการนำเสนอภาพตัวแทน 2 ขั้นตอนคือ 1) กระบวนการสร้างภาพตัวแทนสรรพสิ่งในระบบความคิดของมนุษย์ ในขั้นตอนนี้ก่อให้เกิดภาพตัวแทนในความคิดที่เชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่งกับภาพในความคิด 2) การใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อนำเสนอภาพตัวแทนสรรพสิ่งในความคิด ในขั้นนี้เป็นการนำเสนอภาพที่รับรู้และจดจำเพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ภาพแทนในความคิดของเรา ที่สื่อความไปยังภายนอกโดยใช้ภาษาหรือลักษณะต่างๆในการอ้างถึง เช่น การอธิบาย การบรรยาย การพรรณนา (Hall,1997.อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข : 2561, 100-104) ซึ่งกล่าวได้ว่าภาพตัวแทนคือกระบวนการที่มีส่วนทำให้เกิดความหมายเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ขึ้น ดังนั้น การศึกษาข้อมูลภาพตัวแทนของคนไทยเลยได้นำเสนอจากประเพณีการใช้ภาษาและสื่อต่างๆ สัญญะ ในประเด็นการการศึกษาภาพตัวแทนคนไทเลย ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

5.3.1 คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น

คนไทเลย มีประเพณีเก่าแก่เฉพาะท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งประกอบไปด้วย บุญ 5 งาน ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว งานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว และงานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ ประเพณีเหล่านี้เป็นภาพตัวแทน ที่ปรากฏความเป็น “คนไทเลยที่มีประเพณีเฉพาะถิ่น” ซึ่งงานประเพณีหรืองานบุญเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติในรอบปีปฏิทิน ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญ

เฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุที่สร้างด้วยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับมิตรไมตรีและเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรของสองอาณาจักร ขั้นตอนการจัดการผู้ที่ได้รับหน้าที่ต่างๆ ในงานเป็นเป็นกลุ่มในที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำเป็นงานบุญที่ได้ปรับเปลี่ยนให้เฉพาะถิ่น กล่าวคือ บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน เป็นการนำบุญเดือน 4 และบุญเดือน 6 มาร่วมกันจึงเรียกบุญนี้ว่า "บุญหลวง"ในความหมายนี้ หมายถึง บุญใหญ่ เนื่องด้วยบุญนี้ได้นำมารวมกัน ขั้นตอนและการประกอบบุญจึงมีความเฉพาะถิ่น ส่วนบุญผีขนน้ำเป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า "บุญผีขนน้ำ"ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับบุญบั้งไฟคือการทำให้ฝนตกมีการละเล่นผีขนน้ำเพื่อบูชาเจ้าปู่ให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานและให้น้ำอุดมสมบูรณ์ ส่วนบุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้น ลักษณะการจัดงานและห้วงเวลาเดียวกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียด ซึ่งในแต่ละบุญก็มีการถือปฏิบัติมายาวนาน ดังนั้นภาพตัวแทนคนไทเลยที่มีประเพณีเก่าแกเฉพาะถิ่น

5.3.2 คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง

ปรากฏการณ์การนำเสนอภาพตัวแทน "คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง" นั้นปรากฏในตำนานพระบางเมืองเลย ตำนานเมืองเลย และตำนานพระธาตุกุดเรือคำ การนำเสนอภาพตัวแทน คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบางนั้นพบว่า มีภาพตัวแทนของคนไทเลยที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางที่เป็นพุทธศาสนิกชนอีกด้วยซึ่งปรากฏในตำนานพระบาง ต่อมาได้สร้างพระบางซายขาววัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง)จังหวัดเลย ซึ่งเป็นพระบางจำลองจากพระบางที่หลวงพระบาง ต่อมาเรียกชื่อว่า "พระบางเมืองเลย" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเลย ตำนานพระบางเมืองเลย ได้เล่าความเป็นมาเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับพื้นที่เมืองเลย กล่าวคือจารึกบนฐานพระพุทธรูป ได้กล่าวถึงชื่อของ "เมืองเลย" ซึ่งเป็นหลักฐานที่ปรากฏชื่อเมืองเลยที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ นอกจากนั้นพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองหลวงพระบาง เมื่อผู้คนเมืองหลวงพระบางอพยพมายังลุ่มน้ำเลย จึงได้สร้างพระบางจำลองหรือพระบางทรายขาว ต่อมาเรียก "พระบางเมืองเลย" และได้สร้างจำลองขึ้น อีก 2 ครั้งเพื่อนำไปประดิษฐานยังสถานที่สำคัญและสถานที่ราชการ ตำนานพระบางเมืองเลยทำให้เห็นปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง ซึ่งแสดงเป็นภาพตัวแทนใน 2 ความหมาย กล่าวคือ ภาพตัวแทน คนไทเลยมาอพยพมาจากหลวงพระบาง และภาพตัวแทนคนไทเลยเป็นพุทธศาสนิกชนที่มาจากหลวงพระบาง

ตำนานเมืองเลยเป็นตำนานที่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ พื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานซึ่งเชื่อมโยงผู้คนจากเมืองหลวงพระบางมาตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งเมืองเลยพื้นที่ทางกายภาพตามตำนานปรากฏอยู่จริง เส้นทางการอพยพจากบ้านทรายขาวมาที่บ้านแฮ่

สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยได้เล่าการตั้งเมือง อธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์ นอกจากนี้ตำนานพระธาตุกุดเฮือคำหรือพระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ คุ้มเจ้าฟ้าร่มขาวซึ่งตั้งปัจจุบันนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย

5.3.3 คนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง

ภาพตัวแทน “คนไทยเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง” ปรากฏการณ์ดังกล่าวเชื่อมโยงตำนานขุนบรมราชาธิราช ซึ่งเป็นตำนานการกำเนิดมนุษย์ “ปู่เยอย่าเยอ” บรรพบุรุษของคนลาวหลวงพระบางและเป็นบรรพบุรุษของคนไทเลย โดยในบริบทของการอธิบายว่าคนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกันกับคนเมืองหลวงพระบางคือ ความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสีซึ่งต่อมาเป็นปู่เยอย่าเยอ ความเชื่อเรื่องปู่เยอย่าเยอปรากฏในงานประเพณีเฉพาะถิ่นของคนไทเลย นั่นก็คือประเพณีการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงและงานประเพณีผีขนน้ำ มีผีตาโขนใหญ่ปรากฏในขบวนแห่ ซึ่งเชื่อว่าผีตาโขนใหญ่เป็นปู่เยอย่าเยอ ผีขนน้ำในงานประเพณีบ้านนาซ่าว ผีขนน้ำมีความเชื่อจากรากเหง้าเดียวกับปู่เยอย่าเยอ จากเมืองพระบางอาณาจักรล้านช้าง สาเหตุที่มี “ผีขนน้ำ”หรือ “แมงหน้างาม” ตามแถบชายแดนเชียงคานสืบมาจากผู้คนแถวนี้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์จึงถือเป็นประเพณีท้องถิ่นของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขง แนวคิดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษการแสดงละเล่นแมงหน้างามในอำเภอเชียงคานเกิดจากเจ้าแสนเมืองเป็นผู้กำหนดวันเล่นแมงหน้างามผ่านบัวนางร่างทรง เพราะการละเล่นพวกนี้

การนำภาพตัวแทนของคนไทเลยในสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง และคนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบางทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและสัญญะเพื่อนำเสนอภาพตัวแทนของความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย โดยผ่านยุทธวิธี ได้แก่ ประเมินค่า ตีความและเลือกนำเสนอภาพตัวแทน ซึ่งไทเลยได้เลือกแง่มุมการนำเสนอในประเด็นมุมมองกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการประกอบสร้างความหมายทำให้ภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้น

5.4 สรุปท้ายบท

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ไทเลย **ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย** ได้แก่ 1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เรียกตนเองหรือคนอื่นใช้เรียก เพื่อเป็นป้าย ฉลากที่ช่วยจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งใช้เรียกกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ชื่อ “ไทเลย” นี้ หมายถึงกลุ่มคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบางในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งใช้ภาษาไทเลยใน

ชีวิตประจำวัน มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม 2) ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย ประกอบด้วย โครงสร้าง 7 ลักษณะ คำว่า “เลย” 1 คำ มี 2 หน้าที่ 3) การตั้งชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย เริ่มจัดการตั้งแต่พ.ศ.2523 ปรากฏ 3 ชื่อและมีคำว่าสืบสานวัฒนธรรมไทเลย ครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 **ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน(เว้าภาษาไทเลย)**เหตุการณ์การสื่อสาร วิถีปฏิบัติทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมบางอย่างในฐานะสมาชิกของชุมชนนั้น การแสดงตลกอีสานคณะเพชรพิณทอง ตอนที่ 5 เป็นสถานการณ์การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางสังคม การแสดงชุดนี้ชื่อ “เว้าภาษาไทเลย” ใช้ภาษาสำเนียงพูดที่แตกต่างกัน เพื่อนำเสนอมุกตลก ถูกล้อเลียนให้เกิดความตลก โดยเนื้อหาการสื่อสารและลำดับวัจนกรรมองค์ประกอบ 10 องค์ประกอบที่เป็นเหตุการณ์ที่ได้ประยุกต์จากแนวคิดของไฮมส์ที่ ซาวิลล์ ทรอยก์ได้เสนอ ดังนี้ 1. ประเภทของการสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์ (genre/type of event) 2. หัวข้อ(topic) 3. วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ (purpose or function) 4. เวลาและสถานที่ (setting) 5. คู่สื่อสาร(participants) 6. รูปแบบของสาร(message form) 7. เนื้อหาของการสื่อสาร (message content) 8. ลำดับของวัจนกรรม (act sequence) 9. กฎแห่งการปฏิสัมพันธ์(rules of interaction) 10. บรรทัดฐานแห่งการตีความ(noms of interpretation) **การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม** ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้ **1) คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น** การนำเสนอภาพตัวแทนผ่านงานประเพณี ประกอบไปด้วย งานเพณีพระธาตุศรีสองรัก งานประเพณีหลวง(บุญผีตาโขน) งานประเพณีสงกรานต์แห่ดอกไม้และประเพณีนางหาบ ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้วและตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ และ งานปรเพณีผีขนน้ำตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน ประเพณีเหล่านี้เป็นภาพตัวแทน ที่ปรากฏความเป็น “คนไทเลยที่มีประเพณีเฉพาะถิ่น” ซึ่งงานประเพณีหรืองานบุญเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติในรอบปีปฏิทิน ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี **2) คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง** ปรากฏการณ์การนำเสนอภาพตัวแทนในตำนานพระบางเมืองเลย ตำนานเมืองเลย และตำนานพระธาตุกุดเรือคำ การนำเสนอภาพตัวแทน คนไทยเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบางนั้นพบว่า มีภาพตัวแทนของคนไทเลยที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางที่เป็นพุทธศาสนิกชนอีกด้วยซึ่งปรากฏในตำนานพระบาง **3) คนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง**ภาพตัวแทนนี้เชื่อมโยงตำนานขุนบรมราชาธิราช ซึ่งเป็นตำนานการ

กำเนิดมนุษย์ “ปู่เยอย่าเยอ” บรรพบุรุษของคนลาวหลวงพระบางและเป็นบรรพบุรุษของคนไทเลย

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

บทที่ 6
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดหลักในอธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลยในจังหวัดเลย โดยแผนผังกรอบแนวคิดแนวคิดทฤษฎี ดังนี้ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of communication) และแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยได้วิเคราะห์ผลการศึกษาสรุป ได้ 3 ประเด็นตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ดังนี้

1. ลักษณะภาษาของคนไทเลย
2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย
3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 ลักษณะทางเสียงของภาษาไทเลย

ผลการศึกษาลักษณะทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” โดยได้วิเคราะห์ระบบเสียงภาษาไทเลย ทั้งหมด 6 ถิ่น ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ใน 6 ตำบล 1. ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 2. ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง 3. ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน 4. ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย 5. ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว 6. ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ มีรายละเอียดดังนี้

โครงสร้างพยางค์มีองค์ประกอบของพยางค์ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏร่วมกันโดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้

C (Consonant) = หน่วยเสียงพยัญชนะ

CC (Consonant cluster) = หน่วยเสียงพยัญชนะควบกล้ำ

V (Short Vowel) = หน่วยเสียงสระสั้น

V: (Long Vowel) = หน่วยเสียงสระยาว

VV (Dipthong) = หน่วยเสียงสระประสม

T (Tone) = เสียงวรรณยุกต์

1) CV^T 2) CVC^T

3) $CV:^T$ 4) $CV:C^T$

5) CVV^T 6) $CVVC^T$

7) $CCV:C^T$

6.1.1.1 หน่วยเสียงภาษาไทเลย

ภาษาไทเลย มีองค์ประกอบของพยางค์ 3 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ปรากฏร่วมกันโดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้ 1) CV^T , 2) CVC^T , 3) $CV:^T$, 4) $CV:C^T$, 5) CVV^T , 6) $CVVC^T$ และ 7) $CCV:C^T$ระบบเสียงของภาษาไทเลยทั้งหมด 6 อำเภอ ประกอบไปด้วยหน่วยเสียง 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยเสียงพยัญชนะประกอบไปด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ /m-/,/n-/,/ŋ-/,/p-/,/l-/,/ph-/,/b-/,/t-/,/th-/, /d-/,/k-/,/kh-/,/ʔ-/,/f-/,/s-/,/h-/,/tɕ-/,/ɲ-/,/j-/,/w-/ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น 20 หน่วยเสียงและพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง คือ/-m/,/-n/,/-ŋ/,/-p/,/-t/,/-k/,/-ʔ/,/-j/, /-w/ พยัญชนะควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียงคือ /kw-/และ /khw-/ หน่วยเสียงสระประกอบด้วยหน่วยสระเดี่ยวเสียงสั้น 9 หน่วยเสียง สระเดี่ยวเสียงยาว 9 หน่วยเสียงรวม 18 หน่วยเสียง ดังนี้ /i/, /iː/, /e/, /eː/, /ɛ/, /ɛː/, /ɯ/, /ɯː/, /ə/, /əː/, /a/, /aː/, /u/, /uː/, /o/, /oː/, /ɔ/, /ɔː/และหน่วยเสียงสระเลื่อนหรือประสม 3 หน่วยเสียง ดังนี้/iːa/, /ɯːa/, เสียงวรรณยุกต์จำนวน 6 ตำบล จำแนกถิ่นย่อยได้จำนวน 2 ถิ่นย่อย ได้แก่ 1) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง จำนวน 4 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยตำบลทรายขาว (2)ภาษาไทเลยตำบลนาอ้อ (3) ภาษาไทเลยตำบลแสงภา และ(4) ไทเลยตำบลนาซ่าว 2) ภาษาไทเลยถิ่นย่อยที่มีเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง จำนวน 2 ตำบล คือ (1) ภาษาไทเลยด่านซ้ายและ(2) ภาษาไทเลยบ้านอาฮี

ศิวพร ฮาซันนารี (2543) ได้ศึกษาภาษาไทด่านซ้ายพื้นที่เก็บข้อมูลตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว เสียงสระและเสียงพยัญชนะ เสียงวรรณยุกต์และการแตกตัวเช่นเดียวกันในช่อง C1-234 , DL123-4 และ DS123-4 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ ในประเด็นการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การจัดกลุ่มลักษณะภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 กลุ่มลาวหลวงพระบางของพิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2003) มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B และ รวมเสียงวรรณยุกต์ระหว่าง C1 กับ

DL123 และ C234 กับ DL4 แต่ไม่มีการรวมเสียงระหว่างช่อง B และ DL และภาษาลาวแท้กลุ่มที่ 2 จะมีการแปรของเสียงวรรณยุกต์บางช่องทำให้มีการแยกเสียงรวมเสียงต่างออกไป หมายถึง ไม่รวมเสียง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 , C234=DL4 และ B ≠DL คุณสมบัติการรวมเสียงและการแยกเสียงวรรณยุกต์นี้ ปรากฏในภาษาไทเลยบ้านนาอ้อและภาษาไทเลยด่านซ้ายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งหมด คือ ไม่มีการรวมเสียงของ วรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 C234=DL4 และ B ≠DL ไม่มีการรวมเสียงของ วรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง ภาษาไทเลยบ้านทรายขาว C1=DL123 และ B ≠DL ภาษาไทเลยบ้านนาซ่าว ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 และ B ≠DL ภาษาไทเลยบ้านแสงภา ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C1=DL123 และ B ≠DL ภาษาไทเลยบ้านอาฮี ไม่มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง B มีการรวมเสียงของวรรณยุกต์ช่อง C234=DL4 นอกจากการจำแนกถิ่นย่อยของภาษาไทเลยด้วยเสียงวรรณยุกต์แล้ว ภาษาไทเลยด่านซ้ายที่ใช้ในอำเภอด่านซ้าย ผู้วิจัยพบว่ามีการออกเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวในบางคำจากเสียง /m-/ เป็นเสียง /b-/ และ /n-/ เป็นเสียง /d-/ ซึ่งสอดคล้องกับสงวน ศิรินารถ (2536) ที่กล่าวว่า "หน่วยเสียง /m/ เมื่อปรากฏต้นพยางค์ ผู้บอกภาษากลุ่มที่ 1 โดยเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย ภูเรือ นาแห้วและท่าลี่ จะออกเสียง /m/ เป็นเสียง /b/ ในบางคำ.... และเสียง /n/ เป็นเสียง /d/ ในบางคำ" ซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเสียงพยัญชนะต้นนี้ผู้วิจัยพบฉพาะภาษาไทเลยด่านซ้ายที่ตำบลด่านซ้ายไม่พบในภาษาไทเลยด่านซ้ายพื้นที่อื่น

6.1.1.2 หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลย

หน่วยคำประกอบคำในภาษาไทเลยมีลักษณะเป็นคำอนุภาค ประเภทของคำอนุภาคในภาษาไทยถิ่นอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ คำอนุภาคอุทาน คำอนุภาคลงท้าย คำอนุภาคประเภทอื่น (ธนานันท์ ตรงดี,2557) คำว่า "ฮั่นแน้ว" เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏลำพัง ต้นประโยคหรือถ้อยคำ และปรากฏท้ายประโยค ปรากฏลำพังเพื่อแสดงความเห็นด้วยปรากฏต้นประโยคหรือถ้อยความ เพื่อสนับสนุนหรือเห็นด้วยสิ่งที่พูดและปรากฏท้ายประโยคเพื่อแจ้งให้ทราบว่าผู้พูดคิดว่าควรเป็นเช่นนั้น คำว่า "ก๋อ" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น คำว่า "จั๊ง" เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้นว่ามาก ซึ่งคำว่า "ก๋อ" และ "ฮั่นแน้ว" ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการ

6.1.2 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทเลย

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของอัตลักษณ์และมุมมองในการศึกษาอัตลักษณ์ได้สรุปผลการวิจัย โดยแบ่งเป็นประเด็น ในการนำเสนอดังนี้

6.1.2.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย

6.1.2.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย

6.1.2.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย

6.1.2.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

6.1.2.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองพระบาง

6.1.2.1 ประวัติศาสตร์เมืองเลย

จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และต่อเนื่องมาในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งมีพัฒนาการความเป็นบ้านเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ปรากฏยุคดึกดำบรรพ์มีพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ จนมีพัฒนาการความเป็นบ้านเมือง (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2537)

เมืองเลยสมัยอาณาจักรล้านช้าง พบหลักฐานตามจารึกต่างๆ ที่มีรายชื่อกษัตริย์ของล้านช้าง เมืองเลยสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏเอกสารที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ ที่ประกอบไปด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง จากหลักฐานที่พบร่องรอยเป็นใบเสมาในพื้นที่อำเภอวังสะพุง อายุประมาณ 1,000-1,200 ปี ซึ่งเป็นยุคทวารวดี และแหล่งโบราณคดีในพื้นที่อำเภอภูหลวง คาดว่ามีอายุใกล้เคียงกัน และในพื้นที่นี้ปรากฏชุมชนซึ่งมีเป็นเมือง ได้แก่ เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน เมืองท่าลี่ ส่วนเมืองเลยได้ยกฐานะจากชุมชนบ้านแฮ่ที่ตั้งอยู่ริมห้วยน้ำหมานซึ่งไหลจากภูเขาชื่อภูผาม่านเป็นเมือง ในปี พ.ศ. 2396 โดยตั้งชื่อเมืองตามแม่น้ำใหญ่ว่า “เมืองเลย” (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541) จากหลักฐานที่เก่าที่พบเก่าที่สุดเกี่ยวกับคำว่า “เลย” “เมืองเลย” พบจารึกอักษรธรรมอีสานที่ฐานพระบางซายขาว ต่อมาเรียกพระบางเมืองเลย ระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) จากจารึกที่ปรากฏบนฐานพระบางซายขาวเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏว่า คำว่า “เลย” หรือ “เมืองเลย”โดยได้มีการจารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน ว่าพระพุทธรูปนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2254 โดยพระยาซายขาว (เจ้าเมืองซายขาว) พร้อมด้วย อุบาสก อุบาสิกาในเมืองเลยและน้ำค้อเป็นเจ้าศรัทธาสร้าง (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) ชื่อ “เมืองเลย”มาจากคำว่า “เซไล” หมายถึง ลำน้ำเลย ปัจจุบันไม่ปรากฏเป็นชื่อบ้านเซไล จากหลักฐานบ้านเซไลนั้นได้ปรากฏจากหลักฐานบันทึกการสำรวจหัวเมืองอีสานตามรับสั่ง พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) จากหลักฐานที่อ้างถึงจารึกที่ปรากฏนั้นเป็นจารึกวัดห้วยห้าวจำนวน 2 หลัก ได้แก่ **จารึกวัดห้วยห้าวหลัก**

ที่ 1 พ.ศ.2105 ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระครูวิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย จารึกด้วยอักษรไทน้อยมีด้านเดียว จำนวน 15 บรรทัด มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวนรูปทรงใบเสมาเนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนาม พระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ได้มีพระบรมราชโองการให้กำหนดเขตวิสุงคามสีมา **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150** ปัจจุบันจารึกหลักนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จารึกด้วยอักษรไทน้อยมีด้านเดียว จำนวน 22 บรรทัด มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวน รูปทรงใบเสมา เนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศา มหากษัตราธิราชได้มีพระบรมราชโองการให้อำมาตย์เขียนจารึกไว้ที่วัดห้วยห้าว (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) จากศิลาจากลึกจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ.2105 และจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 ได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว **จารึกพระธาตุศรีสองรัก** พ.ศ. 2103 จากจารึก 2 หลังที่ปรากฏศักราชซึ่งตรงกับช่วงสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1792 ถึงปี พ.ศ. 2006 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่สุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา ปรากฏหลักฐานจากจารึกพระธาตุศรีสองรัก ปัจจุบันจารึกหลักนี้เก็บรักษาไว้ที่หอพระแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปรากฏ 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นอักษรธรรม ด้านหนึ่งเป็นอักษรขอม มีเนื้อความเดียวกัน มีลักษณะเป็นศิลาจารึกหินชนวน เนื้อความได้ปรากฏพระนามพระมหากษัตริย์อาณาจักรล้านช้างและพระนามกษัตริย์อยุธยา เนื้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกที่ (ดนุพล ไชยสินธุ์ ,2551) จากจารึกสมัยต่างๆ ที่พบในพื้นที่แสดงให้เห็นว่าเมืองเลยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง จากหลักฐานจารึก**พระธาตุศรีสองรัก** พ.ศ. 2103 พระนามของพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง และพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1** พ.ศ.2105 เนื้อความได้กล่าวถึงพระนาม พระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง **จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150** เนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระนามสมเด็จพระโพธิวรวงศา กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างและจารึกฐานพระบางซายขาวซึ่งเป็นพระพุทธพระบางจำลอง ปรากฏชื่อ “เมืองเลย” ระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา

“เมืองเลย” สมัยราชอาณาจักรสยาม รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดฯ สั่งให้พระยาท้ายน้ำออกมาสำรวจบัญชีไพร่พลและเขตแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งอยู่ติดกับชายแดนริมฝั่งโขงตรงได้พบหมู่บ้านแฮ่ซึ่งอยู่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมานและมีอาณาเขตแผ่ไปถึงแม่น้ำเลยในทางทิศตะวันออกมีสภาพที่เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองหนาแน่น พระยาท้ายน้ำจึงได้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ จึงได้โปรดเกล้าฯให้จัดตั้งเมืองหลักในบริเวณลุ่มน้ำเลยชื่อ “เมือง

เลย” (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จากเอกสารบัญทึกการสำรวจหัวเมืองอีสานข้างต้น ให้ตั้งเมืองเลยบริเวณบ้านเซไล โดยให้ขึ้นกับเมืองหล่มสัก พร้อมทั้งแต่งตั้งหลวงศรีสงครามเป็นเจ้าเมืองคนแรก (ท้าวคำแสน) สันนิษฐานว่า ตั้งเมืองอยู่ที่บ้านทรายขาว หรือในปัจจุบันคือ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง อยู่ห่างจากตัวอำเภอ ไปทางทิศใต้ 12 กิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลยเช่นเดียวกับตัวเมืองเลยปัจจุบัน นอกจากนั้นแล้ว ยังพบว่าบ้านทรายขาวมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้ว่าเคยเป็นเมืองเก่า ได้แก่ หลักเมือง กำแพงเมือง (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) ส่วนสภาพบ้านเมืองนั้น นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ชื่อ เอเจียน แอมอนิเย ได้เดินทางสำรวจมาถึงเมืองเลย เมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2438 ได้บรรยายสภาพ วิถีชีวิต การทำมาหากินของผู้คนและอ้างบันทึกของมูโฮ์ร (MOUHOT) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ซึ่งเดินทางมาถึงเมืองเลย ปี 2404 สภาพบ้านเมืองจากบันทึก ซึ่งเป็นสภาพเมืองเลยที่ได้ย้ายไปที่บ้านแฮ่แล้ว โดยมีเรื่องราวสถานที่ทำงานของเจ้าเมือง การตั้งบ้านเรือน มีหมู่บ้านจำนวนมากตั้งเรียงรายไปตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งอยู่บริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ระดับน้ำจะลึกเพียง 1 ศอก หากเป็นฤดูน้ำมาก น้ำจะลึก 6-7 เมตร   ลักษณะของคนเมืองเลย การแต่งกายอาชีพ การกินอยู่ อาชีพ สภาพอากาศ ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้หญิงทำงานหนักในครอบครัว ผู้ชายนอกจากเวลาถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ราชการแล้วจะออกไปหาของป่า คล้องช้าง ต่อนกคุ้ม ต่อนกเขาและไก่ป่า นอกจากนั้นยังได้บันทึกเกี่ยวกับเจ้าเมืองที่ปกครองบ้านแฮ่อยู่ในขณะนั้น (เอเจียน แอมอนิเย, 2539)

“เมืองเลย” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2437 ก่อนตั้งมณฑลเทศาภิบาล ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รวมกลุ่มจังหวัดชั้นนอกเข้าเป็นมณฑลไว้แล้วมี 6 มณฑล เมืองเลยอยู่ในส่วนมณฑลลำดับที่ 2 มณฑลลาวพวน ซึ่งได้ตั้งชื่อมณฑลตามชื่อเมืองพวนที่อยู่ทางตอนเหนือของแล้วและอยู่ในการปกครองของไทยเวลานั้น ต่อมาพื้นที่มณฑลลาวพวนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตกเป็นพื้นที่ของฝรั่งเศส พื้นที่มณฑลลาวพวนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง จึงมีเพียงเมืองอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร หนองคายและเลย ตั้งบัญชาการมณฑลที่บ้านเดื่อหมากแข้ง ต่อมาเรียกชื่อเป็นมณฑลอุดร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) ปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑล เมืองเลยจึงแยกจากเมืองหล่มสัก ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองให้ขึ้นกับมณฑลลาวพวนที่ตั้งบัญชาการที่เมืองหนองคาย ก่อนที่จะย้ายมาตั้งที่บ้านหมากแข้งในปี 2436 เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดร และยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476 ประกอบด้วย 5 อำเภอ ดังนี้ 1. อำเภอกุดป่อง

(อำเภอเมืองเลยในปัจจุบัน) 2. อำเภอท่าลี่ 3. อำเภอด่านซ้าย (โอนมาจากเมืองพิษณุโลก)4. อำเภอวังสะพุง (โอนมาจากเมืองหล่มสัก) 5. อำเภอเชียงคาน (โอนมาจากเมืองพิชัย)

พ.ศ.2510 จังหวัดเลยได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 อำเภอและ 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ 1. อำเภอเมืองเลย 2. อำเภอเชียงคาน 3. อำเภอด่านซ้าย 4. อำเภอวังสะพุง 5. อำเภอท่าลี่ 6. อำเภอภูกระดึง 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ กิ่งอำเภอปากชม และกิ่งอำเภอภูเรือ (เติม วิภาคย์พจนกิจ , 2546) ปัจจุบันจังหวัดเลยแบ่งเขตการปกครองเป็น 14 อำเภอ 1. อำเภอเมืองเลย 2. อำเภอนาด้วง

3. อำเภอเชียงคาน	4. อำเภอปากชม	5. อำเภอด่านซ้าย	6. อำเภอนาแห้ว
7. อำเภอภูเรือ	8. อำเภอท่าลี่	9. อำเภอวังสะพุง	10. อำเภอภูกระดึง
11. อำเภอภูหลวง	12. อำเภอผาขาว	13. อำเภอเอราวัณ	14. อำเภอหนองหิน

6.1.2.2 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเลย

ประวัติการอพยพเข้าสู่พื้นที่จังหวัดเลยเมืองเลยสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏเอกสารที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ ที่ประกอบไปด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง พบว่าเมืองเลยปรากฏกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันนี้มีประวัติการอพยพเคลื่อนย้ายจากบ้านเมืองของลาวหรืออาณาจักรล้านช้างซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองหลวงพระบางได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอยู่อาศัยเป็นชุมชนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-23 ในปีพ.ศ. 2396 พื้นที่บริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “เมืองเลย” กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวและมีการอพยพหลายครั้งหลายช่วงเวลา มีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลาย ทั้งภายนอกและภายในของแต่ละช่วงสมัย กล่าวคือ กลุ่มคนดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเป็นชุมชนกันชนในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) โดยมีหลักฐานกล่าวว่า เมืองซายขาวหรือเมืองซ้ายขาวหรือเมืองซ้าย เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางทิศใต้ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ปัจจุบันนักวิชาการก็ให้ทัศนะว่าเดิมคือเมืองเซไลและคือเมืองซายขาวตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง เพราะมีหลักฐานปรากฏหลายอย่าง ได้แก่ หลักเมือง กำแพงเมืองและซากโบราณสถาน นอกจากนั้น ยังพบชุมชนเมืองโบราณหลายแห่งตลอดลำน้ำเลย เช่น บ้านปากปิงบ้านปากป่วน อำเภอวังสะพุง บ้านก้างปลา บ้านท่าข้าม บ้านโป่ง อำเภอเมืองเลย บ้านธาตุ บ้านสาระแพ อำเภอเชียงคาน นอกจากนั้นยังพบศิลาจารึกห้วยห้าวริมฝั่งแม่น้ำเลยจำนวน 2 หลักได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว นอกจากนั้นยังพบหลักฐานจารึกบนฐานพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรศิลปะ

ล้านช้างที่วัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง (วัดเลยหลง) อำเภอเมืองเลย ทำให้หลักฐานสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่าชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเลยและอำเภอวังสะพุงเคยอยู่ในเขตการปกครองเมืองซายขาว (สัมฤทธิ์ สุภามา, 2548 : 14) จากจารึกดังกล่าว บริเวณลุ่มน้ำเลยได้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ความเป็น “เมืองเลย” อย่างเป็นทางการได้ปรากฏหลักฐานในในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระยาท้ายน้ำสำรวจและจัดทำบัญชีไพร่ที่เมืองหล่ม ปัจจุบันคืออำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์คงและได้เดินทางมาสำรวจเมืองต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำเลย มีกลุ่มคนจากเมืองหลวงพระบางอาศัยอยู่ จากบันทึกการเดินทางในลาวของ เอเจียน แอมอนิเย (2539) ที่ได้บันทึกเกี่ยวกับเมืองเลย เมืองเชียงคาน และเมืองด่านซ้ายที่ได้กล่าวถึงผู้คน สำเนียงการพูด และจาก (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542) จากบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนในจังหวัดเลย ในพื้นที่เมืองเลย เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน ของ เอเจียน แอมอนิเย (2539) เอเจียน แอมอนิเย(2539)ในปีพ.ศ.2438 หรือค.ศ.1895 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าคนในแถบนี้มีลักษณะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากทางใต้ ซึ่งหมายถึงทางใต้จากเมืองเลยลงไป ส่วนสำเนียงของคนเมืองเลยมีลักษณะร่วมกับทางเมืองหล่ม ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเลย สำเนียงภาษาของคนไทเลยก็มักจะถูกเรียกว่าไทเลยจากคนถิ่นอื่น ขณะเดียวกันไทเลยก็จะเรียกคนอีสานทางขอนแก่น หนองบัวลำภู อุดรธานี ร้อยเอ็ดว่า “ไทใต้” (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2542)

พื้นที่บริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “เมืองเลย” กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวและมีการอพยพหลายครั้งหลายช่วงเวลา มีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลาย ทั้งภายนอกและภายในของแต่ละช่วงสมัย กล่าวคือ กลุ่มคนดั้งเดิมในเขตลุ่มน้ำเลยเป็นกลุ่มคนทางการเมืองซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเป็นชุมชนกันชนในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896-1936) จากศิลาจารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 1 พ.ศ. 2105 จารึกวัดห้วยห้าวหลักที่ 2 พ.ศ.2150 2 หลัก จากจารึก 2 ได้กล่าวถึงพระนาม สมเด็จพระโพธิวรวงศามหากษัตราธิราชและพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้างที่ได้พระราชทานที่ดินแก่วัดห้วยห้าวปี พ.ศ. 2150 เมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดห้วยห้าว และจารึกพระธาตุศรีสองรัก พ.ศ. 2103 ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงกับเมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าฯให้พระยาท้ายน้ำสำรวจและจัดทำบัญชีไพร่ที่เมืองหล่ม ปัจจุบันคืออำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์คงและได้เดินทางมาสำรวจเมืองต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำเลย มีกลุ่มคนจากเมืองหลวงพระบางอาศัยอยู่ จากบันทึกการเดินทางในลาวของเอเจียน แอมอนิเย (2539) ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนในจังหวัดเลย ในพื้นที่เมืองเลย เมืองด่านซ้าย เมืองเชียงคาน ในปีพ.ศ.2438 หรือค.ศ.1895 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าคนในแถบนี้มีลักษณะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากทางใต้ ซึ่งหมายถึงทางใต้จากเมืองเลยลงไป ส่วนสำเนียงของคนเมืองเลยมีลักษณะร่วมกับภาษาพูดแถบเมืองหล่ม ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเลย สำเนียงภาษาของคนไทเลยก็มักจะถูกเรียกว่า “ไทเลย” จากคนถิ่นอื่น จังหวัดเลยก่อนมีพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมือง มีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ มาสู่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และยุคโลหะ เมื่อเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองและเป็นศูนย์กลางจังหวัด ได้ปรากฏรูปร่างจากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏทั้งในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทเลยในอดีต จากบันทึกการเดินทางในลาว เอเจียน แอมอนิเย (2539) ได้บอกลักษณะของคนเมืองเลยว่าผู้คนเป็นคนเรียบง่าย ผู้หญิงมีผิวขาว รูปร่างสูงโปร่ง เกล้าผมมวยแบบคนลาวมีบางคนที่ตัดผมแบบชาวสยาม นุ่งผ้าซิ่นห่มผ้าสไบ ผู้ชายทรงผมและการนุ่งห่มแบบชาวสยาม ภาษาที่พูดสำเนียงพูดของคนเมืองเลยแตกต่างกับสำเนียงพูดของคนลาวในพื้นที่อื่นๆ ประชาชนมีการปลูกข้าว ปลูกฝ้าย ปลูกยาสูบ หากินตามธรรมชาติ ผู้ชายหาของป่าเก็บผลกระวานที่ขึ้นตามป่าขาย มีน้ำพริกที่เรียกว่า “แจ่ว” มีส่วนผสมพริกกับเกลือ นิยมการกินหมาก สูบยาสูบกัญชา และสูบยาฝิ่นบ้าง สภาพอากาศหนาวเย็น ผู้หญิงทำงานหนักในครอบครัว ส่วนผู้ชายนอกจากเวลาถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ราชการแล้วจะออกไปหาของป่า คล้องช้าง ต่อนกคุ้ม ต่อนกเขาและไก่ป่า ฤดูน้ำหลากมีการประเพณีแข่งเรือ (เอเจียน แอมอนิเย,2539) นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงระบบเงินตราว่า ใช้เงินอันเป็นเงินบาทของไทยหรือเงินแถบอังกฤษซึ่งมาจากพม่า ค้าขายวัวควาย ม้าและช้าง โดยนำไปส่งที่อุตรดิตถ์ นอกจากนั้นแล้วประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ในแถบนี้มีอาชีพตีเหล็กซึ่งได้แร่เหล็กนี้มาจากภูเหล็ก (Phou Lek) อยู่ห่างจากเมืองเลยไปทางทิศเหนือ 1 วัน แร่เหล็กมีคุณภาพสูงมีสีดำ การหลอมให้เป็นเหล็กจะเผาไฟและตีก้อนแร่ในลักษณะเป็นแท่ง ก็จะได้เหล็กบริสุทธิ์ ราคาขายเหล็ก 10 ชั่งต่อ 1 บาท หากตีดาบ ตีมีด ขายเล่มละ 1 บาท นอกจากมีแร่เหล็กแล้วยังมีดีบุกคุณภาพดี แร่พลวง ทองแดงปนเงินและดีบุกด้วย (เอเจียน แอมอนิเย,2539) จากบันทึกดังกล่าวทำให้เห็นว่าในพื้นที่เมืองเลยประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ฝ้าย ยาสูบ หาของป่าค้าขาย ม้า วัว ควาย และช้าง เนื่องจากเป็นพื้นที่สูงอากาศเย็นจึงเหมาะกับการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พริก ผัก ผลไม้ นอกจากนั้นมีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมกล่าวคือมีการถลุงแร่หลายชนิดมาใช้ตั้งแต่อดีต ได้แก่ เหล็ก ดีบุก ทองแดง และทอง นอกจากนั้นยังพบแร่ชนิดต่างๆ เช่นตะกั่วที่ภูควายเงิน แมงกานิสที่ภูผาดำ ดินส้มหรือหินส้มที่ด่านซ้าย นอกจากนั้นยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง (เติม วิภาคย์พจนกิจ,2546)

6.1.2.3 ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเลย

จากบันทึกการเดินทางในลาวของ เอเจียน แอมอนิเย ได้เล่าถึงการและความเชื่อเรื่องผีปอบ การคลอดบุตร หมอตำแยทำหน้าที่เรื่องการคลอดโดยได้ให้จัดตั้งเตาไฟ เพื่อให้คนที่คลอดลูกอยู่ไฟ และได้บวงสรวงเทวดาอารักษ์ที่มุมเตาไฟทั้ง 4 มุม ด้วยสิ่งของต่างๆ ได้แก่ ข้าวขาว ข้าวแดง เทียน และธูปหอม คนที่คลอดลูกนั้นต้องดื่มน้ำร้อนประมาณอีก 7 หรือ 9 วัน จากนั้นมีการทำพิธีออกกรรม โดยการบวงสรวงเทวดาอารักษ์อีกครั้งหนึ่ง และรับประทานอาหารด้วยกันของคนในชุมชน นอกจากนั้นแล้ว ยังมีความเชื่อว่าผีปอบ ในกรณีที่ปอบเข้าสิงหมอไล่ปอบจะเอาด้ายมัดที่นิ้วโป้ง และนิ้วโป้งเท้าของคนป่วย แล้วก็เสกเป่าคาถาใส่ หมอไล่ปอบจะบังคับให้วิญญาณร้ายนั้นหากในชุมชนมีคนเลี้ยงผีปอบ จะต้องถูกขับไล่ออกจากบ้านจากเมือง หรือไม่ก็ถูกประหารชีวิต (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 193)

1) ประเพณีสำคัญในรอบปี (ฮีต 12)

ประเพณีสำคัญในรอบปี เรียกว่า ฮีต 12 หมายถึงประเพณีรอบ 12 เดือน กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยมีวิถีเหมือนกับประเพณีในรอบปีของคนอีสานทั่วไป แต่มีรายละเอียดของการปฏิบัติบางประการที่มีเฉพาะถิ่น ซึ่งจะกล่าวในประเด็นต่อไป

ฮีตที่ 1 บุญเดือนอ้ายหรือบุญเข้ากรรม เป็นประเพณีการปรงอาบัติสังฆาทิเสสของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นอาบัติขนาดกลาง จะต้องทำพิธีเข้ากรรมโดยการจัดให้เข้าไปอยู่ในเขตหรือเพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม หรือพ้นจากอาบัติที่ได้กระทำไว้ และเป็นการชำระจิตใจให้หายจากความมัวหมอง (สัมฤทธิ์ สุภามา,2548)

ฮีตที่ 2 บุญเดือนยี่หรือบุญคูนลาน เป็นการทำขวัญข้าวหลักฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะกองเมล็ดข้าวไว้ในลานตีข้าว เรียกว่า “กุ้มข้าว” ก่อนนำข้าวขึ้นเก็บจะทำบุญขวัญข้าว เมื่อขนข้าวขึ้นแล้วเสร็จ เจ้าของจะเชิญขวัญข้าวหรือแม่โพสพไปยังยุ่งของตนพร้อมเครื่องขวัญข้าว ซึ่งได้จัดเตรียมไว้ที่กองข้าวเมื่อกำหนดวันทำบุญแล้วนิมนต์พระสงฆ์ 5 - 9 รูป เพื่อมาเจริญพระพุทธมนต์ที่ลานข้าว (สัมฤทธิ์ สุภามา, 2548)

ฮีตที่ 3 บุญเดือนสาม หรือบุญข้าวจี่ ตรงกับช่วงวันมาฆบูชา ชาวบ้านนำข้าวเหนียวนึ่งสุกโรยเกลือ มาจี่ไฟทาไข่แล้วนำข้าวจี่ไปวัด ซึ่งยังถือปฏิบัติตามแบบดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลวงพระบาง (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

ฮีตที่ 4 บุญเดือนสี่หรือ บุญผะเหวด หรือบุญมหาชาติ แถบลุ่มน้ำเลยมักนิยมทำให้เดือน 4 กิจกรรมหลักของบุญผะเหวด คือ พิธีอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุตในตอนเช้านิยมเชิญจากแหล่งน้ำ ช่วงบ่ายมีพิธีอัญเชิญแห่พระเวสสันดรกลับเมือง และพระนางมัทรีเข้าวัด ช่วง

ค่ำพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ กลางคืนเทศน์เรื่อง พระมาลัยหมื่นพระมาลัยแสน เทศน์สังกาศ เช้าวันที่ 2 มีเทศน์มหาชาติตลอดวัน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541)

ฮีตที่ 5 บุญเดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ เป็นทำบุญเฉลิมฉลองปีใหม่มาแต่โบราณ มีความสำคัญเพราะถือเป็นวันสิ้นสุดปีเก่าและเริ่มปีใหม่ โดยทำบุญสงกรานต์ในวันที่ 13-14 เมษายน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่มาแต่โบราณ ส่วนวันที่ 14 คือวันกลาง ซึ่งเรียกว่าเป็นวันเนา และวันที่ 15 คือวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก (สัมฤทธิ์ สุภามา, 2548)

ฮีตที่ 6 บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ ทำกันในเดือน 6 เป็นการจัดทำขึ้นเพื่อบูชาเทวดาฟ้าแถน เป็นประเพณีการทำบุญขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งยึดถือปฏิบัติกันมา เชื่อว่าจะทำให้ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ดี มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ (วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541)

ฮีตที่ 7 บุญเดือนเจ็ด หรือบุญซำฮะ เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งอัปมงคลให้ออกจากหมู่บ้าน เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งเสนียดจัญไร อันจะทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน เกิดเหตุเภทภัยต่างๆ นานา จึงต้องมีการทำบุญชำระล้างสิ่งอัปมงคลให้หมดไป บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข อุดมสมบูรณ์ดี(วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541)

ฮีตที่ 8 บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา ซึ่งเป็นพิธีที่ให้พระภิกษุ และสามเณรอยู่ประจำที่วัดตลอดสามเดือน คือเริ่มตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ทำบุญเข้าพรรษาถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชาโดยชาวบ้านจะถวายภัตตาหารเช้าและภัตตาหารเพลพร้อมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นตลอดทั้ง 3 เดือน

ฮีตที่ 9 บุญเดือนเก้าหรือ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ข้าวประดับดิน คือ ข้าวและอาหารหวานคาว หมากพลู และบุหรี่ ชาวบ้านจะนำสิ่งของดังกล่าวใส่ใบตองให้มีหางติดกันเป็นพวงแล้วนำไปวางตามที่ต่างๆ ในเขตลานวัด (วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541)

ฮีตที่ 10 บุญเดือนสิบหรือ บุญข้าวสาก เป็นการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์โดยวิธีจับสลาก เป็นการมีการทำห่อข้าวสำหรับทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติ นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 เป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต ซึ่งหากจากเวลาบุญเข้าประดับดิน 15 วัน เป็นระยะเวลาที่เปรตต้องกลับไป ณ ที่อยู่ของตน ชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่า ข้าวตอกแตก ขนมอาหารและผลไม้ต่างๆ เช้าวันงาน นำอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด และถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว

ฮีตที่ 11 บุญเดือนสิบเอ็ด หรือบุญออกพรรษา จัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ในวันนี้ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตร หรือตักบาตร จัดอาหารไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร มีการกวนข้าว

ทิพย์ถวาย ในวันออกพรรษานี้มีการถวายต้นปราสาทเผิ้งหรือปราสาทผึ้งแด่พระภิกษุสงฆ์เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว (วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541)

ฮีตที่ 12 บุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน คือการถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ที่ผ่านการจำพรรษาแล้ว มีระยะเวลากฐิน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ในการทำบุญกฐินนั้นเจ้าภาพจะต้องจองวัด และกำหนดวัดทอดกฐินไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ช่วงเวลาเข้าพรรษา (ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ และคณะ, 2548)

2) ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย

งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย

งานบุญพระธาตุศรีสองรัก ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จัดขึ้นเพื่อสมโภชองค์พระธาตุศรีสอง เป็นงานประจำปีที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 6 ประมาณปลายเดือนเมษาถึงเดือนต้นเดือนพฤษภาคมของทุกปี ซึ่งเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองด่านซ้าย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อปี พ.ศ. 2103 เสร็จในปี พ.ศ. 2106

งานสมโภชพระธาตุศรีสองรักที่จัดทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ชาวอำเภอด่านซ้าย ก่อนวันงานบรรดาเจ้ากวน นางเทียม แสน นางแต่ง และชาวบ้านจะทำความสะอาดพระธาตุ จัดเตรียมเครื่องเซ่นอาหาร ดอกไม้ ธูปเทียน ให้พร้อมก่อนถึงวันงาน พิธีกรรมเริ่มพิธีบูชาพระธาตุโดยมีเจ้ากวน นางเทียม แสน นางแต่ง และชาวบ้านจะเริ่มกระทำพิธีโดยช่วยกันจัดเครื่องเซ่นเพื่อทำพิธีบูชาองค์พระธาตุ อันประกอบด้วยกระทงใหญ่ 1 กระทง กระทงน้อย 8 กระทง เครื่องบูชาที่ใส่ลงในกระทงได้แก่ เมี่ยง หมาก กล้วย อ้อย แกง ขนมต่างๆ เริ่มทำพิธีก่อนเพล เมื่อเสร็จพิธียกกระทงใหญ่ไปลอยน้ำ ส่วนกระทงน้อยยกไปบูชาตามริมวัด ถัดจากพิธีบูชาพระธาตุ จะเป็นพิธีสรงธาตุ โดยประชาชนเอาน้ำอบน้ำหอมใส่ขัน แล้วเอาดอกไม้จุ่มซัดไปรอบๆ องค์พระธาตุ ในบริเวณกำแพงขององค์พระธาตุนั้นผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปได้ มีเพียงผู้ชายเข้าไปในกำแพงแก้วรอบองค์พระธาตุ มีเจ้ากวนเป็นหัวหน้านำสรง ส่วนหญิงนำโดยนางเทียมจะสรงใส่กำแพงแก้วรอบนอกองค์พระธาตุเท่านั้น ในพิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก จะมีพิธีที่สำคัญ 2 พิธี ได้แก่ พิธีสู่ขวัญพระธาตุและพิธีเวียงเทียนพระธาตุ

งานบุญหลวง งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย

งานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการละเล่นที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผีบรรพรน สืบสายมาจากการละเล่น ปู่เยอย่าเยอ ของชาวหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้าน

ช้างโบราณ สาร สาระทัศนานันท์ (2535 : 1) ได้อธิบายว่า โดยผู้เล่นทำรูปหน้ากากที่มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่และแต่งตัวมิดชิดแล้วนำเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆระหว่างมีงานบุญประเพณีประจำปีของท้องถิ่นพื้นบ้านการเล่นผีตาโขนนี้ มีเฉพาะในอำเภอที่ด่านซ้ายจังหวัดเลยและอำเภอนาแห้วที่อื่นไม่ปรากฏ การได้เล่นผีตาโขนมีเฉพาะในงานบุญประเพณี ภาษาพื้นบ้านอำเภอด่านซ้ายเรียกว่าบุญหลวง โดยนำบุญประเพณี ประจำฮีต 12 ของอีสานมารวมกัน ได้แก่ บุญผะเหวด บุญเดือน 4 บุญบั้งไฟ เดือน 6 รวมเข้าด้วยกัน ทำในเดือน 7 หรือเดือน 8 (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ,มปพ.)

งานประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนจัดขึ้น 2 วันในวันแรกจะมีพิธีแห่พระอุปคุตจากลำน้ำหมันมาที่วัดโพธิ์ชัยวันที่ 2 มีการแห่เข้าเมืองและผู้เล่นจะนำเครื่อง ผีตาโขนไปโยนทิ้งแม่น้ำหมัน จากนั้นเวลาค่ำจะมีการเทศมหาชาติถึง 13 กัณฑ์ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏเลย : 2541)

งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ประเพณี ผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเป็นงานบุญเดือน 6 แรม หนึ่ง ค่ำถึง 3 ค่ำหลังวันวิสาขบูชาของทุกปี ซึ่งได้ถือปฏิบัติมานานหลายร้อยปี ได้ละเล่นผีขนน้ำเพื่อถวายเจ้าปู่ที่ปกปักรักษาหมู่บ้านเพื่อให้ฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาลเพื่อทำไร่ทำนา โดยมี “จ้ำ” เป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างชาวบ้านและนางเทียมผู้เป็นสื่อสารกับเจ้าปู่ จิรมาณพ และเจ้าปู่ผ่านพิภพ เมื่อได้กำหนดจัดพิธีการเลี้ยงบ้านแล้วให้ชาวบ้านจัดหาข้าวปลาอาหารและ ของบวงสรวงไปประกอบพิธีกันที่ดอนหอ “ศาลเจ้าปู่” ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่เริมถนนสายเมืองเลยเชียงคาน หากเดินทางจากตัวเมือง จะอยู่ก่อนถึงเชียงคาน ขวามือ เมื่อประกอบพิธีบวงสรวง ร่างทรงจะอัญเชิญวิญญาณของเจ้าปู่ใหญ่ เจ้าปู่จิรมาณพ และเจ้าปู่ผ่านพิภพ ร่างทรงก็จะขึ้นประจำศาล จ้ำจะทำพิธีประกาศอัญเชิญวิญญาณผีเจ้าปู่และผีบรรพบุรุษลงมากินเครื่องเซ่นตามที่จัดหาไว้ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีการเลี้ยงผีบ้านจะมีการฉลองด้วยการร้องรำทำเพลง ซึ่งจะประกอบด้วยนางเทียมร่างทรงเจ้าปู่ นางเทียมร่างทรงนางแต่ง และจะมีผู้แต่งตัวเป็นผีขนน้ำเข้าร่วมพิธีด้วย (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2555)

งานบุญสงกรานต์ (แห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา) อำเภอนาแห้ว

งานประเพณีสงกรานต์และแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จัดขึ้นที่วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภาตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จัดขึ้นในวันที่ 14 ของทุกปีเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอำเภอนาแห้ว กว่า 400 ปี มีการสืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลานโดยชาวบ้านในแต่ละคุ้มได้ร่วมกันทำโครงไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมประดับประดาด้วยดอกไม้ในท้องถิ่นที่สามารถหาเก็บได้ เรียกว่าต้นดอกไม้ซึ่งมี

ขนาดใหญ่สูงถึง 15 และ 20 เมตรถือเป็นลักษณะเด่นแตกต่างจากต้นดอกไม้ของท้องถิ่น ในอดีตประมาณ 30-40 ปีที่แล้ว ชุมชนในภาคอีสานยังคงมีประเพณีแห่ดอกไม้ในงานสงกรานต์ ผู้วิจัยเคยมีโอกาสเข้าร่วมประเพณีของชุมชน ในงานประเพณี“แห่ดอกไม้” ซึ่งจะแห่ช่วงเย็นของทุกวันหลังนำพระพุทธรูปประจำชุมชนออกมาให้คนนำชุมชนได้สรงน้ำ มีการปฏิบัติทุกวันจนกว่าจะหมดช่วงสงกรานต์ โดยเก็บดอกไม้เป็นกำมือและแห่รอบหมู่บ้านไปสิ้นสุดที่วัด (นางเตียง จันทคูณ:สัมภาษณ์ ,2564)

ประเพณีแห่ดอกไม้ ชุมชนบ้านแสงภา เป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่าประเพณีนี้มีมานานแล้วและมีประจำทุกปี โดยจะจัดราวเดือนห้า หรือเดือนเมษายน ร่วมกันกับบุญสงกรานต์ แต่แบบโบราณต้นดอกไม้จะมีขนาดกะทัดรัดไม่ได้สูงใหญ่เท่าปัจจุบัน

งานบุญสงกรานต์(แห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี) อำเภอท่าลี่

งานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ตำบลอาฮี ไม่ปรากฏชัดว่ามีแต่สมัยใด แต่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน จะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ในวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านจะนำน้ำหอมไปสรงพระพุทธรูป รดน้ำผู้สูงอายุเพื่อขอพร วันที่ 14 เมษายน จะอันเชิญพระคู่บ้านคู่เมืองแห่รอบชุมชน วันที่ 15 เมษายน ชาวบ้านในคุ้มต่างๆ จะพร้อมกันทำต้นดอกไม้ ก่อกองทราย พอตกบ่ายก็แห่ต้นดอกไม้แด่พระสงฆ์ ส่วนวันที่ 16 เมษายนของทุกปีกิจกรรมมีขบวนแห่ต้นไม้ดอกไม้ที่มีเอกลักษณ์ คือ การหามต้นดอกไม้ คนหามจะส่ายไปมาทำให้เกิดความสนุกสนาน การแห่ดอกไม้จะเริ่มต้นที่วัดตูมธรรมารามไปที่วัดศิริมงคลหรือวัดพระธาตุมะนาวเดี่ยว มีการประกวดต้นดอกไม้และประกวดขบวนแห่ต้นดอกไม้ของแต่ละชุมชน (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560)

ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไทเลย ผู้วิจัยได้นำเสนอ บุญ 5 งาน ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว งานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว และงานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญเฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุที่สร้างด้วยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับมิตรไมตรีและเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรของสองอาณาจักร งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำเป็นงานบุญในฮีต 12 แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เฉพาะถิ่นกล่าวคือ บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน เป็นการนำบุญเดือน 4 และบุญเดือน 6 มาร่วมกันดังนั้นขั้นตอนพิธีประกอบบุญทั้งสองรวมกัน โดยมีการแห่ในขบวนแห่เผวสเข้าเมืองจึงมีสัญลักษณ์ต่างๆ ของบุญเผวสและบั้งไฟปรากฏในขบวนแห่ ได้แก่ พระเวสสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี ผีตาโขน บั้งไฟ สัญลักษณ์อวัยวะเพศชาย เช่น ด้ามของดาบผีตาโขน

เป็นต้น รวมไปถึงผู้ประกอบพิธีในงานบุญพระธาตุศรีสองรัก เช่น กวน แสน เป็นต้น ส่วนบุญผีขนน้ำเป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟ ในชุมชนบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า “บุญผีขนน้ำ”ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับบุญบั้งไฟคือการทำให้ฝนตกแต่ในบ้านนาซ่าวจะมีรายละเอียดที่แตกต่างออกไปนั้นคือมีการละเล่นผีขนน้ำเพื่อบูชาเจ้าปู่ให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานและให้น้ำอุดมสมบูรณ์ ส่วนบุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้น ลักษณะการจัดงานและห้วงเวลาเดียวกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียด งานประเพณีที่กล่าวมาเห็นว่าเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนชายขอบในทางกายภาพกล่าวคือเป็นชุมชนชายแดนทุกชุมชน ทำให้เห็นว่าประเพณีเป็นกลยุทธในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมของคนชายขอบเพื่อต่อรองอำนาจรัฐด้วยการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

6.1.2.4 ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย

1) ความเชื่อเรื่องปู่สังกะสาย่าสังกะสี

ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี เป็นตำนานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก การกำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกตามโลกทัศน์ของคนล้านช้างในอดีต ได้กล่าวถึง กำเนิดธาตุทั้ง 4 ดินน้ำ ลม ไฟและมนุษย์คู่แรกคือ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอ ผีบรรพบุรุษของชาวล้านช้างหลวงพระบางที่สืบทอดมาถึงด่านซ้ายโดยเมืองแก่นเท้า แขวงไซยะบูลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นผีตาโขนใหญ่ในปัจจุบัน ตำนานนี้มีฉบับที่เป็นลายลักษณ์ ผู้ปริวรรตตำนานปู่สังกะสา ย่าสังกะสี คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดนุพล ไชยสินธุ์ (2537) ต้นฉบับปริวรรตเป็นใบลานอักษรไทน้อยพบที่บ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน ตำนานเรื่อง ปู่สังกะสาย่าสังกะสี เป็นปฐมกัปที่สอดแทรกค่านิยมสภาพสังคมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ทางสังคมเกี่ยวกับการกำเนิดโลก กำเนิดจักรวาล กำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งตามทัศนะและความเชื่อของคนไทเลย ที่เชื่อว่า ต่อมาปู่สังกะสาย่าสังกะสีก็คือปู่เยอย่าเยอ การปรากฏตัวของปู่เยอย่าเยอในพื้นที่ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนั้น ปรากฏอยู่ในพื้นที่ประเพณีพิธีกรรมผีตาโขน และผีขนน้ำ ส่วนการปรากฏอยู่ในเมืองหลวงพระบางนั้น ในสมัยราชอาณาจักร เจ้ามหาชีวิตจะทำพิธีกรรมเลี้ยง ผีปู่เยอย่าเยอ ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษ เป็นเทวดาหลวง และผีอารักษ์เมือง โดยจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันปู่เยอย่าเยออยู่ในพื้นที่ขบวนแห่นางสังขารเป็นตัวแทนบรรพบุรุษลาวหลวงพระบางในงานประเพณีบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์ ปู่เยอย่าเยอมีลักษณะเป็นหัวโขนใบหน้ากลมใหญ่หัวโขนทำด้วยไม้ประดู่ทาสีแดง มีเส้นผมยาวลากพื้นทำจากเชือก ปู่เยอย่าเยอมีบริวารติดตามคือสิงห์แก้ว มีหัวโขนเป็นรูปสิงห์และมีขนยาวทำจากเชือกเช่นกัน เมื่อเสร็จสิ้นงานบุญแล้วปู่เยอย่าเยอจะถูก

เก็บรักษาไว้หอปู่เยอย่าเยอที่วัดอาฮามติดกับวัดวิซุนะลาดหรือวัดพระธาตุหมากโมในเมืองหลวงพระบาง

2) ความเชื่อเรื่องผีตาโขนในงานประเพณีบุญหลวงด่านซ้าย

ผีตาโขน และการละเล่นผีตาโขนปรากฏอยู่ในงานประเพณีบุญหลวง ซึ่งจัดอยู่ในเดือน 7 ของทุกปีในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงประเพณีโดยละเอียดในประเด็นประเพณีบุญหลวงหรือบุญผีตาโขน ส่วนของประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงผีตาโขนในประเด็นที่เป็นความเชื่อของชุมชนที่มีต่อผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการละเล่นที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผีบรรพบุรุษ สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบางล้านช้าง ผีตาโขนนั้นเป็นการละเล่นเพื่อบูชาผีเจ้านาย ผีบรรพบุรุษ ที่ได้รับสืบทอดมาจากการละเล่นปู่เยอย่าเยอจากเมืองหลวงพระบางของอาณาจักรล้านช้าง

3) ความเชื่อเรื่องผีขนน้ำในงานประเพณีบุญเดือน 6 บ้านนาซ่าว

ผีขนน้ำมีความเชื่อจากรากเหง้าเดียวกับปู่เยอย่าเยอ จากเมืองพระบางอาณาจักรล้านช้าง สาเหตุที่มี “ผีขนน้ำ”หรือ “แมงหน้างาม” ตามแถบชายแดนเชียงคานสืบมาจากผู้คนแถวนี้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์จึงถือเป็นประเพณีท้องถิ่นของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขง แนวคิดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษการแสดงละเล่นแมงหน้างามในอำเภอเชียงคาน (วัฒนธรรมจังหวัดเลย:2541)เกิดจากเจ้าแสนเมืองเป็นผู้กำหนดวันเล่นแมงหน้างามผ่านบัวนางร่างทรง ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือการเล่นถวายแก่เจ้าแสนเมือง ขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อยู่ดีมีสุขเล่นประกอบในบุญเดือน 6 ของบ้านนาซาวรำลึกถึงบุญคุณของสัตว์เลี้ยงวัวควายที่ทำคุณประโยชน์แก่ชาวบ้านขอฝนขอฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้โดยละเอียดในประเพณีผีขนน้ำ

ในตำนานขุนบรมที่เป็นจุดกำเนิดปู่เยอย่าเยอ บรรพบุรุษคนเมืองหลวงพระบาง ได้กล่าวถึง “เมืองแถน” หรือเมืองแถง นั้นมีความหมายว่าผู้อยู่บนฟ้า เป็นตำนานที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้าให้มาบรรจบกัน ซึ่งเป็นการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกว่ามีความเหนือกว่ากลุ่มอื่น ไทเลยด่านซ้ายได้ใช้ความเชื่อที่ผีตาโขนใหญ่เป็นปู่เยอย่าเยอเป็นปฏิบัติการทางสังคมเพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยที่มีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง และการแสดงออกนั้นปรากฏในพื้นที่ประเพณีบุญหลวงซึ่งจะมีผีตาโขนใหญ่ร่วมขบวนแห่พระเหวดเขาเมือง ส่วนผีตาโขนใหญ่ที่บ้านนาซ่าวก็ได้ปรากฏในงานประเพณีผีขนน้ำ ในขบวนแห่ผีขนน้ำซึ่งจะอยู่หัวขบวนก่อน “ผีขนน้ำ”หรือ “แมงหน้างาม” ประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่สามารถเดินทาง

เชื่อมต่อกับพื้นที่ของหลวงพระบางได้ด้วยปฏิบัติการทางสังคมด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่ออเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2554) กล่าวว่า "การเดินทาง "ทางจินตนาการ" เพื่อติดต่อสัมพันธ์ระหว่าง "คน" กับ "แถน" บนฟ้า ด้วยการยึดโยงตำนานการกำเนิดมนุษย์ จากการเสด็จลงมาสู่เมือง "ลุ่ม" ของ ขุนบรมราชาธิราช ที่มีความหมายถึง "การสร้างความทรงจำใหม่" ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางสังคมชุดใหม่ของคนลาวอันเป็นพื้นที่เดิมของชาวกะสัก เป็นเทคนิควิธีการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเหนือกว่าต่อชนเผ่าอื่น ๆ ที่ใช้พื้นที่ร่วมกันด้วยการอธิบายความหมายความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเชื่อมโยงกับ "แถนหลวง" ผู้อยู่บน"

ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยมีลักษณะบริบททางภูมิศาสตร์ เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมความเชื่อที่ได้รับจากบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย จากความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก การกำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกตามโลกทัศน์ของคนล้านช้างในอดีต ได้กล่าวถึง กำเนิดธาตุทั้ง 4 ดินน้ำ ลม ไฟและมนุษย์คู่แรกคือ ปู่สังกะสาย่าสังกะสี ต่อมาก็คือปู่เยอย่าเยอ ผีบรรพบุรุษของไทเลยและหลวงพระบาง การปรากฏตัวของปู่เยอย่าเยอในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนั้น ปรากฏอยู่ในนามผีตาโขนใหญ่ในประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนด่านซ้าย และผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว ส่วนการปรากฏอยู่ในเมืองหลวงพระบางนั้น มี 2 ช่วงด้วยกัน ในสมัยราชอาณาจักรเจ้ามหาชีวิตจะทำพิธีกรรมเลี้ยง ผีปู่เยอย่าเยอ ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษเป็นเทวดาหลวง และผีอารักษ์เมืองเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันปู่เยอย่าเยออยู่ในพื้นที่ขบวนแห่นางสังขารเป็นตัวแทนบรรพบุรุษลาวหลวงพระบาง ในงานประเพณีบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์

ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องปู่สังกะสาย่าสังกะสีและปู่เยอย่าเยอ ความเชื่อเรื่องผีตาโขน ความเชื่อเรื่องผีขนน้ำ เพื่อเชื่อมโยงกับโลกทัศน์เกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ในความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย กล่าวคือ ปู่สังกะสาย่าสังกะสีเป็นตำนานการกำเนิดจักวาลและโลกและเป็นมนุษย์คู่แรก ต่อมาคือปู่เยอย่าเยอซึ่งคือผีบรรพบุรุษของคนลาวหลวงพระบาง ปู่เยอย่าเยอที่ปรากฏในพื้นที่ประเพณีบุญหลวงหรือบุญผีตาโขนและบุญผีขนน้ำในรูปลักษณ์ของผีตาโขนใหญ่ ดังนั้นผีตาโขนใหญ่จึงเป็นสัญญะที่อธิบายว่าลาวหลวงพระบางและไทเลยต่างก็มีบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งในขั้นตอนการทำผีตาโขนใหญ่ของด่านซ้ายต้องเป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบางซึ่งเป็นตระกูลเก่าแก่ของเมืองด่านซ้าย ส่วนผีตาโขนใหญ่ในขบวนแห่ผีขนน้ำ จะ

เป็นผีตาโขนที่มาจากแขวงไซยะบูลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งก็ยังคงมีความเชื่อมโยงกับดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอยู่

6.1.2.5 ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยกับเมืองหลวงพระบาง

นิทาน ตำนาน จึงเป็นสิ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้านความคิด โลกทัศน์ ของคนชาติพันธุ์ในสังคมๆ ตำนาน เป็นการบอกเล่าความเป็นมาของชาติพันธุ์ที่บ่งบอกความแตกต่างของกลุ่มตนและคนกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชาติพันธุ์และเป็นผลจากการจงใจเลือกสรรประวัติศาสตร์ของตนเอง มาตีความให้มีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิตเพื่อให้เรื่องราวเหล่านี้กลายเป็นความจริงและเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มของตน ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550 : 3) ได้กล่าวว่า “ตำนานจึงเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวทางสังคมต่างๆ นอกจากนั้นตำนานยังเป็นเรื่องเล่าที่บ่งชี้ให้เห็นถึงระบบความรู้ ความคิดและความเชื่อของกลุ่มชนในสังคม” ทั้งนิทานและทำนานจึงเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยา ผู้วิจัยได้นำเสนอ นิทานและตำนาน

ในประเด็นการศึกษาตำนาน ผู้วิจัยได้ศึกษาในมิติที่เชื่อมโยงกับความเป็นหลวงพระบางที่ทับซ้อนและปรากฏในกระบวนการทางสังคมที่มีการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุไทเลยปรากฏ ได้แก่ ตำนานเมือง ตำนานพระบาง ตำนานพระธาตุ ดังนี้

1) ตำนานพระพุทธรูป “พระบางเมืองเลย”

พระบางเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญสูงสุดของชาวลาว ปัจจุบันพระบางประดิษฐานอยู่ที่หอพระบางพิพิธภัณฑ์เมืองหลวงพระบาง ลักษณะปรางค์ประทานอภัยสำริดศิลปะเขมรแบบบายนยกพระหัตถ์นิ้วเรียวเสมอกันใบหน้ารูปสี่เหลี่ยมหน้าผากกว้างริมฝีปาก บางจมูกแบนประวัติ หลังพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นช่วงที่ลาวรับอิทธิพลจากอาณาจักรขอมเมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธจึงแผ่อิทธิพลไปสู่เมืองใกล้เคียง ต่อมาได้สร้างพระบางจำลองขึ้น พระบางจำลอง หรือพระบางซายขาววัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง)จังหวัดเลย ต่อมาเรียกชื่อว่า “พระบางเมืองเลย” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเลย ลักษณะพระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัยสร้างด้วยสำริด ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นฝีมือช่างพื้นบ้าน ลักษณะของพระบางรุ่นหลังดวงตาโตปลายจมูกตก ปากแหลมคล้ายครุฑ จารึกที่ฐานพระบางซายขาวระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย (ดนุพล ไชยสินธุ์, 2551) พระบางเมืองเลยจำลอง สร้างขึ้นพ.ศ. 2549 โดยสร้างพระบางจำลอง 4 องค์ ไปประดิษฐาน ทั้ง 4 ทิศ ทิศตะวันออกวัดศรีสุทธาวาส ทิศเหนือศูนย์วัฒนธรรมราชภัฏเลย ทิศตะวันตกศาลากลางจังหวัดและทิศใต้วัดกู่คำบ้านทรายขาวอำเภอวังสะพุง ต่อมาในพ.ศ. 2554 ได้สร้างพระบางเมืองเลยจำลอง จำนวน 99 องค์เพื่อประจำสำนักงานทั่วจังหวัดเลย พระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปที่ได้ถูกเชื่อมโยง 2 ประเด็นที่มี

ความสำคัญกับความเป็นอัตลักษณ์ไทเลย ประเด็นแรกเชื่อมโยงกับคำว่าไล ซึ่งจากหลักฐานต่างๆแล้ว ชื่อเมืองเซไล เป็นชุมชนเก่าแก่ ก่อนที่จะมีคนย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านแฮ่ในอำเภอเมืองเลย สิ่งที่เป็นหลักฐาน ประการที่ 2 ฐานของพระพุทธรูปปรากฏจารึกที่มีคำว่าเมืองเลย มีอายุเก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ คือจากจารึกที่ฐานพระบางทรายขาววัดศรีสุธาวาส วัดเลยหลง ซึ่งสร้างขึ้นในพ.ศ.2255 โดยเนื้อความในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปมีคำว่าเลยปรากฏอยู่จึงกล่าวได้ว่าชื่อว่าเลยนี้ใช้เรียกขาน มากว่า 300 ปี (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, 2541) ตำนานพระบางเมืองเลย ได้เล่าความเป็นมาเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับพื้นที่เมืองเลย กล่าวคือ จารึกบนฐานพระพุทธรูป ได้กล่าวถึงชื่อของ “เมืองเลย” ซึ่งเป็นหลักฐานที่ปรากฏชื่อเมืองเลยที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ นอกจากนั้นพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองหลวงพระบาง เมื่อผู้คนเมืองหลวงพระบางอพยพมายังลุ่มน้ำเลย จึงได้สร้างพระบางจำลองหรือพระบางทรายขาว ต่อมาเรียก “พระบางเมืองเลย” และได้สร้างจำลองขึ้น อีก 2 ครั้งเพื่อนำไปประดิษฐานยังสถานที่สำคัญและสถานที่ราชการ ตำนานพระบางเมืองเลยทำให้เห็นปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง

2) ตำนานเมืองเลย

ตำนานเมืองเลยมีความเชื่อว่าเมืองโบราณ ชื่อเมืองเซไล ตั้งอยู่บริเวณแถบบ้านทรายขาว ตำบล ทรายขาวอำเภอวังสะพุงโดยมีเจ้าฟ้าร่มขาวปกครองผู้คนเป็นเผ่าไทยที่อพยพมาตามลำน้ำโขงเข้ามา ลำน้ำเลยคำว่าเซไล อาจแยกได้ 2 คำคือ เซ หมายความถึงแม่น้ำน้ำไหลหมายถึง ไหล ไหลเชี่ยว ไหลแรง รวมกันหมายถึงแม่น้ำเลย ซึ่งเกิดจากภูหลวงมีแม่น้ำสาขามากมาย เมื่อมีฝนตกจึงไหลมารวมกันเป็นน้ำป่าที่ไหล เชี่ยวไหลแรง หากมีฝนตกติดต่อกันหลายวันแม่น้ำเลยจะไหลบ่า กัดเซาะตลิ่งด้วยความรุนแรงทำให้เกิดแม่น้ำเลยลัดทางเดิม แหล่งน้ำรูปตัวยู 2 ฝั่ง เรียกว่ากุด เช่น กุดป่อง ขุดโง้ง เป็นแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์และมีชุมชนเกิดขึ้น เมื่อเจ้าฟ้าร่มขาวที่ตั้งเมืองเซไลตายก็มีเจ้าฟ้าร่มขาวผู้เป็นบุตรครองเมืองต่อมา สืบต่อกันไปโดยสายเลือดต่อมาดังนี้ เจ้าฟ้าร่มขาวมีภรรยาชื่อนางเทวี มีบุตรชายชื่อท้าวหล้าน้ำและเป็นผู้สร้างวัดกู่คำ ขณะเมื่อกำลังจะสร้างนั้น มีเรือหัวทองคำบรรจุอัฐิของเจ้าชีวิตหลวงพระบางลอยทวนน้ำขึ้นมาชนตลิ่ง เจ้าฟ้าร่มขาวจึงให้ชื่อวัดว่าวัดกู่คำ และสร้างสถูปครอบเรือไว้ เรียกว่า พระธาตุกุดเรือคำ ท้าวหล้าน้ำได้ครองเมืองเซไล มีภรรยาชื่อนางหล้า มีบุตร 2 คน ชื่อ ท้าวศิลาและนางชฎา และนางชฎา ท้าวหล้าน้ำได้สร้างวัดชื่อวัดเทิง ท้าวศิลาครองเมืองต่อจากท้าวหล้าน้ำมีภรรยาชื่อนางสุขุมเป็นชาวเมืองหลวงพระบาง มีบุตรชื่อท้าวสายเดือน ท้าวศิลาได้สร้างวัดชื่อวัดทุ่ง ปัจจุบันเรียกวัดทุ่งค้นธง ท้าวสายเดือน มีภรรยาชื่อ นางบัวเซีย มีบุตรชายชื่อท้าว

เตือนสุข ท้าวสายเดือน ได้สร้างวัดชื่อวัดตาล ปัจจุบันชื่อวัดโพธิ์อยู่บ้านทรายขาวตำบลทรายขาว ท้าวเตือนสุขมีภรรยาชื่อนางบัวลม แต่ไม่มีลูก ต่อมาเซไลได้เกิดฝนแล้ง ข้าวยากหมากแพง มีโรคระบาด ท้าวเตือนสุขจึงพาประชาชนอพยพล่องเรือไปตามลำน้ำเลยจนกระทั่งถึงบริเวณราบกว้างใหญ่ มีสายน้ำอีกสายหนึ่งมาบรรจบกับแม่น้ำเลย จึงได้สร้างบ้านเรือนขึ้นและเรียกชุมชนนี้ว่าบ้านแฮ่ เพราะใกล้ภูเขาลูกหนึ่งทางทิศตะวันตกเป็นลูกรังทั้งภูเขามีเรื่องเล่ากันว่าได้สร้างวัดศรีภูมิซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านแฮ่ ต่อมาชาวบ้านแฮ่บางส่วนได้กลับไปดินแดนบ้านทรายขาวเหมือนเดิม (ปราณี บานชื่น, 2527) ตำนานเมืองเลยเป็นตำนานที่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ พื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง กล่าวคือ การเกิดเมืองเลยเดิมนั้นอยู่ที่เมืองไซไล บ้านทรายขาวปัจจุบัน พื้นที่บ้านทรายขาวนั้นมีพระธาตุกุดเรือที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์หลวงพระบาง พื้นที่ทางกายภาพตามตำนานปรากฏอยู่จริง เส้นทางการอพยพจากบ้านทรายขาวมาที่บ้านแฮ่สอดคล้องกับ ประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยได้เล่า การตั้งเมือง บุคคล อธิบายความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์

3) ตำนานพระธาตุกุดเฮือคำ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง

ชุมชนบ้านทรายขาว ซึ่งเป็น เมืองเลยเดิมก่อนที่จะย้ายมาที่บ้านแฮ่ ที่ตั้งปัจจุบันนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย ในชุมชนพบโบราณสถานหลายแห่ง ได้แก่ วัดกู่คำ ซึ่งมีตำนานเล่าว่าเจ้าฟ้าร่มขาว ซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองอยู่ขณะนั้นได้โปรดให้สร้างวัดขึ้นมาหลังจากที่วัดเดิมถูกน้ำกัดเซาะจนพังทลายลงตามจารึกได้บอกเอาไว้ว่าสร้างเมื่อปีพ.ศ.1900 และ “พระธาตุกุดเฮือคำ” หรือ “พระธาตุกุดเรือคำ” ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดกู่คำหมู่ที่ 5 บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ลักษณะเป็นพระธาตุก่ออิฐฉาบปูน ตามตำนานเล่าว่าสร้างขึ้นในสมัยเจ้าฟ้าร่มขาว เจ้าเมืองเซไลคนแรก เพื่อบรรจุเรือหรือหัวเรือทองคำที่นำอัฐิของเจ้าหล้าคำแดง เจ้ามหาชีวิตแห่งหลวงพระบาง ที่ล่องทวนน้ำมาตั้งแต่ลำน้ำโขง เข้าสู่แม่น้ำเลยตามคำอธิษฐานของเครือญาติ จนมาถึงท่าสรงน้ำของเจ้าฟ้าร่มขาว จึงได้หยุดอยู่วังน้ำ เจ้าฟ้าร่มขาวรับสั่งให้เสนาอำมาตย์เสี่ยงทายและนำอัฐิไปประดิษฐานไว้ที่หอโฮง ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดกู่คำ ส่วนเรือหรือหัวเรือทองคำได้สร้างพระธาตุครอบไว้ปัจจุบันพระธาตุกุดเฮือคำนี้ตั้งอยู่กลางวงเวียนหน้าวัดกู่คำ ด้านขวาของพระธาตุเป็นหอโฮงของเจ้าฟ้าร่มขาว ส่วนด้านหลังพระธาตุเป็นสะพานเจ้าฟ้าร่มขาวที่สร้างข้ามลำน้ำเลย (ปราณี บานชื่น, 2527)ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยเมืองหลวงพระบาง ผู้วิจัยได้เลือกตำนานในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ไทเลยดังนี้ ตำนานพระพุทธรูป “พระบางเมืองเลย” ตำนานเมืองเลยและตำนานพระธาตุกุดเฮือคำ การเชื่อมโยงกับหลวงพระบางด้วยตำนานและเรื่องเล่า ความทรงจำนั้น พระบางเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ประดิษฐาน ณ หอพระบาง เมืองหลวงพระบาง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง

ที่ชาวเมืองหลวงพระบางเค้ารพบูชา เมื่อผู้คนได้อพยพมายังเมืองเลยจึงได้มีการสร้างพระบางจำลองขึ้น เรียกว่า “พระบางซายขาว” และต่อมาเรียก “พระบางเมืองเลย” แล้วได้มาการสร้างพระบางจำลองขึ้นเพื่อประดิษฐานทั้ง 4 ทิศ จากนั้นจึงได้สร้างให้ส่วนราชการได้เคารพบูชาอีก 99 องค์ จากการเปลี่ยนชื่อแต่ละครั้งของพระบางเมืองเลยทำให้เห็นการแสดงอัตลักษณ์ของคนไทเลยที่เชื่อมโยงกับความเป็นหลวงพระบางขณะเดียวกันก็แสดงตัวตนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ส่วนตำนานเมืองเลยที่ได้เล่าถึงเมืองเซไลซึ่งเป็นเมืองในตำนานต้นกำเนิดเมืองเลยให้เรื่องก็ได้เล่าถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองแล้วเชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบางและเมืองอื่นๆ ที่อยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมไปถึงตำนานพระธาตุกุดเรือคำที่เป็นสิ่งยืนยันสถานที่ ชื่อบ้านเมือง ที่เชื่อมโยงกับตำนานและเรื่องเล่าแสดงให้บอกความสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชุมชนที่สัมพันธ์กับพื้นที่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์เมืองหลวงพระบางกับเมืองเลย

6.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์

6.1.3.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

2) ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

3) ชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

6.1.3.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน(เว้าภาษาไทเลย)

6.1.3.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม

6.1.3.1 ชื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

ชื่อเฉพาะ หมายถึง คำวิสามานยนาม หรือ คำวิสามัญ มีความหมายว่า ชื่อเฉพาะที่ใช้เรียกคน สัตว์ สิ่งของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2493) ได้ให้ความหมายว่า “วิสามานยนาม หมายถึง คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะที่สมมติตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง เพื่อให้รู้ว่า คนนี้ สัตว์ตัวนี้ ของสิ่งนี้ ฯลฯ” ส่วนคำว่า วิสามัญ ในหนังสือ อุเทศภาษาไทย:ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 (2564) ได้ให้ความหมายว่า “วิสามัญ คือ คำที่เป็นชื่อซึ่งตั้งขึ้นเฉพาะสำหรับเรียกคำนามสามัญหนึ่ง ๆ เช่น สมชาย สมร เกษมสันต์ เป็นชื่อเฉพาะของคน เป็นคำนามวิสามัญ เจ้าแต่ม ย่าเหล ทองแดง เป็นชื่อเฉพาะของสุนัข เป็นคำนามวิสามัญเป็นต้น” ดังนั้น ชื่อจึงเป็นสิ่งที่แสดงตัวตน จำแนกแยกแยะและระบุตัวตน เฉพาะบุคคล เฉพาะกลุ่ม เฉพาะประชาคมนั้น ๆ ซึ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชื่อเฉพาะผ่านปฏิบัติการทางสังคมด้านภาษา ซึ่งเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์เพื่อสื่อความหมายตัวตน

ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นชื่อเฉพาะที่มีบทบาทเป็นป้ายฉลากที่ระบุและจำแนกแยกแยะอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และมีบทบาทเป็นดัชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อคนในสังคมมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ศิริพร ภักดีผาสุข (2561) ได้อธิบายว่าภาษามีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3 ประเด็น ได้แก่ 2. ชื่อเป็นฉลากระบุอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 2. ภาษาเป็นดรรชนีบ่งชี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3. ภาษาเป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์และวาทกรรมว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ชื่อร้านค้าและบริการ และ ชื่องานการชาดจังหวัด เพื่อให้เห็นการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลยผ่านภาษา ปรากฏรายละเอียดดังนี้

1) ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เรียกตนเองหรือคนอื่นใช้เรียก เพื่อเป็นป้ายฉลากที่ช่วยจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งใช้เรียกกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ชื่อ “ไทเลย” นี้ หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบางในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งใช้ภาษาไทเลยในชีวิตประจำวัน มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม โศรยา ธัญญประกอบ(2560:59) ได้กล่าวถึงไทเลยว่า “ไทเลยจะมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น 4 ประการได้แก่ (1) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ (2) ภาษา (3) จารีตประเพณี วิถีชีวิต (4) ถิ่นฐานที่อยู่อาศัย หรือที่เรียกรวมๆ ว่า วัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นการแยกแยะทางชาติพันธุ์” เนื่องจากชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ไทเลย ประกอบขึ้นด้วย 2 คำ ผู้วิจัยจึงได้แยกอธิบายความหมายดังนี้ 1) คำว่า “ไท” หรือ “ไต” มาจาก Tai ในภาษาอังกฤษ หมายถึง ภาษาที่จัดอยู่ในภาษาตระกูลไท ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่พูดในจีน รัฐอัสสัมตอนเหนือของอินเดีย พม่า ลาว ไทย เวียดนาม และมาเลเซีย ส่วนคำว่า Thai นั้นหมายถึง ไทยที่อยู่ในประเทศไทย 2) คำว่า “เลย” มาจากคำว่า “เซไล” เซ หมายถึง แม่น้ำ คำว่า “ไล” เป็นชื่อของแม่น้ำ สาร สาระทัศนานันท์ นักวิชาการท้องถิ่น ได้ให้คำอธิบายความหมายในหนังสือเมืองเลยของเรา ว่าหมายถึง ไหลเชี่ยว จากไป พ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานประวัติศาสตร์การตั้งเมืองเลย ในรัชกาลที่ 4 ตามบันทึกที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นเมืองเลย ณ บ้านเซไล สมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือบ้านทรายขาว หรือตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง คำว่า “เลย” “เมืองเลย” ได้พบหลักฐานจารึกบนฐานพระพุทธรูป “พระบางซายขาว” วัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง) อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ลักษณะพระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย สร้างด้วยสำริด ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นฝีมือช่าง

พื้นบ้าน จารึกที่ฐานพระบางซายขาวระบุไว้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2255 ส่วนชื่อเรียกคน “ไทเลย” นั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด

2) ชื่อสินค้าและบริการกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

“จังหวัดเลย” หรือ “เมืองเลย” เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของภาคอีสาน มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง นโยบายของรัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญพื้นที่ในบริบทของการท่องเที่ยว เมื่อพื้นที่ของจังหวัดอยู่ในบริบทของการท่องเที่ยว การตั้งชื่อสินค้าและบริการ จึงเกิดปรากฏการณ์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากชื่อสินค้าและบริการในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการตั้งชื่อสินค้าและบริการพบอัตลักษณ์ด้านภาษาได้แก่ การการใช้คำ/กลุ่มคำและอุปลักษณ์ เพื่อตั้งชื่อสินค้าและบริการในประเภทต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

1. ชื่อสินค้าและบริการในพื้นที่จังหวัดเลย ประเภทของสินค้าและบริการชื่อสินค้าและบริการในจังหวัดเลยที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ ประกอบไปด้วย 1. ร้านอาหาร จำนวน 22 ร้าน 2. ร้านกาแฟ จำนวน 22 ร้าน 3.ร้านสินค้าของฝากของที่ระลึก จำนวน 8 ร้าน 4. ที่พัก จำนวน 14 ร้าน 5. ยี่ห้อสินค้า จำนวน 14 ร้าน และ 6. ข้อความอื่นๆ จำนวน 7 ข้อความ

จากการศึกษาพบว่า คำแสดงอัตลักษณ์ไทเลยที่ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการ มี 3 คำ ได้แก่ ไทเลย เมืองเลย และเลย ซึ่งเป็นการเล่นความหมายของคำที่ปรากฏความหมายได้มากกว่า 1 ความหมาย เนื่องจากว่าคำว่า “เลย” เมื่อพิจารณาตามชนิดของคำตามหลักไวยากรณ์ชนิดของพระยาอุปกิตศิลปสาร(2496) และหนังสืออุเทศภาษาไทย :ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3(2564) นั้นเป็นคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์และคำสันธาน เมื่อประกอบคำขึ้นมาแล้วทำให้ชื่อของสินค้าและบริการมีหลายความหมาย สามารถจำแนกโครงสร้างการตั้งชื่อร้านได้ โครงสร้างดังนี้

โครงสร้างที่ 1 ชื่อของร้านที่บอกลักษณะหรือสินค้าที่จำหน่าย+คำนาม(เมืองเลย,ไทเลย)

โครงสร้างที่ 1 คำสามารถสลับตำแหน่ง ระหว่างคำที่บอกลักษณะหรือสินค้าที่จำหน่ายกับคำนาม (เมืองเลย,ไทเลย) โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหารของฝากและร้านกาแฟ

โครงสร้างที่ 2 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์+คำนาม(ไทยเลย) โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหารและร้านของฝาก

โครงสร้างที่ 3 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านร้านกาแฟ

โครงสร้างที่ 4 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านกาแฟและยี่ห้อน้ำดื่ม ที่มีหน่วยคำประกอบคำ ซึ่งปรากฏท้ายประโยคหรือท้ายคำ คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้ายเพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น ซึ่งมีความหมายว่า “นะ” เช่น เลยก๋อ หมายถึง เลยนะ เป็นต้น

โครงสร้างที่ 5 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านของฝาก และตลาด ซึ่งมีคำภาษาอังกฤษเขียนทับศัพท์ และเขียนตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อสื่อความหมาย

โครงสร้างที่ 6 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำกริยา โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของฝากและที่พักคำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง จังหวัดเลย ในขณะเดียวกัน คำว่า “เลย”ได้ทำหน้าที่เป็นคำกริยาด้วย ทำให้ชื่อสินค้าและบริการเหล่านั้นมี 2 ความหมาย

โครงสร้างที่ 7 เป็นโครงสร้างแบบอื่นๆ โครงสร้างนี้ปรากฏในข้อความดังต่อไปนี้ 1. จำเลยรัก ใช้ชื่อนวนิยายเรื่องจำเลยรักของ ชูวงศ์ ฉายะจินดา ที่นำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ ซึ่งมีคำว่า “เลย” พ้องกับชื่อจังหวัดจึงได้นำชื่อมาตั้งเป็นชื่อร้าน 2. ฝั่งโน้นไทลาว ฝั่งนี้ไทเลย ปรากฏคำว่า “ไทเลย” เพื่อแสดงอัตลักษณ์ตัวตน มีการใช้คำภาษาไทเลย ได้แก่ หน่วยคำประกอบคำ คำว่า “ก๋อ” และฮั่นแน้ว คำว่า “ฮั่นแน้ว” เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏลำพัง ต้นประโยคหรือถ้อยคำ และปรากฏท้ายประโยค ในโครงสร้างนี้ปรากฏลำพัง ปรากฏลำพังเพื่อแสดงความเห็นด้วย คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น

กล่าวโดยสรุป จากรายการของชื่อสินค้าและบริการ พบว่า ภาษากับอัตลักษณ์การตั้งชื่อสินค้าและบริการพบว่า มีคำอุปลักษณ์ที่ใช้แทนคนในจังหวัดเลย 2 คำ ได้แก่ ไทเลย คนเมืองเลย คำอุปลักษณ์ที่ใช้แทนพื้นที่ จังหวัดเลย 1 คำ ได้แก่ เมืองเลย โดยการจำแนกโครงสร้าง เกิดโครงสร้าง 7 ลักษณะ

2. ชื่อสินค้าและบริการนอกพื้นที่จังหวัดเลย ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยที่แสดงออกผ่านชื่อสินค้าและบริการภายนอกจังหวัด มีปรากฏการณ์อย่างไร ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่าประเภทของสินค้าและบริการ นอกจังหวัดเลยที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ ประกอบไปด้วย ร้านอาหาร จำนวน 16 ร้าน ร้านกาแฟ 3 ร้าน 3. ร้านเช่าชุดแต่งงาน 1 ร้าน ปรากฏโครงสร้างการตั้งชื่อสินค้าและบริการ

โครงสร้างที่ 1 คำว่า “เลย” คำที่ 1 ทำหน้าที่เป็นคำนามและกริยา คำที่ 2 ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านร้านอาหาร

โครงสร้างที่ 2 คำว่า “เลย” ทำหน้าที่เป็นคำนามและคำวิเศษณ์+คำประกอบท้ายคำ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านกาแฟและร้านอาหาร ที่มีคำลงท้ายภาษาไทเลย คำว่า “ก๋อ”เพื่อแสดงอัตลักษณ์ตัวตน คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น

โครงสร้างที่ 3 คำว่า “เลย”ทำหน้าที่เป็นนามและคำวิเศษณ์ ได้แก่ โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร ร้านเช่าชุดแต่งงาน

โครงสร้างที่ 4 นามวลีคำว่า“ไทเลย” และ “คนไทเลย” โครงสร้างนี้ปรากฏในการตั้งชื่อร้านอาหาร

ลักษณะของโครงสร้างที่ปรากฏนั้น คำว่า “เลย” 1 คำ มี 2 หน้าที่ กล่าวคือ มีหน้าที่เป็นคำนาม และคำวิเศษณ์ ,คำนามและคำกริยา นอกจากนั้นยังนำคำประกอบท้ายที่เป็นอัตลักษณ์ของไทเลย คือคำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น และพบการใช้คำอุปลักษณ์ คือ ไทเลย คนไทเลย ซึ่งหมายถึงคนที่พูดภาษาไทเลย มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบไทเลย เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย ขอสังเกตอีกประการหนึ่งของชื่อร้านอาหารมักจะเป็นร้านอาหารประเภทส้มตำ เพราะส้มตำไทเลยมีลักษณะแตกต่างจากส้มตำในจังหวัดอื่น

3) ชื่องานกาชาดกับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทเลย

งานกาชาดจัดขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2465 ณ กรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ เป็นงานประจำปีที่แต่ละจังหวัดได้จัดเพื่อหารายได้ใช้ในกิจการสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานกาชาดจังหวัด งานกาชาดของจังหวัดเลยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2523 โดยประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ในชื่องานว่า ใช้ชื่องานว่า “งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่เมืองเลย” โดยงานมีขึ้นระหว่างวันที่ 30 มกราคม ถึง 3 กุมภาพันธ์ โดยได้ใช้พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเลย ต่อมาพื้นที่จังหวัดเลยได้มีการปลูกมะขามหวานเป็นพืชเศรษฐกิจทดแทนต้นฝ้าย นายชีวิน สุทธิสุวรรณเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเลยขณะนั้นได้ผลักดันให้นำคำว่า “มะขามหวาน”เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชื่องาน จึงได้เปลี่ยนชื่อจากเดิมเป็น “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน มะขามหวานเมืองเลย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 มาจนถึง พ.ศ.2557 ต่อมาสมัยนายวิโรจน์ จิวะรังสรรค์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ในปี พ.ศ.2557 จังหวัดเลย ประกาศปรับเปลี่ยนชื่องานกาชาดอีกครั้งโดยใช้ชื่อ “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” การเปลี่ยนชื่อครั้งนี้ได้จัดการประกวดตั้งชื่องานกาชาดและชื่อที่ชนะเลิศคือ “งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” ผู้ชนะ นางสาวรัชฎาพร วรรณไชย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (จังหวัดเลย,2565)

ชื่องานกาชาดจังหวัดเลย

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่เมืองเลย” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 จนถึง พ.ศ.2530

“งานกาชาดดอกฝ้ายบาน มะขามหวานเมืองเลย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 มาจนถึง พ.ศ.2556

“งานกาชาดดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” พ.ศ.2557-ปัจจุบัน

โครงสร้างการตั้งชื่องานกาชาดจังหวัดเลย

เมื่อแรกจัดงานได้ใช้ โครงสร้างได้ใช้**กลุ่มคำที่ 1** “งานกาชาด” เพื่อแจ้งให้ทราบว่าเป็นงานกาชาด **กลุ่มคำที่ 2** ดอกฝ้ายบาน และมะขามหวาน เพื่อบอกลักษณะพืชเศรษฐกิจของจังหวัด **กลุ่มคำที่ 3** เป็นอุปลักษณ์ที่บอกสถานที่ และบอกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน ที่เมืองเลย”

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน มะขามหวานเมืองเลย”

“งานกาชาด ดอกฝ้ายบาน สืบสานวัฒนธรรมไทเลย”

การตั้งชื่องานกาชาดประจำปีเป็นเครื่องมือทางภาษาที่ใช้แทนเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดทำให้เห็นภาพ แห่งยุคสมัย การตั้งชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในด้านการบันทึกเป็นข้อตกลงและสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการตั้งชื่องานกาชาดของจังหวัดเลยนั้นสะท้อนให้เห็นปริบทสังคมของเมืองเลยในแต่ละช่วงเวลา โดยมีรูปแบบดังนี้ ลักษณะของคำ ลักษณะทางไวยากรณ์ พิจารณาชนิดของคำ พิจารณาการใช้ลักษณะโครงสร้าง ลักษณะการเรียง ลำดับของหน่วยไวยากรณ์ ลักษณะภาพพจน์ อนึ่งผู้วิจัย ได้พิจารณาลักษณะเด่นทางการใช้ภาษา ใช้การวิเคราะห์ประกอบ ผลการศึกษาลักษณะภาษา 1) โครงสร้าง 2) ความหมาย 3) กลวิธีทางภาษาดังรายละเอียดดังนี้ โครงสร้าง จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างของชื่อ พบว่าลักษณะเด่นที่พบคือ เป็นวลี ซึ่งเป็นนามวลี 3 คำ เป็นการเลือกใช้คำเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่น

โครงสร้าง

ส่วนที่ 1 นามวลี	ส่วนที่ 2 นามวลี	ส่วนที่ 3 นามวลี
งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	ที่เมืองเลย
งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	มะขามหวานเมืองเลย
งานกาชาด	ดอกฝ้ายบาน	สืบสานวัฒนธรรมไทเลย

พหุนำ ปณฺฑิโต ชีเว

ส่วนที่ 1 ปรากฏเป็นนามวลีเดียวกัน 3 ชื่อ“งานกาชาด” ประกอบด้วยหน่วยหลักคือคำว่า “งาน”และตามด้วยหน่วยขยายคำนาม คือคำว่า “กาชาด” เพื่อสื่อความหมายและแจ้งให้ทราบว่าเป็นงานกาชาดที่คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นงานประจำปีของแต่ละจังหวัดเพื่อหารายได้ของกิจการสาธารณประโยชน์ของกาชาดแต่ละจังหวัด

ส่วนที่ 2 ปรากฏเป็นนามวลีเดียวกัน 3 ชื่อ “ดอกฝ้ายบาน”ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “ดอกฝ้าย”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “บาน”เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในพื้นที่

ส่วนที่ 3 ปรากฏเป็นนามวลี ได้แก่ คำที่ 1 คำว่า “ที่เมืองเลย” ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “ เพื่อขยายคำที่ 1 และคำที่ 2 เพื่อย้ำบอกสถานที่ โดยวลีนี้ ประกอบด้วย คำว่า “ที่” เป็นคำประพันธสรรพนาม เป็นคำสรรพนามที่ใช้แทนนามเพื่อเชื่อมคำเชื่อมวลีให้มีความสัมพันธ์กันกับคำว่า “เมืองเลย”

คำที่ 2 คำว่า “มะขามหวานเมืองเลย”ประกอบด้วยหน่วยหลัก คือคำว่า “มะขามหวาน”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “เมืองเลย”เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในพื้นที่

คำที่ 3 คำว่า “สืบสานวัฒนธรรมไทเลย” ส่วนที่ 3 นี้เป็นกริยาวลี “สืบสาน”และตามด้วยหน่วยขยาย คือคำว่า “วัฒนธรรมไทเลย”เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์พื้นที่วัฒนธรรมไทเลยที่หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญกับการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัด

กล่าวโดยสรุปคือ ชื่องานกาชาดจังหวัดเลยเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ไทเลย ในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่มีรัฐส่วนกลางเป็นผู้กำหนดนโยบายประเพณีนี้ ให้เป็นงานประจำ โดยมีรัฐส่วนภูมิภาคเป็นผู้ดำเนินตามนโยบายที่กำหนด ในขณะเดียวกันรัฐส่วนภูมิภาคระดับจังหวัดก็ได้ดำเนินงานที่ต้องทำหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม ชื่องานประเพณีรัฐจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไข ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีลักษณะที่เป็นยุทธวิธีนำเสนอตนเองของกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สภาวการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

6.1.1.2 ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในการแสดงตลกอีสาน(เว้าภาษาไทเลย)

ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of Communication) เป็นรูปแบบภาษาพูดของผู้คนต่างวัฒนธรรมสามารถระบุความแตกต่างและลักษณ์เฉพาะบางประการได้ และอาจจะทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมตลอดจนแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน นอกจากการรับรู้ระบบของภาษาแล้วจะต้องรู้ว่าจะใช้ภาษาอย่างไรเมื่อตนจะต้องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสื่อสาร วิถีปฏิบัติทางสังคมและการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมบางอย่างใน

ฐานะสมาชิกของชุมชนนั้นที่ทำให้สมาชิกคนอื่นๆ สังเกตและตระหนักรู้ได้ถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบความหมายในสังคม ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และจะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกด้วยในเรื่องบริบทที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในชุมชนหนึ่งๆ การแสดงตลกอีสานคณะเพชรพิณทอง ตอนที่ 5 เป็นสถานการณ์การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางสังคม การแสดงชุดนี้ชื่อ “เว้าภาษาไทเลย” ใช้ภาษาสำเนียงพูดที่แตกต่างกัน เพื่อนำเสนอมุกตลก ถูกล้อเลียนให้เกิดความตลก ความรู้สึกพึงพอใจเรื่องตลกนั้นจะมีอยู่เหมือนกันในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ วัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้ทัศนคติต่อเรื่องเดียวกันต่างกัน คนไทยบางกลุ่มมักนำเรื่องราวของคนบางกลุ่มมาเล่าเป็นเรื่องตลก เสียดสี เย้ยหยัน เช่น คนไทยเล่าเรื่องคนภาคใต้ ชาวเขา คนลาว(อีสาน) เป็นต้น ทำให้เกิดความขบขัน หรือแม้แต่คนอีสานด้วยกัน จนกลายเป็นมุกตลกที่คณะแสดงตลกนำมาเป็นโครงสร้างมุกตลก ดุษฎี กองสมบัติ (2546:23-24) ได้อธิบายว่า ในการแสดงตลกอีสานของคณะเสียงอีสานและเพชรพิณทองต่างก็ต้องอาศัยโครงสร้างของมุกตลกดังกล่าว เพื่อนำมาประกอบเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความตลกขึ้นนอกจากนี้ยังต้องนำเสนอมุกตลกให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของผู้ชมอีกด้วย

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ในการนำเสนออัตลักษณ์ของคนไทเลยผ่านการแสดงตลกของคณะเพชรพิณทอง ตอนชุดการแสดงที่ 5 เว้าภาษาไทเลย จากเว็บไซต์ YouTube โดยเนื้อหาการสื่อสารและลำดับวัจนกรรมองค์ประกอบ 10 องค์ประกอบที่เป็นเหตุการณ์ที่ได้ประยุกต์จากแนวคิดของไฮมส์ที่ ซาวิลล์ ทรอยก์ได้เสนอ ดังนี้ 1. ประเภทของการสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์ (genre/type of event) 2. หัวข้อ(topic) 3. วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ (purpose or function) 4. เวลาและสถานที่ (setting) 5. คู่สื่อสาร(participants) 6. รูปแบบของสาร(message form) 7. เนื้อหาของการสื่อสาร (message content) 8. ลำดับของวัจนกรรม (act sequence) 9. กฎแห่งการปฏิสัมพันธ์(rules of interaction) 10. บรรทัดฐานแห่งการตีความ(noms of interpretation) ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ ในประเด็นการสื่อสารผ่านการแสดงตลก พบว่า เป็นพื้นที่ทางสังคมบนพื้นที่สื่อที่อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์แสดงออกเพื่อสื่อสารได้ชัดเจนมากที่สุดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยในการแสดงตลกอีสานของคณะเพชรพิณทอง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

การแสดงตลกอีสานของคณะเพชรพิณทอง ตอน “เว้าภาษาไทเลย”ซึ่งเป็นการแสดงตลกอีสาน ปรากกฏเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์เริ่มเรื่อง เหตุการณ์เรื่อง และเหตุการณ์จบเรื่อง **1) เหตุการณ์เริ่มเรื่อง** เสียงพูดคนที่ 1 : ใหญ่ ที่กำลังแจ้งให้ญาติพี่น้องได้อยู่ร่วมรับประทาน

อาหารกันก่อนกลับ คนที่ 2 : หนิงหน่อง เดินเข้ามาทักทายเรื่องภาษาไทเลยของคนที่ 1 แล้วคนที่ 3 ก็เข้าร่วมวงสนทนาสอบถามคนที่ 2 ว่าทำไมจึงเข้าใจภาษาเลย ทำให้ผู้ชมทราบรายละเอียดภูมิหลังวัฒนธรรม ภาษา ของผู้ร่วมสนทนา ว่า

คนที่ 1 : ใหญ่ เป็นผู้นำเสนอภาษาไทเลย

คนที่ 2 : หนิงหน่อง เป็นคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงขอนแก่นที่มีความรับรู้และเข้าใจภาษาไทเลยเป็นอย่างดี

คนที่ 3 : จ่อยคนที่พูดภาษาลาวสำเนียงขอนแก่นที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมภาษาไทเลย

2) เหตุการณ์เรื่อง คนที่ 1 กับคนที่ 2 สนทนาเรื่องการประกอบอาชีพทำไร่ข้าวโพดแล้วตั้งโรงสีรายละเอียดทำให้คนที่ 3 เข้าใจว่าคนที่ 1 ตั้งโรงน้ำชา เนื่องจากสำเนียงพูของภาษาไทเลยพ้องกับเพียงในภาษาลาวถิ่นขอนแก่น ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อน ที่สำเนียงทำให้เข้าใจว่าเป็นการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งปรากฏความเข้าใจผิดตลอดเนื้อเรื่องในเหตุการณ์นี้ ซึ่งจะมีคนที่ 2 อธิบายความหมายของเรื่องเป็นระยะ การตีความของผู้สนทนาจึงแตกต่างกัน 3) เหตุการณ์จบเรื่อง คนที่ 2 ได้ถามเรื่องทำนองลำเมืองเลย ซึ่งคนที่ 1 ตอบว่าไม่มี คนที่ 2 จึงเล่าเรื่องคำโฆษณายาสีฟันเป็นภาษาไทเลย แล้วผู้ชมก็หัวเราะที่เกิดจากการตีความว่าเป็นการมีเพศสัมพันธ์กัน และคนที่ 3 ก็พูดว่าพูดภาษาเมืองเลยได้ เพื่อปิดบทสนทนาให้ผู้ชมที่ตีความผิดไปให้เข้าใจตรงความหมาย ส่วนวัจนกรรมของผู้สนทนา 3 คน เป็นการพูดโต้ตอบ พูดแทรกตลอดการสนทนา ลำดับของการสนทนาโต้ตอบระหว่างคู่สื่อสาร มีการสับเปลี่ยนหน้าที่การพูดคุยหรือในบางกรณีอาจเป็นการพูดคุยในลำดับที่คาบเกี่ยวกันได้เกิดขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ การสนทนาโต้ตอบของคู่สนทนาทั้ง 3 คน เป็นไปในลักษณะที่ คนที่ 1 และคนที่ 2 สนทนากัน คนที่ 3 แทรกเมื่อเกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับภาษาไทยลย การแทรกนี้คนที่ 3 จะมีลักษณะการตีความหรือบางครั้งแทรกด้วยคำถาม เมื่อบริบทต่างกันของคู่สื่อสารทำให้เข้าใจผิดจากความหมายจากการสีข้าวเป็นเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์กัน จึงตลกขบขัน ด้านวัจนลีลา พบว่า ผู้พูดใช่คำเรียกขานเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้พูดและลำดับอายุผู้สนทนา กล่าวคือ คนที่ 2 เรียกคนที่ 1 อาว ในภาษาถิ่นหมายถึง อาผู้ชายที่เป็นน้องของพ่อหรือเป็นญาติผู้น้อง ในสถานการณ์การสื่อสารนี้ จึงบอกได้ว่า คนที่ 1 อายุน้อยกว่าคนที่ 2 ส่วนคนที่ 3 อายุเท่าคนที่ 2 แต่ด้วยหน้าตาที่ดูสูงวัย คนที่ 2 จึงไขข้อสงสัยของผู้ชมที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ว่า เกิดทีหลังแต่หน้าตาดูสูงวัย

6.1.1.3 การนำเสนอภาพตัวแทนชาติพันธุ์ไทเลยในสังคมวัฒนธรรม

ภาพตัวแทน (Representaation) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและสัญญะเพื่อนำเสนอภาพของสรรพสิ่ง โดยผ่านกระบวนการการตัดสินประเมินค่า การตีความ และการเลือกสรรแง่มุมในการนำเสนอภาพตัวแทน ซึ่งสัมพันธ์กับมุมมองหรือทัศนคติของผู้นำเสนอภาพตัวแทน ส่งผลให้เกิดการสร้างความหมายบางอย่างให้กับสิ่งที่นำเสนอ (Hall,1997.อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข : 2561,100-104) ซึ่งกล่าวได้ว่าภาพตัวแทนคือกระบวนการที่มีส่วนทำให้เกิดความหมายเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ขึ้น ดังนั้น การศึกษาข้อมูลภาพตัวแทนของคนไทยเลยได้นำเสนอจากประเพณีการใช้ภาษาและสื่อต่างๆ สัญญะ ในประเด็นการการศึกษาภาพตัวแทนคนไทเลย ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1) คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น

คนไทเลย มีประเพณีเก่าแก่เฉพาะท้องถิ่นของตนเอง ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว งานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว และงานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ ประเพณีเหล่านี้เป็นภาพตัวแทน ที่ปรากฏความเป็น “คนไทเลยที่มีประเพณีเฉพาะถิ่น” ซึ่งงานประเพณีหรืองานบุญเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติในรอบปีปฏิทิน ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญเฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุที่สร้างด้วยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับมิตรไมตรีและเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรของสองอาณาจักร ขั้นตอนการจัดการผู้ที่ได้รับหน้าที่ต่างๆ ในงานเป็นเป็นกลุ่มในที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำ เป็นงานบุญที่ได้ปรับเปลี่ยนให้เฉพาะถิ่น กล่าวคือ บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน เป็นการนำบุญเดือน 4 และบุญเดือน 6 มาร่วมกันจึงเรียกบุญนี้ว่า “บุญหลวง”ในความหมายนี้ หมายถึง บุญใหญ่ เนื่องด้วยบุญนี้ได้นำมารวมกัน ขั้นตอนและการประกอบบุญจึงมีความเฉพาะถิ่น ส่วนบุญผีขนน้ำเป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า “บุญผีขนน้ำ”ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับบุญบั้งไฟคือการทำให้ฝนตกมีการละเล่นผีขนน้ำเพื่อบูชาเจ้าปู่ให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานและให้น้ำอุดมสมบูรณ์ ส่วนบุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้นลักษณะการจัดงานและห้วงเวลาเดียวกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียด ซึ่งในแต่ละบุญก็มีการถือปฏิบัติมายาวนาน นอกจากนั้นแล้วใจบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว ยังมีประเพณีนางหาบซึ่งทำหน้าที่หาบอาหารไปถวายพระที่วัดศรีโพธิ์ชัย โดยหาบอาหารจากชาวบ้านในหมู่บ้านถวายจังหันนางหาบนี้อยู่ในหมู่บ้านแสงภาและบ้านป่าก่อ โดยจะทำหน้าที่หมุนเวียนกันไป ซึ่งปฏิบัติมานานหลายร้อยปี ดังนั้นภาพตัวแทนคนไทเลยที่มีประเพณีเก่าแกเฉพาะถิ่น

2) คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง

ปรากฏการณ์การนำเสนอภาพตัวแทน “คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง” นั้น ปรากฏในตำนานพระบางเมืองเลย ตำนานเมืองเลย และตำนานพระธาตุกุดเรือคำ การนำเสนอภาพตัวแทน คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบางนั้นพบว่า มีภาพตัวแทนของคนไทเลยที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางที่เป็นพุทธศาสนิกชนอีกด้วยซึ่งปรากฏในตำนานพระบาง ต่อมาได้สร้างพระบางซายขาววัดศรีสุทธาวาส (วัดเลยหลง)จังหวัดเลย ซึ่งเป็นพระบางจำลองจากพระบางที่หลวงพระบาง ต่อมาเรียกชื่อว่า “พระบางเมืองเลย” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเลย ตำนานพระบางเมืองเลย ได้เล่าความเป็นมาเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับพื้นที่เมืองเลย กล่าวคือ จารึกบนฐานพระพุทธรูป ได้กล่าวถึงชื่อของ “เมืองเลย” ซึ่งเป็นหลักฐานที่ปรากฏชื่อเมืองเลยที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบ นอกจากนั้นพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองหลวงพระบาง เมื่อผู้คนเมืองหลวงพระบางอพยพมายังลุ่มน้ำเลย จึงได้สร้างพระบางจำลองหรือพระบางทรายขาว ต่อมาเรียก “พระบางเมืองเลย” และได้สร้างจำลองขึ้น อีก 2 ครั้งเพื่อนำไปประดิษฐานยังสถานที่สำคัญและสถานที่ราชการ ตำนานพระบางเมืองเลยทำให้เห็นปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบาง ซึ่งแสดงเป็นภาพตัวแทนใน 2 ความหมาย กล่าวคือ ภาพตัวแทน คนไทเลยมาอพยพมาจากหลวงพระบาง และภาพตัวแทนคนไทเลยเป็นพุทธศาสนิกชนที่มาจากหลวงพระบาง นอกจากนั้น ตำนานเมืองเลยเป็นตำนานที่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ พื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานซึ่งเชื่อมโยงผู้คนจากเมืองหลวงพระบางมาตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งเมืองเลย พื้นที่ทางกายภาพตามตำนานปรากฏอยู่จริง เส้นทางการอพยพจากบ้านทรายขาวมาที่บ้านแฮ่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยได้เล่าการตั้งเมือง อธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์ นอกจากนี้ตำนานพระธาตุกุดเฮือคำหรือพระธาตุกุดเรือ คำ วัดกู่คำ คุ้มเจ้าฟ้าร่มขาวซึ่งตั้งปัจจุบันนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย

3) คนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง

ภาพตัวแทน “คนไทยเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบาง” ปรากฏการณ์ดังกล่าว เชื่อมโยงตำนานขุนบรมราชาธิราช ซึ่งเป็นตำนานการกำเนิดมนุษย์ “ปู่เยอย่าเยอ” บรรพบุรุษของคนลาวหลวงพระบางและเป็นบรรพบุรุษของคนไทเลย โดยในบริบทของการอธิบายว่าคนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกันกับคนเมืองหลวงพระบางคือ ความเชื่อเกี่ยวกับปู่สังกะสาย่าสังกะสีซึ่งต่อมาเป็นปู่เยอย่าเยอ ความเชื่อเรื่องปู่เยอย่าเยอปรากฏในงานประเพณีเฉพาะถิ่นของคนไท

เลย นั่นก็คือประเพณีการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงและงานประเพณีผีขนน้ำ มีผีตาโขนใหญ่ปรากฏในขบวนแห่ ซึ่งเชื่อว่าผีตาโขนใหญ่เป็นปู่เยอย่าเยอ ผีขนน้ำในงานประเพณีบ้านนาซ่าว ผีขนน้ำมีความเชื่อจากรากเหง้าเดียวกับปู่เยอย่าเยอ จากเมืองพระบางอาณาจักรล้านช้าง สาเหตุที่มี "ผีขนน้ำ"หรือ "แมงหน้างาม" ตามแถบชายแดนเชียงคานสืบมาจากผู้คนแถวนี้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์จึงถือเป็นประเพณีท้องถิ่นของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขง แนวคิดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษการแสดงละเล่นแมงหน้างามในอำเภอเชียงคานเกิดจากเจ้าแสนเมืองเป็นผู้กำหนดวันเล่นแมงหน้างามผ่านบัวนางร่างทรง เพราะการละเล่นพวกนี้

การนำภาพตัวแทนของคนไทเลยในสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ คนไทเลยมีประเพณีเก่าแก่เฉพาะถิ่น คนไทเลยอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง และคนไทเลยมีบรรพบุรุษเดียวกับคนเมืองหลวงพระบางทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและสัญญะเพื่อนำเสนอภาพตัวแทนของความเป็นชาติพันธุ์ไทเลย โดยผ่านยุทธวิธี ได้แก่ ประเมินค่า ตีความและเลือกนำเสนอภาพตัวแทน ซึ่งไทเลยได้เลือกแง่มุมการนำเสนอในประเด็นมุมมองกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการประกอบสร้างความหมายทำให้ภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้น

6.2 อภิปราย

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นคนชายขอบต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมทำให้การแสดงตัวตนปรากฏ ดังนั้นจึงมีประเด็นที่ผู้วิจัย ควรแก่การได้อภิปรายผลการศึกษาดังนี้

1. ลักษณะทางภาษาของภาษาไทเลย ระบบเสียงวรรณยุกต์และการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์สามารถจำแนกกลุ่มย่อยในภาษาถิ่นไทเลย และจากการศึกษาลักษณะทางภาษาของนักวิจัยที่ศึกษาภาษาไทเลย ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของของภาษาไทเลย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในทางภาษาศาสตร์เรียกว่า "การแปรภาษา" ซึ่งเกิดได้หลายปัจจัย เช่น การ อายุ เพศ การศึกษา ถิ่นที่อยู่ ทัศนคติ ระบบของสังคมที่เป็นที่อยู่ของผู้ใช้ภาษา ในภาษาไทเลยแต่ละกลุ่มที่มีนักวิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงหลายช่วงเวลา ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นได้แก่จำนวนเสียงวรรณยุกต์ของแต่ละถิ่น ลักษณะของเสียงวรรณยุกต์แต่ละเสียงมีลักษณะร่วมหรือแตกต่างกันไป ทำให้เกิดถิ่นย่อยของภาษาในกลุ่มภาษาเดียวกันปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงนั้นแสดงให้เห็นว่าไม่มีการหยุดนิ่งตายตัวของกลุ่มผู้ใช้ภาษาที่ยังคงมีความเคลื่อนไหวในบริบทสังคมตัวอย่างในกรณีที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเสียงพยัญชนะภาษาไทด่านซ้ายพื้นที่ตำบลด่านซ้าย พบว่ามีการออกเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวในบางคำจากเสียง /m-/ เป็นเสียง /b-/ และ /n-/ เป็นเสียง /d-/ สอดคล้องกับ สงวน ศิรินารถ (2536) ที่พบลักษณะเดียวกันของหน่วยเสียงพยัญชนะต้นพบที่อำเภอ

ด่านซ้าย อำเภอภูเรือ อำเภอนาแห้วและอำเภอท่าลี่ ซึ่งผู้วิจัยพบลักษณะดังกล่าวในพื้นที่ตำบลด่านซ้ายไม่พบพื้นที่อื่น ลักษณะอีกประการหนึ่งของภาษาไทเลยที่น่าสนใจและพบว่าปรากฏอยู่รวมกับอัตลักษณ์ทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยในบริบทการใช้ภาษาเพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ปรากฏในการใช้ภาษาในการตั้งชื่อสินค้าและบริการ 2 คำ ซึ่งเป็นคำอนุภาคประเภทคำอนุภาคอุทาน และคำอนุภาคลงท้ายในภาษาไทยถิ่นอีสาน (ธนานันท์ ตรงดี, 2557) ได้แก่ คำที่ 1 คำว่า “ฮั่นแน้ว” เป็นคำอนุภาคอุทานและอนุภาคลงท้าย ซึ่งปรากฏได้ 2 รูปแบบคือปรากฏลำพังต้นประโยคหรือถ้อยเพื่อแสดงความเห็นด้วย ปรากฏต้นประโยคหรือถ้อยความเพื่อสนับสนุนหรือเห็นด้วยสิ่งที่พูดและปรากฏท้ายประโยคเพื่อแจ้งให้ทราบว่าผู้พูดคิดว่าควรเป็นเช่นนั้น คำที่ 2 คำว่า “ก๋อ” เป็นคำอนุภาคลงท้ายเพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้น คำว่า “จั๊ง” เป็นคำอนุภาคลงท้าย เพื่อแจ้งให้ทราบอย่างหนักแน่นว่าเป็นเช่นนั้นว่ามาก ซึ่งคำว่า “ก๋อ” และ “ฮั่นแน้ว” ปรากฏในการตั้งชื่อสินค้าและบริการ

2. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเลยกับบริบทของการท่องเที่ยว ที่ยกระดับไปสู่วาทกรรมการท่องเที่ยว เป็นเงื่อนไขของการถูกจัดวางกลุ่มชาติพันธุ์โดยอำนาจรัฐทุกระดับ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นลักษณะที่มีการผูกติดอยู่กับพื้นที่แบบตายตัว หากแต่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ก็ยังมีลักษณะที่เป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีการเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไขสภาวการณ์ผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่รัฐใช้อัตลักษณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนา กลุ่มชาติพันธุ์ก็ใช้อัตลักษณ์เพื่อต่อรองพื้นที่ทางสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งในประเด็นอัตลักษณ์ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยนำเสนอตนเองด้วยการใช้ประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม ตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำ ที่เชื่อมโยงความเก่าแก่กับเมืองหลวงพระบาง การนำเสนอตนเองอย่างชัดเจนในตัวตนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง แต่ไม่ได้แสดงตัวตนความเป็นคนเมืองหลวงพระบาง ณ พื้นที่เมืองเลย ซึ่งยุทธวิธีที่ไทเลยเลือกใช้ในการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ซึ่งพร่าเลือน ชัดเจน การเลื่อนไหล ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพื่อประกอบสร้างตัวตนตามเงื่อนไขผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากภายนอก

ความเป็นคนชายขอบทั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนและความเป็นชายขอบในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏ ให้เห็นในพื้นที่บุญประเพณีเฉพาะถิ่น ได้แก่ งานบุญพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย งานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย งานประเพณีผีขนน้ำ ตำบลนาซ่าว งานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้และประเพณีนางหาบ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว งานบุญสงกรานต์หรือบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ งานบุญที่ปรากฏนี้งานบุญพระธาตุศรีสองรักเป็นงานบุญเฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานงานบุญหลวงหรืองานบุญผีตาโขนและงานประเพณีผีขนน้ำ เป็นงานบุญ

ในฮีต 12 แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนโดยใช้ชื่องานบุญประเพณีที่แสดงให้เห็นความแตกต่างจากบุญของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในงานประเพณีเดียวกัน ได้แก่ “บุญหลวงหรือบุญผีตาโขน” เป็นการนำบุญเดือน 4 บุญเผวดและบุญเดือน 6 บุญบั้งไฟมาร่วมกัน โดยใช้ชื่อว่าบุญหลวงหรือบุญผีตาโขนของอำเภอด่านซ้าย บุญผีขนน้ำเป็นงานบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญบั้งไฟ ในชุมชนบ้านนาซ่าวได้จัดประเพณีบุญบั้งไฟแต่เรียกว่า “บุญผีขนน้ำ” ทั้งสองประเพณีได้เลือกการละเล่นในงานบุญมาเป็นชื่อของงานบุญ บุญสงกรานต์หรืองานบุญแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาและบ้านอาฮีนั้น ได้นำสัญลักษณ์มาใช้เป็นชื่องานบุญซึ่งทำต้นดอกไม้ขนาดใหญ่กว่าในชุมชนอื่น งานประเพณีที่กล่าวมา หากพิจารณาตามพื้นที่แล้วพบว่าเป็นชุมชนชายแดนทุกชุมชน ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในงานประเพณีนี้ที่กล่าวมาข้างต้น มักจะมีกลุ่มคนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงมาร่วมในงานบุญด้วย โดยกลุ่มคนเหล่านั้นจะมีเรื่องราวหรือสิ่งที่มีลักษณะร่วมกัน เช่น คนเหมืองหลวงพระบางมาร่วมในงานบุญผีตาโขนด่านซ้าย คนจากแขวงไซยะบูลีส่งผีตาโขนใหญ่มาร่วมในงานประเพณีผีขนน้ำ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยเป็นคนชายขอบ ในประเด็นนี้ผู้วิจัย ค้นพบว่า ชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทเลย” มีความพร่าเลือนและมีพัฒนาการที่ชัดเจน ผู้วิจัยพบว่าการใช้อุปลักษณ์แทนในการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยว่า “คนเมืองเลย” “คนจังหวัดเลย” ซึ่งปรากฏให้เห็นจากชุดข้อมูลทางภาษา การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ เช่น บทสนทนาขณะแสดงตลกอีสานของคณะเพชรพิณทอง ทั้งที่คนอื่นเรียกและชื่อที่เรียกตนเอง ก็ใช้คำว่าคนจังหวัดเลย ในส่วนพื้นที่ประเพณีของรัฐในงานกาชาดได้ปรากฏคำว่า “วัฒนธรรมไทเลย” เมื่อปี พ.ศ.2557 ส่วนชื่อสินค้าและบริการนั้น การจะจำแนกชนิดของคำว่า”เลย”สามารถตีความได้มากกว่าหนึ่งความหมาย ดังนั้น คำว่าเลยจึงมีลักษณะพิเศษ หากใช้ตั้งชื่อสินค้าและบริการ ซึ่งบริบทของการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการใช้ภาษา และปรากฏการณ์ทางภาษาชื่อสินค้าและบริการที่ปรากฏในพื้นที่อื่น พบว่ารายละเอียดของสินค้าและบริการเป็นร้านขายอาหารท้องถิ่นของไทเลย ได้แก่ ส้มตำไทเลย และข้าวปุ้นฮ้อน หรือ ขนมจีนเส้นสดที่มีลักษณะที่เป็นอาหารเฉพาะถิ่นของไทเลย

ประการหนึ่ง สาร สาระทัศนานันท์ (2535) นักวิชาการท้องถิ่น ได้ให้ความหมายและที่มาของคำว่า “เลย” มาจากคำว่า “เซไล” เซ หมายถึง แม่น้ำ คำว่า “ไล” เป็นชื่อของแม่น้ำ หมายถึงไหลเชี่ยว จากไป พ้นไป ต่อมา เซไลจึงเพี้ยนเสียงไปเป็น “เลย” ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การใช้คำว่า “เซ”ในความหมายแม่น้ำนั้น ตามลักษณะภูมิศาสตร์ภาษาถิ่น คำว่า “เซ” ไม่ปรากฏในจังหวัดเลย แต่ปรากฏในจังหวัดบึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร ประเทศไทย และแขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว ส่วนคำว่า “เซ”ที่ปรากฏพร้อมกับคำว่า “เซไล” อาจจะมีความหมายในประเด็นอื่น ซึ่ง

ต้องค้นคว้าต่อไปเพราะคำเรียกชื่อแม่น้ำ ภูเขา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทำให้เห็นกลุ่มคนในอดีตของพื้นที่ดังกล่าวด้วย

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลย ที่ควรศึกษาเพิ่มเติมดังนี้

1. ภาษาไทเลยเป็นภาษาถิ่นไทยที่มีลักษณะถิ่น ควรมีการศึกษาไวยากรณ์ภาษาไทเลยในประเด็นต่างๆ
2. ควรศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการประกอบสร้างทางสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทเลยในประเด็นอื่นๆ
3. ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์หว่างภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่จังหวัดเลย
4. ควรมีการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารในบริบทพื้นที่การท่องเที่ยวจังหวัดเลย

พหูน ปณฺฑิโต ชีเว

บรรณานุกรม

พหุน ปณ กิโต ชีเว

บรรณานุกรม

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. (2543). **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา คูวัฒนะศิริ. (2524). **วรรณยุกต์ในภาษาญ้อ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา สวนประดิษฐ์. (2533). **ผีตาโขน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอด่านซ้าย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรต มหาสารคาม.

กิ่งแก้ว อัตถากร. (2518). **คติชนวิทยา เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184.** กรมการฝึกหัดครู กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

เขมลักษณ์ อินลออ. (2547). **ปริเฉทการรายงานข่าว ของรายการระเบียงข่าว ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

จตุพร ดอนโสม. (2551). **การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จันทิมา อังคพณิชกิจ. (2557). ภาษากับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ: กรณีศึกษาชุมชนไทดำบ้านไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม. **วารสารวจนะ,** 2(1), 1–22.

จันทิมา อังคพาณิชกิจ. (2561). **การวิเคราะห์ข้อความ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิระพันธ์ โชติวัฒนานุสรณ์ ธนกร เคหารมย์ และสุมลรัตน์ คุณทะวงษ์. (2557). **การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย.** สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). **ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย. ในว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). **แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ชุณพฤทธิ์ จิรบวรกิจ. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพแทนของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เรียกว่า “เซเลบริตี้” ที่ผ่านสื่อบทสัมภาษณ์ในนิตยสารภาษาไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ และคณะ. (2548). **แม่น้ำเลยสายน้ำของคนไทเลย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพ็ญ

พรินติ้ง.

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย.** โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐวัฒน์ จันทะรักษ์. (2562). **การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ณิศณัชชา เหล่าตระกูล. (2549). **สถานการณ์สื่อสารพยานคดีอาญาในศาลไทยตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2533). **จารึกจังหวัดเลย.** เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2537). **วรรณกรรมจังหวัดเลย.** เลย : รุ่งแสงการพิมพ์.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2541). **วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย** เลย :. รุ่งแสงการพิมพ์.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2551). **จารึกจังหวัดเลย.** เลย : ม.ป.พ.

เติม วิภาคย์พจนกิจ. (2542). **ประวัติศาสตร์อีสาน** (พิมพ์ครั้ง 2). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา.

ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ. (2558). **ภาษากับอัตลักษณ์เมียฝรั่งในวาทกรรมสาธารณะ**. ปริญญาดุษฎีบันฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไทยโรจน์ พวงมณี. (2555). **การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่อง เที่ยวจังหวัดเลย.** กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

ธนานันท์ ตรงดี. (2557). **ไวยากรณ์ภาษาไทยถิ่นอีสาน.** กรุงเทพฯ : เอเอ็สพี.

ธันยธรณ์ อ่อนศรีไพร และศุภกิต บัวขาว. (2558). การแปรของวรรณยุกต์ภาษาเลยใน 6 อำเภอ : วังสะพุง ภูกระดึง ภูหลวง เอราวัณ ผาขาว และหนองหิน. **วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 4(2), 80–99.

ธีระ บุษบกแก้ว. (2553). **กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม “เกยออนไลน์.”** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพพล แก่งจำปา. (2562). ท่องเที่ยวเทศกาลผีตาโขน : การเดินทางของผีชายขอบสู่โลกกว้างและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวด่านซ้ายในบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. **วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน,** 10(2), 168–193.

นันทนา รณเกียรติ วริษา โอสถานนท์ และอภิญญา ห่านตระกูล. (2561). จังหวะเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง: การศึกษาด้วยวิธี ISO และ RM. **วารสารอักษรศาสตร์,** 41(1), 31–91.

น้ำผึ้ง มโนชัยภักดี. (2554). **การแสดงลำตัดคณะหวังเต๊ะ : การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เบ็ญจมาภรณ์ สุธิราวุธ และอนุชา ทีรคานนท์. (2562). อัตลักษณ์ไทเลยในการสื่อสารการท่องเที่ยวพื้นที่เขตพิเศษจังหวัดเลย. **วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์,** 14(1), 200–232.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). **กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). **ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง.** คลังนานาวิทยา.

ปราณี บานชื่น. (2527). **ความหมายและประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบล หมู่บ้านและสถานที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัดเลย.** ม.ป.พ.

ปอรัชม์ ยอดเณร. (2544). **การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่าพิธีกรและวิทยากรรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ในเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาวาทวิทยาและสื่อการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พยุงพร ศรีจันทวงษ์. (2566). **การศึกษาเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่จังหวัดเลยกับบทบาทการสื่อความหมาย ทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม). (2496). **ไวยากรณ์ไทย วจีวิภาค.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

พิกุลกานต์ รุจิราภา. (2537). **การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ : การศึกษาแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล. (2541). **การศึกษาเปรียบเทียบระบบวรรณยุกต์ในภาษาของคน “ลาว” คน “ญ้อ” และคน “ผู้ไท” ในอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล. (2546). **การเปลี่ยนแปลงของวรรณยุกต์ : กรณีศึกษาภาษากลุ่มลาว.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญนภา คล้ายสิงห์โต. (2553). **อุดมการณ์ทางเพศสภาพในพาดหัวข่าวอาชญากรรมใน**

หนังสือพิมพ์ไทย : การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์. ดุษฎีนิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณฑาทิพย์ ศิริพันธ์. (2554). **การแสดงโนราคณะละมัยศิลป์ : การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มัลลิการ มาภา. (2554). **การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม: ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยพันธุ์. (2559). **ด่านซ้าย : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม.** ออนไลน์.

ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยศ สันตสมบัติ. (2548). **อำนาจพื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย:รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ยศ สันตสมบัติ. (2551). **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ราชันย์ นิลวรรณาภา. (2553). **อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยแดง.** ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วรางคณา ทวีวรรณ และปัจจรี ศรีโชค. (2565). การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจังหวัดเลย. **วารสารวิจัยและพัฒนา,** 17(59), 78–91.

วริษา กมลนาวิน. (2556). วรรณยุกต์ในภาษาลาวหลวงพระบาง. **วารสารภาษาและวัฒนธรรม,** 32(2), 43–74.

ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์ สิริรัตน์ จันทร์มาลา และปิยกนิษฐ์ สาธารณ์. (2558). พัฒนาการหน้ากากและชุดแต่งกายของการละเล่นผีตาโขน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. **วารสารโขง ชี มูล,** 1(2), 37–66.

ศิราพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร ภักดีผาสุข. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิวพร ฮาซันนารี. (2543). **การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง: ศึกษาเปรียบเทียบกับ**

ภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำจีน และภาษาลาวด่านซ้าย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภกิต บัวขาว. (2561). การแปรของวรรณยุกต์ภาษาเลย อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. **มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์,** 35(2), 304–330.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2554). **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำ พื้นที่และพิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพฯ : สายธาร.

ศุภมน อาภานันท์. (2554). **การแสดงลิเกคณะทวีป - ชัยณรงค์ วงเทวัญ : การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย. (2541). **ประวัติเมืองเลย, สมบัติเมืองเลย.** เลย : รุ่งแสงการพิมพ์.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย. (2541). **สมบัติเมืองเลย.** เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.

โศรยา ธัญญประกอบ และปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). ตำนานเมืองของคนไทเลยกับปฏิบัติการทางสังคมว่าด้วยสำนึกทางชาติพันธุ์. **วารสารมนุษยศาสตรและสังคมศาสตร์,** 8(1), 122–154.

โศรยา วิมลสถิตพงษ์. (2549). **กลวิธีทางภาษาในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อม ในบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงวน ศิรินารถ. (2536). **ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่นจังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สนอง อุปลา. (2546). **พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

สัมฤทธิ์ สุภามา. (2548). **แม่น้ำเลย สายน้ำของคนไทเลย.** เลย : เพ็ญพรินติ้ง.

สาร สาระทัศนานันท์. (2535). **นิทานพื้นบ้านเมืองเลย.** เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย.

สาร สาระทัศนานันท์. (2539). **ตำนานพระธาตุศรีสองรักและประวัติเมืองด่านซ้าย.** เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). **หนังสืออุเทศภาษาไทย ชุด บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 : ชนิดของคำ วลี.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

พหูน ปณฺฑิโต ชีว

สำนักงานสถิติจังหวัดเลย. (2564). **รายงานสถิติจังหวัดเลย พ.ศ. 2563. เลย :** สำนักงานสถิติจังหวัดเลย.

สุดาดวง เกิดโมฬี. (2537). **การศึกษาการปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุดารัตน์ มาศวรรณา. (2564). **ตำนานและนิทานของคนไทพลัดถิ่นในอีสาน : อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการต่อรองทางวัฒนธรรม.** วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุทธินันท์ ศรีอ่อน. (2565). จินตนาการหน้ากากผีในวัฒนธรรมพุทธสองฝั่งโขง. **วิวิธวรรณสาร,** 6(3), 87–104.

สุเทพ สุนทรเภสัช. (2548). **ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์.**กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สุธาสินี พลอยขาว. (2551). **วัจนกรรมการแสดงความไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ต.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนันทา กินรีวงศ์. (2554). **ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร: กรณีศึกษางานประเพณีบั้งไฟ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุภัทร แก้วพัตร. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริยา สมุทคุปติ์ และพัฒนา กิติอาษา. (2544). **“ยวนสีคิ้ว” ในชุมทางชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา.** นครราชสีมา : ห้องไทยศึกษานิทัศน์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

เหมือนฝัน พู่พันธ์. (2560). **ระบบเสียงและการแปรเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลาวบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2561). **อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. เชียงใหม่ :** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2550). **ภาษาศาสตร์สังคม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุไรวรรณ หอมทรัพย์ และคณะ. (2553). **การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

เอกสิทธิ์ มณีศรี. (2564). ไทด่านซ้าย: คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ต่างจากภาษาถิ่นไทเลยภาษาถิ่นไทหล่ม ภาษาถิ่นไทแอ่ และภาษาถิ่นอีสานถิ่นอื่น. **วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล,** 6(1), 248–264.

เอเจียน แอมอนิเย. (2539). **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438.** เชียงใหม่ : โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Hem Somphos. (2565). **ภาษากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทเกาะกง ประเทศกัมพูชา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

Brown, Marvin. (1956). **Erom Ancient Thai to Modem Dialects**. Bangkok : Social Science.

Evans, Grant. **The Politics of Ritual and Remembrance Laos since 1975.** Chiang Mai : Silk Worm Books.

Gumperz, John J, and Hymes, Dell (eds). (1972). **Directions in Sociolinguistics : The Ethnography of Communication.** Oxford : Basil.

John Edwards, (2009). **Language and Identity.** Cambridge University.

Kapferer, Bruce, (2004). Ritual Dynamics and Virtual Practice Beyond Representation and Meaning. **Social Analysis**, 48 (2), 35-54.

Saville-troike, Murial. (1989). **The Ethnography of Communication**. 2nd ed. Oxford : Basil Blackwell Publisher Limited.

ภาคผนวก

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

ภาคผนวก ก. รายชื่อข้อมูลสัมภาษณ์

รายชื่อข้อมูลผู้สัมภาษณ์

1. นางลำพูน พันจันทร์.สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม 2564
   บ้านเลขที่ 29 หมู่ 1 ตำบลบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. นางสวัสดิ์ แตงอ่อน.สัมภาษณ์. 1 ตุลาคม 2564
   บ้านเลขที่ 28/1 หมู่ 1 ตำบลบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
3. นางเบญจวรรณ เชื้อบุญมี.สัมภาษณ์. 12 มีนาคม 2565
   บ้านเลขที่ 3 หมู่ 4 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
4. นางเปรียญ ทรายศรี.สัมภาษณ์. 15 มีนาคม 2565
   บ้านเลขที่ 173 หมู่ 6 ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
5. นางป้อม วงศ์ป้อง.สัมภาษณ์. 15 มีนาคม 2565
   บ้านเลขที่ 169 หมู่ 6 ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
6. นางวิรัตน์ เฮียงไทรทอง.สัมภาษณ์. 15 มีนาคม 2565
   บ้านเลขที่ 162 หมู่ 6 ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
7. นางเตียง จันทคูณ .สัมภาษณ์. 3 กุมภาพันธุ์ 2564
   บ้านเลขที่ 313 หมู่ 1 ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
8. นางแดง ซาทมมา.สัมภาษณ์. 4 กุมภาพันธุ์ 2564
   บ้านเลขที่ 313 หมู่ 1 ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
9. นางพรรณรัตน์ สนทิ .สัมภาษณ์. 4 กุมภาพันธุ์ 2564
   บ้านเลขที่ 313 หมู่ 1 ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
10. นางอำไพ ออกภา
    บ้านเลขที่ 234 หมู่ 14 ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
11. นางสุนี ชัชวาล
    บ้านเลขที่ 47 หมู่ 2 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาคผนวก ข. บทสัมภาษณ์

ถอดเทปบ้านทรายขาว

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วคนไทเลย บ้านนี้ เว้าคำว่าก๋บ่คะแม่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (หัวเราะ)

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เว้าอยู่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
มันแปลว่าหยัง

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
กะแปลว่าก๋อ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ยามสิเว้าเว้ายามได๋สิไปก๋อ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
หัว

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เว้าคำว่าก็ สิไปนี่ก๋อ สิไปเมื่อไหร่ ไม่เว้ามาก

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วก็นี่เว้ายามได๋

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
หัว

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
มันเว้ามาแต่ยามได๋ มันกะเว้ามา ไปก่อนเด้อ บ่มีก๋อ มันบ่มี มีแต่ไปก่อนเด้

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ซ่างถามเนาะ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วก๋นิเว้ายามได๋ แม่นก๋อ เลยก๋

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
มันกะบ่เคย เลยก๋อกะบ่แม่น ไปก่อนเด้อ มีแต่ไปก่อนเด้อ

พหูบุณ ศิโต ชีเว

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ก๋อสิเว้ายามได๋สั่น

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
ผู้เว้ากะสิก๋อ ไปนั่นไปนี่ก่อนเด๋อ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
แม่นก๋อนี่แม่กะเว้าอยู่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แม่นก๋อแปลว่าหยัง

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
แปลว่าถ้าเว้าความหยังให้ฟังแล้วมันเป็นความจริง ก็แม่นก๋อ

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
แม่นก็กะเว้าอยู่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
คือถ้าเว้าความจริง ก็แม่นก๋ออยู่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วจั่งเดะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
จั่งได๋บุ

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
แซบจัง ซี่ติ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
โอ้ยแซบจัง แซบอีหลีเนาะ

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เฮ็ดกับข้าว แซบจัง

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แปลว่าหยัง

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ทางผู้ไทกะว่าอร่อยละเนาะ แซบก๋

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
แซบก๋อ แซบจัง มันหลายคำ มันเว้าได้หลายคำ หลายอย่างอยู่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

พหุนําปณ ศิโต ชีเว

ฮู้ว่าเป็นคนไทเลย ไปอยู่ไสกะส่างนิ ได้ยินคำนี่ว่าแซบจังซี่เบาะ แซบจังเจ้าเป็นคนไทเลยว่าซี่ติ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
เอาเป็นส้มตำกันเนาะ แซบจัง แซบแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
แปลว่าอร่อยแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
แปลว่าอร่อย อร่อยมาก แซบจัง เพราะว่ามันกะเว้าได้

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วบ้านี่คเจ้าสิมีถ่านบ่ค่ะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
โอ้ย ถ่านนี่เว้าหลงหน้าหลงหลังเนาะ

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
มันคนนั้นเพิ่นกะจำได้แน่ ปได้แน่ นางแม่นางผมหอม

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
มีนิทานแม่นางผมหอมพ้อมบ่ค่ะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
เพิ่นกะเว้าได๋ ผู้เพิ่นเว้าได้

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
อืออ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ประมานนี้ สิบกว่าปีมานี้แม่บได้เข้าไป ศาลา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
ค่ะ เดี่ยวหนูสิลองเข้าไปวัดเบิ่งค่ะ เพราะว่าอยากเห็นน้ำเลยพ้อม

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
สะพานนั้นกะไปยืน ไปจอดรถบนสะพานได้ สานพก้วง

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
สะพานนั้นก้วง สะพานสวย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ละบ่อนนั้น บ่อนต้นไม้กับหลวงปู่พระบางกะเป็นหอม

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

วันที่ 15 วันสงกรานต์ อลังกาน กะไปฟ้อนอ้อม

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เพิ่มสิมีฟ้อน มื้อปีใหม่ มื้อสงกรานต์บ้านเฮานี่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
สิบห้าทุกปี

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เพิ่นว่าเลี้ยงบ้าน คนสิไปฮั่นเบิ่ด คนมาแต่กรุงเทพ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
รถไม่มีบ่อนจอด ในวัดในวาเต็มหมด

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
ขั้นมีโอกาสก็มานะเนาะ มายามเพิ่น แต่เพิ่นบ่กินหยังเด้อ เอาไปเลี้ยงเพิ่น หลังคาละสองโต

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ปลาบ่าวปลาสาว

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เพิ่นเอิ้นปลาบ่าว ปลาสาว เอาไปเลี้ยงเพิ่น

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
เพิ่นกะไปห่อ เป็นผลไม้เยอะงาม

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แต่ว่าบ่กินเนื้อแนวอื่น

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
บ่ กินแต่ปลาบ่าว ปลาสาว

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แต่ว่าเป็นปลาชนิดหยังกะได้บ่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
ปลาหบังกะได๋ หลังคาเฮียนละ 2 โต

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
เลี้ยงแล้วลูกสาวกะไปฟ้อนไปรำ กันกะกินเนาะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
มาแล้วมายามฮั่น อยากเห็นคนหลาย เพิ่นเอิ่นว่ากินปี เลี้ยงปี

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

เหล้านี่จังเนาะ เทใส่โอ่ง ตักเอาเลย ให้เขาตักเอาเลย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

คนยาดกันย่านแต่ มึนเมา เบียร์ขวดนึงแล้วก็เหล้าสามขวด

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

คุณแม่นี่อายุท่อได๋ค่า

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

70

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แล้วคุณแม่เดะค่า

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

74 75

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แม่หนูกะ 70 กว่าแล้วค่า หนูเป็นลูกหล่าค่าเลยเป็นผู้น้อยกว่าหมู่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ดีแล้วหละ

ถอดเทปบ้านแสงภา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

เดี่ยวอั่นหนูสิถามซื่อแม่ค่ะ ว่าแม่ซื่อหยัง อยู่บ้านเลขที่เท่าได๋ค่ะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ยายนั่นซื่อ นางเกียง จันทะคูน อายุ 69 บ้านเลขที่ 35 หมู่ 3 บ้านหัวนา ตำบล แสงภา อ.เภอนาแห้ว จ.เลย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ซื่อนางบัตร นางเดิน ซากงม้า หมู่ 1 จ้า บ้านเลขที่ 80

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ของแม่เดะค่า

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

แม่ซื่อ พันนะลาด บ้านเลขที่ 53 หมู่ 3 ต.แสงภา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แสดงว่ามื่ออื่นหนูสิได้มาเอาหมกเขียดบ่ค่า

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

หมกเขียด (ทุกคนหัวเราะ)

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วแม่มีลูกจัดคนคะนี่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
มีนำกัน 5 คน หยิงสอง ซายสาม

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
โอ๋ หลาย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
หลายนะ แต่ก่อนบ่มียาคุมกินเดะ นี่ว่าแม่นี่บ่ค่อยมีลูกเดะ บางคนเป็นสิบ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
อั่น แม่ใหญ่ พ่อใหญ่หนูมีลูกแปด โตเลามีพี่น้องแปดคน โตเลากะมีลูกอีกแปดคน พี่น้องหนูหลาย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
แม่นแล้วนามสกุลกะหลายเนาะ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
หลายบาดนิโอะ หลายอีหลี จนว่าหลานซายหนูถาม ทำไมญาติเราเยอะจัง แต่กะม่วนเดะค่าพี่น้องหลาย

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
พี่น้องหลายกะม่วน มีงานเฮามารวมกัน กะอบอุ่นเนาะ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
แล้วบาดนินางหาบหลายบ่คะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
นางหาบนี่กะสามคนสี่คน ไปหาบอาหาร หาบคนเข้าเมียงมา หาบมาแต่ทางปะกอ พุ่นนะ มื้อนี่กะมาเบิดเวรคุ้มเค้าแล้วกะมา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)
เป็นเวรพร้อม

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)
เป็นเวร คุ้มนั้นคุ้มนี่

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)
หมู่ยายเกียง หาบนั้นหาบนี่มา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

หาบจักโมง

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

หกโมงกะไปแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

หกโมงกว่าๆ กะไปเลย เพิ่นกะไปบิณฑบาด นางหาบก็หาบมา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แล้วพระอยู่วันนี่หลายย่ค่ะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

หลายอยู่ มี 5 6 องค์อยู่ วันพระนี่มีหลายกะมา แปดค่ำกับสิบห้าค่ำต้องมาหลายอยู่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แล้วไทเลยบ้านนี่คเจ้า ยามเว้า เว้า แม่นก๋ เว้าบ่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

แม่นก๋นี่คือว่าถูกต้อง แม่นก๋นี่หละถืกต้อง

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

แม่นก๋อีแม่เอ้ยแม่นก๋

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

กินแล้วก๋

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ถ้าปากไทเลย ถ้าเว่าแนวนี่นี่แม่นเลย หว่านเถอะ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ยายไปขายลอตเตอรรี่อยู่กรุงเทพนำเว้าแน้ว ยายมาจากเมืองเลยเหรอจ้า (ทุกคนหัวเราะ)

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

ยังบ่ลืมภาษาบ้านเก่า มีแต่ยายนี่แล้ว เขาไม่ลืมภาษาเวลาคุยกับลูกเขา

ผู้ให้ข้อมูล 2 : (พูดภาษาไทเลย)

ขายอยู่ อยู่กรุงเทพก็ขาย นครปฐม นครชัยสี ขายเบิ่ด ซอยดได๋ไปเบิ่ด

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

รถยนต์แด่ ขึ้นลงรถเมย์ กรุงเทพเขาไม่จอดเหมือนเฮาเดะเนาะ วิ่งขึ้น โด้ดลง วิ่งขึ้น โด้ดลง

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

อื้อ ฮู้เมิ่ด

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ไปแต่ตีสีตีห้าพุ้นละ ซื้อเลขอีปั๋ว จนรู้จักกันหมด

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

คือได้เซาขาย ผู้ได๋พาไปขายตะกี้

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

หลาน ลูกไภ้ ลูกซายเฮ็ดงานอยู่กรุงเทพ ไปขายทีแรกยายก็เว้าไทยยังบ่เป็น ยาย ทำไมกอดนิ่งๆ อยู่ตรงนั้น โอ้ยย ยายขายลอตเตอร์ลี่ แต่ยายเว้าบ่เป็น ซื้อให้ยาย แหน่ มาวางแผงลงมา

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ยายม่อนคือหยังจ้า

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ยายท้วด เป็นแม่ตู้มอญก็เป็นยายท้วด ย่าหม่อน อะไรแบบนี้ พาลุกเว้าไป

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

อ่อ เว้าคือภาษาลาว

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

อยู่โรงเรียนครูสอนยังไง

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ก็สอนภาษาไทย ก็เว้าคือเฮานี่หละ

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ขั่นหาเวลาไปเรียนมหาลัยพุ้นหละ เพิ่นกะไปเว้าเอง ภาษาไทยพุ้นละ รุ่นยายนี่ กะเดอะกะดั่ง เว้าไทยบ่ถนัด ลิ้นก็ดัดบ่เป็น ลิ้นแข็ง บ่คือเด็กน้อยสุมื้อนี่เนาะ ปอ สี่กะอ่านออกเขียนได้ ยายจบ ปอสี่

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

ผู่ได่สอน พระบ่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

ครูนี่หละสอน อันเดวนี้แท้วันศุกร์ให้หม่อมนี่ไปหัดสอน ให้เด็กน้อยอยู่แต่ก่อน หมู่แม่ย้ายนี่บ่มีดอก กระด่านอันเป็นอี๋ สอดิน สอเขียนแอ้ดๆ

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

อยู่บ่มีตลาดแลงบ่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

อั่น มันกะมีอยู่ เป็นตลาดสดๆ มีได้ก็บ่ได้ขาย ของเฮาก็มีเต็มตู้สิไปซื้อเฮ็ดหยัง ก็มีเขียดใต้มาเฮาบ่กินเฮากะคนเกียคนรสดี ตากแด้ด

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แต่ก่อนใส่รดดีบ่

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

แต่ก่อนกะบ่มีหละ ใส่รสดีตาก แซ่บ แซ่บแท้ นัวแท้ ซะมานัวจังเนาะ มื้อวานนี่ทอดจานนึงแซบแฮง

ผู้สัมภาษณ์ : (พูดภาษาลาวขอนแก่น)

แซบเขียนหรือแซบรสดี

ผู้ให้ข้อมูล 1 : (พูดภาษาไทเลย)

แซบ จั๊ก แซบรสดีนั่นหละ ยายบ่ค่อยใส่หลายหละรสดี ตำรสดีทำน้ำแจ่วพริกดำ แก่แล้วเด็กน้อยบ่ให้กินหลาย เกียกะบ่ให้กินเค็ม เฮาต้องฟังควมหมอ เป็นเบาหวาน ความดัน

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว

ภาคผนวก ค. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ปู่เยอย่าเยอเมืองหลวงพระบาง

พระบางเมืองเลย พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเลย

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

คุ้มวังเจ้าฟ้าร่มขาว ณ บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง

ป้ายประชาสัมพันธ์ งานเทศการหน้ากากนานาชาติมนต์เสน่ห์สีสันไทเลย

ป้ายประชาสัมพันธ์งานบุญผีขนน้ำบ้านนาซ่าว

ขบวนผีขนน้ำหน้าศาลเจ้าปู่บ้านนาซ่าว

นางเทียมและจ้ำกำลังประกอบพิธี ณ ศาลเจ้าปู่

ขบวนแห่ผีขนน้ำ

ขบวนแห่ผีขนน้ำบ้านนาซ่าว ณ ลานองค์การบริหารส่วนตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน

ผีตาโขนใหญ่ที่ร่วมในขบวนแห่ผีขนน้ำ ซึ่งได้เดินทางมาจากเมืองสานะคาม แขวงไซยะบูลี

ผีตาโขนหน้าพิพิธภัณฑ์ อำเภอด่านซ้าย

ผีตาโขน ณ ลานหน้าแก่งคุดคู้ อำเภอเชียงคาน

ตำข้าวปุ้นฮ้อน และผักหนามลวก อาหารถิ่นไทเลย

ข้าวปุ้นฮ้อนอาหารไทเลยที่เป็นขนมจีนบีบเส้นสด พร้อมน้ำแจ่วหลากหลายชนิด

ภาคผนวก ง. ชื่อสินค้าและบริการ

ชื่อสินค้าและบริการ

ประเภทร้านที่พบในพื้นที่จังหวัดเลย

ลำดับ	ชื่อ	ชื่อสินค้าและบริการ	ภาพประกอบ	พื้นที่ที่พบ (ตำบล อำเภอ)
1	เจอเลย มินิบาร์	ร้านอาหารริมน้ำ ,กึ่งผับ		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2	จั๊บญวนเลย	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
3	เลยดานัง	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
4	ดีเลย	ร้านอาหาร		ถ.เลย-ด่านซ้าย ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
5	ตามสั่งเมืองเลย	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

6	เลยตามเลย	ร้านอาหาร		ถนน เลย-นาด้วง ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
7	เลยมายำตำนัวร์	ร้านอาหาร		ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
8	แล้วแต่เลย	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
9	เมืองเลยโภชนา	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
10	ร้านลาบเลยเมือง	ร้านอาหาร		ตำบลนาอาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
11	เพลินเลย ณ กุดป่อง	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

12	ตำแซ่บไทเลย	ร้านอาหาร		ตำบลหนองคัน อำเภอ ภูหลวง จังหวัดเลย
13	ร้านตำเลย แอดคน ไทเลย	ร้านอาหาร		ตำบลภูกระดึง อำเภอ ภูกระดึง จังหวัดเลย
14	ลานลม ชมเลย	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัด เลย
15	เลยสองยาม	ร้านอาหาร		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
16	แวะเลย หมูกะทะ	ร้านอาหาร		ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย
17	ตำเลยป่าเป้า	ร้านอาหาร		ตำบลปากปวน อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

18	ร้าน COFFEE ชิมเลย	ร้านกาแฟ		อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
19	ไร่ภูไทเลย			ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
20	กาแฟสดหน้าบ้าน เลยก๋อ	ร้านกาแฟ		ตำบลนาอาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
21	สบายจังเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลเสี้ยว อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
22	อัพทูยูเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
23	จำเลยรัก	ร้านกาแฟ		ถนนชายโขง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
24	ฟินเลย คาเฟ่	ร้านกาแฟ		ตำบลร่องจิก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

25	ปายเลย กาแฟสด	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
26	หลงเลย cafe	ร้านกาแฟ		อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
27	ภูเลย Restaurant	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
28	กาแฟนัว@เลย	ร้านกาแฟ		ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
29	LOVEเลยCOFFEE	ร้านกาแฟ		ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
30	เลยเวลา	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

31	เลยมานา	ร้านกาแฟ		ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
32	กาแฟกอดเลย	ร้านกาแฟ		ตำบล เสี้ยว อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
33	คอฟฟี่ เดอเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
34	ชานชาลาเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย
35	เลยมานี่	ร้านกาแฟ		ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
36	เมืองเลยกระเทยชง	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

37	ฮักเลย ของฝากเมืองเลย	ร้านกาแฟ		ตำบล เชียงคาน อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย
38	กาแฟเฉยเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลนามาลา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
39	ป้อนเลย	ร้านกาแฟ		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
40	GO TO เลย SHOP	ร้านขายของที่ระลึก		ตำบลหนองผือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
41	ช้อปเลย20	ร้านขายสินค้า		ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
42	มา-เลย แก่งคุดคู้	ร้านขายสินค้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

43	รักเลย	ร้านขายของที่ระลึก		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
44	เลยตามเลย	ร้านขายเสื้อผ้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
45	มะพร้าวอ่อนแก้วเคียงเลย	ร้านขายสินค้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
46	เมืองเลย OTOP	ร้านขายเสื้อผ้า		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
47	ถนนคนเดิน เลาะเลย	ตลาด		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ประเภทร้านที่พบในพื้นที่จังหวัดอื่น

1	เลยตำเลย	ร้านอาหาร			ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
2	ตำไทเลย	ร้านอาหาร			ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3	ตำไปเลย	ร้านอาหาร			ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
4	ตำเลย2 กลางนาคาเฟ่	ร้านอาหาร			ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
5	ร้านรักเลย เวดดิ้ง	ร้านเสริมสวย			ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
6	ตำเลยเถิด ต้นตำรับ	ร้านอาหาร			ตำบลหนองนาแซง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

7	ร้านยำเลย	ร้านอาหาร			ตลาดเจริญศรี อำเภอวารินชำราบจังหวัดอุบลราชธานี
8	ตำเลยเถิด	ร้านอาหาร			กระสัง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
9	ร้านแซ่บเลย	ร้านอาหาร			ซอย ฉลองกรุง 53 แขวงลำปลาทิว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
10	กินเลยกะเทยชง	ร้านกาแฟ			เคหะฉลองกรุงแขวงลำผักชี เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
11	แซ่บเลยก๋อ	ร้านอาหาร			ถนนพระรามที่ 3 แขวงบางโพงพาง เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร
12	ตำเลย ณ บางกอก	ร้านอาหาร			ถนน โพธิ์แก้ว แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร

13	เลย ละมุน	ร้านอาหาร		ถนน โพธิ์แก้ว แขวง คลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
14	ฮักเลย	ร้านอาหาร		ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอ บางพลี จังหวัด สมุทรปราการ
15	ไทเลย	ร้านอาหาร		แหลมฉบัง อำเภอศรี ราชา จังหวัดชลบุรี
16	เลยมาตำ คนไท เลย	ร้านอาหาร		อมตะนคร จังหวัดชลบุรี
17	ตำถาด ไทเลย	ร้านอาหาร		อำเภอ ปลวกแดง ระยอง
18	เลยตำ เลย	ร้านอาหาร		อำเภอปลวกแดง จังหวัด ระยอง

19	กาแฟสด ฮัก เลยก๋อ	ร้านกาแฟ		ตำบลมะขามคู่ อำเภอ นิคมพัฒนา จังหวัด ระยอง
20	แซ่บเลย	ร้านอาหาร		ตำบลพลวง อำเภอ เขาคิชฌกูฏ จังหวัด จันทบุรี
21	ฮักเลยคาเฟ่	ร้านกาแฟ		ตำบล วัฒนานคร อำเภอ วัฒนานคร จังหวัด สระแก้ว
22	ตำเลยเถิด ณ เชียงใหม่	ร้านอาหาร		ตำบลยางเนิ้ง อำเภอ สารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประเภทที่พักในพื้นที่จังหวัดเลย

1	รักเลยภูกระดึง	รีสอร์ท		ตำบลภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย
2	บ้านรักเลยรีสอร์ท	รีสอร์ท		ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3	โอเคเลย รีสอร์ท	รีสอร์ท		ตำบลหนองหิน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย
4	เฮือนฮักเลย รีสอร์ท	รีสอร์ท		ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
5	เจอเลย ณ เชียงคาน	โรงแรม		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

6	ฮักจังเลย การ์เด้น	โรงแรม		ตำบลโคกงาม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
7	รีสอร์ทฮักเลยเชียงคาน	รีสอร์ท		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
8	เลยวิลเลจ	โรงแรม		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
9	เลยพาเลซ	โรงแรม		อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
10	เลยเฮือนเฮาฮัก	โรงแรม		ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

11	คุ้มเลยวิวล์	รีสอร์ท		ถนน มะลิวัลย์ ตำบล หนองหิน อำเภอ หนองหิน จังหวัดเลย
12	โรงแรมสบายเลยรีสอร์ท	รีสอร์ท		ตำบล นาซ่าว อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย
13	โรงแรมริเวอร์เลย แกรนด์วิว	โรงแรม		ถนนศรีสงคราม ตำบลศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
14	พักเลย เชียงคาน	โรงแรม		ตำบลเชียงคาน อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

ประเภทสินค้า

1	ฮักเลย	สินค้า		ตำบล เชียงคาน อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย
2	น้ำดื่มใช่เลยก๋อ	สินค้า		ตำบลเมือง อำเภอ เมืองเลย จังหวัดเลย
3	น้ำดื่มเลยก๋อ	สินค้า		ตำบลกุดป่อง อำเภอ เมืองเลย จังหวัดเลย
4	แชมพูพอเพียง เลย	สินค้า		ตำบลหนองผือ อำเภอท่าลี่ จังหวัด เลย
5	มาเลย-แก่ง คุดคู้ มะพร้าว อ่อนแก้ว	สินค้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

6	กล้วยธัญพืช ตราชิมเลย	สินค้า OTOP		ต.เชียงกลม อ.ปาก ชม จ.เลย
7	ลองเลยกาแฟ	สินค้า		ตำบลแสงภา อำเภอ นาแห้ว จังหวัดเลย
8	อาหร่อยเลย มะพร้าวแก้ว	สินค้า		ตำบลนาซ่าว อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย
9	มะพร้าวอ่อน แก้ว ตราเคียง เลย	สินค้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
10	กาแฟ เฉยเลย	สินค้า		อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

11	ติดนมเลย	สินค้า		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
12	ชิมเลย	สินค้า		เทศบาลเมืองแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่

โลโก้สินค้า

1	พอเพียงเลย	โลโก้		ตำบลหนองผือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
2	มะพร้าวแก้วมาเลย	โลโก้		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
3	เลยตามเลย	โลโก้		ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

4	สถานีตำเลย	สื่อ		ตำบลปากปวน อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
5	ถึงแล้วก๋อ สถานีตำเลย	สื่อ		อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี
6	รักเลย ณ เชียงคาน	สื่อ		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
7	รักแล้ว รักเลย	สื่อ		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
8	จำเลยรักติดเกาะ	สื่อ		เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี
9	จำไว้เลย เคยไปเชียงคาน	สื่อ		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

10	บัวลอยโรจน์เลย	สื่อ		ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	ศศิธร อ่อนเหลา
วันเกิด	14 พฤษภาคม 2519
สถานที่เกิด	ขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	149/72 บ้านเฮาควอลิตี้เฮาส์ ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	หลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2542 ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกภาษาไทย วิชาโทประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	พ.ศ. 2544 ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกประวัติศาสตร์ วิชาโทภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
	พ.ศ. 2545 ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาการจัดการและการประเมิน โครงการมหาวิทยาลัยขอนแก่น
	พ.ศ. 2553 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาลาว มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	พ.ศ. 2566 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พหูนํ ปณฺฑิโต ชีเว